

Національна академія наук України

Міністерство освіти і науки України

**Наукова рада з наукознавства
Міжнародної асоціації академій наук**

**Державна установа «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва»**

Одеський національний політехнічний університет

**Таврійський національний університет
ім. В.І. Вернадського**

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

**Матеріали XXI міжнародної науково-
практичної конференції
Том I. Частина I**

м. Одеса, Україна, 12-15 вересня 2016 р.

Київ-Одеса

2016

УДК 001.92+ 330.1

Рецензенти:

Богорош О.Т., д.т.н., проф.

Терехов В.І., д.е.н., проф.

Редакційна рада збірника: Маліцький Б.А., д.е.н., проф., заслужений діяч науки і техніки України – Голова ради; Балан О.С. д.е.н, с.н.с.; Бельтюков Є.А., д.е.н., проф., заслужений діяч науки і техніки України; Буркинський Б.В., академік Національної академії наук України, д.е.н., проф.; Головатюк В.М., д.е.н., с.н.с.; Денисюк В.А., к.т.н., с.н.с.; Дикусар О.І., д.хім.н., проф.; Захарченко В.І., д.е.н., проф.; Капіца Ю.М., к.юр.н.; Кияк Б.Р., д.е.н.; Кожушко Л.Ф., д.т.н., проф.; Кореняко Г.І., к.х.н.; Литвинко А.С., д.і.н., с.н.с.; Макаренко І.П., к.е.н.; Марков А.В., д.е.н., проф.; Нехорошева Л.М., д.е.н., проф.; Никитенко П.Г., д.е.н., проф., академік; Окландер М.А., д.е.н., проф.; Онопрієнко В.І., д.філос.н., проф.; Попович О.С., д.е.н., с.н.с.; Сенченко В.В., к.т.н., с.н.с.; Сергієнко В.І., д.е.н.; Соколовська З.М., д.е.н., проф.; Соловійов В.П., д.е.н., проф.; Філіппова С.В., д.е.н., проф.; Харічков С.К., д.е.н., проф.; Храмов Ю.О. д. ф.-м. н., проф. Чайка Д.Ю., к.г.н.; Шовкалюк В.С.; Щербін В.К., к.філ.н.

Рекомендовано до друку Вченою радою ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України».

Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки: Матеріали XXI міжнародної науково-практичної конференції, Том I, Частина I, Одеса, 12 - 15 вересня 2016 р. / Національна академія наук України, ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України», Київ-Одеса: 2016. – 225с.

ISBN 978-617-648-085-3

Матеріали представлені науковими та науково-технічними організаціями, вищими навчальними закладами, інноваційними підприємствами та окремими авторами з України, Польщі, Республіки Білорусь, Молдови.

У підготовці конференції брали участь: ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАНУ»; Одеський національний політехнічний університет; Інноваційний центр НАНУ; Українська асоціація бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів; Всеукраїнська спілка вчених економістів; Рада з наукознавства Міжнародної асоціації академії наук; Інститут експертизи та управління власністю; Інститут еволюційної економіки.

Матеріали подаються в редакції авторів. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей несуть автори.

ISBN 978-617-648-085-3

© Національна академія наук України, 2016

© ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України», 2016

© Одеський національний політехнічний університет

© Автори, текст, 2016

ПЕРЕДМОВА

Цьогорічна міжнародна науково-практична конференція, присвячена проблемам та перспективам інноваційного розвитку економіки, проходить вже 21-й раз. Постійним її ініціатором є Національна академія наук України.

Конференція відбувається в нових для України суспільно-політичних та економічних реаліях сьогодення, обумовлених підписанням Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом. Це надає нові можливості країні щодо європейської інтеграції, але, водночас, накладає і поглиблені зобов'язання.

В Україні, як країні з перехідною економікою, зберігається та продовжує розвиватися науково-дослідний потенціал, незважаючи на низько-ефективні держані механізми його підтримки й недостатність промислового впровадження результатів досліджень наукових установ та університетів. З іншого боку, в промисловому секторі економіки, незважаючи на наявність виробництв сучасної технологічної спрямованості (космічна промисловість, літакобудування, машинобудування), значна частка промислової продукції є низько-технологічною. Всього в Україні обсяг експорту високотехнологічних товарів в 2013 р був менше в 6,58 рази, в порівнянні з Польщею, в 43,5 рази нижче, ніж в Чехії і в 12,5 рази нижче, ніж в Румунії. Вважаємо, що показники експорту high-tech товарів в Україні в 2015 році ще більш знизилися, через скорочення обсягів виробництва в українському машинобудуванні, зниження приросту прямих іноземних інвестицій в промисловість, а також погіршення фінансових показників діяльності підприємств.

Результатом є також і те, що в міжнародних рейтингах за рівнем конкурентоспроможності українська економіка суттєво поступається провідним державам світу. Так, Всесвітній економічний форум за загальною оцінкою індексу глобальної конкурентоспроможності присвоїв Україні на 2015–2016 рр. 79 ранг із 144 країн, за складовою «Технологічна готовність» 94 місце, за складовою «Рівень розвитку бізнесу» 97 місце, за складовою «Інновації» 92 місце.

За таких обставин немає підстав стверджувати, що зміни в українській економіці відбуваються за рахунок якісного та суттєвого поліпшення інвестиційної привабливості соціально-економічного середовища, яке сприяє й стимулює в суспільстві мотивації для розвитку інноваційних процесів та науково-інноваційного потенціалу.

У зазначеному контексті проблемна орієнтованість ситуації полягає в тому, щоб забезпечити такі умови зростання української економіки, за яких мінімізувалася б соціальна поляризація суспільства, формувалися суспільно-політичні механізми, завдяки яким вигода інвестування належала б не лише одній чи двом соціальним групам, а працюватиме на посилення соціальної солідарності суспільства в цілому.

У зв'язку з цим дуже важливо проаналізувати не лише європейський досвід регіонального розвитку інновацій, але й взяти до уваги досвід тих областей України, для яких регіональне управління інноваціями не є чимось абсолютно новим (зокрема, Київського, Харківського, Львівського, Одеського).

Сподіваємось, що учасники конференції зможуть надати конструктивні пропозиції щодо вдосконалення механізмів ефективного нарощування науково-інноваційного потенціалу та зростання її продуктивності, рекомендації щодо інноваційного та технологічного розвитку України на основі сучасних технологій V та VI-го ТУ.

Будемо також сподіватись, що ретельний аналіз практики управління інноваціями в низці регіонів України в контексті її національної інноваційної політики, зацікавлене обговорення практики регіонального управління інноваціями в інших країнах з перехідними економіками, дискусії з експертами про можливості адаптації в Україні європейського досвіду інноваційного розвитку дозволить усім учасникам конференції краще зрозуміти сучасні проблеми інноваційного розвитку економіки, шляхи вирішення цих проблем і дозволить налагодити нові комунікації щодо спільної творчої співпраці в цьому напрямі.

Оргкомітет

МАЛИЦЬКИЙ Б.А.

д.е.н., проф., заслужений діяч науки та техніки України,
директор ДУ «Інститут досліджень науково-технічного
потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України»

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКОВО- ТЕХНОЛОГІЧНОЇ СФЕРИ І ПОЛІТИКО ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ

Дослідження проблем виживання науки в специфічних українських умовах, коли криза в основному народжується станом відношень між наукою, владою, суспільством та виробництвом, дозволяє чіткіше визначити роль і вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на стан науки та її розвиток, виявити різні способи їх взаємодії, як продуктивні, так і деструктивні. Наявні розбіжності в конфігураціях відношень науки, влади, суспільства і бізнесу в кризових умовах відкривають можливості на основі порівняльного аналізу розвитку науки в різних країнах під впливом комплексу факторів перейти до обґрунтування конкретних стратегій і механізмів подолання кризового стану науки, зокрема в Україні, через зміну державної наукової політики, модернізацію науково-технічного потенціалу і, особливо, налагодження продуктивних співвідносин у системі «наука – влада – виробництво – суспільство». Слід зазначити, що ця вимога стосується не тільки влади, суспільства і виробництва, а, й, передусім, самої науки. Наукове співтовариство має знайти шляхи як найшвидше подолати кризу у відношеннях з владою, виробництвом і суспільством у цілому, налагодити конструктивний постійний суспільно-політичний діалог щодо конкретних шляхів розбудови в Україні суспільства і економіки, заснованих на знаннях.

Зміст модернізації науково-технологічної сфери має визначатися за сучасним світовим досвідом загальною стратегією соціально-економічного розвитку країни. Особливо цінним для України в цьому плані є досвід Китаю, наука якого за декілька десятиліть пройшла шлях від майже повного «заморожування» в роки культурної революції до швидкого відновлення і зростання науково-технічного потенціалу. У п'ятдесяті роки в КНР нараховувалось трохи більше 50 тис. наукових співробітників, зараз їх кількість зросла більше ніж у 6,5 рази. Проте справа не тільки в кількісному зростанні науковців, а в умовах їх діяльності, які сприяють зростанню масштабів використання науки в інтересах бурхливого розвитку країни. Стратегічною базою перетворень стала реалізація «принципу узгодженого розвитку науки і економічного будівництва», який позитивно оцінено в таких країнах як США, Франція, Англія, а Китаю дозволив наростити свій науково-технічний потенціал до світового рівня за масштабами і ефективністю використання.

Іншою країною, досвідом розвитку якої доцільно скористатися Україні, є Туреччина. Стартувавши з низького рівня, Туреччина випередила всі країни, що входять, зокрема до ОЧЕС, у тому числі Україну, за кількісними показниками фінансових витрат в галузі науки, технологій та інновацій. Її не

менш вражаючі соціально-економічні досягнення в останньому десятиріччі, отримані поряд з інтенсивним розвитком науки, технологій та інновацій, пріоритетною орієнтацією на виробництво середньотехнологічної продукції з визначеною перспективою на поступовий перехід до збільшення обсягів вироблення високонаукоємної і високотехнологічної продукції. Досвід Туреччини для України є цінним також тим, що сама по собі наявність високо розвинутої освіти та достатньо розвинутої науки, за якими Україна випереджає ще Туреччину, не є достатнім для впровадження інновацій: необхідні також певні умови для розгортання підприємницької діяльності, конкурентної боротьби за ринки, активізації інвестицій в науку, технології, інновації.

На жаль, у теперішній час Україна не має подібних економічних умов, не має також науково-обґрунтованої стратегії свого соціально-економічного розвитку, яка б чітко базувалась на наукових знаннях, сучасних технологіях та інноваціях, як ключових джерел економічного зростання, і яка визначала б узгоджену залежність проведення в країні соціально-економічних реформ, а також забезпечення відповідних змін в науково-технологічній сфері. Зокрема, про це свідчить аналіз останнього найвизначнішого державного документа «Стратегія реформ – 2020». В ній сформульовано понад 60 видів реформ і специфічних програм. Серед них є й програма «Реформа державної політики у сфері науки та досліджень», а також «Програма розвитку інновацій». Але сам факт віднесення цих двох програм до розділу Стратегії «Гордість», а не до розділів «Розвиток», «Безпека» та «Відповідальність», відсутність будь-яких конкретних індикаторів розвитку науки, технологій та інновацій, а також узгодженості і системності у проведенні передбачених реформ в Україні свідчать про недостатню реальну ефективність цього документу. Проблема загострюється тим, що в системі державного управління склалася негативна тенденція волонтаристського відношення до виконання законів та інших державних документів і фактично повна безвідповідальність, особливо коли це стосується державної підтримки розвитку науки та інновацій.

В основі багаторічного проведення реформ в Україні лежить бездумна віра кожної влади, яка часто змінює одна одну, в те, що ринок, зарубіжні кредити, і чергова зміна політичної влади створить нарешті економічне диво. Але цього не відбувається і в принципі не може відбутися внаслідок ігнорування в процесі проведення реформ значення науки, технологій та інновацій, як джерела економічного зростання. Поступове віддалення моделі економічного розвитку України від сучасних стандартів інноваційної моделі не тільки посилює економічне відставання від передових країн, а й поглиблює економічну кризу взагалі. Слабо орієнтована на середньо- і високотехнологічне виробництво

Україна скочується у «економічну яму», з котрої без негайної зміни моделі свого розвитку неможливо піднятися (рис. 1).

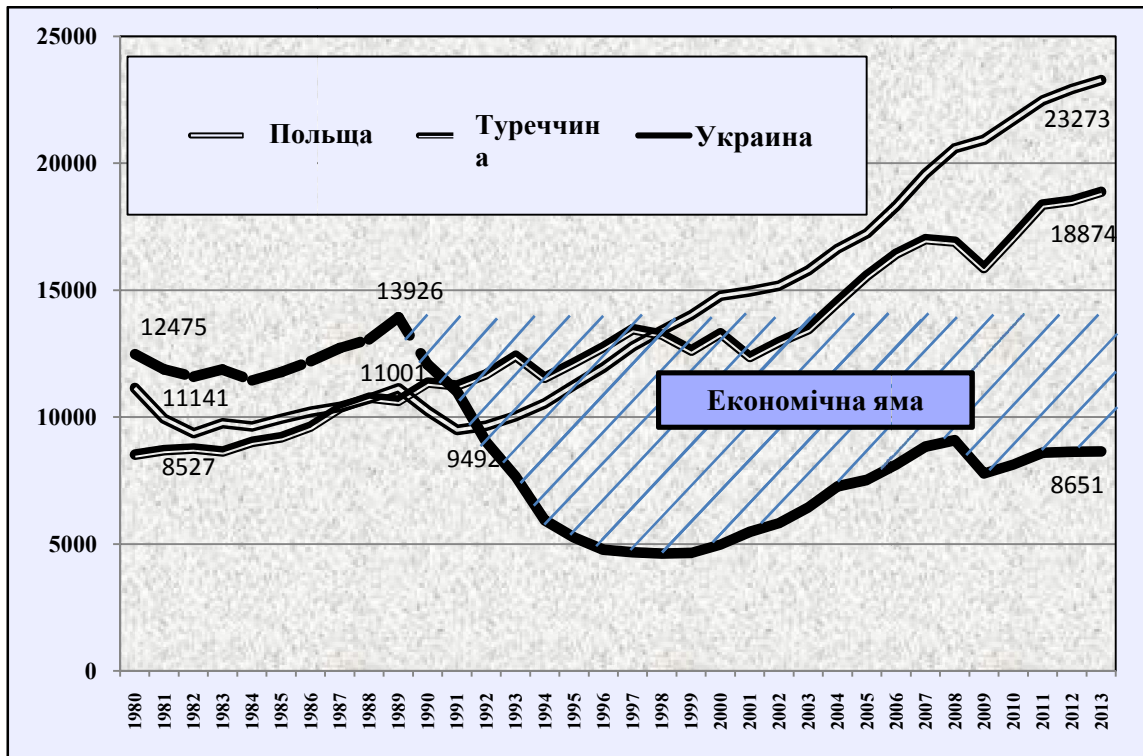

Рис. 1. Динаміка ВВП на душу населення в Україні, Польщі і Туреччині*, постійні ціни 2013 р., дол. США, ПКС

Джерело: розраховано канд. екон. наук І.О. Булкіним на основі інформації з баз даних Міжнародного валютного фонду, Бюро економічного аналізу США, Державного комітету СРСР зі статистики, Державної служби статистики України, праць А. Меддисона: <http://www.ggdc.net/maddison/maddison-project/home.htm>

* Для 1980–1989 рр. наведено середні значення по СРСР.

Для розуміння впливу моделі економічного розвитку на динаміку ВВП на рис. 1 наведено порівняльні дані про обсяги ВВП та чисельності населення України, Туреччини, а також Польщі. Таке порівняння виправдано, насамперед перед тим, що Польща та Туреччина починаючи з 90-х років вибудовували більш інноваційну модель свого економічного розвитку, а Україна, навпаки, почала скочуватися на сировинну, низькотехнологічну модель. Порівняння України з Польщею та Туреччиною доцільно також з історичної, політичної та територіальної точки зору: ці сусідні країни мають багато точок перетину національних інтересів. Про орієнтацію Польщі та Туреччини на інноваційний шлях економічного розвитку свідчить чимало фактів. Найбільш показовим індикатором є наукоємність ВВП. Зокрема, в Польщі та Туреччині з середини 90-х років на відміну від України склалася позитивна тенденція видатків на НДДКР, зокрема в розрахунку на душу населення (рис. 2).

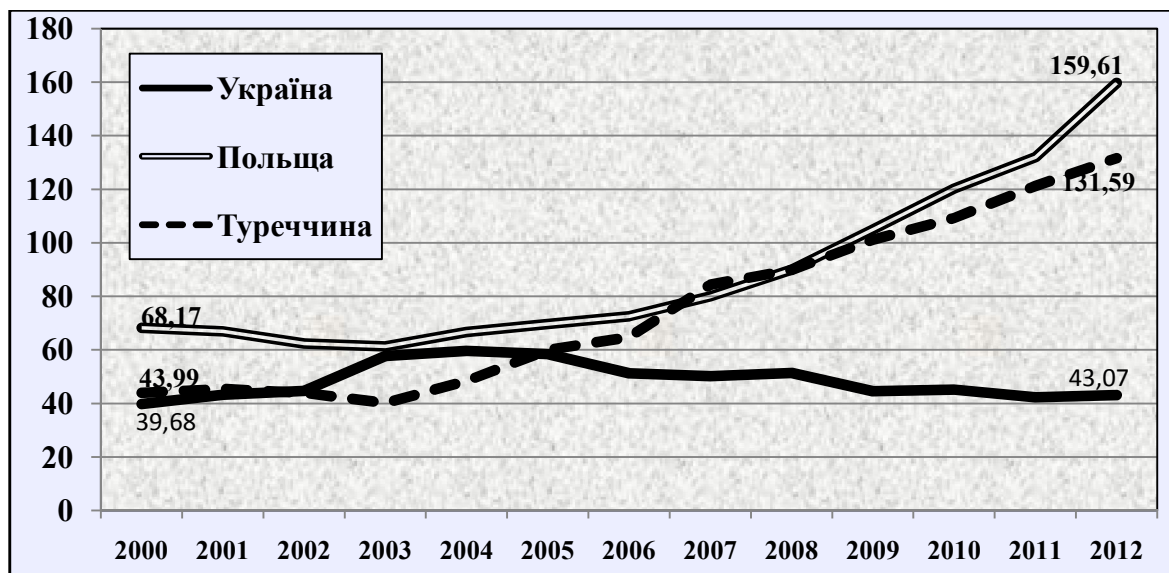

Рис. 2. Динаміка витрат на НДДКР на душу населення в Україні, Польщі та Туреччині в ПКС національних валют, постійні ціни 2000 р., дол. США

Джерело: Розраховано к.е.н. Булкіним І.О. на основі інформації з бази даних ОЕСР (Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD).

Україна, на відміну від Польщі і особливо Туреччини, до 90-х років мала набагато більший науково-технічний потенціал і можливості для переходу на інноваційну модель розвитку. Проте цього не сталося внаслідок тривалого проведення фактично антинаукової та антиінноваційної політики, що призвело до значної руйнації науково-технічного потенціалу, деіндустріалізації та детехнологізації країни. Натомість Польща, як і Туреччина, нарощувала свій науково-технічний потенціал і по окремих його кількісних характеристиках зараз випереджає Україну. Вона перетворилася у найбільш зростаючу європейську країну, займає в регіоні лідируючі позиції в галузі технологічного розвитку, суттєво відтіснив в цьому плані інші країни, в тому числі Україну, хоча за потенційними науково-технічними можливостями і накопичених наукових результатів Україна досі випереджає Польщу. Польща піднялася на 20-у позицію у рейтингу країн світу за показниками ВВП. У цьому контексті цікавим виглядає факт стрімкого разового падіння ВВП Польщі (рис. 1) на фоні його постійного зростання якраз в часи прем'єрства Бальцеровича, який сьогодні очолює в Україні зарубіжну команду радників, і який «помітив» ознаки ніби то зростання української економіки. Потрібно однак зауважити, що для України досвід роботи Бальцеровича прем'єром все ж таки може бути не тільки цікавим, а й корисним. За часи свого короткого прем'єрства йому вдалося домогтися у ЄС політичних рішень, які сприяли зростанню виробництва середньотехнологічної продукції та її просуванню на європейські ринки. І це було майже за десять років до вступу Польщі до ЄС. Сучасний український Уряд про це зовсім не думає і нічого в цьому напрямі не робить.

Особливо швидко крокувала по шляху науково-технологічного та інноваційного прогресу Туреччина. Ще на початку 90-х років вона належала до країн з слабо розвинутим науково-технічним потенціалом, а сьогодні за

кількістю дослідників на 1 тис. зайнятого населення, а також за наукоємністю ВВП на душу населення вона випереджає Україну, хоча у 90-ті в 2–3 рази відставала від нас.

В Україні, як це зазначалося вище, щодо науки упродовж проведення реформ зберігалась політика фінансування виключно для її «виживання», а не нарощування науково-технічного потенціалу. А сьогодні державна наукова політика взагалі отримала відчутно антинауковий характер. Україна увійшла у важкий період економічної рецесії внаслідок падіння цін на її експортну продукцію, а також подій на Сході, анексії Криму, введення економічних санкцій з боку Росії у відповідь на підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Вона понесла величезні економічні втрати. Але досвід останніх двох років показує, що не варто розраховувати тільки на зовнішню допомогу для виходу з економічної кризи. Сьогодні особливо гостро на порядку денному стоїть питання про негайну зміну моделі розвитку країни з максимальною опорою на весь існуючий в країні науково-технічний потенціал.

Що стоїть на заваді переходу до цієї моделі державної політики у теперішній час? Як і у минулому влада зводить проблему до дефіциту фінансів для її реалізації і фактично не бажає шукати ґрунтовної відповіді на те, що сприяє виникненню в Україні цієї проблеми. На початку доповіді вже визначався негативний вплив кредитної державної політики на стан науково-технологічного розвитку України. Оскільки сьогодні система боргових відносин ще більше погіршилась ніж у попередні двадцять років, слід конкретніше розглянути сучасний стан цієї проблеми. Як вже відзначалось, в 90-х роках минулого століття в системі боргових відносин України основну роль відігравали державні і гарантовані державою кредити, які в основному спрямовувалися на фінансування імпорту іноземної продукції. Їх обсяг постійно зростав, відповідно зростав тягар боргових платежів на баланс державного бюджету. Це, врешті-решт, призвело до загострення фінансової кризи і першого дефолту 1999 року. Складалася ситуація за якою, чим більше Україна позичала кредитів, тим більше вона втрачала незалежність в проведенні власної фінансово-економічної політики. Особливо такий стан унеможлиблював спрямування необхідних обсягів коштів на здійснення реальних проектів щодо впровадження інноваційної моделі розвитку України.

Тодішній Президент України Л.Кучма, який першим серед лідерів держави став реально прокладати курс на інноваційний розвиток країни, спробував виробити зважену боргову політику і зменшити залежність від міжнародних фінансових інституцій. Але, як відомо, йому це не дали зробити. Фактично наміри Л.Кучми зменшити залежність від іноземних кредиторів й призвели до його відставки і приходу до влади за допомогою Заходу команди, яка була більш лояльною до міжнародного фінансового капіталу, але менш лояльною до своєї наукової сфери. Посилився неконтрольований допуск іноземного банківського і спекулятивного капіталу на український ринок, що стимулювало масштабне охоплення економіки України з 2008 року системною кризою. У держави не стало вистачати грошей не тільки на забезпечення розвитку науки та інновацій, а й на реалізацію своїх зобов'язань з соціальної політики взагалі.

Ця ситуація особливо загострилась після 2014 року. За розрахунками фахівців¹ зовніше боргове навантаження в розрахунку на одну зайняту особу за один рік зросла в 4,5 разів і становила в 2015 році – 16,2 тис. грн. Це майже на два порядки перевищує показник навантаження на бюджет витрат на науку, що є яскравим відображенням того, що насправді є пріоритетом Уряду і його економічного блоку.

Для забезпечення виходу країни з кризи необхідно змінити принципи банального бухгалтерського розподілу бюджетних коштів на покриття поточних видатків, на стратегічний принцип розподілу бюджетних коштів, за яким пріоритет надається інвестиціям у джерела економічного зростання, серед яких провідне місце займають наука, технології та інновації.

Іншою перепорою на шляху відбудови економіки за інноваційною моделлю є спотворена філософія української податкової системи. Вище вже йшлося про те, як у 2005 році за поданням Мінфіну Уряд скасував майже всі податкові пільги, які призначалися для стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності, і як це призвело до серйозних втрат у розвитку інноваційної системи. Але позиція Мінфіну, як свідчить офіційна відповідь цього міністерства на рішення Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти «Про фінансове забезпечення сфери науки і освіти у 2016 році: проблеми та шляхи покращення» (Лист Мінфіну від 11.03.2016 р.), залишається незмінною дотепер. Керівництво Мінфіну стверджує, що застосування пільгових режимів оподаткування і стимулювання науково-технічного та інноваційного розвитку економіки суперечить світовій та європейській практиці. Насправді в світі і Європі існує сотні видів різноманітних форм і норм податкових, кредитних, митних та інших способів стимулювання науково-технологічної та інноваційної діяльності. Через надання таких пільг та стимулів науково-технологічна сфера опосередковано отримує додаткове фінансування, яке, як правило, суттєво перевищує обсяги бюджетних втрат від їх впровадження. Більш того, введення стимулів та пільг для наукової та інноваційної діяльності знижує тиск на бюджет, і, навпаки, їх відсутність призводить, як було показано вище, до зростання тиску.

Мінфін стверджує, що жорстко дотримується «однакового підходу до всіх платників податків» і не допускає будь-яких проявів «податкової дискримінації». Насправді видумана і освячена в надрах цього міністерства українська податкова система не відповідає інтересам населення і країни в цілому, тому що налаштована на перерозподіл податкового тягаря з великого бізнесу на фізичних осіб. Результатом цього є тенденція зменшення частки податку на прибуток в загальних доходах державного бюджету та зростання непрямих податків (ПДВ, акцизи), які сплачують більшість «безприбуткового» населення.

¹Альтернативні механізми соціально-економічного розвитку України / за заг. ред. к.е.н. О. В. Кравчука – К.: Центр соціальних і трудових досліджень, 2016 р. – 205 с. (авторський колектив: А.Гладун, В.Дудін, О.Дутчак, О.Кравчук, В.Мулявка, М.Небога, О.Одосій, З.Попович, О.Попович.

Про необґрунтованість державної податкової політики, її виключну спрямованість на підтримку великого бізнесу за рахунок інших галузей і соціальної сфери, зокрема науково-технологічної та інноваційної, свідчать, зокрема, дані Державної фіскальної служби щодо оподаткування «нового локомотива» економіки – великого сільськогосподарського бізнесу. Цей сектор сплачує сумарно в 20 разів менше податків за власну частку своєї продукції у ВВП (0,6% в загальному обсязі податків проти 11,8% своєї частки в ВВП). До цього слід додати, що незважаючи на масштабну приватизацію державного майна, половина податкових надходжень отримується від реальних секторів економіки, в яких держава зберігає значну частку підприємств, або все ще має вагомні інструменти податкового перерозподілу: енергетика, транспорт, добувна промисловість.

Податки з великого аграрного бізнесу, як і великого бізнесу, який займається експортом сировини сьогодні є величезним резервом для зростання бюджету країни за рахунок нормалізації сплати податків. До таких секторів традиційно відноситься також великий торговий та фінансовий бізнес, а останніми роками і бізнес з розробки і комерціалізації інформаційних технологій. Що стосується великого аграрного бізнесу, то слід додати до цього, що держава додатково інвестує в цей бізнес шляхом вкладання коштів в аграрну науку результатами якої він майже безоплатно користується. Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, то слід зазначити, що, наприклад, в Швеції всю аграрну науку в 80-х роках було переведено на комерційні засади. Але враховуючи вкрай низький рівень інноваційної культури і державної моральності вітчизняного бізнесу такий крок в Україні може бути дуже небезпечним. Вихід може полягати у використанні досвіду інших країн, які запроваджують адміністративні заходи підтримки бізнесом наукової та інноваційної діяльності у вигляді, зокрема, додаткових спеціальних податків, які спрямовуються на фінансування наукової та інноваційної діяльності в інтересах відповідних галузей.

З короткого огляду проблеми дефіциту коштів для підтримки науки та інновацій випливає висновок, що насправді кошти для цього в країні є. Але, для того, щоб подолати кризу в українській науці невідкладно треба реформувати, в першу чергу, податкову і кредитно-фінансову систему країни. Тому що криза в науці сталася внаслідок некомпетентних рішень цих державних інституцій, відносно формування державного бюджету країни і впровадження державних заходів щодо стимулювання економічного зростання за рахунок наукових знань, технологій та інновацій.

Виходячи з призначення цієї доповіді, в ній розглядаються конкретні питання модернізації наукової системи країни. Проте існує необхідність сформулювати і загальні зовнішні умови за яких наука найкраще зможе виконувати свої функції. Зрозуміло, що основна мета проведення змін в науці полягає в тому, щоб науково-технологічна сфера за своїми кількісними і якісними характеристиками відповідала потребам соціально-економічного розвитку країни. Звідси випливає головна умова забезпечення якісної модернізації вітчизняної науки – наявність середньо- і довгострокової

стратегії перспективного соціально-економічного розвитку країни з чітко визначеними вимогами до використання з метою сприяння розвитку країни можливостей науково-технологічної сфери. Ці вимоги мають бути конкретизовано у вигляді:

- пріоритетів науково-технологічного розвитку і розподілом фінансування за пріоритетними напрямками;
- прогнозуванням щорічних показників фінансування НДДКР:
 - ❖ у національному бюджеті;
 - ❖ у ВВП – наукоємність – відсоткове відношення витрат на НДДКР;
 - ❖ відсоток ВВП на фундаментальні дослідження;
 - ❖ відсоток ВВП, що фінансується підприємницьким сектором;
 - ❖ відсоток ВВП, що фінансується промисловістю;
 - ❖ відсоток ВВП, що фінансується експортерами сировинної продукції (металу, зерна, деревини та ін.);
- витрати на інновації, як відсоток від ВВП;
- чисельність дослідників на тисячу осіб загальної зайнятості;
- чисельність дослідників зайнятих в підприємницькому секторі;
- кількість патентних заявок і ліцензій на мільйон жителів;
- інноваційно активні підприємства, відсоток від загальної кількості;
- інвестиції венчурного капіталу в науку та інновації;
- кількість підприємств, що співпрацюють з науковими установами, відсоток від їх загальної кількості;
- фінансові прибутки України від участі в міжнародній науково-технічній співпраці;
- публікаційна активність вітчизняних вчених (внутрішня та зовнішня).

Другою важливою умовою є документальне оформлення на рівні вищої виконавчої влади партнерства «уряд – наука – бізнес – суспільство», як постійно діючої моделі співпраці, як платформи для відкритих суспільних дискусій та узгодження спільного бачення шляхів, механізмів та ресурсів соціально-економічного та науково-технологічного розвитку країни, нарешті, як всезагальної структури всіх задіяних у партнерстві сторін для своєчасного аудиту виконання законів, стратегій, концепцій та інших державних актів у галузі науки, технологій та інновацій. Тривала відсутність такої спільної дискусії, як на теоретичному рівні, так і на практичному, невідповідність і неузгодженість бачення науковців, політикуму і бізнесу стану розвитку країни і науки призвели до драматичних наслідків для України від проведення реформ, які не мали жодного потенціалу для розвитку країни, а лише заклали нові руйнівні процеси для науки, суспільства та держави в цілому. В організації партнерства, яке пропонується, важливу роль можуть відігравати нові структури у сфері науково-технічної діяльності, які передбачено створити новим Законом «Про наукову та науково-технічну діяльність».

Партнерство має встановити конкретну відповідальність кожної зі сторін у справі науково-технологічного та інноваційного розвитку країни. Державна політика має бути зосереджена на проблемах укріплення науково-технічного

потенціалу країни, упорядкування мережі наукових установ, створення умов для впровадження результатів науки в економіку на базі активізації всіма державними засобами науково-технологічної та інноваційної діяльності. Для цього держава на постійній основі підтримує фундаментальні дослідження, сприяє пріоритетним дослідженням в галузі високих технологій, економічному розвитку і оборонній промисловості; стимулює роботу науковців, спрямовану на активізацію винахідницької діяльності і комерціалізацію наукових результатів; реформує систему фінансування через конкретизацію державної підтримки в залежності від особливостей науково-дослідного та дослідно-конструкторського процесу та класифікації наукових установ; забезпечує структурні зміни в економіці, які сприятимуть прискоренню комерціалізації результатів науки і опосередковано (а не адміністровано) впливатимуть на оптимізацію мережі наукових установ і актуалізацію тематики їх досліджень. Держава має за допомогою встановлення економічних вигід укріпити зв'язок між дослідними і виробничими структурами, створити умови, за яких наукові дослідження будуть відповідати потребам виробництва, а їх результати активно впроваджувалися у виробництво.

Для активізації науково-технічної діяльності, створення умов для пришвидшення впровадження її результатів у виробництво необхідно вдосконалити існуючу законодавчу і нормативну базу. Зокрема, необхідно внести доповнення до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» такого вкрай важливого для забезпечення стабільного розвитку науки і врахування взаємозалежності науково-технічної сфери і економіки положення «державне фінансування науки в бюджеті визначається обсягами, темпи зростання яких перевищують зростання ВВП». Доцільно також внести зміни до податкового кодексу, передбачивши введення спеціального податку на експорт сировинної продукції, кошти від якого будуть спрямовані на підвищення науково-технологічного рівня виробництва в таких галузях. Потребує уточнення і вдосконалення законодавча і нормативна база створення інноваційних структур різних типів на принципах «вільної економічної зони».

Проте жодні законодавчі зміни в науково-технологічній сфері нездатні дати позитивні результати без докорінної переорієнтації вітчизняної економіки на середньо- і високотехнологічне виробництво, без індустріальної модернізації країни. Важливим кроком в цьому напрямку може стати розроблення і прийняття закону про структурну перебудову виробництва, як, до речі, це було зроблено після 80-х років в Японії та інших країнах. Окремі положення, які можуть складати основу такого закону науковцями України частково розроблено, але створення науково обґрунтованого державного документу потребує додаткових системних зусиль з боку влади, бізнесу і науки.

Взагалі, необхідно з особливою увагою віднестися до особистого досвіду самої України у перебудові науки та економіки. В цьому плані доцільно повернутися до сучасної переоцінки найкращого з точки зору розвитку вітчизняної науки та її впливу на економіку 3-го етапу (1999–2005 рр.) з метою виділення й впровадження в сучасну державну наукову політику тих заходів, які сприяли в той час покращенню діяльності науково-технологічної сфери і

підвищенню її ролі у піднесенні соціально-економічного розвитку України. Зокрема, необхідно в повному обсязі відновити ту що існувала до 2005 року систему стимулювання науково-технічної та інноваційної активності і підприємництва. Слід також відродити механізми програмно-цільового управління науково-технічною та інноваційною діяльністю.

Модернізація науково-технологічної та інноваційних систем потребує чіткого стратегічного уявлення про напрями, механізми та ресурси для її успішного здійснення. Тому необхідно на базі затвердженої на парламентських слуханнях у 2009 році Стратегії інноваційного розвитку України в умовах глобалізаційних викликів та з врахуванням нових розробок цієї проблеми, які здійснені в останні роки науковцями, прийняти Державну стратегію реформування національної інноваційної системи, заснованої на концепції науково-технологічного розвитку. Цей державний документ має забезпечити суворого дотримання всіма органами влади, і центральними, і регіональними, а також виробничими та науковими організаціями узгоджених дій у справі науково-технологічного та інноваційного розвитку України. Такий крок цілком відповідав би європейській практиці поєднання ринкових і державних механізмів управління науково-технологічними та інноваційним розвитком країни.

Що стосується визначення відповідальності науки в системі партнерства з владою, бізнесом і суспільством, то з врахуванням її сучасного стану та для його кардинального покращення, доцільно передбачити наступне.

По-перше, в умовах, коли посилюється спрямованість науково-технологічних досліджень на забезпечення розвитку економіки об'єктивно виникають проблеми з підтриманням державою фундаментальних досліджень внаслідок складності оцінити результати таких досліджень економічними критеріями. Тому фундаментальна наука (і академічного, і університетського, і підприємницького секторів) повинна перейти на регулярну оцінку своїх результатів за загальноприйнятими у світі критеріями: публікаціями у журналах, які мають імпакт-фактор, кількістю цитувань, престижними нагородами за наукові досягнення, підготовкою наукових кадрів, науковими відкриттями, патентами, ліцензіями. Але для цього необхідно чітко розподілити тематику досліджень на фундаментальні, прикладні дослідження та розробки. Сьогодні немає чітких критеріїв розподілу фундаментальних і прикладних досліджень, зокрема обґрунтування їх розподілу за конкретними науковими і економічними показниками. Наукова спільнота має у короткий термін розробити і запровадити в практику таку систему оцінювання. При цьому крім кількісних показників для оцінювання ефективності роботи наукової установи слід враховувати ступінь завершеності тем конкретними інноваційними проектами, а також внесок результатів досліджень у подальший розвиток фундаментальних досліджень та привабливості інституту для іноземних фахівців і інвесторів, рівень інтеграції з європейською та світовою науковою спільнотою.

По-друге, науковому суспільству необхідно відмовитись від усталеної традиції зрівняльного розподілу фінансових і матеріальних ресурсів, яка

спирається виключно на кількісний склад наукової установи, без врахування ефективності результатів її діяльності. Науково-дослідні установи мають отримувати фінансову підтримку в залежності від результатів роботи. Це вимагає введення чітких критеріїв нової класифікації наукових установ, їх розподілу на інститути, що займаються фундаментальними дослідженнями та загальнозначущими теоретичними дослідженнями (їх результатом є загально важлива для суспільства продукція), прикладними дослідженнями, розробками та надання науково-технічних послуг. В залежності від класифікаційного типу має визначатись спосіб і обсяг державного фінансування, включаючи заходи по зупиненню державного фінансування за умов коли той чи інший інститут своїми результатами не буде відповідати зазначеним критеріям.

По-третє. Ключовою метою оптимізації мережі наукових установ і кадрового складу науки має стати підвищення інновативності результатів досліджень і відповідно масштабів їх використання для науково-технологічного супроводу базових галузей економіки та вирішення актуальних проблем економіки регіонів України. Успішне досягнення цієї мети потребує докорінного посилення ринкового потенціалу не тільки наукової установи, а перед усім, кожного науковця. Сучасна практика формування і підготовки нової теми має обов'язково доповнюватися ретельним аналізом і попереднім пошуком можливостей впровадження результатів роботи. Успішність роботи кожного вченого сьогодні визначається вмінням поєднувати в собі якості науковця та підприємця.

По-четверте. Оптимізація структури наукових установ і кадрового складу є лише початковим етапом у модернізації науково-технічної сфери. Ця робота має проводитись одночасно з модернізацією організаційного устрою всієї науково-технічної сфери, а також з принципами та методами формування науково-технологічної та інноваційної політики, органів державного управління цими сферами. Особливо важливо зняти напругу в суспільстві стосовно моделі організації науки в Україні, посилити позитивні акценти у публічній соціальній оцінці її ролі в суспільстві, забезпечити умови для рівноправного входження вітчизняної науки у світовий та європейський науковий простір.

Модернізація вітчизняної наукової системи, яка сьогодні поки що визначається жорсткими умовами так званої оптимізації мережі наукових установ і скорочення чисельності наукових кадрів, потребує науково-обґрунтованого і обережного підходу до визначення її змісту і механізмів реалізації. Її метою повинно бути покращення умов діяльності наукових колективів і кожного науковця. На жаль реально «оптимізація», зачіпаючи особисті інтереси фактично всіх працівників науки, призводить до значних втрат наукового потенціалу України. Для їх подальшого недопущення і відшкодування втрат потрібна нова відповідальна ефективна державна наукова та інноваційна політика, а також зрозумілі, чесні і конструктивні відношення науки з владою, бізнесом і суспільством.

У налагоджені таких відносин ключова роль належить засобам масової інформації, які в сучасних високорозвинутих інформаційних умовах здатні

активно впливати на формування соціального іміджу науки. Багаторічний кризовий стан української науки, одноманітна тематика публікацій в пресі, яка в основному зводиться до фінансових, демографічних та інших проблем, яких дійсно дуже багато в науковому житті країни, створюють жалюгідний образ українського вченого, який не здатний працювати на рівні європейських вчених, вимагає від влади кошти і витрачає їх без зиску для країни.

На жаль свій негативний внесок в цьому вносять самі вчені. Дуже мало в українській пресі ґрунтовних статей про досягнення української науки. Про них мало знає не тільки пересічний громадянин, а й викладачі вузів, студенти, виробничники.

Досягненнями нашої науки не цікавляться і представники влади. Вони не бувають в наукових установах, залишають без уваги запропоновані вченими аналітичні та експертні матеріали. Не може не викликати тривоги і той факт, що в програмних документах Уряду та більшості політичних сил останнім часом навіть не згадується необхідність поліпшити стан вітчизняної науки, створити необхідні умови для її функціонування за європейськими стандартами.

Українська наука заслуговує іншого ставлення до себе. Пройшовши через важк трансформаційні випробування вона зберегла ще значний потенціал і здатність видавати наукові результати на високому європейському рівні. Максимальна реалізація в інтересах країни можливостей вітчизняної науки залежить від спільних зусиль науки, влади, суспільства та бізнесу у подоланні кризових відносин, які склалися між ними, і які заважають Україні реально перейти на інноваційну модель свого розвитку.

РОЗДІЛ 1. Інноваційний розвиток, технологічна модернізація економіки, впровадження новітніх технологічних рішень та випуск високотехнологічної продукції – єдиний шлях для виходу України з кризи

Андрощук Г.О.

к.е.н, доцент, зав. лабораторії правового забезпечення розвитку науки і технологій НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, консультант Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

androgen1@voliacable.com

ЕКОНОМІКА СПІЛЬНОЇ УЧАСТІ: АСПЕКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто процес формування моделей спільної економіки. Показано нові бізнес-моделі економіки спільного споживання, позицію ЄС щодо їх розвитку, роль інтелектуальної власності (авторського права, патентів і торгових марок) у розвитку спільної економіки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: бізнес-моделі, спільна економіка, інтелектуальна власність, конкуренція.

SHARING ECONOMY: ASPECTS OF INTELLECTUAL PROPERTY

ABSTRACT. The process of forming the common models of the economy. Showing new business models common economy of consumption, the EU position on their development, the role of intellectual property (copyright, patents and trademarks) in the joint development of the economy.

KEY WORDS: business model, a common economy, intellectual property, competition.

Сутність нових економічних моделей. "Спільна економіка", "часткова економіка" або "економіка спільного споживання" (англ. "Sharing economy", "collaborative economy") - це економічна модель, заснована на колективному використанні товарів і послуг, бартері та оренді замість володіння. Ідея спільного споживання активно обговорювалася з кінця 90-х років, але остаточно сформувалася тільки після бурхливого розвитку Інтернету, інформаційних технологій і онлайн-співтовариств по інтересах [1]. На цьому стику - бажанні людей економити і технологічному розвитку підприємці сьогодні бачать потенціал для створення нових бізнес-моделей, що реалізуються з використанням трьох основних драйверів. По-перше, поведінка клієнтів для багатьох товарів і послуг змінюється в напрямку від права власності до спільного використання. По-друге, соціальні мережі і електронні ринки здатні легше пов'язувати споживачів. По-третє, мобільні пристрої та електронні послуги роблять використання загальних товарів і послуг більш зручним.

Спільне споживання може мати різні форми, в т. ч. з використанням інформаційних технологій для забезпечення осіб, корпорацій, некомерційних організацій та уряду інформацією, що дозволяє оптимізувати ресурси за рахунок перерозподілу, спільного і повторного використання надлишкових виробничих потужностей в товарах і послугах. Спільна економіка - це новий спосіб ведення бізнесу. Uber, Airbnb, eBay, TaskRabbit та інші компанії, що скористалися новою бізнес-моделлю, продемонстрували перспективи економіки спільного споживання, що поєднує в собі можливості аналітики великих масивів даних, низької вартості хмарних систем їх зберігання, глобального поширення соціальних мереж, мобільних пристроїв і встановлення довірчих відносин через краудсорсінг - процес передачі частини виробничих функцій за допомогою мобілізації людських ресурсів за допомогою інформаційних технологій для вирішення завдань, що виникають в бізнесі, державі і суспільстві.

Початок процесу формування моделей спільної економіки було покладено міжнародною компанією Uber, що розташовувалася в США (Сан-Франциско). У 2012 р. вона створила однойменний мобільний додаток для пошуку, виклику і оплати таксі або приватних водіїв. Uber оголосила про плани розширення функціональних можливостей програми, після якого буде можливий пошук попутників для водіїв, які не надають послуги таксі. Нині додаток доступний в 68 країнах, включаючи Україну. Моделями спільної економіки вже охоплені такі види діяльності, як розміщення приїжджих (туристів) і тварин. автомобільні перевезення та паркування, оренда яхт і велосипедів, авіап перевезення, оренда творів мистецтв, дизайнерського одягу і аксесуарів; фінансування стартапів, рівноправне кредитування (інвестування або соціальна позика P2P), краудфандінг (колективне співробітництво людей (донорів), які добровільно об'єднують свої гроші або інші ресурси, як правило - через Інтернет), маркетинг і брендинг, що охоплює весь комплекс заходів, пов'язаних зі створенням і просуванням нового або вже існуючого бренду в Інтернет-мережі. Глобальна спільна економіка в 2014 р. оцінювалася в суму близько \$ 15 млрд, і за прогнозами досягне \$335 млрд. до 2025 р. [2].

Від конкуренції до співпраці традиційних і нових бізнес-моделей. Спочатку конфліктна ситуація була викликана невідповідністю нових правил спільного споживання традиційному законодавству в ряді європейських країн (найчастіше, відсутністю належних ліцензій з надання послуг візництва, а також заниженими тарифами). Тому в жовтні 2015 р. Європейська комісія опублікувала Стратегію внутрішнього ринку, в якій одним із пріоритетних позначена проблема збалансованого розвитку спільної економіки. З цією метою запланована розробка програми ув'язки існуючого законодавства ЄС з бізнес-моделями економіки спільного споживання. Крім того, Європейська комісія розпочала консультації з громадськістю, зокрема, з питань створення для функціонування спільної економіки нормативно-правового середовища. Спільна економіка сприяє зростанню і створенню нових робочих місць за рахунок розширення попиту на тимчасове користування послугами, відкриттю нового конкурентоспроможного бізнесу завдяки більш ефективному

використанню ресурсів в інтересах споживачів, більш широкому вибору послуг і порівняно низьким витратам. Водночас, концепція спільної економіки нині розходиться з національними правилами, має невизначеність в питаннях захисту споживачів і трудового законодавства, створює напруженість між прихильниками нових і традиційних бізнес-моделей. Перші вважають, що традиційні постачальники послуг гальмують подальший розвиток, а другі звинувачують опонентів у агресивній і недоброчесній конкуренції стосовно до традиційних постачальників послуг, що суперечить Паризькій конвенції про охорону промислової власності. Як видно із Стратегії внутрішнього ринку, Єврокомісія не має наміру перешкоджати поширенню бізнес-моделей спільної економіки. Її мета - створити рівне ігрове поле, де компанії дотримуються традиційних моделей, а їхні конкуренти - в основному Інтернет- стартапи, могли б діяти на законних підставах [2]. Однак становлення нових бізнес-моделей випереджає розробку відповідних нормативно-правових актів. Компанії, які ігнорують подібні зміни, уповільнюють свій розвиток і стають неготовими до майбутніх змін, де рішення проблем інноваційної та виробничої діяльності здійснюється із застосуванням "краудсорсингу / краудфандінга" - залученням широкого кола осіб і організацій для використання їх творчих здібностей, знань, досвіду та ресурсів.

Інтелектуальна власність (ІВ) у спільній економіці. ІВ є джерелом життєвої сили багатьох видів підприємництва. У зв'язку з цим важливо проаналізувати, чи не втратять авторські права, патенти і торгові марки (ТМ) своє значення у спільній економіці; чи не зменшаться можливості компаній ідентифікувати і охороняти свої продукти і послуги на світовому ринку. ТМ захищають споживачів від плутанини при виборі необхідних продуктів і послуг в умовах їх спільного споживання. Будучи одним з найважливіших компонентів корпоративного брендингу, ТМ є своєрідним дороговказом походження, якості та автентичності продукції, що надходить на ринок [3]. Тому компанії повинні проявляти пильність у питаннях захисту своїх ТМ, запобігаючи за допомогою моніторингу ринку порушення наданих ними прав. У зв'язку з цим пропонується ряд рекомендацій щодо мінімізації ризиків подібних правопорушень, включаючи: дотримання належного використання ТМ, уникаючи їх перетворення в родові позначення; розгляд можливих вигод від використання популярності і авторитету бренду в разі його застосування в співтоваристві спільного споживання, в якому товари / послуги пропонуються не для покупки, а для обміну, але з використанням бренду, що підтверджує їх надходження від довіреного джерела. Власники брендів повинні також контролювати правомірність використання своїх ТМ в доменних іменах, на веб-сайтах і в якості фірмових найменувань. Згідно із загальним правилом, ТМ має використовуватися тільки для опису того товару або послуги, якими споживач пропонує поділитися. Власники брендів повинні бути впевненими, що учасники спільного споживання ніколи не створять у користувача уявлення, що вони робили це з дозволу власників брендів. Авторське право надає фізичним особам і компаніям тимчасову монополію як стимул для просування їхньої творчості. Це дозволяє власникам авторського права монетизувати свої роботи і

контролювати, де і як вони продаються на ринку. Спільна економіка, в свою чергу, реалізує монетизацію за допомогою обміну, а не придбання прав власності.

З кінця 1990-х років почались спроби зблизити ці суперечливі концепції. Першою став веб-сайт Napster, призначений для обміну музикою спільними зусиллями споживачів звукозаписів. У відповідь на це власники авторських прав ввели обмежувальні умови ліцензування для захисту своїх прибутків. Нині такі платформи, як iTunes, Pandora і Spotify, поширюють музику відповідно до строгих ліцензійних угод і правил управління авторськими правами в цифровому середовищі, які все ще не забезпечують належного балансу між обмеженою монополією, наданою творцям творів, і правом доступу громадськості до результатів творчих зусиль. Ще однією спробою вирішення цієї проблеми стала розробка "доктрини першого продажу". Після того, як власник авторського права здійснив свій початковий законний продаж, нова доктрина допускає збут компакт-дисків із записами музики, книг і журналів на Інтернет-сайтах в магазинах. Розширення цієї доктрини допускає "обмін" товарами, придбаними первинними споживачами. В очікуванні радикального перегляду авторського права пропонується вдосконалити і розширити застосування ліцензійних угод, які вже практикуються у вигляді прокату фільмів, оренди відеоігор, бібліотечних книг, а також розробки інноваційних видів ліцензування. Найбільш поширене ліцензування авторського права у сфері програмного забезпечення. Власники авторського права здатні підтримати спільну економіку, використовуючи найменш обмежувальні види ліцензій. При цьому вони можуть зберігати джерела своїх доходів, наслідуючи приклад компанії Amazon, яка забезпечила зручний для публіки електронний обмін і доступ до "хмарних" систем зберігання різних творів, включаючи приватні колекції - за умови дотримання обмежень власника авторського права. Патенти, як і інші види ІВ, надають тимчасову монополію на охоронювані ними об'єкти, в той час як спільна економіка заохочує руйнування бар'єрів, що обмежують обмін інформацією і технологіями. Чи зможуть патентовласники скористатися перевагами своїх патентів, беручи участь у спільній економіці, яка прагне обмежити або усунути виключність патентних прав? Одним із способів, за допомогою яких власник патенту може контролювати розподіл і спільне використання запатентованих товарів, є заміна їх прямого продажу використанням за ліцензією. Патентовласники також можуть не тільки використовувати запатентовані технології, але і брати участь в обміні ідеями та технологіями, що охороняються їх патентами. Потенційним засобом вирішення проблем інтеграції патентного права в спільну економіку є обмін знаннями в рамках патентних пулів. Однак, будучи надзвичайно популярними в секторі ІТ-технологій, вони викликають і деяку законну стурбованість з приводу антиконкурентної практики, що застосовується учасниками пулів щодо своїх суперників. Чинне патентне законодавство ускладнює запобігання порушенню патентних прав, особливо стосовно 3-D друку, що використовує метод шарового створення фізичного об'єкта за цифровою 3D-моделлю [4]. Деякі послуги в цьому новому секторі призначені для спільного використання

потенційно контрафактних конструкцій. Це ускладнює відстеження несанкціонованого поширення запатентованої продукції і визначення правопорушників, особливо коли в порушенні прав винні кілька сторін або має місце непряме пособництво в порушенні патенту, яке набагато складніше довести. Індивідуальне відтворення запатентованих конструкцій за допомогою 3-D друку багато в чому схоже із згадуваними вище порушеннями авторських прав, бурхливе зростання яких викликане нескладним скачуванням музики, відео, фотографій і текстів. Хоча концепція монополії знаходиться під перехресним вогнем представників спільної економіки, патентовласники мають декілька стратегій максимізації їх впливу на ринок. Винахідники, зокрема, можуть зосередитися на нових рішеннях, що полегшують функціонування спільної економіки. Крім того, власники патентів повинні змиритися з філософським підходом до нових бізнес-моделей спільної економіки і розглядом інноваційних форм ліцензійної співпраці.

Висновок. Спільна економіка, безсумнівно, змінить спосіб ведення бізнесу компаніями і характер взаємодії споживачів з популярними брендами. Для того, щоб досягти успіху в новому економічному світі, компанії повинні прагнути до освоєння лідируючих позицій в процесі подальшого розвитку збалансованих нормативів охорони ІВ і захисту прав споживачів. Активно включаючись в спільну економіку і використовуючи там свої активи ІВ для зміцнення довіри до продукції і послуг, корпоративні бренди сприятимуть формуванню правового ландшафту і адаптації людей до нових бізнес-моделей комерційної діяльності.

Література

1. Економіка спільної участі [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0_%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96
2. Alberta Laschena. Competition and the sharing economy: the challenges of a new business model, [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.kreab.com/brussels/2015/11/16/competition-and-the-sharing-economy-the-challenges-of-a-new-business-model/>
3. Branding in the Collaborative Economy. CollenIP,- [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.americanconference.com/.../branding-in-t.
4. Андрощук Г., Копил Я. 3D - друк в епоху інноваційних технологій: проблеми регулювання // Інтелектуальна власність в Україні. – 2016.- № 5.- С.17-26.

Бойко О.М.

к.е.н., с.н.с., пров.н.с.

ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”

helenab@online.ua

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ

АНОТАЦІЯ. Визначено поняття “кластерна політика” та її принципи. Проаналізовано моделі державної кластерної політики. Визначено переваги та недоліки високо- та низькотехнологічної кластерної політики. Досліджено особливості кластерної політики країн Європейського Союзу та кооперація між торгово-промисловою палатою і кластерами.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кластерна політика, кластеризація, кластер, торгово-промислова палата, Європейський Союз.

THE FORMATION OF THE STATE INNOVATION POLICY BASED ON CLUSTERING

ABSTRACT. The essence of the concept of "cluster policy" and its principles. Analyzed model of the state of cluster policy. The advantages and disadvantages of high and low technology cluster policy. The features of the cluster policy of the European Union and cooperation between the Chamber of Commerce and clusters.

KEYWORDS: cluster policy, clustering, cluster, Chamber of Commerce, the European Union.

В умовах розвитку сучасної економічної політики держави її складовою частиною є кластерна політика, метою якої є підтримка створення та функціонування кластерів. Під “кластерною політикою” слід розуміти “систему державних і громадських заходів і механізмів підтримки кластерів і кластерних ініціатив, які забезпечують підвищення конкурентоспроможності регіонів, підприємств, що входять в кластер, розвиток інститутів, що стимулюють формування кластерів, а також забезпечують впровадження інновацій” [1-2].

До основних принципів кластерної політики відносять: доцільність, ієрархічність, комплексність, диференційований підхід, узгодженість і взаємна ув'язка, координація, системність, стимулювання, підтримка [3-5].

Як засвідчує світовий досвід, існує декілька моделей державної кластерної політики, серед яких вирізняють західноєвропейську, індійську, китайську, північноамериканську, скандинавську та японську [2; 5-8]. Проаналізувавши їх можемо зазначити, що існуючі моделі мають суттєві відмінності в політиці розвитку кластерів. Це проявляється в тому, що кластерні політики в країнах вирізняються масштабами, напрямками та формами державної підтримки. Це і окреме фінансування створення та розвитку кластерів (Шотландія); пряма фінансова підтримка специфічних проектів (Франція); зниження податкового навантаження; інвестиції в створення та розвиток інфраструктури регіонів,

освіта, тренінги і маркетинг; сприяння розвитку мережевої взаємодії між учасниками кластера (Нідерланди, Фінляндія) тощо.

Слід зазначити, що єдиної моделі кластеризації економіки не існує, оскільки це обумовлене національною і регіональною специфікою кожної країни. Отже це дає можливість вирізняти особливості функціонування високотехнологічної і низькотехнологічної кластерної політики. Переваги високотехнологічної кластерної політики полягають у тому, що вона орієнтована на структурну перебудову економіки та укріплення конкурентоспроможності. До її недоліків слід віднести: більшість регіонів вибирають подібні види економічної діяльності, завдяки чому відбувається дублювання та надмірне вкладання інвестицій в аналогічні технології; відсутність передумов розвитку в регіоні (високий рівень поглинання нових технологій, необхідних ресурсів та ін.); зменшення чисельності робочих місць за відсутності можливого працевлаштування вивільненої робочої сили в зв'язку з низьким рівнем кваліфікації).

До переваг низькотехнологічної кластерної політики слід віднести: адаптованість кластерів до існуючого регіонального конкурентного середовища; створення значної кількості нових робочих місць чи збереження старих. Окрім переваг існують і недоліки, серед яких вирізняємо: руйнування процесу реструктуризації в результаті штучної підтримки застарілих виробництв; закріплення аутсайдерського статусу країни.

В залежності від ролі держави в процесі створення та розвитку кластера вирізняють декілька видів підтримки: повного циклу (державна реалізує довготривалий план розвитку території з урахуванням її галузевої спеціалізації; сприяє створенню сприятливих умов для компаній, які є лідерами розвитку кластерів); фрагментарної підтримки (надається підтримка вже створеному кластеру, діяльність якого корегується шляхом застосування інструментів економічної політики).

Кластерна політика країн Європейського Союзу базується на основі реалізації національних програм розвитку кластеризації. Про це свідчить факт, коли в 90-х роках минулого століття Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (UNIDO) за допомогою Відділення з розвитку приватного сектору (PrivateSectorDevelopmentBranch) підготували набір рекомендацій стосовно взаємодії урядів європейських країн та європейського приватного бізнесу в розробці, впровадженні програм розвитку кластерів і мережі малих підприємств. Були прийняті "Маніфест кластеризації в країнах ЄС" (2006 р.) та "Європейський кластерний Меморандум" (2008 р.), метою яких слід вважати зростання "критичної маси" кластерів, яка спроможна здійснити вплив на зростання конкурентоспроможності не лише окремих країн, а ЄС в цілому [9].

В огляді Європейської економічної комісії ООН (2008 р.) "Підвищення інноваційного рівня фірм: вибір політики і практики інструментів", в якості основних характеристик кластерів виділено: географічну концентрацію (близькість розташованих підприємств кластера); спеціалізацію (кластери концентруються навколо певної сфери діяльності); значну чисельність

економічних агентів (діяльність кластерів охоплюють не лише фірми, а й суспільні організації, академії, фінансові посередники, інститути, які сприяють розвитку кооперації); конкуренцію і співробітництво (взаємодія між резидентами-членами кластера); життєдіяльність кластерів (довготривалий період функціонування); залученість до інноваційного процесу (технологічні і не технологічні інновації) [10].

В країнах ЄС чітко визначеними є два основних напрямки державного втручання в процес створення і функціонування кластерів: ініціювання створення кластерів за рахунок значущого в масштабах країни проекту; підтримка існуючих кластерів і ініціатив “знизу”.

В 2006 р. створено Європейський Кластерний Альянс, до складу якого входять партнери, які приймають участь у 4 кластерних проектах на державному рівні і фінансуються через програму “PROINNOEuropeinitiative” європейської Комісії. Метою діяльності Альянсу є створення зрозумілої та доступної загальноєвропейської кластерної політики. Вона є інструментом розвитку конкурентоспроможності галузей та регіонів, зростання інноваційного потенціалу, економічного розвитку на середньо- та довгострокову перспективу.

Кластерна політика реалізується шляхом розроблення кластерної стратегії (визначає пріоритети в організації та розвитку кластерів) і кластерної програми (визначено заходи, терміни виконання, відповідальні виконавці та ін.). Кластерна стратегія є частиною національної інноваційної стратегії країни, за якої значення уряду зводиться до фіксації загальних економічних правил, а реалізація конкретних кластерних ініціатив належить регіональній адміністрації та муніципалітетам.

Ще однією складовою кластерної політики слід вважати кооперацію між Торгово-промисловою палатою (ТПП) і кластерами. Як свідчить міжнародний досвід країн ЄС, ТПП є активними партнерами, які входять до складу кластера або сприяють створенню сприятливого середовища для нього. При цьому, рівень співробітництва може бути наступним [9-11]:

ТПП є членами власних структур, приймають участь в діяльності кластера, надають частину послуг підприємствам;

ТПП залучають своїх членів до кластера та пояснюють процедуру створення і функціонування кластера.

Таблиця 1

Особливості світового досвіду співробітництва між ТПП та кластерами

Країна	Установа	Основні характеристики	Роль ТПП	Особливості співробітництва між кластерами і ТПП
Нідерланди	“Mainport Aalsmeer Flower Cluster”.	Світовий лідер на ринку рослин, особливо квітів.	ТПП м. Амстердам забезпечує підтримку розвитку знань та інновацій. В уряді лобіює інтереси розвитку кластера у сфері інфраструктури.	Співробітництво між урядом, підприємствами, дослідними інститутами, соціальними організаціями.
Німеччина	“Airbus Deutschland GmbH”, “Lufthansa Technik AG”, понад 300 МСП, ТПП та ін.	Програма розвитку м. Гамбург у якості центра авіації.	Увага надається зонам кооперації: - визначення особливостей майбутньої конкуренції в авіапромисловому секторі з метою збереження технологічного лідерства; - кооперація з МСП; - кооперація між університетами.	Сприяння розвитку зони кооперації в середині кластера: ННТР; початкове та подальше навчання кваліфікаційного персоналу; створення кабін та бортових систем; міжнародне співробітництво; сервіс та маркетинг; кооперація Північної Німеччини зі світовими центрами авіації; позиціонування м. Гамбург як одного з провідних у світі центрів розвитку авіації на регіональному, національному та міжнародному рівнях.
Словаччина	Національний центр кластерів і технологічних мереж, ТПП.	Реалізується проект, який має дві складові: національний центр і координаційне бюро з підтримки кластерів. Метою реалізації проекту є розвиток відносин між кластерами і установами, реалізація програм, підтримка	ТПП є ініціатором створення офіційної асоціації кластерів. Здійснює організацію та проведення зустрічей між кластерами і технологічними мережами; займається підготовкою угоди, підтримкою членів у проектах, сприяє проведенню досліджень,	Реалізація політики інноваційного та технологічного розвитку, яка стимулює процес кооперації між учасниками та сприяє залученню інвестицій в ННТР; стимулює процес розробки нової продукції та послуг; зміцнює позиції міжнародного співробітництва.

		міжнародного співробітництва, розвиток регіональних кластерів.	виходом товарів на нові ринки та ін.	
Франція	“Viameka cluster”.	Розвиток “полюсів компетенцій”. Паритетне управління між наукою, бізнесом. Звання “кластер” надається державою.	ТПП займається організацією та управлінням платформи співробітництва (ЕСОВІЗ).	Метою діяльності ТПП є створення мережі учасників та їх кооперації; забезпечення зв’язку в середині кластеру; міжнародний та інноваційний розвиток підприємств; організація виставкової діяльності підприємств; навчання співробітників.

Джерело: складено автором на основі [2; 6; 8-11].

ТПП тимчасово обслуговують підприємства, які входять до кластера у різних сферах (інтелектуальні ресурси підприємства, інноваційна підтримка, інтернаціоналізація підприємств тощо);

Позитивним прикладом розвитку партнерських відносин між ТПП і кластерами може слугувати досвід Нідерландів, Німеччини, Словаччини, Франції та інших країн (табл. 1).

Висновки: проведення кластерної політики базується на організації взаємодії між органами державної влади та місцевого самоврядування, бізнесом, наукою, освітою; існує різноманітність форм і методів забезпечення кластерної політики, що відрізняються національними особливостями, концепцією кластерного підходу; застосування кластерного підходу можна розглядати в якості закономірного етапу розвитку економіки країни; кластерні політики, програми та проекти в кожній країні індивідуальні в процесі розвитку кластеризації; кластери стимулюють розвиток малого і середнього бізнесу; в рамках існуючого законодавства необхідно будувати відносини в форматі потрійної спіралі: наука - виконавча влада - бізнес.

Література

1. Концепция формирования и развития инновационно-промышленных кластеров в Республике Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.online.zakon.kz/Document/?doc_id=31497583
2. Ленчук Е.Б., Власкин Г.А. Кластерный подход в стратегии инновационного развития зарубежных стран [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/814349/>
3. Чумакова С.В., Черников Е.А. Методологические основы разработки и реализации кластерной политики в Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.otherreferats.allbest.ru/law/00149504_0.html
4. Гакашев М. Формирование инновационных кластеров: анализ мирового опыта / Экономика и управление в XXI веке: тенденции развития. – 2013. - №9. – С.59-67.
5. Городничая Е.И. Зарубежный опыт государственного стимулирования формирования кластеров / Е.И. Городничая // Вестник московского университета. Серия 6. Экономика. – 2010. - №1. – С.19-20.
6. Несмачных О.В., Литовченко В.В. Кластерная политика в стратегии инновационного развития России и зарубежных стран // Фундаментальные исследования. – 2014. - №9. – С. 162-165.
7. Помитов С.А. Опыт создания кластерных структур [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ekportal.ru/page-id-1910.html>.
8. Трофимова О.М. Анализ отечественного и зарубежного опыта кластерообразования в регионе / О.М. Трофимова // Современные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2010. - №12 (73). – С.142-145.
9. Обадиш А., Курнога-Живадинович Н. Развитие региональных кластеров в ЕС и Хорватии / Актуальні проблеми економіки – 2013. - №1(139). – С.419-427.
10. Мирялюбова Т., Афонина А. Кластерная политика в европейских странах и в России: сравнительный анализ / Вестник Пермского университета. Экономика. – Вып. 1(8). – С.37-44.
11. Манифест о кластерах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://biznes.od.ua/index.php?Itemid=33&id=507&option=com_content&task=view

Бондар-Підгурська О. В.

к.е.н, доцент кафедри бізнес-адміністрування та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»,
ksycha101@yandex.ua

Соловійов В. П.

д.е.н., к.т.н., заступ. директора з наукової роботи,
ДУ «ІДНТІПН ім. Г. М. Доброва НАНУ»
solovyov.vp@gmail.com

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ АКУМУЛЯЦІЇ КОШТІВ НА ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ

АНОТАЦІЯ. Розроблено узагальнену блок-схему оцінки та узгодження стратегічних, управлінських та оперативних цілей економічної системи в контексті задоволення життєво важливих інтересів (ЖВІ) населення як механізму акумуляції та виділення коштів на дослідження і технологічний розвиток.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: механізм, технологічний розвиток, економічна система, цілі, життєво важливі інтереси населення.

THE FORMATION OF MECHANISM OF FUNDS ACCUMULATION FOR RESEARCH AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT OF ECONOMY

ABSTRACT. There was generalized flowchart of evaluation and coordination of strategic, managerial and operational objectives of economic system in the context of population vital interests satisfying as a mechanism for the accumulation and allocating funds for research and technological development

KEY WORDS: mechanism, technological development, economic system, goals, vital interests of the population.

Питання необхідності створення добреналагодженого механізму акумуляції та виділення коштів на дослідження і технологічний розвиток набувають в даний період розвитку економіки особливої актуальності. Це пов'язано із нинішньою ситуацією інвестування науково-технічної сфери України, де основним джерелом фінансування технологічних інновацій залишаються власні кошти підприємств, а фінансування за рахунок коштів іноземного інвестора у окремі роки наблизилось згідно із правилом «золотого перетину» до критично небезпечної межі (рис.1). Так, протягом 2009–2010 рр. відбулося помітне зменшення фінансування як із держбюджету, так і з власних джерел, але суттєво активізувалося фінансування за рахунок коштів іноземного інвестора – 19 % та 30 % 2009 і 2010 рр. відповідно. З позиції аналізу розвитку національної економіки цю ситуацію слід розглядати дуально: позитивно – в

контексті надходження додаткових коштів під час відсутності вітчизняного фінансування та наявності належних організаційно-правових форм господарювання й відповідного рівня корпоративного управління, а також негативно – в контексті виникнення зовнішніх загроз у разі неефективної структури корпоративного портфеля, що відповідно впливає на рівень задоволення ЖВІ населення, яке знаходяться поза межами учасників процесу і не може розраховувати ні на право голосу, ні на інноваційний прорив країни, і, навіть, на отримання дивідендів.

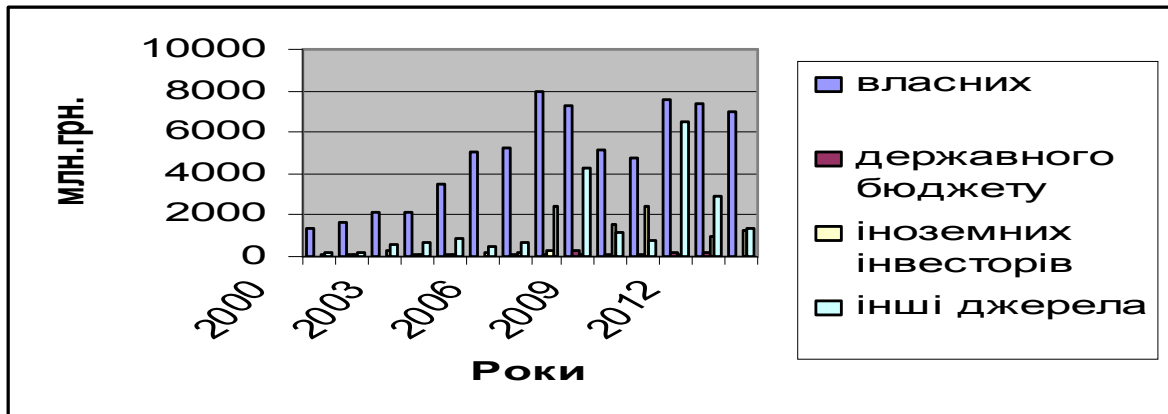

Рис.1. Динаміка джерел фінансування інноваційної діяльності України за 2000–2013 рр.

Джерело: [1; 2].

Опрацювання визначеного масиву літературних джерел дозволило дійти висновку про можливість розв'язання назрілої проблеми шляхом формування певного *механізму акумулювання коштів на НДДКР* за рахунок оптимального узгодження трьох рівнів цілей розвитку економічної системи: стратегічних, управлінських та оперативних. Створений таким чином *механізм* являє собою *сукупність обраних методів та інструментів управління інноваційною діяльністю економічної системи, спрямованих на виділення коштів задля її технологічного розвитку та можливості здійснення досліджень*.

При цьому підтримка та розвиток інноваційної діяльності економічної системи, зокрема промисловості в контексті стійкого задоволення ЖВІ населення України ґрунтується на таких *методах та способах її державного регулювання*: 1) законодавча та нормативно-правова база у сфері інноваційної діяльності України; 2) обсяги і джерела інвестування інновацій; 3) асигнування та дотації із державного та місцевих бюджетів; 4) норми та нормативи; 5) ціноутворення; 6) ставки податків і пільги з оподаткування; 7) відсотки за кредит і державні гарантії; 8) державні замовлення і закупівлі; 9) мито і митні податки; 10) ліцензії і квоти; 11) підтримка інфраструктурних утворень; 12) розробка й реалізація державних і цільових комплексних програм; 13) підтримка міжнародного науково-технічного співробітництва.

Крім того державне регулювання інноваційної діяльності розглядають через систему таких *методів*: 1) правові методи; 2) організаційно-економічні

методи; 3) методи планування; 4) методи політичного регулювання; 5) методи соціального та морально-етичного регулювання [3, с. 115–117].

Узагальнення світового досвіду методів підтримки та розвитку інноваційної діяльності виглядає таким чином: 1) *податкова політика*; 2) *пряме фінансування* (у ФРН урядом фінансується близько 30–40 % витрат на НДДКР, які здійснюються за державними замовленнями. У США, Франції та деяких інших країнах ЄС пряме фінансування інноваційних розробок досягає 50 % на їх створення. В той час за часткою витрат на НДДКР від ВВП лідирують скандинавські країни: Швеція – 3,86 %; Фінляндія – 3,48 %; Японія – 3,3 %; США – 2,62 %; ФРН – 2,46 %. Відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [4] держава має забезпечувати бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності (крім видатків на оборону) у розмірі не менше 1,7 відсотка валового внутрішнього продукту України, проте цього показника жодного року не було досягнуто); 3) *надання позичок без виплати відсотків* (Швеція); (створення фондів упровадження інновацій з урахуванням ризику (ФРН, Швейцарія, Франція); 4) *допомога у патентній діяльності* (у США оплачується 50 % видатків на отримання охоронних документів); 5) *пенсійні та страхові пільги для інноваторів* (Франція, Великобританія, Швейцарія); 6) *законодавчий захист прав винахідників на інтелектуальну власність*; 7) *створення широкої мережі спеціалізованих державних служб зі стимулювання інноваційної діяльності* (Великобританія, Франція): фінансова, інформаційна підтримка, допомога в патентуванні і впровадженні; 8) *стимулювання різноманітних недержавних форм підтримки інноваційної діяльності* (у США за підтримки уряду створено Національну асоціацію венчурного капіталу, що акумулює фінансові кошти великих компаній, пенсійних фондів, страхових компаній, комерційних структур) [5].

Звертає на себе увагу той факт, що економіка країн СНД за ефективністю набагато відстає від економіки розвинутих країн. Причини виникнення цього парадоксального явища М. В. Ярмолович бачить у *методах централізованого управління*, які знайшли відображення в способах визначення рівня оцінки ефективності капіталовкладень [6, с. 12–13]. Тобто, виною усього «*неефективний істеблішмент*».

Ми приєднуємося до думки О. А. Шевчука, який пояснює цю ситуацію збільшенням інтенсивності інноваційних процесів, скороченням термінів створення та впровадження інновацій, визначальною роллю еліти суспільства, яка разом із політичною елітою обирає вектор економічного розвитку. Формування такої еліти відбувається за рахунок монополії знань і здатності до впровадження інновацій. При цьому трансформація економічної системи до сталого інноваційного соціально орієнтованого розвитку та постіндустріального суспільства відбувається внаслідок впливу інновацій, реалізація яких може бути здійснена за рахунок внутрішніх та зовнішніх факторів. «*До внутрішніх факторів належить освітній, науково-технічний та інноваційний потенціал, який забезпечує конкурентоспроможність несировинних секторів економіки. До зовнішніх факторів – рівень високих наукових технологій, що є результатом праці у науково-технічному секторі економіки. Це означає, що саме економічна еліта стає тією доміантною рушійною силою, що забезпечує розвиток економіки, а знання – основним фактором, що лежить в основі такого розвитку*» [7, с. 40]. Тобто, це формує простір стратегічних цілей (рис. 2).

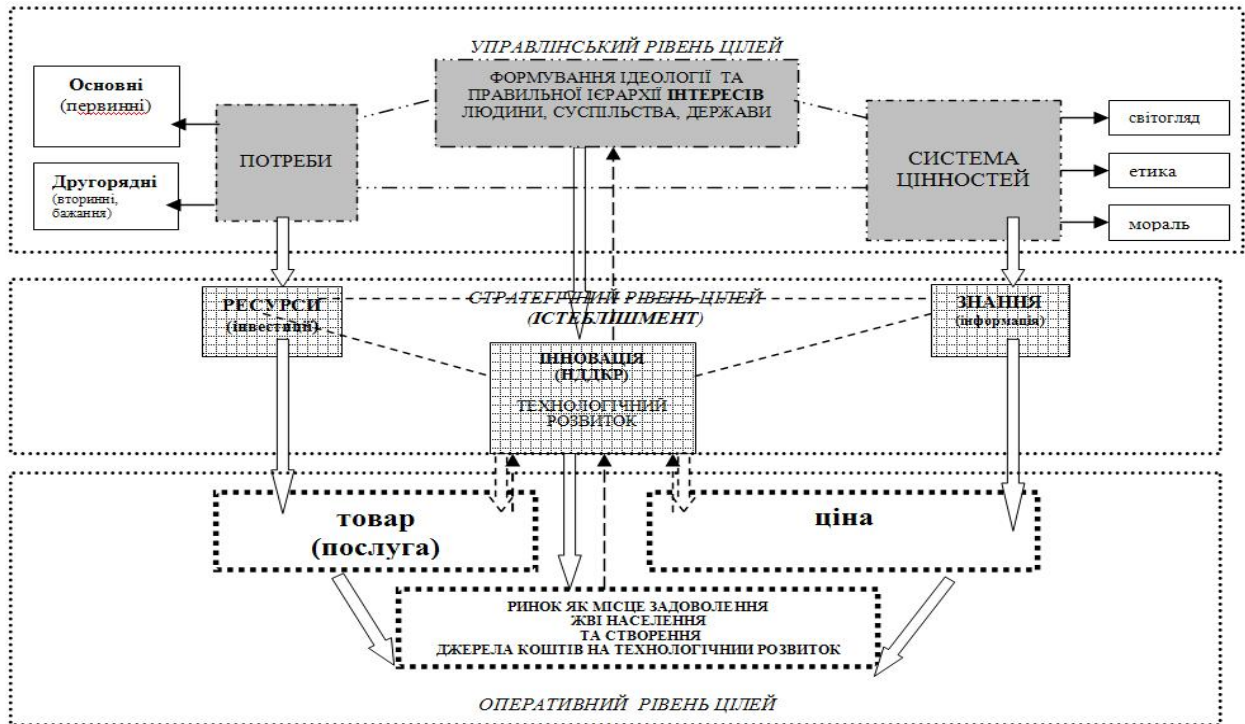

Рис. 2 – Блок-схема оцінки та узгодження управлінських, стратегічних та оперативних цілей економічної системи Джерело: розроблено доц. О. В. Бондар-Підгурською на основі опрацьованого літературного джерела [8].

Управлінські цілі пов'язані з адміністративною структуризацією ресурсів територій (регіонів) і галузей з метою оптимізації їх використання за умов вирішення спільних завдань стратегії. При чому певна частина цих рішень пов'язана зі створенням умов функціонування галузевих та географічних ринків товарів і послуг, що передбачає певну організацію матеріальних, енергетичних та інформаційних потоків у національній виробничо-технологічній системі. Все це потребує відповідного плану дій, який має містити аргументований розподіл завдань між його виконавцями з визначенням джерел фінансового та матеріально-технічного забезпечення їх здійснення і передбачати забезпечення умов для прийняття оперативних рішень щодо поточних питань інноваційного розвитку територій та суб'єктів господарювання [8]. Тобто, тісна кореляція *управлінських цілей* із економікою природокористування та внутрішніми загрозами дає підстави говорити про актуальність питань екологічної етики та необхідність забезпечення ЖВІ майбутніх поколінь, що пов'язано з потребами та системою цінностей особистості, суспільства та держави.

Фахівці підтверджують можливість створення добреналагодженого механізму акумуляції та виділення коштів на дослідження і технологічний розвиток за рахунок оптимального узгодження всіх трьох рівнів цілей. При чому «основою оперативних цілей є оптимізація структури прибутку, зокрема, шляхом розподілу ресурсів по функціональних областях, виходячи з планованої номенклатури виробленої продукції. Ключовими рішеннями тут виступають питання ціноутворення, маркетингової стратегії, забезпечення необхідних рівнів запасів і завантаження потужностей. Лише в такому випадку можна сподіватися на створення добре налагодженого механізму акумуляції та виділення коштів на дослідження і

технологічний розвиток» [8]. Таким чином, товар, ринок та ціна стають ключовими параметрами оцінки оперативних цілей, а також інструментами управління у цьому механізмі.

Варто зауважити, що узгодження всіх трьох рівнів цілей вимагає корекції стратегічних цілей на основі постійного моніторингу реальних параметрів і показників інноваційної діяльності, попри значної роботи на початку розробки стратегії. *А ефективність реалізації управлінських рішень* науковці радять оцінювати на основі *поточного аналізу індикаторів*, виходячи із цільових функцій, побудованих на основі трьох-чотирьох основних критеріїв (кількість створених робочих місць, обсяги бюджетних надходжень і витрат, рівень заробітної плати, пенсій та інші статистичні показники), що й забезпечує моніторинг результативності реалізації стратегії на оперативному рівні прийняття рішень.

Таким чином, використання розробленої блок-схеми оцінки та узгодження стратегічних, управлінських та оперативних цілей економічної системи в контексті задоволення ЖВІ населення як механізму акумуляції та виділення коштів на дослідження і технологічний розвиток сприятиме поступовому надходженню інвестицій для здійснення НДДКР, інноваційному розвитку економіки та підвищенню добробуту населення України загалом.

Література

1. Наука та інноваційна діяльність : стат. зб. – Київ : Державна служба статистики України, 2014. – 314 с.

2. Наука та інноваційна діяльність : стат. зб. – Київ : Державна служба статистики України, 2013. – 287 с.

3. Бондар О. В. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. / О. В. Бондар, А. О. Глебова. – Київ : Освіта України, 2013. – 480 с.

Про наукову і науково-технічну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України станом на 26 груд. 2015 р. № 848-VIII // Законодавство України : [офіційний веб-портал Верховної Ради України] / Програмно-технічна підтримка – Управління комп'ютеризованих систем Верховна Рада України. – Електрон. текст. дані. – [Київ], 1996–2016. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата перегляду: 14.02.2016.). – Назва з титул екрана.

5. Ілляшенко С. М. Методологічні засади формування комплексного механізму управління потенціалом інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / С. М. Ілляшенко // Електронний архів Сумського державного університету / Бібліотека СумДУ. – Електрон. текст. Дані. – Суми, 2002–2016. – Режим доступу: [http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/26831/1/](http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/26831/1/Ilyashenko_mechanism_potential.pdf)

[Ilyashenko_mechanism_potential.pdf](http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/26831/1/Ilyashenko_mechanism_potential.pdf) (Дата перегляду: 02.12.2015). – Назва з титул. екрана.

6. Ярмолович М. Ф. Формирование нового облика экономики на основе перехода к инновационно- ориентированной инвестиционной политике : научный доклад на постоянно действующем методологическом семинаре «Мировая экономика» / М. Ф. Ярмолович; Ин-т экономики Беларусь. – Минск : Право и экономика, 2008. – 38 с.

7. Шевчук О. А. П'ятифакторна модель розвитку економічної еліти / О. А. Шевчук // Економіка розвитку. – 2013. – № 2 (66). – С. 37– 42.

8. Соловьев В. П. Инновационная деятельность как фактор социальной стабильности / В. П. Соловьев // Инновации. – 2011. – № 1 (147). – С. 22– 26.

Бриль І.В.

к.е.н., с.н.с.

ІЕП НАН України, м. Київ

bryl.irina@gmail.com

РОЛЬ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

АНОТАЦІЯ. У роботі розглянуто основні конкурентні переваги сучасного підприємства. Визначена роль нематеріальних активів у підвищенні конкурентоспроможності та капіталізації підприємства. Доведена необхідність вмілого управління, оцінки та урахування нематеріальних активів у звітності підприємства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: підприємство, нематеріальні активи, управління, конкурентоспроможність, капіталізація, інноваційний розвиток.

THE SIGNIFICANCE OF THE INTANGIBLE ASSETS TO THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY

ABSTRACT. The paper considers the main competitive advantages of the modern enterprise. The importance of the intangible assets in competitiveness and capitalization of the company was determined. The need for skilled management, evaluation and accounting of the intangible assets in the statements has been proven.

KEYWORDS: enterprise, intangible assets, management, competitiveness, capitalization, innovative development.

Сучасні виклики економічного розвитку формують нові вимоги. Істотних переваг на ринку конкуруючих підприємств можна отримати не лише за рахунок використання матеріальних і фінансових ресурсів. Успішна діяльність компанії, підприємства багато в чому залежить від ефективності використання унікальних за своєю природою ресурсів нематеріального, невідчутного характеру. Саме нематеріальні активи (НМА) здатні стати засобом сталого розвитку, забезпечити високу конкурентоспроможність, підвищити капіталізацію підприємства. За рахунок зростання НМА збільшується вартість майна підприємства: це обумовлено високою швидкістю технологічних змін, розвитком інформаційних технологій, інвестиційною й інноваційною діяльністю, конкурентною боротьбою. Успіх компанії багато в чому залежить від ефективної розробки і використання інновацій.

Нематеріальні активи на підприємстві регулюються Податковим кодексом [1]. Так, у ст. 14.1.120 Податкового кодексу України, зазначено, що нематеріальні активи – це право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, у тому числі набуті в установленому

законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном і майновими правами.

Нематеріальні активи, як і матеріальні підлягають обов'язковому обліку на підприємстві, на них нараховується амортизація та мають приносити дохід за певний період часу.

Розуміння структури матеріальних і нематеріальних активів дає можливість захисту підприємства від недружніх поглинань, підвищити інвестиційну привабливість організації, забезпечити ефективність трансформацій. У ході сучасних процесів кризової економіки з'ясувалося, що більшість українських підприємств, які володіють істотними НМА, не відображають їх фактичну вартість в своїй звітності. В результаті знижується значення інвестиційної привабливості підприємства, зникає цілий ряд конкурентних переваг, ускладнюється можливість обґрунтування стратегії його розвитку.

Одним з досить важливих факторів, що впливають на успіхи або невдачі компанії, є правильність оцінки використання нематеріальних активів, інтелектуального капіталу та визначення ефективності їх використання. Повна та реальна оцінка стає однією з важливих ланок в економічній діяльності будь-якого підприємства, його успішного функціонування і розвитку.

У 2015 р. найдорожчим брендом світу експерти Millward Brown визнали Apple, оцінивши марку лідера технологічних корпорацій у 246,99 млрд. дол., проти 147,88 млрд. дол. у 2014 р. [2]. Бренд Apple коштує щонайменше удвічі дорожче будь-якого іншого бренду рейтингу Forbes. У IV кварталі 2014 р. компанія продала 74,8 млн. смартфонів по всьому світі, обігнавши Samsung, чого не відбувалося з 2011 р. Продажі iPhone підвищилися на 49%, а виручка за квартал склала 18 млрд. дол. Вартість бізнесу Apple 2015 р. по відношенню до 2014 р. зросла на 67%. На другій позиції в даному рейтингу, змістившись з першого місця у попередньому році, компанія інтернет-бізнесу Google, яка пропонує користувачам численні і безкоштовні інтернет-сервіси, а також різні технологічні рішення, пов'язані з Інтернетом та інформаційними технологіями. Вартість бренду Google за минулий рік зросла майже на 9% і склала у 2015 р. 173,65 млрд. дол. Третю і четверту сходинки рейтингу також посіли бренди компаній з високотехнологічної сфери – Microsoft (115,5 млрд. дол.) і IBM (93,99 млрд. дол.). П'ятірку лідерів замикає бренд компанії фінансових послуг Visa з вартістю бізнесу в 2015 р. 91,96 млрд. дол., змістивши на дев'яту позицію бренд мережі ресторанів швидкого харчування Макдональдс (81,16 млрд. дол.). У першу десятку найдорожчих брендів планети також увійшли: AT & T (89,49 млрд. дол.), Verizon (86,01 млрд. дол.), бренд виробника безалкогольних напоїв Coca-Cola (83,84 млрд. дол.), Marlboro (80,35 млрд. дол.).

Кожна країна прагне отримати конкурентну перевагу на світовій арені за рахунок розробки і створення інноваційних продуктів, технологій, бізнес-процесів, аби в результаті монопольного виробництва випередити конкурентів. У лідерах у даний час знаходяться США, Німеччина, Великобританія, Франція, Японія. Такі країни, як Нідерланди, Швеція, Канада, Італія, теж намагаються

попасти в число лідерів світового розвитку. В світі відбувається переорієнтація на наукоємні галузі, зростають витрати на науково-дослідні роботи (НДР). Наприклад, Samsung щорік витрачає на НДР не менше 5% від об'єму продажів (не менше \$ 2,5 млрд.), IBM – 5,2 (\$ 3,5 млрд.), General Electric – 5,3 (\$ 3,2 млрд.), Sony – 5,7 (\$ 4,5 млрд.), Philips – 7% (\$ 2,3 млрд.). Спостерігається чітка тенденція зростання витрат на НДР як основної умови економічного розвитку країн, підвищення їх конкурентоспроможності [3].

На глобальному ринку нематеріальних активів на сьогодні склалися чотири головні гравці – США, Європейський Союз, Японія і Китай. У 2015 році до п'ятірки самих інноваційних країн увійшли Південна Корея, Японія, Німеччина, Фінляндія й Ізраїль. США виявилися на шостому місці, а Росія – на 14-м. Україна зайняла 33-є місце в списку топ-50 самих інноваційних країн світу за версією Bloomberg. При цьому Україна зайняла 42-є місце по співвідношенню долі ВВП країни до об'єму витрат на проведення досліджень та інноваційних розробок; 50-є місце за розміром доданої вартості на душу населення; 35-є місце по кількості високотехнологічних підприємств; п'яте місце по кількості випускників середніх шкіл, що поступають у вищі учбові заклади; 41-є місце по кількості наукових співробітників на 1 млн. жителів; і 10-є місце по кількості зареєстрованих патентів на 1 млн. жителів [4].

Таким чином, використання НМА у господарській діяльності, вмиле управління ними та правильна оцінка дає додаткові конкурентні переваги сучасним підприємствам. Українські підприємства мають величезний потенціал для розвитку нових методик управління нематеріальними активами в умовах формування нової економічної політики підприємств, що дозволить підвищити як ефективність діяльності промислових підприємств, конкурентоспроможність та капіталізацію на ринку конкуруючих підприємств так і їх інвестиційну привабливість, що в свою чергу забезпечить підвищення загального розвитку економіки країни.

Література

1. Податковий кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/podatkovij_kodeks_ukraini/statja-14.htm.
2. MillwardBrown: Рейтинг 100 самых дорогих мировых брендов – рейтинг-2015 // Центр гуманитарных технологий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/news/2015/05/27/593900-100-samih-dorogih-brendov-mira>.
3. Castellacci F. The Internationalization of Firms in the Service Industries: Channels, Determinants and Sectoral Patterns/ NUPI Working Paper: 753. 2008. 39 p. / F. Castellacci. – Electronic text data. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.english.nupi.no>.
4. A new ranking of the world's most innovative countries. An Economist Intelligence Unit report Sponsored by Cisco. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://graphics.eiu.com/PDF/Cisco_Innovation_Complete.pdf

Буковський О.О.

аспірант, Одеський Національний політехнічний університет
siihcs@yandex.ru

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АВІАБУДІВНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті розглядаються основні проблеми авіабудівної сфери України, визначаються основні причини кризового стану, надаються основні шляхи та принципи подолання кризового стану авіабудівної сфери України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: авіабудівна сфера України, літакобудування, цивільна авіація, авіаційна промисловість

ACTUAL PROBLEMS OF AIRCRAFT MANUFACTURING SPHERE OF UKRAINE

SUMMARY. In the article it was analyzed the main problems of the aircraft manufacturing sector, it was defines the main causes of its crisis state, it was proposed the main ways and principles of fighting the crisis state of aircraft building sphere of Ukraine.

KEYWORDS: aircraft industry of Ukraine, aircraft manufacturing, civil aviation, aviation industry

В авіаційній промисловості України спостерігається ряд проблем, які пов'язані з умовами і конкуренцією на світовому ринку при фактичній відсутності попиту на внутрішньому ринку. Авіаційна галузь України перебуває в кризовому стані, а державна підтримка недостатньо ефективна. Український уряд не стимулює закупівлі авіатехніки вітчизняного виробництва, а авіакомпанії не мають можливості кредитувати випуск літаків. На підприємствах галузі спостерігається високий рівень зносу основних фондів, виробництво літаків сповільнюється.

Незважаючи на значний виробничий потенціал, який дістався Україні від авіапрому СРСР, Україна не отримала у спадок і не створила нові структури фундаментальної і прикладної науки, здатні забезпечувати створення і сертифікацію авіаційної техніки нового покоління, немає також деяких видів виробництв (наприклад, засобів рятування, гальмівних пристроїв та ін). Тобто система авіапромисловості України з формально замкнутим циклом фактично не забезпечувала цей замкнутий цикл і для ефективного функціонування вимагала значного розвитку своєї структури.

З цією метою у 1992 р. була розроблена і затверджена указом Президента України «Державна програма розвитку авіаційної промисловості України». Вона була орієнтована на раціональне використання наявного потенціалу та становлення авіапромисловості країни в процесі організації виробництва конкретних типів сучасних літаків. Програма передбачала створення перспективних пасажирських літаків Ан-218, Ан-180 і Ан-140, виробництво Ту-334 (на КиГАЗе), Ан-72, Ан-74 (ХДАВП) та нового перспективного

транспортного літака Ан-70. На жаль, через відсутність необхідних коштів, до теперішнього моменту програму скорегували, тимчасово виключивши з неї Ан-180 і Ан-218. проекти яких тим часом морально старіють. Розроблена «Державна програма розвитку науково-технічного потенціалу авіаційної промисловості України», орієнтована на максимальне задіяння наявних наукових колективів і спрямована на забезпечення створення конкурентоспроможної авіаційної техніки при мінімальних витратах.

Однак, незважаючи на розробку вищезазначеної, а також ряду інших програм розвитку авіабудування, процес швидкої втрати авіаційного потенціалу України, що почався в 1994 році, не припиняється і понині, авіапромисловість України неухильно деградує в силу наступних причин:

- багато років практично не оновлюється технологічне обладнання підприємств, значна частина якого перевищила термін морального старіння (в середньому для авіапромисловості – 8-10 років) і наближається до фізичного зносу;

- випереджаючі наукові розробки, без яких неможливо виробляти конкурентоспроможну продукцію, в країні практично не ведуться;

- стрімко застаріває наявна прикладна науково - технічна інформація (термін повного старіння складає в середньому 5 років), а закупівля нової обходиться дуже дорого і тому проводиться у вкрай обмежених обсягах;

- відмирають за непотрібністю в умовах кризи організації, призначені для наукового супроводу, експлуатації та ремонту авіатехніки, підготовки авіаційних кадрів;

- авіапромисловість залишають молоді перспективні кадри, головним чином через падіння реальних заробітків (тільки 10% випускників базового інституту – ХАІ влаштовуються на роботу за фахом).

Негативну роль у цих процесах відіграє і порушення традиційних коопераційних зав'язків, в першу чергу з партнерами в СНД. В силу зазначених факторів падіння виробництва в авіапромисловості України з 1993 р. по даний момент перевищила 60%. Якщо не вжити дієвих заходів, то невдовзі процес втрати авіаційного потенціалу країни може прийняти незворотній характер. Так, наприклад, флагман вітчизняного авіапрому Харківський авіаційний завод, незважаючи на певний рівень виробничої діяльності, що фактично перебуває в тяжкому фінансовому стані. Незважаючи на виділені з держбюджету кошти, економічний ефект досягнутий не був, підприємство залишається збитковим. З 2005 по 2009рр. реально був випущений і зданий замовникові тільки один літак Ан-74-300, для Муамара Каддафі. Випуск одиничних літаків Ан-74 на заводі формально триває, але вкрай повільно, і на сьогоднішній день без реального доведення цього випуску хоча б одного літака до формального кінця і передачі замовнику.

Планувалося створити спільне підприємство України і РФ (Об'єднана авіабудівна компанія з боку РФ і ДП «Антонов» з української сторони), яке повинно було займатися продажами і обслуговуванням літаків марки Ан. Але замість масової держзакупівлі літаків Ан-148 Росія почала розробку власного

судна «Sukhoi Superjet 100», на продаж якого буде здійснюватися на території Китаю і країн Південно-східної Азії. А на заміну українського Ан-140 РФ планує серійно випускати транспортне судно Іл-112 для військово-повітряних сил країни. Виробництво Іл-476 – російська альтернатива українському Ан-70, а Ан-26 замінять на військово-транспортний борт російського виробництва, розробка якого вже розпочато.

Треба сказати, що сучасне літакобудування є галуззю, що вимагає досить значних капіталовкладень. Використовувати наявний авіаційний потенціал дуже вигідно, а відновити втрачений надзвичайно складно і дорого. Так, Японія і Німеччина, котрі мали в минулому високорозвиненою авіапромисловістю, не змогли повністю відновити втрачений в результаті Другої світової війни авіаційний потенціал навіть через 50 років після її закінчення. А дозволити собі розробку магістральних пасажирських літаків до недавнього часу могли тільки три центри в світі (СРСР, США і європейський консорціум «Ербас Індастрі»).

Раціональне використання наявного значного авіаційного потенціалу дозволило б Україні з успіхом вирішувати багато які стоять перед державою проблеми. Для високорозвинених країн авіаційна галузь завжди була дуже привабливою забезпечує ряд незаперечних переваг – продаж авіаційної техніки незважаючи на значні капіталовкладення при її створенні, все ж дозволяє отримувати найбільші прибутки вартість одного кілограма магістрального літака становить 1000 USD, бойового – 3000 USD (для порівняння, вартість одного кілограма автомобіля – 20 USD);

- розвинена авіаційна промисловість забезпечує значну кількість висококваліфікованих робочих місць (зараз в авіаційній промисловості України зайнято приблизно 150000 спеціалістів):

- власна авіаційна промисловість дозволяє державі оптимально вирішувати багато оборонні питання.

- напрацьовані в авіапромисловості високі технології дають значний економічний ефект при їх використанні в інших галузях, забезпечуючи створення конкурентоспроможної продукції. Слід додати, що вартість сировини в процесі його переробки при виробництві магістральних літаків зростає в 14-15 разів. бойових – у 30-35 разів.

На жаль, відсутність необхідного фінансування робить шанси авіаційної промисловості України на виживання мінімальними. Самофінансування галузі в повному обсязі, особливо в період становлення неможливо. Навіть у США частка державного фінансування нових розробок авіаційної техніки досягає 70%!

Літаки цивільної авіації України в основному випуску 60-70-х рр. Сьогодні ці машини морально застаріли. При нинішніх невеликих обсягах авіаперевезень країні з наявного у них ресурсу вистачить ще на кілька років, Якщо до часу списання існуючого парку ми не налагодимо виробництво власних (або в кооперації) сучасних літаків, то навіть внутрішній ринок займе авіатехніка іноземного виробництва.

У Росії учасники парламентських слухань у Держдумі розглянувши стан справ в авіаційній промисловості країни, розцінили ситуацію як катастрофічну. Основна причина «обвальний перехід в економіці від державної форми власності з практично повним усуненням держави від управління належним йому майном» В Україні відбуваються подібні процеси, і тому серед «рецептів одужання» повинні бути аналогічні розробленим в Росії:

- прийняття окремим рядком бюджету фінансування авіаційних «Програм» і забезпечення жорсткого контролю за їх виконанням;
- перенесення податкового тягара з многопередельних галузей промисловості на сировинні;
- розробка заходів, захищають внутрішній ринок від експансії зарубіжних авіакомпаній і виробників авіаційної техніки і зміцнюють позиції вітчизняної авіації на світовому ринку авіатранспортних послуг.

Література

1. Іщенко Г. Сімейство "Антонова" проти "Боїнгів" і "Аербасів". – "Голос України". – 2009. – № 21. – С. 4-5.
2. Сергеев Е. Доля Ан-148 в руках України. - "Українські Новини". – 2011. – № 15. – С. 11-13.
3. Прокопчук С. Конкуренція підвищить безпеку авіаційних перевезень. - "Урядовий кур'єр". – 2014. – № 121. – С. 22-24.
4. Овдієнко Н. Сучасний стан авіабудівної галузі або біг на місці – Економічна правда. – 2015. – № 1. – С. 18.
5. Косарев О. Й., Рибак О. М. Безпека авіаційних перевезень та технічне переоснащення авіапідприємств. – "Стратегічна панорама". – 2014. – № 2. – С. 102-114.

Булкин И.А.

к.э.н., заведующий лабораторией, ГУ «Институт исследований научно-технического потенциала и истории науки им. Г.М. Доброва» НАНУ

E-mail: Bulkin@i.ua

ОЦЕНКА ДИНАМИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ В 2013-2015 гг.

АННОТАЦИЯ. Проанализированы ключевые тенденции интенсивности финансовой поддержки исследований и разработок в аспекте ведущих источников средств, а также регионов-реципиентов. Оценён размер ресурсных потерь научно-технической сферы Украины за последние два года.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: научно-техническая деятельность, финансирование, динамика, источники средств, регионы Украины

THE EVALUATION OF R&D FINANCING DYNAMICS IN UKRAINE IN 2013-2015

ABSTRACT. The key tendencies of intensity of R&D financing are analyzed in the aspect of leading sources of funds, and also regions-recipients. The size of resource losses of Ukrainian S&T sphere is evaluated for the last two years.

KEYWORDS: R&D activity, financing, dynamics, sources of funds, regions of Ukraine

Произведём декомпозицию изменения объёма финансирования научно-технической деятельности, произошедшего за последние два года в разрезе источников средств и в географическом аспекте, а также попытаемся локализовать сегменты научной системы, развитие которых более всего пострадало в результате системного социально-экономического кризиса в стране. Представляемые ниже аналитические выкладки для большей наглядности рассчитаны в ценах 2015 г., то есть с приведением к последнему году временного интервала.

В 2015 г. уровень финансовой поддержки развития науки упал до своего исторического минимума в 12,23 млрд. грн., что соответствовало 0,618% ВВП Украины (ещё десятилетие назад приоритетность научно-технической деятельности, трактуемая как наукоёмкость ВВП, была в 1,54 раза выше). Против 2013 г. общее снижение абсолютного объёма расходов в постоянных ценах составило 5,72 млрд. грн., а в относительном измерении – в 1,47 раза или на 31,88%. Для сопоставления ВВП за два года снизился только на 16,66%, то есть ресурсная база науки в сравнении с общеэкономической динамикой сокращалась большими темпами. Причём это касается обоих цепных приростов в 2014 и 2015 гг. – соответственно на -19,45 и -15,63%. Цепной прирост 2014 г. оказался наибольшим среди всех негативных годовых значений за последние девятнадцать лет, существенно превысив значение 2009 г. (-13,79%). Однако уменьшение модуля изменений не должно успокаивать: при элиминировании форсированного прироста продаж объектов интеллектуальной собственности научно-

техническим комплексом «Антонов» (авиастроение), оформленных как финансирование научно-технических работ из собственных средств, цепной прирост по всей науке в 2015 г. составит -19,56%, то есть величины практически совпадают. При гипотетическом сохранении такой динамики на протяжении следующего пятилетия научные расходы приблизятся к нулю. Для наглядности совокупное сокращение ресурсной поддержки науки в 2013-2015 гг. превысило двойной количественный эквивалент объёма плановых бюджетных ассигнований для нужд Национальной академии наук Украины в 2016 г.

В аспекте источников средств доминантой произошедшего изменения стало радикальное сокращение бюджетного финансирования НИОКР на 3,44 млрд. грн., что составило 60,17% от объёма снижения по всем статистически учитываемым источникам. Против значения 2013 г. объём бюджетных расходов в постоянных ценах уменьшился в 1,85 раза или на 44,95%, существенно превысив по модулю негативную общесистемную динамику. При сохранении таких темпов уже через пару лет возникнет вопрос о ликвидации НАН Украины, традиционно зависимой от этого источника средств (в 2014 г. его доля равнялась 90,5%, в 2015 г. – 87,1%, а значения меньше 80% наблюдались лишь в период до 2005 г.). Примечательно, что уровень бюджетного финансирования упал по абсолютно всем регионам страны – в отличие от других источников, где изменения обязательно разнонаправлены, как минимум по одной области. Вторым по масштабу оказалось сокращение по средствам иностранного происхождения, которое составило 1,65 млрд. грн. или 28,93% от совокупного изменения по научной системе за два года. В сравнении с уровнем 2013 г. зарубежное финансирование упало на 42,68%, что в контексте политического противостояния с Российской Федерацией выглядит логичным. Между тем сохранение значимых ресурсных потоков, направлявшихся в 2015 г. в конструкторское бюро «Южное» (ракетно-космическая техника), оказалось неожиданным, особенно в сравнении с другими областями кооперации между странами, и сгладило глубину общего падения по источнику, которое иначе обязательно превзошло бы бюджетное. Вместе с тем надежды на замещение российских средств европейскими по программе «Горизонт-2020» оказались преждевременными. Ведущими реципиентами иностранных средств в Украине традиционно являются крупные промышленные предприятия, деятельность которых плохо вписывается в условия научных конкурсов Евросоюза (причём их первая десятка в 2015 г. аккумулировала 74,0% средств из источника). В, казалось бы, более адаптированных к исследовательской конкуренции организациях НАН Украины объём соответствующих поступлений не превысил 100 млн. грн. (для сравнения в 2004 г., то есть задолго до масштабного участия в европейских программах ей адресовалось 241,3 млн. грн.). Третье место принадлежит отечественному бизнесу, где сокращение достигло 1,05 млрд. грн. или 18,34% от общего изменения. Против значения 2013 г. объём расходов предпринимательского сектора снизился на 33,26%, то есть немногим больше, чем в среднем по научной системе. Однако в сравнении с зарубежными поступлениями сектор не имеет настолько выраженных приоритетных реципиентов, поэтому даже не

столь резкое снижение финансирования из этого источника, как в случае бюджета, свидетельствует о принципиальной неспособности правительства сформировать фоновую среду, мотивирующую инвестиции бизнеса в науку.

Суммарное падение только по трём охарактеризованным источникам средств достигло 6,15 млрд. грн., что на фоне объёма совокупного финансирования НИОКР в 2015 г. в 12,23 млрд. грн. выглядит угрожающим. Для полноты картины упомянем умеренное в абсолютном измерении снижение объёмов поступлений от организаций государственного сектора на 177,6 млн. грн., которое, впрочем, в относительном аспекте для источника оказалось существенным, будучи сопоставимым с динамикой предпринимательских средств (-33,89% за два года). Незначительное снижение произошло по расходам из средств местных бюджетов (-14,4 млн. грн.), фондов специального назначения (-3,9 млн. грн.) и сектора высшего образования (-0,7 млн. грн.), а в относительном измерении отрицательные приросты составили соответственно 22,89, 11,83 и 14,10%. Конечно и такая мера снижения не вселяет оптимизма, но в отечественных условиях эта тройка источников играет сугубо вспомогательную роль, суммарно редко достигая 1% от объёма совокупных вложений. К этой группе можно отнести и средства частных неприбыльных организаций, однако в их случае сокращение оказалось радикальным – с 25,3 до 0,4 млн. грн., то есть в 58 раз! В Украине этот канал ресурсной поддержки науки так и не смог окрепнуть.

С общесистемным трендом резко контрастирует динамика собственных средств научных организаций, которые фактически являются преимущественно трансфертами научным подразделениям со стороны материнских для них предприятий, а также поступлений из «прочих» (содержательно не идентифицированных) источников. Такой подлог искажает суть категории «собственные средства», ибо формирует имидж высокой прибыльности научно-технической деятельности в стране: для того, чтобы потратить собственные средства их нужно выделить из ранее полученной прибыли, то есть научно-технические организации должны успешно заниматься коммерческой деятельностью. Однако ограниченный масштаб такой практики никак не вяжется со статистически учитываемым объёмом собственных средств, который в 2015 г. достиг 3,0 млрд. грн., существенно превысив расходы, как отечественного бизнеса, так и зарубежных заказчиков в отдельности (соответственно 2,10 и 2,22 млрд. грн.). Никогда ранее в Украине рассматриваемый источник не занимал второго места по значимости, и только начиная с 2014 г. он превзошёл вложения бизнес-сектора. Без учёта реального содержания категории такая ситуация выглядит парадоксальной: вложения в науку оказываются более нужными самим организациям-исполнителям НИОКР, нежели якобы заинтересованному в её результатах технологически-ориентированному бизнесу. На самом же деле речь идёт о произошедшем в последние годы развале кооперации между наукой и организационно не связанным с нею (внешним) производством и замыкании деятельности научных организаций на цели и ресурсную базу материнских предприятий.

Расходы на НИОКР из собственных средств относительно 2013 г. выросли в постоянных ценах на 645,8 млн. грн. или на 27,39%. По модулю это значение составило 11,29% от величины изменения по всей научной системе, тем самым

скомпенсировав масштабы негативного общесистемного тренда. Исключительная заслуга в этом принадлежит научно-техническому комплексу «Антонов». Несмотря на существенные вложения, произведённые в научно-производственном комплексе турбиностроения «Заря-Машпроект», ПАО «Новокраматорский машиностроительный завод» и ПАО «Завод «Южкабель»», без прироста самофинансирования в НТК «Антонов» (в 1,62 раза, причём с очень высокой стартовой базы) итоговое изменение по этому источнику в масштабах всей науки оказалось бы отрицательным. Анализ весовой значимости источников финансирования НИОКР в 2013-2015 гг. свидетельствует о поступательном замещении бюджетных, предпринимательских и иностранных ресурсов собственными средствами. При уменьшении структурной доли бюджета на 8,19 проц. пункта, бизнеса – на 0,36 проц. пункта и зарубежных заказчиков – на 3,43 проц. пункта доля собственных средств, напротив, возросла на 11,34 проц. пункта, установив исторический рекорд в 24,57%. То есть одна четвёртая часть всей ресурсной базы науки в Украине так или иначе связана с манипулированием учётными категориями, а шестая – с деятельностью одного лишь НТК «Антонов». И это притом, что работы в 2015 г. выполнялись 978 организациями, то есть концентрация научно-технического потенциала в стране оказывается крайне высокой. При фактически штучном производстве самолётов (до трёх единиц в последние годы) выживание конструкторского бюро за счёт отчислений от деятельности компании «Авиалинии Антонова» и международной торговли объектами интеллектуальной собственности, накопленных за 70 лет функционирования фирмы, не может быть продолжительным из-за ограниченности множества таких объектов и их морального устаревания. Разумеется, за этим последует «срыв» динамики и по научной системе в целом, поскольку сокращение по остальным трём ведущим источникам средств уже набрало инерцию, которая будет усилена негативными последствиями разрыва контракта с Бразилией в области освоения космоса с использованием ракетносителя «Циклон-4».

В региональном аспекте потери в г. Киеве в абсолютном измерении оказались самыми большими, достигнув 1,44 млрд. грн. по поступлениям из всех источников и превзойдя объём совокупного сокращения в АР Крым, г. Севастополе, Донецкой и Луганской областям (1,36 млрд. грн.). Причиной такой динамики стало крайне резкое уменьшение объёма выделяемых бюджетных средств, на которые традиционно ориентированы сконцентрированные в столице организации НАН Украины, – более чем на 1,94 млрд. грн. Против 2013 г. уровень бюджетной поддержки «просел» на 43,28%, то есть в гораздо большей степени, чем по науке в среднем (на 31,88%). То, что при учёте всех каналов финансирования потери столицы в относительном аспекте оказались умеренными (-18,70%) является заслугой самофинансирования в общей сложности 40 научно-технических организаций, обеспечивших прирост объёма поступлений на 0,96 млрд. грн. Хотя НТК «Антонов» не единственный в плане использования канала ресурсной поддержки, именно состояние дел в нём определяет динамику финансирования НИОКР в столице. Структурная доля ресурсов этого предприятия среди всех организаций Киева (а таковых в 2015 г. было

305) приблизилась к одной трети (32,23%), поэтому не случайно, что абсолютный рост первых прямо способствовал увеличению роли столицы во всей научной системе с 42,77 до 51,05%. Любой же сбой в функционировании комплекса или его перепрофилирование сразу же приблизит масштаб потерь города к среднему значению по стране. В столице наблюдался рост поступлений и из «других» источников, за которыми стояли бюджетные трансферты организациям ВПК по оборонной тематике, но не проходившим по научным статьям (за два года сумма удвоилась, но ввиду избирательности в использовании ресурсного канала, его мощность относительно невелика – до 141 млн. грн.).

На втором месте по абсолютному масштабу падения финансирования находится Харьковская область (-1,10 млрд. грн.), что явилось результатом параллельного и сопоставимого между собою сокращения расходов бюджета, а также отечественного и иностранного бизнеса (соответственно на 0,39, 0,39 и 0,28 млрд. грн.). В относительном же измерении расходы организаций области уменьшились на 34,69%, то есть немногим в большей мере, чем по науке в среднем. Третье место по абсолютной величине потерь за 2013-2015 гг. заняла Николаевская область, неожиданно опередив Донецкую область (соответственно 679,7 и 650,0 млн. грн.). Это стало следствием расторжения российских заказов в области кораблестроения и связанного с ним двигателестроения, которые лишь частично удалось смягчить переходом на собственные средства в НПК «Заря-Машпроект». В относительном аспекте против 2013 г. областная наука потеряла 68,57% ресурсной базы. Однако в Луганской и Донецкой областях относительное сокращение финансирования оказалось ещё большим – на 88,21 и 79,32%. Научный потенциал областей стал малопривлекательным для национальных экономических субъектов, включая государство, а конструкторские подразделения ПАО «Новокраматорский машиностроительный завод» перешли на самофинансирование, из-за чего доля собственных средств в совокупных расходах на НИОКР в области достигла рекордных 80,71%.

Единственными регионами Украины, где наблюдался положительный прирост совокупного финансирования, оказались Кировоградская и Черкасская области – исключительно за счёт роста самофинансирования организаций, который сумел перекрыть падение бюджетных поступлений. Поэтому масштабы изменений оказались крайне скромными – соответственно 8,0 и 6,5 млн. грн. На удивление незначительными оказались и относительные потери в Днепропетровской области (-4,42%), что было обусловлено не только сохранившимися российскими заказами по обслуживанию ракетной техники, но и минимальным снижением бюджетных расходов (на 17,29%), особенно на фоне столицы.

Совокупное сокращение финансирования научно-технической деятельности, вызванное уходом части организаций из поля украинской отчётности по всем регионам военного конфликта составило 23,77% от величины изменения по стране в целом. Таким образом, общее падение уровня поддержки науки преимущественно (на 76,23%) стало следствием деструктивных причин экономического характера и утилитаристского мировоззрения политических кругов.

Денисюк В.А.

к.т.н., с.н.с.

ГУ «Институт исследований научно-технического потенциала и истории науки им. Г.М. Доброва НАН Украины».

devladen@mail.ru

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ В ПОНИМАНИИ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКИ

АННОТАЦИЯ. Рассмотрены дефиниции конкурентоспособности национальной экономики ведущих мировых центров по теоретическим и практическим вопросам конкурентоспособности. Объяснены некоторые причины их отличий и показано, что для Украины одним из главных факторов роста конкурентоспособности национальной экономики является повышение качества институциональной среды.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: национальная экономика, конкурентная среда, конкурентоспособность, производительность труда, конкурентоспособность региона

COMPETITIVENESS OF NATIONAL ECONOMY IN UNDERSTANDING OF MODERN ECONOMICS

ABSTRACT. The article analyzes the definitions of competitiveness of the national economy from the world's leading centers for theoretical and practical competitiveness issues. Author explains some of the reasons for their differences and shows that one of the main factors of competitiveness of the national economy of Ukraine is improvement of quality of the institutional environment.

KEYWORDS: national economy, competitive environment, competitiveness, productivity, competitiveness of region

В целом конкурентоспособность национальной экономики отражает роль и место страны в глобальной экономике, положение товаропроизводителей страны на внутреннем и внешних рынках, результаты деятельности в стране по реализации существующего производственного, трудового, инновационного, научно-технического и ресурсно-сырьевого потенциала, качества социально-культурной среды, уровень жизни населения и характеризуется и может быть оценена с использованием соответствующих показателей (индикаторов) и при проведении анализа динамики их изменений.

Одна из первых дефиниций конкурентоспособности национальной экономики представлена в докладе президентской комиссии США по конкурентоспособности в 1987 году: конкурентоспособность определяется тем, насколько национальная экономика может в условиях свободной и честной конкуренции производить товары и услуги, отвечающие требованиям международных рынков, сохраняя, в то же время, на прежнем уровне или увеличивая реальные доходы своих граждан [1]. Такой подход отражает как

взаимодействие уровней конкурентоспособности, так и влияние на функционирование системы внешней среды.

В книге "Международная производительность и конкурентоспособность" [2] международная конкурентоспособность определяется как «способность поддерживать, в условиях глобальной экономики, приемлемый рост реального уровня жизни населения с учетом справедливого распределения, в то же время обеспечивая эффективную работу по существу все тем, кто может и хочет работать, и делать это, не снижая потенциал роста уровня жизни будущих поколений". В этом определении при объяснении конкурентоспособности в международном масштабе в первую очередь фокусируется внимание на детерминантах роста производительности.

ОЭСР определяет международную конкурентоспособность как степень, с которой нация может, в условиях свободной торговли и справедливых рыночных условий, производить товары и услуги, которые отвечают требованиям международных рынков, при одновременном сохранении и расширении реальных доходов своего народа в долгосрочной перспективе. Конкурентоспособность в международной торговле является мерой преимущества той или иной страны или недостатков в продаже своей продукции на международных рынках, а также как «способность компаний, отраслей, регионов, стран или наднациональных регионов генерировать и поддерживать, относительно высокие факторы доходов и уровней занятости».

Развитие глобализационных процессов в мировой экономики привело к новому важнейшему фактору, который должны учитывать страны при разработке стратегий повышения конкурентоспособности национальной экономики. Так в работе [3], показано, что к трем уровням формирования конкурентоспособности:

конкурентоспособность товаров (микрokonкурентоспособность); конкурентоспособность фирм национального базирования (мезоконкурентоспособность) и конкурентоспособность функционирования всей совокупности государственных, частных и общественных институтов (макрokonкурентоспособность), добавляется еще четвертый уровень. Это конкурентоспособность интеграционных объединений нескольких стран, которые договариваются проводить согласованную экономическую политику, то есть создают совокупные конкурентные преимущества на международном уровне. При этом утверждается, что совокупные конкурентные преимущества более надежны, о чем свидетельствует активное развитие регионализации, поэтому конкуренция на мировом рынке постепенно будет переходить на этот уровень.

На основании такого положения следует ожидать, что подписание во время внеочередного саммита Украина - ЕС 21 марта 2014 г. политической части Соглашения об ассоциации между Украиной и ЕС и 27 июня 2014 г. экономической части Соглашения, а также реализация предстоящего вступления Украины в ЕС, будут способствовать повышению конкурентоспособности экономики Украины за счет влияния совокупных конкурентных преимуществ стран ЕС.

ВЭФ характеризует конкурентоспособные экономики - как экономики, которые способны сохранить экономический рост, а конкурентоспособность как набор институтов, политик и факторов, определяющих уровень производительности страны, которая, в свою очередь, влияет на уровень благосостояния, который способна обеспечить экономика, а также определяет доходность инвестиций в экономику, которые являются фундаментальной базой экономического роста. Из этих определений следует, что конкурентоспособность экономики формируется и зависит от состояния институтов, реализуемой фактической экономической политики, достигнутыми уровнями производительности труда и доходности инвестиций в экономику, а также показателями благосостояния граждан страны.

В формулировке учитываются несколько положений американского экономиста Майкла Портера [4]. О том, что конкурентоспособность государства определяется как «производительность использования ресурсов, и в первую очередь рабочей силы и капитала, которая интегрируется в величине и динамике валового регионального продукта (ВРП) на душу населения (и / или одного работающего), а также определяется другими показателями. О повышении роли государства в формировании конкурентных преимуществ стран в современной экономической ситуации, когда конкуренция в мировых масштабах все растет, а также о том, что "Успех в международной конкуренции определяют не столько сами факторы (производства) сколько то, где и насколько продуктивно они применяются».

В настоящее время предложен ряд подходов к анализу конкурентоспособности регионов. Рассмотрим некоторые из них. Так, европейский эксперт Д. Сепик отмечает, что конкурентоспособность на уровне региона обычно ассоциируется с конкурентоспособностью страны, а предпосылки для региональной конкурентоспособности создаются на национальном уровне [5]. Этим экспертом также отмечено, что в западных научных публикациях в качестве движущей силы конкурентоспособности регионов на первое место ставятся любые из следующих факторов: кластеры; человеческий капитал; имеющиеся предприятия и сети; инновационные / региональные инновационные системы; управления и институциональный потенциал; инфраструктура; типология регионов и уровень интеграции предприятий; интернационализация и характер прямых иностранных инвестиций; инвестиционная привлекательность.

Для стран с переходной экономикой, в том числе и для Украины, и выделения в таких странах ведущей роли институциональной среды как одного из главных факторов роста конкурентоспособности национальной экономики и неуклонного повышения в этих странах социально-экономических показателей, автором в [6] сформулирована конкурентоспособность как "способность страны обеспечивать стабильно высокие темпы роста уровня потребления и реального душевого дохода на основе институциональных преобразований, способствующих структурным сдвигам в экономике и неуклонном росте производительности труда".

В настоящее время наиболее авторитетными методологическими подходами в исследовании межстрановой конкурентоспособности являются разработки Всемирного экономического форума, который в своих ежегодных докладах рассчитывает Глобальный индекс конкурентоспособности (GCI – Global Competitiveness Index, ИГК) и разработки Международного института по развитию менеджмента (МИРМ), Institute for Management Development, Lausanne, Switzerland, представляемые в ежегодных изданиях IMD World Competitiveness Yearbook (WCY).

Согласно методологии ВЭФ индекс глобальной конкурентоспособности ИГК экономики страны включает микроэкономические и макроэкономические показатели конкурентоспособности, определяется 12-ю составляющими конкурентоспособности сгруппированными в три субиндекса, каждый из которых является наиболее значительным на определенной стадии развития экономики. Субиндекс «Базовые требования» объединяет 4 составляющие, имеющие ведущее значение для стран находящихся на факторной стадии. Субиндекс «Усилители эффективности» включает 6 составляющих, которые являются критическими для стран на этапе становления эффективной экономики, а субиндекс «Факторы развития и инновационного потенциала» охватывает 2 составляющих, влияющие на темпы развития стран с инновационно-ориентированной экономикой. Каждая из составляющих рассчитывается на основании индикаторов, которые отражают текущую ситуацию в стране и ее регионах.

Специалисты ВЭФ полагали, что ИГК будет основным индикатором ВЭФ в кратко- и среднесрочный аспектах. Однако в докладе 2011 года было заявлено об очередном изменении методики расчета индекса международной конкурентоспособности стран. Предполагается, что Индекс Глобальной конкурентоспособности (ИГК), рассчитываемый с 2005 года, будет постепенно уступать место Индексу устойчивой конкурентоспособности (ИУК), который ориентирует интегральную оценку конкурентоспособности на более долгосрочную перспективу и учитывает концепцию устойчивого развития, согласно которой удовлетворение сегодняшних потребностей не должно происходить в ущерб удовлетворения своих потребностей будущими поколениями.

В Ежегоднике международной конкурентоспособности МИРМ оценивается и анализируется влияние национальной среды, созданной в стране, на процесс создания богатства. Исследование основывается на анализе взаимодействия 4 ключевых факторов, определяющих конкурентную среду в стране: 1) экономическое развитие, 2) эффективность государства, 3) эффективность бизнеса, 4) инфраструктура [7].

Согласно МИРМ: конкурентоспособность – «область экономического знания, которая анализирует факты и политику, определяющие способность нации создавать и поддерживать такую среду, которая поддерживает создание стоимости своими компаниями и процветание своих граждан». МИРМ также предлагает более краткое определение конкурентоспособности – «область

экономического знания о том, как нация управляет совокупностью ее ресурсов и компетенций для повышения благосостояния ее народа», а также выработанные «Золотые правила конкурентоспособности», состоящие из 10 основных положений, представленных ниже.

Табл.1

Золотые правила конкурентоспособности согласно МИРМ*

Наименование положений	
<p>I. Создание стабильной и предсказуемой законодательной и административной среды.</p> <p>II. Обеспечение быстроты, прозрачности и подотчетности в управлении, а также отсутствие помех для ведения бизнеса.</p> <p>III. Постоянно инвестировать в развитии и поддержании инфраструктуры как экономической (автомобильного, воздушного, телекоммуникации, и т.д.) и социальной (здравоохранение, образование, пенсионное обеспечение и т.д.).</p> <p>IV. Укрепление среднего класса, как основного источника процветания и долгосрочной стабильности.</p> <p>V Развитие частных средних предприятий, как ключевого элемента экономического разнообразия.</p> <p>VI.. Поддержание сбалансированных соотношений между уровнями заработной</p>	<p>платы, производительностью труда и налогообложения.</p> <p>VII. Развитие внутреннего рынка, стимулируя частные сбережения и внутренние инвестиции.</p> <p>VIII Сочетание агрессивности политики на международных (экспортных) рынках и привлекательность для видов деятельности, создающих добавленную стоимость.</p> <p>IX. Соблюдение баланса между выгодами, которые дает глобализация и национальными требованиями для обеспечения социальной устойчивости и сохранения системы ценностей своих граждан.</p> <p>X.Оказание ощутимого влияния успешной конкурентоспособности на людей, обеспечивая им более высокий уровень их благосостояния и перемещение по социальной лестнице.</p>

* Перевод Денисюка В.А. из World Competitiveness Yearbook. 2014.

Как видим на первой и второй позициях «Золотых правил....» размещены требования к законодательной и административной среде и механизмам управления от которых зависит качество институциональной среды и институтов в стране. При достаточно высоком уровне институтов типично более тесное взаимодействие бизнеса с государственными органами для обеспечения экономического роста, включая также формирование подходов для принятия инвестиционных решений и организации производства. В таких условиях также усиливается сотрудничество между бизнесом и наукой (научно-технологическими организациями) по созданию новых технологических разработок и их использованию в экономике, а также уменьшается число

барьеров для создания новых предприятий и возникает больше возможностей для инноваций.

Как видно из анализа, современная экономическая наука, основываясь на различных концептуальных подходах, объясняющих успех страны в международной конкуренции, предлагают несколько отличные друг от друга научные трактовки «международной конкурентоспособности национальной экономики», что свидетельствует о сложности и актуальности этой темы.

Литература

1. America's competitive crisis: confronting the new reality. Council of competitiveness. Wash. 1987.
2. Bert G. Hickman “International Productivity and Competitiveness”, 1992.
3. The Global Competitiveness report 2014-2015: World Economic Forum.
4. Портер М. Конкуренция.: Пер. с англ. М.: Издательский дом “Вильямс“, 2003.- 496 с.
5. Сепик Д. Конкурентоспособность регионов: некоторые аспекты /Бенаройа Ф. // РЕЦЕП. — М., 2005. — Режим доступа:<http://recer.ru>
6. Денисюк В.А. Глобальная конкурентоспособность стран: дефиниции и методика анализа факторов / Проблемы и перспективы инновационного развития экономики в контексте преодоления мирового финансового кризиса. Материалы 14-ой международной научно-практической конференции по инновационной деятельности.//Алушта, 14-19 сентября 2009 г. – С.91 -97.
7. World Competitiveness Yearbook. 2014.

Залізко В. Д.

д.е.н., проф. каф. економіки підприємства
Університет державної фіскальної служби України
zwd@ukr.net

Мартиненков В. І.

аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ibeerless@gmail.com

Луценко І. О.

аспірант Університету державної фіскальної служби України
lutsenko_iryana@ukr.net

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІКИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

АНОТАЦІЯ. У роботі проведено комплексне дослідження наукових підходів щодо визначення впливу інноваційної складової на рівень розвитку економіки сільських територій. Встановлено, що одним з основних індикаторів, що дозволяє однозначно визначити інноваційну складову економіки сільських територій є інноваційний потенціал. Наведено структуру та взаємозв'язки між основними елементами досліджуваної системи.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інноваційна складова, інноваційний потенціал, економіка сільських територій, індикатори.

INNOVATION COMPONENT OF RURAL ECONOMY: UNDER EVALUATION FEATURES DECENTRALIZATION OF POWER

ABSTRACT. The paper contains a comprehensive study of scientific approaches to determine the impact of innovation component to the level of economic development of rural areas. Established that one of the main indicators that can uniquely identify innovative component of the economy of rural areas is innovation potential . The structure and the relationship between the main elements of the system.

KEYWORDS: innovative component, innovation potential, rural economy indicators .

Існуюча структура національної економіки України не дозволяє однозначно визначити інноваційну складову економіки сільських територій, оскільки на сьогодні неможливо диференціювати основні показники формування аграрного, трудового, промислового, туристичного, науково-інформаційного, інвестиційного, інновативно-інноваційного та інших субпотенціалів конкретної сільської території. Активізація процесів децентралізації владних повноважень ще більше ускладнило ситуацію з визначенням та оцінкою інноваційної складової економіки сільської території.

На нашу думку, одним з перспективних шляхів розв'язання окресленої проблеми є використання системи економічних потенціалів та субпотенціалів. Зауважимо, що у класичному розумінні поняття «потенціал» (у перекладі з латинської – сила) визначається як певний запас (джерело, засіб тощо), який може бути використаний (мобілізований). Оскільки термін «субпотенціал» вживається у випадку, коли деякий потенціал є підмножиною іншого потенціалу, то аграрний потенціал є субпотенціалом відносно економічного потенціалу сільських територій, а природний, техніко-технологічний, інноваційний та кадровий потенціали є субпотенціалами по відношенню до аграрного. За аналогією цю структуру можна продовжувати далі, визначаючи інші види субпотенціалів. Тому надалі ми не будемо використовувати префікс «суб», якщо в цьому не буде потреби.

Таким чином, одним з основних індикаторів, що дозволить однозначно визначити інноваційну складову економіки сільських територій є інноваційний потенціал. У зв'язку з цим виникає потреба навести структуру та взаємозв'язки між основними елементами досліджуваної системи.

Наявність значної кількості якісних сільськогосподарських угідь пояснює аграрну спрямованість вітчизняної економічної діяльності на сільських територіях, яка має глибоке історичне коріння і є суттєвою складовою економічного потенціалу України.

У дослідженні А. Любимова досить детально розглянуто теоретико-методологічну сторону визначення природного аграрного потенціалу як «сукупності природних умов і ресурсів, які безпосередньо впливають на сільськогосподарське виробництво» [1], де того ж наведено ряд аналітичних представлень, які підходять для визначення природного аграрного потенціалу сільської території.

Щодо матеріально-техніко-технологічного аграрного потенціалу, то він етимологічно утворений об'єднанням трьох складових:

- матеріальної (наявність відповідного нерухомого майна сільськогосподарського призначення);
- технічної (наявність сучасної техніки для виробництва та переробки сільгосппродукції);
- технологічної (наявність високоефективних технологій ведення сільськогосподарської діяльності)[2, С. 27–32.].

У монографії М. Маліка [3] досліджено кадровий потенціал аграрної сфери і, зокрема, розглянуто концептуальні принципи та методи формування сучасної кадрової політики аграрних підприємств. Узагальнюючи дослідження М. Якуби [4], визначатимемо кадровий потенціал як основу інноваційного та соціо-економічного розвитку сільських територій, і тому його визначення у контексті аграрного потенціалу передбачає наявність фахово підготовлених працівників-аграріїв на різних ланках сільськогосподарського виробництва. Причому інновативно-інноваційний, трудовий та інші субпотенціали економічного потенціалу сільських територій будуть низькоефективними за відсутності відповідного кадрового потенціалу.

Наведені теоретичні міркування підтверджуються офіційними статистичними даними щодо наявності у голів сільських домогосподарств принаймні базової вищої освіти, без якої в принципі мало можливе використання інноваційних технологій та складних комп'ютерних програм (рис. 1).

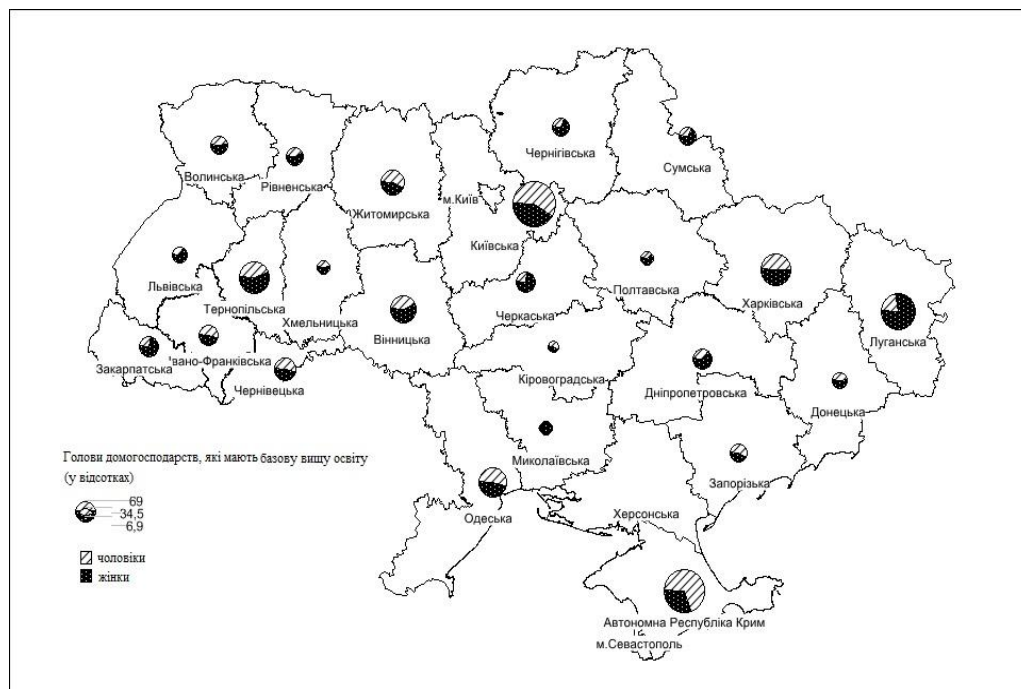

Рис. 1. Карта розподілу сільських домогосподарств, у яких голови мають базову вищу освіту (%)
Джерело: на основі даних Держстату

Що стосується визначення поняття «інноваційний потенціал», то на сьогодні немає єдиного визначення, тому наведемо основні підходи (табл. 1).

Табл. 1

Систематизація визначення інноваційного потенціалу

Автор	Формулювання визначення поняття «інноваційний потенціал»	Рік
Є. Галушко	Здатність підприємства розробляти і впроваджувати нововведення відповідно до необхідних якісних стандартів з метою адаптації до змін у зовнішньому середовищі	1999
І. Балабанов	Сукупність різних видів ресурсів, включаючи матеріальні, фінансові, інтелектуальні, науково-технічні і інші ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності	2000
І. Джаїн	Здатність науково-технічних знань і практичного досвіду, які є в розпорядженні суспільства на даному етапі його розвитку	2002
В. Василенко	Здатність господарства (взагалі) чи суб'єкта господарювання (зокрема) робити нову, наукомістку продукцію, що відповідає вимогам ринку (особливо світового)	2003
М. Ільїн	Система, що забезпечує створення і впровадження у виробничу і соціальну практику науково-технічної інформації, необхідної для підвищення економічної і соціальної ефективності всіх сфер людської діяльності у конкретних соціально-економічних і організаційних умовах	2005

Джерело: систематизовано авторами на основі [5] та [6].

Відповідно до проведеного детального аналізу визначень інноваційного потенціалу у монографії С. Ілляшенка [5, С. 177] виділимо дві окремі групи, в яких визначення базуються на: здатності до сприйняття ідей інновацій, можливість і економічна доцільність виробити і просувати інновації на ринку; наявності ресурсів, необхідних для генерації інновацій, втілення їх у конкретні конкурентоспроможні товари, технології, організаційні чи управлінські рішення. Беручи за основу цю класифікацію, можна стверджувати, що друга група тверджень, яка базується на ресурсах різної природи (матеріальних, інтелектуальних, духовних тощо), визначає інноваційний потенціал, а перша група, в якій основним є здатність до сприйняття інноваційних ідей, уміння адаптуватися, буде визначати інновативний потенціал. Об'єднання цих двох груп в одну приводить до поняття «інновативно-інноваційний потенціал», яке допоможе більш чітко характеризувати можливості та доцільність вирощування в межах сільських територій нових сільськогосподарських продуктів, введення нових методів виробництва, створення ринків збуту, освоєння нових джерел доходів сільських жителів, реорганізації структури місцевого управління і т.д. Більше того, введення в науковий розгляд поняття «інновативно-інноваційний потенціал» значно розширюватиме можливості науковців у дослідженні та прогнозуванні економічних процесів в окремих галузях, регіонах та в країні в цілому і зокрема в сільських територіях.

Варто зазначити, що у роботах В. Гейця та В. Семиноженко зустрічається загальний лише опис суміжних понять, де зазначено: «...інновативно-інноваційний шлях розвитку, на відміну від просто інноваційного, пов'язується, перш за все, з фундаментальними надбаннями, створеними у науково-технічному середовищі даної країни» [7, С. 16–21].

Відповідно до проведеної систематизації визначимо інновативно-інноваційний потенціал сільських територій як здатність окремої людини, підприємства чи цілого регіону до:

- адекватного сприйняття основних інноваційних ідей;
- встановлення економічної доцільності використання інновації;
- уміння ефективно і швидко навчатись використовувати нововведення відповідно до міжнародних стандартів якості;
- генерації наукових ідей;
- оцінки можливих ризиків під час впровадження конкретної інновації;
- особистісно-орієнтоване засвоєння науково-технічних досягнень та поєднання внутрішніх і зовнішніх особливостей кожної людини-індивіда із загальними особливостями ментальності відповідної поселенської мережі та країни.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи, можна з упевненістю стверджувати, що в українській економіці неефективно, а головне не повною мірою використовується наявний (причому достатньо великий) власний інноваційний потенціал, який є якісним індикатором впливу інновацій на економічну безпеку економіки сільських територій. Така ситуація може призвести до безповоротного перетворення нашої країни в сировинний

придаток для більш розвинених країн (таких як Японія, ЄС, США, Швейцарія та інших). Безумовно, що розвиток високотехнологічних галузей народного господарства України (космонавтика, авіація, автомобільне будівництво, зв'язок тощо) є дуже перспективним та економічно вигідним. Але разом з тим останні світові спостереження свідчать, що значній кількості населення земної кулі загрожує голод. У зв'язку з цим враховуючи, що в межах сільських територій України зосереджено близько третини світових запасів елітного чорнозему, саме вибір інновативно-інноваційного шляху соціально-економічного розвитку сільських територій набуває надзвичайної актуальності і може покращити рівень продовольчої, екологічної, економічної і як результат – національної безпеки України. Поєднання благодатних природо-кліматичних умов із сучасними інноваційними розробками дасть змогу розглядати сільські території не як дотаційний сегмент національної економіки, а як такий, що стане її локомотивом.

Література

1. Любимов А. А. Экономико-географическое исследование использования природного агропотенциала территории (на примере Республики Мордовия) [Электронный ресурс] / А. А. Любимов. – 2009. – Режим доступа : <http://geoeo.mrsu.ru/2009-2/pdf/libimov.pdf>.
2. Клокар О. Техніко-технологічне оновлення матеріально-технічного потенціалу аграрного сектора економіки / О. Клокар // Схід. – 2011. – № 7 (114). – С. 27–33.
3. Малік М. Й. Кадровий потенціал аграрних підприємств: управлінський аспект / М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2005. – 368 с.
4. Якуба М. М. Кадровий потенціал як ключовий елемент потенціалу підприємства в умовах глобалізації / М. М. Якуба // Науковий вісник НЛТУ України – 2009. – № 7. – С. 302–305.
5. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці: монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. С. М. Ілляшенка. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 582 с.
6. Залізко В. Д. Сільські території України: стратегічні пріоритети розвитку в контексті зміцнення економічної безпеки : [монографія] / В. Д. Залізко ; Національний університет ДПС України. – Ірпінь : Видавництво НУДПСУ, 2014. – 502 с.
7. Геєць В. М. Інновативно-інноваційний шлях розвитку – модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку ХХІ століття / В. М. Геєць // Банківська справа. – 2003. – № 4 (52). – С. 16–21.

Каница Ю.М.

к.ю.н., директор Центру інтелектуальної власності та передачі технологій
НАН України
kapitsa@nas.gov.ua

ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПІДТРИМКУ ТА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ» – ПРОБЛЕМИ ПРИЙНЯТТЯ ТА НАПРЯМКИ ЗМІН ЗАКОНОДАВСТВА

АНОТАЦІЯ. Розглядаються основні цілі проекту Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності», підходи до розробки змін законодавства. Зазначається важливість запровадження у законодавстві України норм з підтримки інноваційної діяльності, властивих державам-членам ЄС, що стосується кредитного, податкового стимулювання, розвитку інноваційної інфраструктури, венчурного фінансування. Відзначається важливість відміни обмежень законодавства України щодо реалізації проектів спільного фінансування досліджень та розробок, трансферу технологій бюджетних установ та підприємств за договорами про спільну діяльність.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інноваційна діяльність, трансфер технологій, венчурні фонди, державне-приватне партнерство.

DRAFT LAW OF UKRAINE «ON SUPPORT AND DEVELOPMENT OF INNOVATION ACTIVITY» – THE PROBLEMS OF ADOPTION AND DIRECTIONS OF LAW CHANGES

ABSTRACT. The main directions of the Law of Ukraine "On the support and development of innovation" as well as approaches to development changes in legislation are discussed. It is noted the importance of introducing in Ukraine regulations to support innovation which take into account legislation of the EU Member States concerning credit, tax support of the innovation activity, the development of innovation infrastructure, venture financing. It is noted the importance of the abolition of restrictions on implementation of joint financing of research and developments and technology transfer projects under cooperation agreements by budget research institutions and universities and enterprises.

KEYWORDS: innovation, technology transfer, venture capital funds, public-private partnership.

У 2015 р. Міністерством освіти і науки України було організовано робочу групу з підготовки змін до Закону України «Про інноваційну діяльність», до якої увійшли фахівці наукових установ НАН України, НАПрН України, вищих навчальних закладів, органів державного управління, департаменту інноваційної діяльності та трансферу технологій МОН України.

Результатом роботи став проект Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності», що мав замінити діючі закони України «Про

інноваційну діяльність» та «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні».

Розробка проекту нового законодавчого акту була результатом дискусій щодо ситуації з розвитком інноваційної діяльності в Україні, мети, цілей проекту Закону.

Ця стаття відзначає проблемні питання розробки законодавства в інноваційній сфері, а також особливість законотворчої роботи у цій галузі, де міністерство-ініціатор законопроекту стикається з складнощами непогодження положень проекту, навіть, якщо вказані положення відповідають законодавству та практиці держав-членів ЄС та інших розвинутих країн.

Основні проблемні питання розвитку інноваційної діяльності в Україні є:

- невиконання положень законодавства, зокрема, передбачених діючим Законом України «Про інноваційну діяльність» механізмів пільгового кредитування інноваційної діяльності;

- відсутність довгострокової програми розвитку національної економіки, заснованої на інноваціях, для реалізації якої потрібно ухвалення тих чи інших актів у науково-технічній сфері;

- відсутність механізмів виконання пріоритетів науково-технічної та інноваційної діяльності;

- відсутність механізмів державного впливу (фінансових, кредитних, податкових тощо) для досягнення тих чи інших пріоритетів; відсутність системи венчурного фінансування інноваційних проектів, що відрізняє Україну не тільки від розвинутих країн ЄС, але й країн СНД;

- призупинення та відміна механізмів підтримки науково-технічної діяльності;

- неможливість реалізації механізмів приватно-публічного партнерства щодо спільного з підприємствами виконання НДДКР та здійснення проектів з передачі технологій внаслідок обмежень прав бюджетних установ укладати договори про спільну діяльність;

- відсутність скоординованої діяльності органів виконавчої влади, спрямованої на інноваційний розвиток країни тощо [1, 237-238].

Розвиток законодавства у сфері інноваційної діяльності можливо розглядати за різними сценаріями.

Проект Закону як інструмент досягнення Україною через певну кількість років конкретних показників економічної та інноваційної діяльності та забезпечення посилення, модернізації та конкурентоспроможності провідних галузей промисловості, що зможуть здійснити інноваційний вплив на розвиток економіки України.

Прикладом є Казахстан з прийняттям взаємопов'язаних документів:

- указ Президента Республіки Казахстан від 19.03.2010 р. № 958 про затвердження «Государственной программы по форсированному индустриально-инновационному развитию Республики Казахстан на 2010–2014 годы» та відповідна постанова Уряду від 30.11.2010 р. № 1308;

- указ Президента від 17.05.2003 р. № 1096 про затвердження «Стратегії індустріально-інноваційного розвитку Республіки Казахстан на 2003-2015 роки» та постанова Уряду від 25.04.2005 р. № 387 про затвердження «Програми по формуванню і розвитку національної інноваційної системи Республіки Казахстан на 2005 - 2015 роки»;

- Закон «О государственной поддержке индустриально-инновационной деятельности» від 9 січня 2012 р. № 534-ІV.

Слід зазначити характерним для держав-членів ЄС програмний підхід до розвитку інноваційної діяльності з забезпеченням досягнення конкретних показників інноваційного розвитку.

Інший варіант – підготовка проекту Закону як засіб реалізації одного – двох (трьох) нагально важливих пріоритетів для України. Це стосується, зокрема, мети мета – зменшення енергоспоживання та використання енергоресурсів в Україні на 20% на основі нових технологій (один з пріоритетів Стратегії сталого розвитку України Президента України), що може призвести до об'єднання наукових та виробничих сил країни, інноваційної хвилі, подальших конкурентних позицій України в експорті у сфері енергозбереження, енергопостачання.

Ще один варіант – підготовка проекту Закону як засобу підтримки інновацій «як таких» через проведення конкурсів та фінансування кращих наданих проектів. Такий підхід широко використовується для країн зі збалансованою інноваційною економікою та направлений на підтримку цікавих проектів малого бізнесу. Щодо питань загальнодержавних – структурні зміни, модернізація, вирішення важливих питань енергетики, виробництва ліків тощо – для цього він мало призначений.

Новелами проекту Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності» крім його назви, що достатньо повно відображає мету закону, є:

– визначення засобів державної підтримки інноваційної діяльності. При цьому, крім переліку загальних засобів підтримки, до Закону має додаватися перелік детальних механізмів реалізації та надання державної підтримки (аналогічно проекту Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» № 1256 від 04.12.2014);

– затвердження Верховною Радою України стратегії інноваційного розвитку держави на строк до 10 років, з визначенням в її рамках загальнодержавних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та механізмів їх реалізації;

– утворення Фонду розвитку інновацій, що має надавати гранти та позики для реалізації інноваційних проектів, брати участь у створенні венчурних фондів, залучати інвестиційних ресурсів для фінансування інноваційної діяльності, здійснювати фінансову підтримку розвитку інноваційної інфраструктури;

– визначення форм публічно-приватного партнерства в сфері інноваційної діяльності, у тому числі визначення, що укладання договору про спільну

діяльність без об'єднання вкладів здійснюється без застосування процедури погодження з органами державної влади та місцевого самоврядування. Тобто є можливою спільна реалізація проектів науковими установами та університетами з підприємствами з фінансуванням проекту за рахунок кожної із сторін або за рахунок виділених бюджетних коштів або коштів партнера.

Також важливим, що одночасно з підготовкою проекту Закону були підготовлені зміни до законів України, Податкового та Бюджетного кодексу України стосовно запровадження венчурної підтримки інноваційної діяльності, встановлення податкових пільг при реалізації інноваційних проектів, визначення можливості бюджетним установам отримувати дивіденти від діяльності наукових парків та господарських товариств, що створюються з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Характерним є реакція міністерств на проект Закону, що подався на погодження наприкінці 2015 року.

Так, Міністерством фінансів України пропонувалося виключити з назви законопроекту слово «підтримку», а також норми з врегулювання діяльності венчурних інноваційних фондів, враховуючи, що, на думку міністерства, існуючим Законом України «Про інститути спільного інвестування» вже передбачено існування венчурних фондів, які можуть бути використані для фінансування інноваційної діяльності.

Зауважимо, що діюче законодавство у галузі венчурної діяльності не спрямовано на фінансування інноваційних проектів та не відповідає досвіду врегулювання венчурної діяльності в ЄС, таких країнах, як Ізраїль тощо, зокрема, що стосується обмежень заснування з участю держави корпоративного фонду-фондів (ст. 9), визначення надмірно широко активів фонду, ніяк не зв'язаних з інвестуванням в інноваційні проекти. Не є можливим здійснення інвестування фондами у цінні папери інших інститутів спільного інвестування. Таким чином, не є можливим застосування в Україні розповсюдженої у світі форми державних інвестицій у венчурні фонди через "фонд фондів" (ст. 48 Закону України "Про інститути спільного інвестування") тощо [2].

Також Міністерством пропонувалося виключити норми стосовно податкових пільг для реалізації інноваційних проектів. При цьому проектом ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні» пропонувалося напроти – запровадження в Україні податкових пільг для підтримки інновацій з врахуванням, що законодавство 18 держав-членів ЄС містить вказані засоби підтримки [3, с. 29-35].

Створення центрів сприяння трансферу технологій та Фонду розвитку інновацій визначено як таке, що суперечить Заходам щодо економного та раціонального використання державних коштів, передбачених для утримання органів державної влади та інших державних органів, утворених органами державної влади підприємств, установ та організацій.

В той же час характерним для держав-членів ЄС є збільшення коштів для фінансування інноваційної діяльності, надання пільгових кредитів, що

запроваджується через низку фондів розвитку, державних венчурних фондів – фондів підтримки, програм [3, с. 26-29].

Також у зауваженнях Мінфіну зазначається, що дивіденти від діяльності господарських товариств, утворених бюджетними установами, мають у повному обсязі надходити до бюджету, а не перераховуватися бюджетним установами та що введення такої норми призведе до втрат бюджету.

Відзначимо, що в ряді інших країнах СНД передбачено перерахування дивідендів наукових установам та університетам господарськими товариствами, що створені такими установами для використання об'єктів права інтелектуальної власності

Вказане свідчить про нерозуміння завдань України у сфері науки та інновацій, що постали перед Україною після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та збереження з ряду питань позицій властивих попередньому Уряду 2010–2013 років.

Складність запровадження в Україні сучасного законодавства та реалізації заходів з посилення інноваційного розвитку держави свідчить про актуальність пошуку політичних сил, що були б зацікавлені в інтеграції України з Європейським Союзом на засадах України як промислово та технологічно розвинутого партнера.

Література

1. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. — К., 2015. — 336 с.
2. Хмельов О., Тарабухін А. Аналіз законодавства України у сфері створення фондів підтримки інноваційної діяльності і пропозиції щодо законодавчого врегулювання діяльності інноваційних фондів в Україні // Заключний звіт про виконання проекту ЄС "Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні – Проект ЄС EuropeAid/127694/C/SER/UA", 29 липня – 28 жовтня 2011 р.
3. Законодавче регулювання інноваційної діяльності в Європейському Союзі та державах-членах ЄС /за ред. Г. Авігдора, Ю. Капіци; Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні». — К.: Фенікс, 2011.— 704 С.

Ковтуненко К.В.

д.е.н., доцент, завідувача кафедрою менеджменту зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності

k.v.kovtunenکو@mzeid.in

Танащук К.О.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності

e.a.tanaschuk@mzeid.in

ЕЛЕКТРОННИЙ БІЗНЕС ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

АНОТАЦІЯ. Досліджено поняття «інформаційна економіка» та «електронний бізнес». Визначено причинно-наслідковий зв'язок між інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ) та «електронним бізнесом». Наведено основні варіанти застосування ІКТ для «електронного бізнесу», що дозволило визначити «е-бізнес» як складову інформаційної економіки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інформаційна економіка, е-бізнес, ІКТ.

E-BUSINESS AS A COMPONENT OF INFORMATION ECONOMY

ABSTRACT. The term «information economy» and «e-business» explored in the report. Determined causal link between information and communication technology (ICT) and «e-business». The study shows the main options for the use of ICT «e-business», which allowed to define "e-business" as component of the information economy.

KEY WORDS: information economy, e-business, ICT.

Інформаційно-комунікаційні технології є сучасним універсальним та багатофункціональним інструментом розвитку держави і суспільства в глобалізованому світі [1].

Процес комерціалізації інформаційної сфери і перенесення ділової активності та частини бізнес-процесів в електронний простір став одним із найяскравіших проявів «інформаційної економіки» та одним із факторів, що її породжує.

Інформаційна економіка – термін, який використовується для позначення двох понять. По-перше, інформаційна економіка є сучасна стадія розвитку цивілізації, яка характеризується переважною роллю творчої праці та інформаційних продуктів. По-друге, інформаційна економіка - це економічна теорія інформаційного суспільства [2].

Інформаційна економіка, насамперед, характеризується появою нових секторів – електронних секторів, наприклад, електронний бізнес (е-бізнес), електронна комерція (е-комерція), електронне навчання (е-навчання) тощо.

Особливого значення в розвитку інформаційної економіки набуває е-бізнес.

Електронний бізнес базується на нових способах взаємодії виробників, посередників, споживачів, а також нових специфічних методах просування товарів на ринку. Електронний бізнес не тільки успішно доповнює традиційні форми взаємодії економічних суб'єктів та шляхів руху матеріальних благ і послуг, але й, останнім часом, значно витісняє їх.

Інформаційні мережі, як інфраструктура інформаційної економіки, стають не лише засобом перенесення інформації [3], але й специфічним середовищем, в якому впроваджуються електронні бізнес-процеси та оптимізуються існуючі:

- підвищується ефективність взаємодії співробітників організацій, оптимізуються процеси фінансового обігу та документообігу, спрощується процедура планування та прогнозування;
- поліпшується взаємодія з партнерами та клієнтами у бізнесі (наприклад, CRM–системи);
- розвивається система управління віддаленими офісами, підрядними (аутсорсинговими) компаніями тощо;
- утворюються умови поєднання виробників, постачальників, продавців, споживачів робіт та послуг;
- якісно змінюються процеси маркетингу та реклами;
- утворюються нові форми працевлаштування та зайнятості населення – фріланс, блогосфера, відеотьютерінг тощо.

Е-бізнес розвиває якісно нові методи роботи компаній, що надає останнім можливість забезпечити конкурентні переваги за рахунок зменшення видатків на організацію виробничої діяльності, розширення ринків і виявлення нових каналів збуту, залучення нових та поліпшення обслуговування старих клієнтів, більшої мобільності та оперативності при прийнятті управлінських рішень.

У зарубіжній фаховій літературі пропонуються різні підходи до визначення поняття е-бізнесу (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Визначення поняття «е-бізнес»

Зміст визначення	Джерело
«Перетворення основних бізнес-процесів за допомогою Інтернет-технологій» (90-е рр.) [4].	Компанія-розробник телекомунікаційного обладнання та додатків на базі ІКТ – «IBM».
«Засіб постійної оптимізації господарської діяльності фірми за допомогою цифрових технологій» [5].	Дослідницька організація «Gartner Group».
«Інтеграція цію систем, процесів, організацій, ланцюгів, які створюють вартість і ринків, що використовують Інтернет і пов'язані з ними технології і концепції» (1999 р) [6].	Консалтингова компанія «PriceWaterhouseCoopers».
«Використання електронних комунікаційних мереж, які дозволяють	К.Фелленштейн і Р. Вуд.

Зміст визначення	Джерело
комерційним підприємствам передавати і отримувати інформацію» (2000) [7].	
«Велика кількість бізнес-моделей, заснована на принципах Інтернету» (2000-2004 р) [8].	«Американська асоціація маркетингу» (American Marketing Association).

Одним з найпоширених є визначення е-бізнесу як моделі організації бізнесу, в якій бізнес-процеси, обмін бізнес інформацією і комерційні транзакції автоматизуються за допомогою інформаційних систем (ІС) та інформаційно-комунікаційних технологій. Цей підхід визначає наявність наступних підсистем е-бізнесу:

- Enterprise Resource Planning (ERP) – ІС управління ресурсами підприємств;
- Customer Relationship Management (CRM) – ІС управління взаємодією з клієнтами;
- Business Intelligence (BI) – ІС збору, аналізу та представлення інформації про бізнес;
- Enterprise Content Management (ECM) – ІС управління інформаційними потоками та документообігом підприємств;
- Human Resource Management (HRM) – ІС управління людськими ресурсами;
- Supply Chain Management (SCM) – ІС управління ланцюгами поставок.

Однак, на нашу думку, дане визначення поняття е-бізнесу не є коректним, оскільки, воно не визначає його як складову інформаційної економіки, звужуючи е-бізнес до внутрішнього рівня підприємства.

Двозначність е-бізнесу міститься у двозначності ІКТ, впровадження та застосування яких і утворило умови для розвитку е-бізнесу.

З одного боку ІКТ – є технологічною основою та інфраструктурою е-бізнесу, з іншого – сфера ІКТ сама є бізнесом, який може будуватися і як е-бізнес.

До узагальнених моделей та методів застосування ІКТ відносяться:

- транспортні ІКТ (мережі фіксованого та рухомого зв'язку, Інтернет, термінали користувачів, дата-центри, бази/сховища даних, хостинг);
- інфраструктурні ІКТ (ERP та SAP- рішення, офісне та спеціалізоване програмне забезпечення);
- додатки на базі ІКТ (сервіси на базі технологій хмарних обчислень, соціальні мережі, пошукові браузері, відео та голосовий зв'язок, платіжні системи).

Транспортна інфраструктура ІКТ для е-бізнесу:

- макрорівня: застосовуються у фінансово-промислових групах, транснаціональних корпораціях, банківському секторі, державних (галузевих) підприємствах;
- мікрорівня: застосовуються у малому та середньому бізнесі,

приватному підприємстві.

Інфраструктурні ІКТ у е-бізнесі макро- та мікрорівня для організації управління:

- фінансовою та бухгалтерською діяльністю;
- персоналом;
- документообігом;
- маркетингом;
- взаємодією з контрагентами та постачальниками;
- взаємодією з клієнтами та споживачами послуг (B2B) та (B2C);
- взаємодією з органами влади (звітність).

Додатки на базі ІКТ у е-бізнесі макро- та мікрорівня:

- віртуальні гроші, взаєморозрахунки та платіжні системи;
- просування товарів та послуг, PR- компанії та реклама;
- оптимізація бізнесу – зменшення витрат на виробництво.

Крім того, спрощення використання та застосування ІКТ призвело до удосконалення існуючих і появи абсолютно нових методів приватного підприємництва та індивідуального працевлаштування, які містять:

1. Бізнес-моделі учасників ринків в сфері ІКТ та ІКТ - аутсорсингу.
2. CRM-системи, Інтернет-ресурси для маркетингу та продажу товарів і послуг: соціальні мережі, аналітичні сервіси Інтернет-мережі Google Analytics, Яндекс Дірект тощо.
3. Індивідуальне працевлаштування та новітні способи ефективного використання ІКТ: електронна – торгівля, електронне – навчання (дистанційна освіта), електронні торговельні майданчики (біржі), електронні грошові системи, фріланс та блогосфера.

Таким чином, на сьогодні «е-бізнес» – це складова інформаційної економіки, яка охоплює практично всі сфери національного та міжнародного господарства, удосконалює систему економічних відносин та спрощує комунікацію суб'єктів ринків.

Узагальнюючи наведені вище визначення, можна стверджувати, що е-бізнес – це якісно нова модель інтегрованої економічної діяльності, яка базується на використанні ІКТ та мереж як унікальне глобальне середовище, основною метою якого є підвищення ефективності наявних або широкого, динамічного розвитку нових сегментів бізнесу та отримання стабільного соціально-економічного ефекту. Електронний бізнес являє собою складний взаємодіючий та взаємозумовлений комплекс компонентів, дослідження економічно–організаційною сутності яких ще тільки починається.

Література:

1. Ярошенко Т. Наукові комунікації XXI століття: електронні ресурси для науки та освіти України. – 2006.
2. Мельник Л.Г. // Інформаційна економіка. – Суми. – ВТД "Університетская книга". – 2003. – 288 с.

3. Філіппова С.В. Інформаційно-пошукова довідкова система як інструмент взаємодії потенційних партнерів інноваційної діяльності / С.В. Філіппова, К.В. Ковтуненко // Економічні інновації: Зб. наук. пр. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2013. – Вип. 55. – С. 163–168.
4. Рублевская Ю.В., Попов Е.В. Моделирование бизнеса в интернет-среде // Маркетинг в России и за рубежом. – 2001. – №2 (22). – С. 87–102.
5. Strauss, Judy and Frost, Raymond. E-marketing.- Upper Saddle River: Prentice-Hall, 2001. – 519 p.
6. PriceWaterhouseCoopers, 1999, E-Business made in Switzerland, Zürich, P.5.<http://www.pwcglobal.com/ch/ger/inssol/publ/ebiz/ebizmadeinch.pdf>.
7. Fellenshtein C., Wood R. Exploring E-commerce, Global E-business and E-societies.- Upper Saddle River: Prentice-Hall, 2000.-269 p.
8. Dictionary of Marketing Terms // American Marketing Association [Electronic Resource]: Comprehensive.

Козловський І.В.

аспірант, м.н.с.

ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАНУ”

igor_universal@ukr.net

ВКЛЮЧЕННЯ УКРАЇНИ В СИСТЕМУ ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО ТАБЛО ЄС У 2016 РОЦІ

АНОТАЦІЯ. Вже більше десяти років важливим інструментом оцінювання інноваційного та науково-технічного розвитку економік країн Європи є “Інноваційне табло ЄС” (ІТЕ). Україна довгий час не включалася до цього дослідження, через недостатню кількість відповідних статистичних даних. Проте, постійно велась робота для того щоб провести релевантне порівняння України та країн ЄС. У 2014-2015 рр. така можливість з'явилась і було проведено оцінювання. У 2016 р. Україну офіційно включили в систему Інноваційного табло ЄС, за рахунок спільної роботи вітчизняних та європейських спеціалістів. В результаті, інформація висвітлена в ІТЕ та вітчизняні розрахунки мають не велику похибку, що свідчить про максимально точне використання методології ІТЕ українськими спеціалістами.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: науково-технічний та інноваційний розвиток, євроінтеграція, Інноваційне табло ЄС, національна економіка, комплексні системи індикаторів.

THE OFFICIAL INCLUSION OF UKRAINE IN THE INNOVATION UNION SCOREBOARD. 2016

ABSTRACT. For over ten years, the "Innovation Union Scoreboard" (IUS) is an important tool for assessment of innovation and technological development of Europe countries. For a long time Ukraine was not included in this study due to insufficient relevant statistical data. However, work is constantly being driven in order to carry out relevant comparisons for Ukraine and the EU. This opportunity came in 2014-2015 and the evaluation was conducted. In 2016 Ukraine was officially included in the IUS, through the joint work of national and European experts. As a result, the information showed in IUS and domestic evaluation has not large error, indicating that Ukrainian specialists correctly used the methodology of IUS.

KEYWORDS: technical and innovation development, European integration, Innovation Union Scoreboard, national economy, complex systems of indicators.

Інноваційне табло ЄС служить важливим інструментом для інформування політиків та обговорення проблем розвитку на національному рівні та рівні ЄС вже більше 10 років. Дані отримані в цьому дослідженні дозволяють відслідковувати прогрес в інноваційній діяльності, як в середині країн ЄС, так і в глобальному світі. Методика оцінки яка застосовується на сьогоднішній день діє з 2010 року і ґрунтується на 25 базових індикаторах які об'єднані в 8 груп інноваційних розмірностей (innovation dimensions), кожна з яких відноситься до

одного з основних типів. Трьома основними типами інноваційних індикаторів є: можливості, діяльність фірм, результуючі показники. Кінцевою оцінкою є зведений індекс інновацій (ЗІІ).

Питання оцінки науково-технічного та інноваційного рівня розвитку економіки України на основі ІТЄ були висвітлені в ряді монографій [1, 2]. Окремі питання розглянуті в роботах І.Ю. Єгорова, І.А. Жукович, Ю.О. Рижкової [3, 4, 5], а також представлені в проектах ЄС [6, 7] та національній доповіді НАНУ у 2015 р. [8].

В 2016 році Україна стала офіційно приймати участь в європейському обстеженні економіки “Інноваційне Табло ЄС”. Проте, українськими спеціалістами в 2014-2015 рр. Вже була проведено оцінювання України за методологією ІТЄ. Підставою для цього стала наявність більш ніж 75% необхідних статистичних даних.

Як свідчать данні висвітлені по Україні в ІТЄ за 2016 рік, вітчизняні розрахунки та розрахунки європейських експертів мають не велику похибку, це можна побачити проаналізувавши зведений індекс інновацій за відповідні роки (див. Рис. 1)

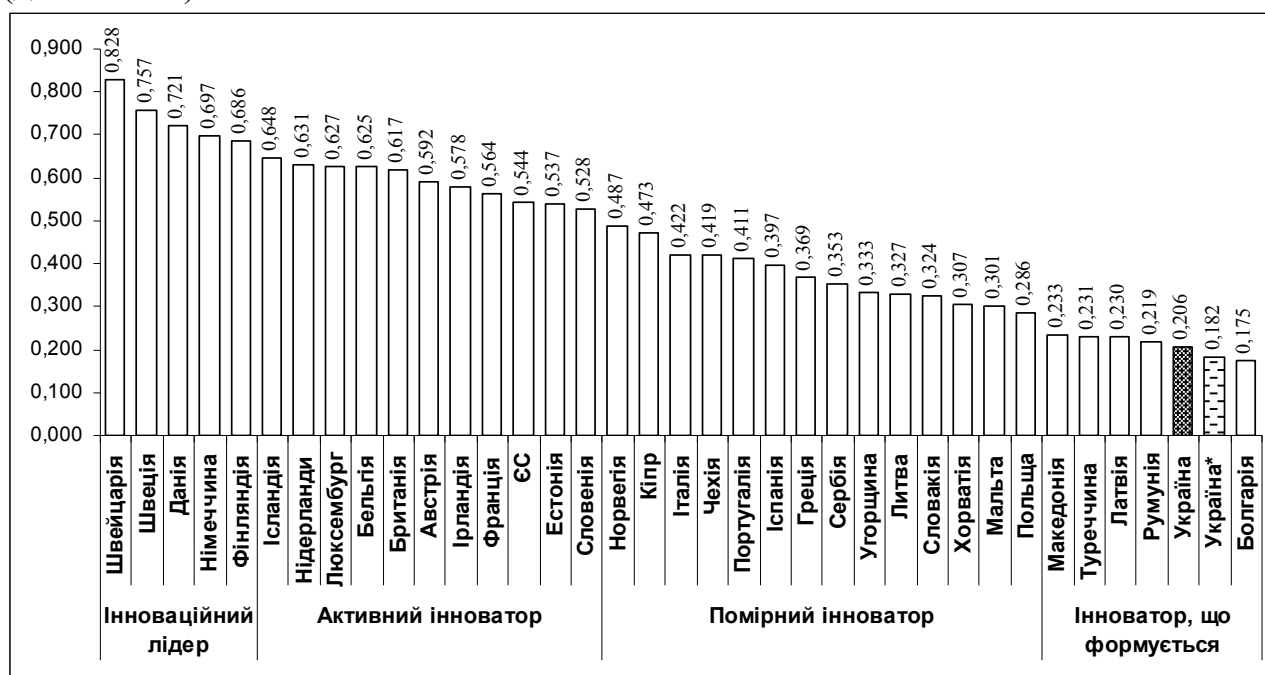

Рис 1. Зведений індекс інновацій країн ЄС, Та України за 2014 р.

Джерело: розроблено автором на основі [9, 11]

* - значення розраховане спеціалістами ЄС.

За результатами розрахунків вітчизняних спеціалістів значення ЗІІ для України було отримано на рівні 0,206. За даними приведеними в останній публікації табло, це значення становить 0,182. Розрив становить 0,024, проте, не впливає на висновки зроблені Українськими спеціалістами. Досліджуючи причини цього розриву, автором було виявлено досить помітна різниця в значенні певних показників, які формують ЗІІ. Але більш детальній огляд цього питання буде висвітлений в окремій статті.

Порівнюючи дані за 2015 р. різниця в оцінці ЗІІ між розрахунками вітчизняних спеціалістів та ЄС суттєво скоротилась (див. рис. 2).

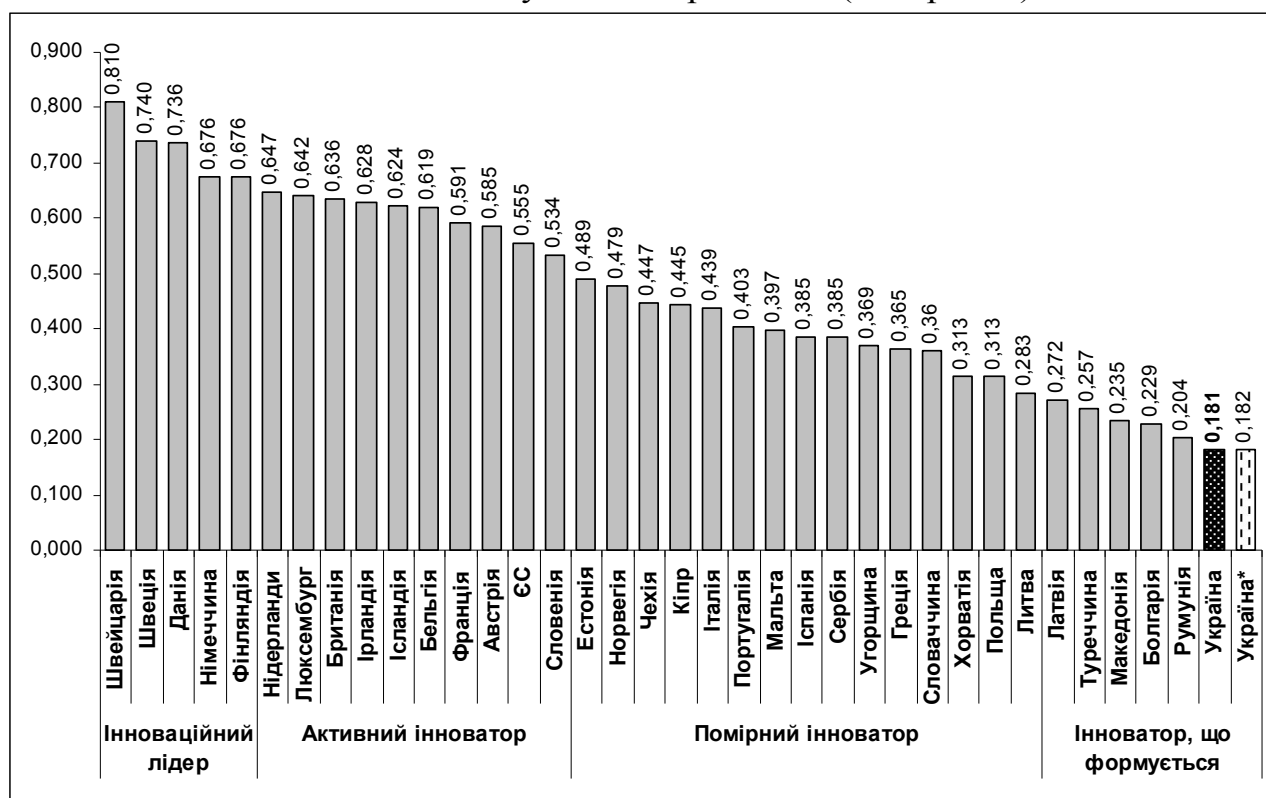

Рис 2. Зведений індекс інновацій країн ЄС, Та України за 2015 р.

Джерело: розроблено автором на основі [10, 11]

* - значення розраховане спеціалістами ЄС.

Скоротити розрив у значенні ЗІІ до 0,001 стало можливим за рахунок консультацій та перших кроків співпраці з експертами ЄС. На момент виходу у липні 2016 р. оновленого Інноваційного табло ЄС вітчизняними спеціалістами вже було проведено оцінювання по Україні. З боку наших спеціалістів було передано розраховані данні по 14-ти базовим індикатором із 25-ти необхідних.

В процесі євроінтеграції та успішного досвіду побудови економіки заснованої на знаннях, відповідне порівняння з ЄС дає важливу інформацію як для державних органів так і для представників бізнесу в межах країни та потенційних закордонних інвесторів.

Наступні дослідження із оцінювання інноваційного та науково-технічного розвитку України на основі ІТЕ, будуть спрямовані на більш розширену співпрацю з ЄС. Цьогорічне видання ІТЕ для України має характер пілотного проекту. Але офіційне включення країни в систему оцінки підтверджує зацікавленість Європейської спільноти у співпраці. Головна задача постає у тому щоб Україна системно приймала участь в цьому дослідженні.

Література

1. Науково-технічна та інноваційна діяльність в Україні у контексті євроінтеграційних процесів: [моногр.] / [Єгоров І.Ю., Жукович І.А., Рижкова Ю.О., Пугачова М.В.] ; за аг. Ред.. О.О. Васечко. – К. : ІВЦ Деркомстату України, 2006. – 223 с.
2. Россия и Украина в свете индикаторов Европейского инновационного табло / ред.: Н. И. Иванова, И. Ю. Егоров; Центр исслед. науч.-техн. потенциала и истории науки им. Г.М.Доброва НАН Украины. - К. : Информ.-аналит. агентство, 2008. - 92 с. - рус.
3. Європейське інноваційне табло: система індикаторів інноваційного розвитку [Текст] / І.Ю. Єгоров, І.А. Жукович, Ю.О. Рижкова // Статистика України : Науково-інформаційний журнал. - 2006. - N1. - С. 71-76
4. Методичні рекомендації щодо адаптації індикаторів Європейського інноваційного табло до умов України [Текст] / І. Ю. Єгоров, І. А. Жукович, Ю. О. Рижкова // Статистика України : Науково-інформаційний журнал. - 2008. - N 4. - С. 74-79.
5. Проблеми побудови узагальнюючих індексів інноваційного розвитку для України / І. Ю. Єгоров // Статистика України : Науково-інформаційний журнал. - 2009. - N 4. - С. 7-11.
6. Інноваційна політика: Європейський досвід та рекомендації для України. – Том 1. – Ключові особливості інноваційної політики в якості основи для розробки заходів сприяння інноваціям, що спрямовують Україну до заснованої на знаннях конкурентоспроможної економіки – порівняння ситуації в ЄС і Україні. Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні». – К.: Фенікс, 2011. – 214 с.
7. Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України. – Том 3. – Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів. Остаточний варіант (проект від 19.10.2011). Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні». – К.: Фенікс, 2011. – 76 с.
8. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
9. Innovation Union Scoreboard 2014 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius/ius-2015_en.pdf
10. Innovation Union Scoreboard 2015 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius/ius-2015_en.pdf
11. Innovation Union Scoreboard 2016 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius/ius-2015_en.pdf

Макаренко І.П.

к.е.н.

ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України»,

Інститут еволюційної економіки

makariece@gmail.com

СИСТЕМНЕ МАКРОЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ІННОВАЦІЇ

АНОТАЦІЯ. У статті здійснено спробу обґрунтування категорії «системне макроекономічне середовище» (СМС) як суб'єкта та об'єкта економічних процесів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інновація, макроекономіка, макроекономічне моделювання, макроекономічні трансмісії, макроекономічні інструменти, системне макроекономічне середовище, еволюційні процеси.

SYSTEM MACROECONOMIC ENVIRONMENT AND INNOVATIONS

ABSTRACT. The article is an attempt to justify the category of "systemic macroeconomic environment" as subject and object of economic processes.

KEYWORDS: macroeconomics, macroeconomic modeling, macroeconomic transmission macroeconomic instruments systemic macroeconomic environment, an indicator of maturity, evolutionary processes

У своїй знаменитій фундаментальній праці «Теорія економічного розвитку» (1911) [1], де Йосиф А.Шумпетер визначає роль інновацій (категорію «інновація» він вводить пізніше, а тут він говорить про «нововведення»), він починає з опису «круговороту», «корисності» та «комбінацій факторів», та їхній ролі в інноваційному процесі.

Сучасники часто забувають про це. І це є проблемою як політиків і стратегів, так і вчених. Бо саме ці чинники складають зміст інновації та інноваційного процесу за Й.Шумпетером, який визнано класиком практично всіх відомих світових наукових шкіл у галузі інноватики.

У круговороті капіталів інновація кілька разів переходить із товарної форми в грошову (фінансову) і з грошової – в товарну. Це апіорі означає, що грошова, фінансова та валютна сфери, їхній стан не можуть не оказувати вплив на характер кругообігу, а вже опосередковано через нього й – на інноваційний процес. В цьому контексті класики звертають увагу на роль «нейтральності» грошей. Тобто або на їхню здатність привносити додаткові витрати, або прискорювати кругообіг. У контексті економічного розвитку ця проблема є ключовою для будь-якої країни та її економіки – і лідера, й аутсайдера.

В ХХ-ХХІ ст. ця проблема ускладнилася. Стало зрозумілим що вона не зводиться лише до грошових, фінансових і валютних ринків. Інструменти макроекономічної політики також мають значення, а саме позитивна роль держави (бюджетно-фінансових інструментів), центрального банку

(монетарних та валютних інструментів викликають позитивні трансмісії, без використання яких жодна країна інноваційний лідер не стала б інноваційним лідером.

Навіть у к. Радянському Союзі згаданий процес кругообігу капіталів також був, що говорить на користь його важливості та фундаментальності не дивлячись ні на будь-які політичні системи. Через недостатню розвиненість грошових, фінансових та валютних ринків його функцію брала на себе держава та її фінансова система та адміністративні органи (держплан тощо) й формувала кругообіг – держава-наука-інновації (НТП)-держава. Потужність державних фінансів утворював небачений раніше за масштабами кругообіг. Так були створені енергетична, космічна, ядерна, транспортна галузі, що за інших рівних умов не можна було б підняти жодному окремому підприємству. Теж саме демонстрували й інші країни-лідери – США, Німеччина, Велика Британія, Японія, Китай.

Але в Радянському Союзі не було ринків, тому обранні пріоритети не завжди були спрямовані на досягнення максимальної корисності. В той час як в інших країнах ця проблема була вирішена більш успішно.

Тому на характер кругообігу капіталів, що впливатимуть на інноваційні процеси тиснуть чинники як грошових, валютних та фінансових ринків, так і чинники, що формуються під дією інструментів державних та монетарних інститутів, макроекономічних інструментів. Остання реалізують вплив на кругообіг інноваційних процесів опосередковано через (системне) макроекономічне середовище – через його трансмісії – специфічні, характерні для валютно-фінансового системного середовища, передаткові економічні механізми.

У макроекономічному контексті вважається, що регулюють національну економіку два інститути – центральний банк та уряд (міністерство фінансів). Монетарні, фіскальні, валютні інструменти цих інститутів є інструментами реалізації соціально-економічних та політичних функцій держави. Сила впливу цих двох інститутів надзвичайно велика. Але все більш рельєфно виявляється дія системного макроекономічного середовища (СМС), саморегулюючий вплив на економіку якого не менш потужний, ніж дії згаданих інститутів. В цьому середовищі відбуваються всі економічні процеси й виникають усі реакції національної економіки, її трансмісії [2], [3] – і позитивні, і негативні.

Реакції системного макроекономічного середовища спричиняються економічними механізмами, функціонування яких також залежить від законодавчих і адміністративних дій, правового поля і інститутів як зовнішніх для нього чинників, так і внутрішніх, що сприяють або пригнічують розвиток макроекономічного середовища, роблять його сприятливим або несприятливим для економічної діяльності підприємців-інноваторів. Саме тому під час підготовки законодавчих актів важливим для сприяння інноваційним процесам є врахування особливостей системного макроекономічного середовища та особливостей реалізації економічних механізмів макроекономічних трансмісій.

Для успішного макроекономічного регулювання ці реакції важливо постійно досліджувати й ураховувати в практичній діяльності.

Серед іншого це потребує введення відповідної наукової категорії, розкритої у системі понять, які характеризують СМС у контексті макроекономічної теорії для ефективного використання його реакцій (трансмісій) на зовнішні впливи як складного фінансового інструмента для цілеспрямованого впливу на інноваційний розвиток економіки та її еволюцію.

Формування сучасного СМС є особливо актуальною проблемою в країнах з ринками, що розвиваються. Їм украй необхідно реформувати застарілу економічну структуру, проте недостатня розвиненість системного макроекономічного середовища, що викликає зростання процентних ставок, а також волатильність на валютно-фінансових та товарних ринках, значно ускладнює це завдання.

Для розвинених країн удосконалення СМС також актуальне в контексті зменшення фінансових ризиків.

Макроекономічне середовище та його складові вивчається в складі фундаментальних досліджень науки макроекономіки як економічні закони і механізми, так і інструменти макроекономічної політики. Прикладні дослідження, в частині, що стосується предмета дослідження, поки що спрямовані лише на поліпшення макроекономічних прогнозів, побудови проектів бюджетів та засад монетарної та валютної політики.

Макроекономічні дослідження розпочав Дж. М. Кейнс [4], започаткувавши потужний потік досліджень та дискусій «Кейнсіанської революції» [5]. Математизація теоретичних напрацювань та перша систематизація результатів цього «мейнстріму» була зроблена П. Сауельсоном у «Економікс» [6], що стала «класикою» неокласичного синтезу. До найзначніших публікацій слід також віднести роботи Дж. Хікса [7] і Р. Манделла [8].

Варто уваги, що, в контексті циклічності економічної динаміки, роль грошей та ставки відсотка ще до Дж. Кейнса розглядали М. Туган-Барановський [9], К. Віксель [10] та І. Фішер [11], але творцем сучасної монетарної політики з позицій неокласичного підходу став нобелівський лауреат М. Фрідман [12].

Роль валютного курсу як макроекономічного інструмента, розглянута в працях П. Кругмана [13], Р. Манделла [8] та М. Обстфельда [14]. Створення ними моделей рівноваги економіки та валютно-фінансових криз наблизило до трактування валютного курсу як важливого індикатора СМС.

Дослідженням проблем економічного зростання займалися Р. Харод [15, с. 198], Є. Домар [15, с. 196], Р. Солоу [15, с. 199].

В контексті інноватики в Україні вагомі внески в результати макроекономічних досліджень внесли проф. А. Гальчинський, акад. В. Геєць, проф. Б. Кваснюк, д.е.н. І. Крючкова, д.е.н. С. Кораблін, д.е.н. О. Савченко тощо.

1. Системне макроекономічне середовище визначається нами (рис. 1) як:

- середовище, що формується грошовою, валютною та фінансовою системами та їхніми ринками; а також цінами товарних ринків та ринку праці;
- середовище опосередкованого впливу інструментів макроекономічної політики (монетарних, фінансових, валютних) на суб'єктів господарювання.

Рис. 1. Системне макроекономічне середовище як проміжна передавальна ланка впливу держави та центрального банку на економіку.

«Держава» впливає інструментами макроекономічної (бюджетної і фіскальної) політики: дохідної та видаткової частин державного бюджету, державного боргу (борговими інструментами). «Центральний банк» впливає інструментами монетарної політики: обліковою ставкою, нормою резервування, операціями на відкритому ринку, операціями на валютному ринку тощо.

«Системне макроекономічне середовище» сформоване грішми, фінансами інституційних одиниць, валютою як носіями грошових, фінансових та товарних потоків (а також ринками грошей, фінансів, валюти), у яких відсоткові ставки, наявні доходи та валютний курс є підставою для прийняття рішень суб'єктами господарювання, а також – для управління й передачі керівного впливу.

Відповідно, важливими складовими структури СМС є: носії, ринки носіїв, ціни носіїв. Зворотні зв'язки відбуваються через ринок праці і товарні ринки, (відображені показниками безробіття та інфляції), фінансову систему. Недостатність впливу зворотних зв'язків (недостатня розвиненість СМС) має компенсуватися інструментами макроекономічної політики (інструментами центрального банку та уряду).

Уряд та центральний банк, виконуючи свої функції, не можуть не впливати на ринки інструментів, а також на ринки грошей, фінансів та валюти, без зміни відсоткових ставок, доходів та валютного курсу на них. А ці процентні ставки й т.д. є складовими СМС, що впливають на інвестиційні процеси, інноваційний кругообіг капіталів, а також безпосередньо – на розвиток малого та середнього бізнесу. Ми акцентуємо увагу на тих змінних та їхніх коливаннях, що не встановлюються законодавчими актами, а є результатом дії економічних механізмів. Через це закликаємо до більш уважного ставлення до «економічної» субстанції їхнього впливу, що стосується ринкових відсоткових ставок, валютних курсів та змін доходів, які формують умови для прийняття раціональних рішень економічними агентами.

Зазначене середовище є «системним» з огляду на те, що воно склалося у *ціліснусамодостатнюсистему* впливу на національну економіку (поки що лише країн-лідерів), певною мірою мінімізувавши залежність від традиційних макроекономічних інструментів, особливо, від центральних банків. В ньому сформувалися та об'єдналися фінансові ринкові структури в самодостатню систему управління економікою. А їхні антикризові та керівні функції, хоча й не стали повністю самодостатніми, але набрали достатньої потужності. В ньому встановилися системні зворотні зв'язки (хоча їхнє формування ще не завершилося, про що говорить необхідність періодичного втручання держави).

СМС здатне генерувати власні трансмісії від суб'єктів до суб'єктів господарювання, тобто не лише передавати імпульси від впливу інструментів макроекономічної політики [15, с.262]. Це виявляється у явищі волатильності макроекономічних показників та, відповідно, поліпшення/погіршення фінансових умов, зокрема, внаслідок циклічності економічної динаміки.

В останні роки триває зростання ролі СМС у світовій економічній системі. Його вже можна вважати певним суб'єктом управління розвитком глобальних економічних систем.

Ми вважаємо, що *розвинене* системне макроекономічне середовище характеризується станом, що описується комплексом показників і характеристик:

- економіка не реагує зростанням інфляції на збільшення грошової пропозиції;
- грошова пропозиція (M2) перевищує 80% від ВВП;
- рівень безробіття стійко знаходиться на відмітці менше за 6%;
- державний борг не перевищує 60% від ВВП;
- річні темпи економічного зростання перебувають у межах від 2,2% (\pm);
- базова інфляція не перевищує значення 2% на рік;
- безробіття не перевершує рівень в 6%;
- державний бюджет становить до 30% від ВВП;
- дефіцит державного бюджету не перевищує 2% від ВВП;
- ринкова відсоткова ставка перебуває на рівні, що забезпечує рівність інвестицій (I) та заощаджень (S);
- платіжний баланс зводиться до нуля;
- технологічний баланс зовнішньоекономічних відносин – понад нуль [15, с. 24].

Деякі значення цих характеристик, особливо боргового навантаження в реальних економіках все ще знаходяться на досить високому рівні. Наприклад, державний борг Японії складає 230% від ВВП, сумарний – 400%.

Системне макроекономічне середовище складається не тільки з грошових та фінансових ринків, це також і певний стан реального сектора та системних показників, що на нього впливають і характеризують, зокрема, на можливість виконання державою своїх функцій в оптимальному обсязі, встановлення частки фінансування науки та науково-технічної діяльності на рівні 2% від ВВП.

Але для висвітлення всієї повноти ролі СМС наведених пояснень недостатньо. Вони певною мірою ставлять проблему, але не розкривають її повністю. Враховуючи, що проблема підіймається вперше, спробуємо розглянути феномен системного макроекономічного середовища у різних аспектах: історичному та функціональному.

2. Становлення та еволюція СМС

Становлення СМС стало підсумком тривалої еволюції економічних систем. Але найшвидшими темпами зміни СМС відбувалися протягом останніх 300 років.

Швидкість формування СМС в різних країнах була не однаковою. Це був конкурентний процес, в якому країни-лідери змінювали одна одну. Тобто процес відбувався нелінійно, поштовхами, іноді відкочуючись назад. І в наш час не всі країни завершили еволюційне формування СМС. Лише в двох-трьох країнах воно наближається до стадії зрілості (США, Японія, ЕС).

Фінальні стадії формування СМС зайняли період у приблизно 300 (+40) років. Основні етапи та здобутки цього періоду такі. Першим пусковим імпульсом стало створення центрального в банку сучасного типу в Великобританії у 1691-1694 рр. Другим – перехід Банку Великобританії на Золотий стандарт у 1794 році та його інституціоналізація розвинутими країнами Європи у 1816-1836 рр. (Японією – в 1871 р., Російською імперією – у 1895-1897 рр.). Третім – відміна Золотого стандарту (1938 р.) і створення Бреттон-Вудської (1947 р.) та Ямайської (1972 р.) валютних систем. Четвертим – завершення процесу створення центральних банків нового типу (в країнах колишнього СРСР у 1991 р.) [15, с. 288].

Заключну майже 200-річну фазу формування системного макроекономічного середовища ілюструє рис. 2

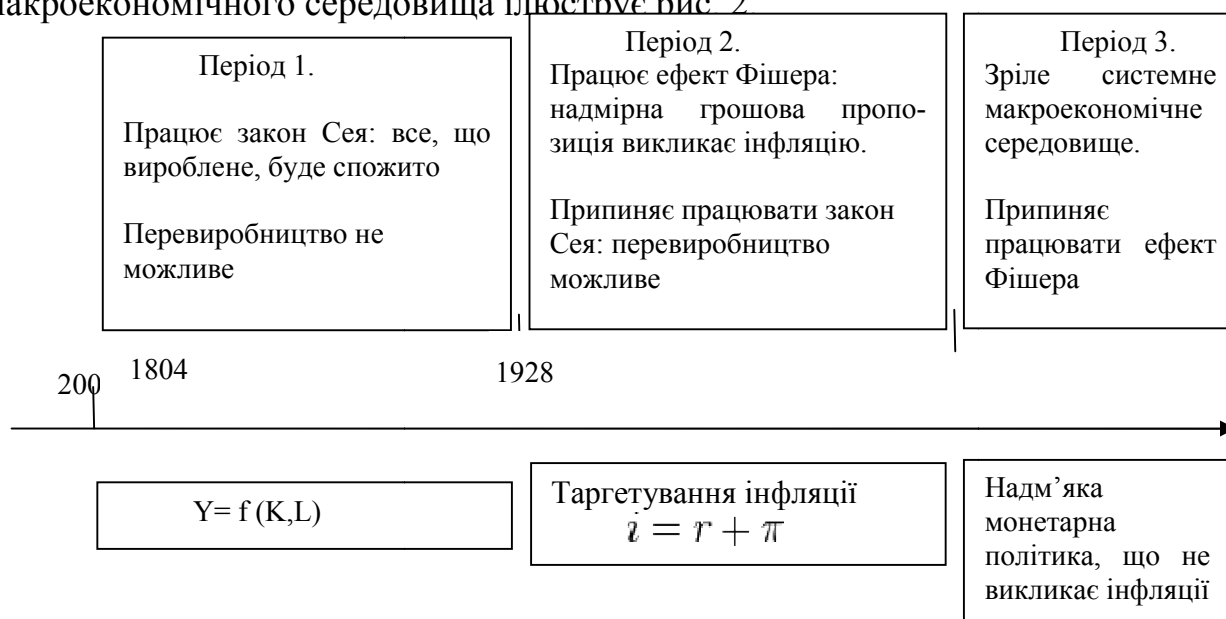

Рис. 2. Періоди еволюційного формування системного макроекономічного середовища.

В якості індикаторів динаміки формування СМС на заключних етапах його еволюційного розвитку, на нашу думку, можуть бути використані періоди дії закону Сея [16] та ефекту Фішера [17], [15, с. 104], оскільки вони віддзеркалювали зміни системних характеристик стану розвитку СМС та відповідних ним базових умов для політичних інститутів (монарші/демократичні).

У політекономічному розумінні зазначений процес розуміє перехід від «монархічних» форм правління до «макроекономічних, витіснення з історичної арени «монархічних» інститутів.

Ті країни, які першими до цієї стадії, стали економічними лідерами світу. Це є викликом для економік всіх країн, закладеним природою, про необхідність формування СМС. У певному сенсі ключем до сучасного світового лідерства є саме побудова в країні СМС.

Перший період (1691-1804-1928 рр.) можна умовно поділити на два підперіоди 1804-1859 рр. – перша промислова революція та 1860-1928 рр. – друга промислова революція. Кожен із них виділяється власними якісними характеристиками. Перший заклав основу для індустріалізації, сформував текстильний технологічний уклад, сформував нові інструменти суспільного інвестування (особливо в США), підготував економіки до розвитку важкої індустрії, нової інфраструктури. Завершився він кризами, громадянськими війнами, світовими збройними конфліктами (Кримська війна).

Моделлю цього періоду є класична виробнича функція. Перший підперіод – це період, коли у розпалі була перша промислова революція. Головним еволюційним викликом його стало нарощування виробництва. Про фінансові системи управління (та прискорення) виробництвом тут ще не йдеться. Головною відзнакою його є Золотий стандарт, що оптимізував внутрішній і зовнішній товарообіг та прискорив міжнародну торгівлю. Перший підперіод – це час взаємного прискорення економік США та Великої Британії.

Другий – зробив потужний поштовх розвитку індустріалізації. Це – час взаємного прискорення економік Західної Європи та США. В кінці цього періоду економіка США виходить у світові лідери.

У другому підперіоді завершилася друга промислова революція. Це також інфраструктурний період. Зростання обороту потоків товарів та капіталів дало можливість упевнено будувати фантастичні за обсягами проекти, в першу чергу, залізниці та відповідні ним ресурсні уклади. Починає активно функціонувати фінансовий ринок, зокрема фондовий ринок. Роль фінансового ринку в процесах прискорення виробничих потужностей економіки особливо яскравим виглядає на прикладі США. На цьому прикладі стає більш рельєфною роль системного макроекономічного середовища в досягненні лідерства.

Важливим для розвитку СМС результатом другого періоду є:

- зростання виробничо-технологічної бази;
- періодичні промислові та валютно-фінансові кризи (1804-1928 рр.);
- соціальними та військовими конфліктами міжнародного масштабу;
- функціонування Золотого стандарту (1816-1936 рр.).

Не без допомоги Золотого стандарту послідовно формувалися два технологічні уклади, що забезпечили матеріальну базу для економічного зростання і радикальних інновацій, потужні транспортна інфраструктура, енергетика та ресурсна база (зокрема, чорна і кольорова металургія, університети дослідницького типу), фінансова інфраструктура.

Цей період завершився накопиченням виробничого потенціалу та кризою перевиробництва – Великою депресією (1928 р.), але це відбулося лише в кінці періоду. На всьому ж його протязі він:

- все ще характеризується недостатнім розвитком продуктивних сил, виробничих потужностей;

- відзначається слабкою товарною пропозицією, працює закон Сея (все, що вироблено, буде спожито) [16].

Головним його підсумком стало: закладення рівня виробництва, без якого системне макроекономічне середовище було б неможливим; вичерпання можливостей для моделювання економіки класичною виробничою функцією.

Настав час створення та активізації макроекономічних інструментів та макроекономічного моделювання. Першими в розвиток пішли державні (фінансові та адміністративні) та валютні, другими – монетарні, що стало драйвером росту другого періоду та другої промислової революції.

Другий період (1928-2008 рр.) – це період третьої промислової революції. Виробництво країнах, що забезпечили створення «першого поверху» системного макроекономічного середовища уже здатне забезпечити попит повністю: все, що вироблено, може бути спожите повністю. Перестав діяти закон Сея. Але його початок характерний ще недостатнім розвитком грошової, фінансової та валютної систем.

Перша половина періоду (1928-1945 рр.) відзначається потужним зростанням ролі держави у: збалансуванні внутрішнього попиту; стимулюванні масштабних інновацій; посиленні попиту на продукцію науки; зростанні військових конфліктів; поширенні кейнсіанства та економік з сильним державним впливом.

Друга половина періоду (1946-1991 рр.) супроводжувалася потужним зростанням ролі центральних банків. Виникла проблема «зачарованого кола». Монетарне стимулювання економіки збільшувало інфляцію (ефект Фішера). А боротьба з інфляцією викликала зростання відсоткових ставок, зниження ділової активності й інвестицій та зростання на цій основі безробіття.

Третій період (почався із світовою кризою 2008-2009 рр.)

Ефект Фішера припинив діяти. Зростання грошової пропозиції не викликає ні інфляції, ні суттєвого прискорення економічного зростання. Економічна система досягає максимальних значень обсягу ВВП. Монетизація економіки також досягає максимальних значень. Економічна динаміка не відрізняється різкими коливаннями.

Системне макроекономічне середовище набуває рис найефективнішого суб'єкту управління інноваційним розвитком через реалізацію функцій:

- визначення векторів інноваційного розвитку та напрямів використання результатів наукових досліджень; зростання самоорганізації в економіці;
- формування напрямів і способів забезпечення збалансованого розвитку економіки в майбутньому;
- формування викликів для монетарної та фіскальної політики держави.

Стає очевидним те, що соціально-економічні умови, комфортні для розвитку СМС, вигідні для всіх суб'єктів економічної діяльності. Згладжуються економічні, соціальні і політичні протиріччя. Національна економіка, що досягла цього рівня розвитку, стає привабливою для всіх нерезидентів.

3. Системне середовище

Імпульс для дослідження трансмісії надав Джон Мейнард Кейнс у 1936 р. у відомій праці «Загальна теорія зайнятості відсотка та грошей» [1]. В його теоретичній концепції трансмісії розглядаються як передавальний трансмісійний механізм (ТМ).

Метод, розроблений на його основі, дуже часто використовують аналітики, наближені до політики центральних банків. Зокрема, в Україні проблемами монетарної трансмісії досліджувала група вчених та аналітиків з Національного банку України, а саме, В. Міщенко, Р. Лисенко, А.Сомик, С.Шульга, О. Петрик, С.Ніколайук [18].

До числа найбільш цитованих авторів та їхніх наукових праць також відносяться Дробишевський С.М., Трунін П.В., Каменських М.В. «Аналіз трансмісійних механізмів...» Моїсєєв С.Р. «Трансмісійний механізм грошово-кредитної політики», Рудий К. Лепушинський В. [20]. Козюк В.В. [19]; Унковська Т.Є. [21 це далеко не повний перелік.

американські вчені, що зробили найбільший вплив на розвиток теорії ТМ: Фредерік Мішкін, Бен Бернанке [21], Джон Бинес, Франко Модільяні Джеймс Тобін.

Коротко математичне моделювання викладеного включає невелику кількість основних моделей.

Відповідно до Системи національних рахунків національна економіка складається з чотирьох підсистем – сталих інституційних формувань – секторів економіки: «домогосподарств», «фірм» (сектор фінансових і нефінансових корпорацій), «держави» (сектор державного управління) та «закордону».

1. Зв'язок між інституційними секторами економіки описується основною тотожністю національних рахунків.

$$Y = C + I + G + NE,$$

де: Y – сумарний дохід усіх інституційних секторів економіки (ВВП);

C – споживання інституційного сектору «домогосподарства», залежить від наявного доходу;

I – інвестиції фірм; залежать від наявного доходу та ставки відсотка;

G – споживання держави, залежить від парламенту та уряду – це, власне, державний вплив.

Споживання сектору «домогосподарства» (C) є функцією наявного доходу ($Y - T$), доходу (Y) мінус податки (T):

$$C = C(Y - T).$$

Тобто будь-які податки, чи то на приватних осіб, чи то на фірми, чи то тарифи тощо – всі в кінцевому підсумку «сплачуються» саме цим сектором. Оскільки будь-який податок, навіть на фірми, вкладається в ціну продукції й у вигляді доданої вартості передається по ланцюгу економічних взаємодій до кінцевого споживача, яким, по суті, є «домогосподарства».

Інвестиції фірм (I) є функцією ставки відсотка (r):

$$I = I(r). \quad (6_1)$$

Лише великі фірми мають можливість здійснювати інвестиції за рахунок власного наявного доходу та капіталу. Це принципово для висвітлення причин переорієнтації потоків фінансів від малих фірм до великих й формування завдяки цьому інституту олігархізації економіки у разі зростання ставки відсотка (процентних витрат) до критичних значень і початку домінування наявного доходу ($Y - T$):

$$I = I(Y - T)$$

Споживання сектору «закордон», нетто-експорт (Ne – експорт мінус імпорт) є функцією валютного курсу (e):

$$Ne = Ne(e).$$

У секторі «закордон» також взаємодіють фірми, тому слід враховувати їхнє споживання в залежності не тільки від валютного курсу, але й від наявного доходу ($Y - T$):

$$Ne = Ne(Y - T)$$

2. Природні ресурси, перероблені працею (другим фактором виробництва), якщо вони цінні (в контексті безпеки життєдіяльності Людини), є капіталом – ще одним фактором виробництва. З цього виходить класична виробнича функція:

$$Y = f(Z, K, L) \quad (1)$$

Вираз (1) не є функцією Кобба-Дугласа, яка є окремим випадком цієї функції у разі, якщо частки капіталу та праці у випуску продукції (Y) дорівнюють одиниці ($\alpha + \beta = 1$). В реальності суми часток випуску можуть бути більшими або меншими одиниці. У класичній формі виробничої функції, явно враховані три фактори (земля – Z , капітал – K , праця – L), тому частка α включає капітал і землю.

Звідси випливає вимога появи інновацій, без яких таке примноження є вкрай проблематичним. Ця вимога відображена зміною параметрів виробничої функції, а саме введенням умови зростання віддачі від масштабу ($\alpha + \beta > 1$).

Подолання зазначеного протиріччя, що полягає у необхідності відкладеного попиту, тимчасового вилучення результатів праці та часткового «знедолення» населення, потребує збалансування економічного зростання та відповідної політики. Найкраще це вдалося зробити Р. Солоу [15] в його моделі економічного зростання.

Тобто має бути дотриманий певний баланс між: капіталом (K) та працею (L), між споживанням (C) та заощадженнями (S), між заощадженнями (S) та інвестиціями (I), за умови постійного удосконалення структури економіки

(ієрархії). Це висуває вимогу балансу і між пріоритетами протилежних систем суспільних цінностей – «гуманітарних» та «ієрархії».

Незважаючи на їх тяжіння до рівноважного стану, відображеного згаданими величинами, під впливом екзогенних факторів вони постійно змінюються. Наслідками таких змін стають кризи, обтяжені гуманітарними катастрофами в залежності від глибини та тривалості впливу дестабілізуючого чинника. Війни, як продовження гострої фази економічної кризи, також часто завершуються глибокими руйнаціями економіки та гуманітарними катастрофами.

Деякі висновки

1. Поняття «системне макроекономічне середовище» національної економіки (СМС) полегшує розуміння того, чому для визначення результативності інноваційної політики недостатньо опису переважно монетарних, фіскальних та валютних інструментів. Потребується опис еволюційних процесів формування технологічних укладів у взаємному системному зв'язку із розвитком валютно-фінансової та інноваційної сфер.

2. Вплив макроекономічних інструментів відбувається «полі» передаточних трансмісійних та адаптивних механізмів національної економіки, для яких важливо передусім функціонування ринків вищого рівня (фінансового, грошового, валютного), що розглядаються у рамках обмежень макроекономічних моделей і функцій.

Література

1. *Schumpeter J.* The Theory of Economic Development. – Cambridge, 1934
2. *Унковська Т.Є.* Трансмісійний механізм монетарної політики в контексті економічного зростання // Економіка і прогнозування. - 2004. - №2. – С. 89-100.
3. *Мищенко В.І.* Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в умовах кризи / В.І. Мищенко, А.В. Сомик, Р.С. Лисенко / Науково-аналітичні матеріали. – К.: Центр наукових досліджень НБУ, УБСНБУ, 2010. – Вип. 16. – 96 с.
4. *Keynes J. M.* General Theory of Employment, Interest and Money, 1936
5. Кейнсіанська революція: [електронний ресурс] – режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D1%81%D0%B8%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE#C2.AB.D0.9A.D0.B5.D0.B9.D0.BD.D1.81.D0.B8.D0.B0.D0.BD.D1.81.D0.BA.D0.B0.D1.8F_.D1.80.D0.B5.D0.B2.D0.BE.D0.BB.D1.8E.D1.86.D0.B8.D1.8F.C2.BB
6. *Samuelson P.* Economics: An Introductory Analysis, 1948; *Самуельсон П.* Экономика. – М.: НПО «АЛГОН» ВНИИСИ. – 1992, т.1. – 333 с.; *Самуельсон П.* Экономика. – М.: НПО «АЛГОН» ВНИИСИ. – 1992, т.2. – 416 с.
7. *Хикс Дж.Р.* Стоимость и капитал. – М.: 1980. – 488 с. ; *Блауг М.* Хикс, Джон Р. // 100 великих економістів після Кейнса = Great Economists since Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past. — СПб.: Экономикс, 2009. — С. 345-349. — 384 с. — (Библиотека «Экономической школы», вып. 42). ISBN 978-5-903816-03-3.

8. *Mundell, R.* Monetary Theory: Interest, Inflation and Growth in the World Economy, 1971

9. *Туган-Барановский М.И.* Избранное. Периодические промышленные кризисы. История английских кризисов / М.И. Туган-Барановский. – М. : Наука, РОССПЭН, 1997. – 574 с.

10. *Wicksell, K.* Interest and Prices, — Ludwig von Mises Institute, 2007; *Wicksell K.* Value, Capital and Rent, — Ludwig von Mises Institute, 2007; *Wicksell K.* Lectures on Political Economy, and v.2, Ludwig von Mises Institute, 2007

11. *Блауг, М.* Теория процента Фишера // Экономическая мысль в ретроспективе = Economic Theory in Retrospect. — М.: Дело, 1994. — С. 488-499. — XVII, 627 с. — ISBN 5-86461-151-4. ; *Блауг М. Фишер, Ирвинг* // 100 великих экономистов до Кейнса = Great Economists before Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past. — СПб.: Экономикс, 2008. — С. 317-322. — 352 с. — (Библиотека «Экономической школы», вып. 42). — ISBN 978-5-903816-01-9.

12. *Friedman, M.* The Role of Monetary Policy. 1967;

13. *Krugman, P.* A Model of Balance of Payments Crises / Paul Krugman // Journal of Money, Credit and Banking. – 1979. – Vol.11. № 3. – pp. 311–325

14. *Obstfeld, M.* Models of Currency Crises with Self-Fulfilling Features / Maurice Obstfeld // NBER Research Paper Series. – 1995. – № 5285. – 19 p.; *Obstfeld, M.* Monetary and Fiscal Remedies for Deflation / Maurice Obstfeld, Alan J. Auerbach // NBER Research Paper Series. – 2004. – № 10290. – 11 p.; *Obstfeld, M.* Peso Problems, Bubbles, and Risk in the Empirical Assessment of Exchange Rate Behavior / Maurice Obstfeld // NBER Research Paper Series. – 1987. – № 2203. – 23 p.; *Obstfeld, M.* The Mirage of Fixed Exchange Rates / Maurice Obstfeld, Kenneth Rogoff // NBER Research Paper Series. – 1995. – № 5191. – 35 p.

15. *Макаренко І.П.* Макроекономічні умови формування та управління розвитком національних інноваційних систем / Макаренко І.П. – К. : Інтертехнологія, 2009. – 320 с.

16. *Блауг, М.* Закон рынков Сэя // Экономическая мысль в ретроспективе = Economic Theory in Retrospect. — М.: Дело, 1994. — С. 136-150. — XVII, 627 с.

17. *Fisher I.* The Purchasing Power of Money. Its Determination and Relation to Credit, Interest, and Crises, New York: The Macmillan Co. 1911

18. Міщенко В.І. Монетарний трансмісійний механізм в Україні / В.І. Міщенко, О.І. Петрик, А.В. Сомик, З.С. Лисенко. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, 2008. – 144 с.

19. Козюк В.В. Сучасні центральні банки. – Тернопіль: Астон, 2001. – 300 с.
20. Сценарно-поетапна модель валютно-фінансових криз: системи індикаторів: Монографія / І.П. Макаренко, В.С. Найдьонов, О.Г. Рогожин, Я.В. Петраков. – К.: ПП «НВЦ «Профі», 2014. – 184 с.: іл., табл

20. *Bernanke B. S., A. S. Blinder* (1992): “The Federal Funds Rate and the Channels of Monetary Transmission”, American Economic Review, Vol. 82, № 4, pp. 901–921.

Мальцев В.С.

с.н.с

ДУ «Інноваційний центр НАН України»

maltsevvs@nas.gov.ua

Кореняко Г.І.

к.х.н, директор, ДУ «Інноваційний центр НАН України»

koreniako@nas.gov.ua

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ НА ТЛІ КРАЇН ЄС

АНОТАЦІЯ. Проаналізовані наявні можливості визначення рівня інноваційного розвитку України в порівнянні з країнами ЄС. Запропоновано метод розрахунку індексу інноваційної активності на основі статистичних даних, отриманих за міжнародною програмою обстеження інновацій Європейського Союзу (European Community Innovation Survey – CIS). На прикладі окремих країн показано, що інноваційна активність може бути високою навіть при відносно низькому рівні економічного розвитку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інноваційні індекси, інноваційне табло єс, програма обстеження інновацій Э, обстеження інноваційної діяльності в економіці України, ввп на одну особу.

INNOVATION ACTIVITY IN UKRAINE ECONOMY AGAINST THE EU

ABSTRACT. Available options to define the level of innovation development of Ukraine in comparison to EU countries were analyzed. Method for estimation of the innovation activity index based on the European Community Innovation - CIS - statistical data was proposed. Country examples suggest that innovation activity can be high despite of the relatively low level of economic development.

KEYWORDS: innovation index, innovation union scoreboard, european community innovation survey, examination of innovation economy in ukraine, gdp per capita.

Існує декілька можливостей визначення рівня науково-технічного та інноваційного розвитку країн і проведення порівняльних досліджень на основі використання зведених індексів. Найчастіше для порівняння України з іншими країнами використовується індекс конкурентоспроможності (ІК) Всесвітнього економічного форуму [1], зокрема, такі складові, як «Каталізатори ефективності» і «Фактори розвитку та інноваційного потенціалу», але більшість показників зазначених складових оцінюється експертно, на основі опитувань визначених груп бізнесменів. Тому динаміка складових індексу конкурентоспроможності відображує скоріше зміну думки експертів, ніж об'єктивні процеси в науково-технічній сфері.

Іншим відомим індексом є зведений індекс інноваційного розвитку Європейського інноваційного табло (у 2010-2015 рр. – Інноваційного табло ЄС), яке забезпечує порівняльний аналіз інноваційної діяльності в державах-членах ЄС, інших європейських країнах, а також регіональних сусідах. Табло оцінює сильні і слабкі сторони національних інноваційних систем і допомагає країнам визначити області, які потребують вирішення. Показники Табло розраховують на основі статистичних даних, що отримують від національних статистичних відомств чи міжнародних організацій. Для більш адекватного відображення змін у науково-технічному та інноваційному розвитку до системи показників постійно вносяться зміни. Остання версія Європейського інноваційного табло 2016 р. складається з 25 показників [2].

Існує проблема порівняння України з європейськими країнами внаслідок відсутності значної кількості національних статистичних даних, необхідних для розрахунку показників Табло. Інститутом економіки та прогнозування НАН України у 2008, 2011 та 2014 рр. був розрахований зведений індекс інноваційного розвитку для України з використанням наявних статистичних даних та експертних оцінок частини показників [3]. Зроблено висновок про доцільність застосування Європейського інноваційного табло для інтегральної оцінки стану науково-технічного та інноваційного потенціалу України в умовах визначення курсу на європейську інтеграцію. Нарешті у звіті Європейського інноваційного табло 2016 р. вперше була представлена Україна. Були використані статистичні дані, доступні на початок 2016 р., причому відмічено, що по низці показників, по яким відсутні статистичні дані, використані експертні оцінки, представлені НАН України. Таким чином проблема відсутності статистичних даних, необхідних для розрахунку показників Табло, залишається актуальною.

В той же час в Україні Державним комітетом статистики України впроваджується система показників, що поступово адаптується до стандартів європейської статистики. Мова йде про запровадження збору статистичних даних щодо інноваційної активності широкого кола підприємств за міжнародною програмою обстеження інновацій Європейського Союзу (EuropeanCommunityInnovationSurvey – CIS) [4].

В європейських країнах обстеження здійснюється за такими напрямками: частка підприємств з технологічними та нетехнологічними інноваціями, видатки підприємств на інновації, наукові дослідження і розробки, продаж нової або істотно поліпшеної продукції, співробітництво в галузі інновацій, важливі джерела інформації для інновацій, цілі інноваційної діяльності, методи підтримки або збільшення конкурентних переваг своїх інновацій, суттєві перешкоди щодо проведення інноваційної діяльності, суспільна підтримка інноваційної діяльності підприємств (унійна, державна та регіональна) [5]. Українською статистикою зазначені напрями поки що обстежуються не в повному обсязі.

Відповідно до методичних рекомендацій CIS статистичним обстеженням охоплені підприємства за такими видами економічної діяльності: добувна та

переробна промисловість, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води; оптова торгівля; діяльність транспорту та зв'язу; фінансова діяльність; діяльність у сфері інформатизації; діяльність у сферах інжинірингу, геології та геодезії; технічні випробування та дослідження.

Результати обстеження підприємств кожні два роки публікуються Євростатом та Держкомстатом. Станом на другу половину 2016 р. доступні порівняльні статистичні дані щодо інноваційної активності європейських та українських підприємств у 2010 та 2012 рр. Статистичні дані за 2014 р. очікуються в кінці 2016 – на початку 2017 рр.

У статті зроблено спробу визначити місце України серед країн ЄС за тими показниками CIS, які доступні, і які у загальному вигляді характеризують інноваційну діяльність підприємств (див. табл.). Показники № 1 та № 2 розраховані відносно загальної кількості обстежених підприємств, а показник № 3 – відносно кількості підприємств з технологічними інноваціями.

Показники інноваційної активності підприємств країн ЄС та України

	1. Частка інноваційно активних підприємств, %		2. Частка підприємств з технологічними інноваціями, %		3. Частка підприємств, які здійснюють внутрішні НДР, %		Індекс інноваційної активності
	2010	2012	2010	2012	2010	2012	
Німеччина	79,3	66,9	64	55	48	48	0,726
Фінляндія	56,2	52,6	46	45	79	75	0,720
Нідерланди	56,7	51,4	47	45	57	73	0,703
Швеція	59,6	55,9	49	45	60	64	0,685
Бельгія	60,9	55,6	52	47	56	57	0,660
Словенія	49,4	46,5	35	33	74	78	0,631
Франція	53,5	53,4	34	37	67	65	0,630
Австрія	56,5	54,4	44	39	51	51	0,578
Естонія	56,8	47,6	47	38	52	54	0,549
Італія	59,3	56,1	40	42	46	37	0,536
Португалія	60,3	54,6	46	41	43	35	0,512
Мальта	41,5	51,1	31	36	35	39	0,483
Чехія	51,7	43,9	35	36	58	47	0,482
Іспанія	41,4	33,6	29	23	32	43	0,329
Угорщина	31,1	32,5	18	16	47	51	0,322
Кіпр	46,2	42,1	36	30	42	23	0,320
Словаччина	35,6	34,0	28	20	49	44	0,319
Литва	34,5	32,9	23	19	54	43	0,302
Латвія	29,9	30,4	17	20	33	24	0,201
Польща	28,1	23,0	16	16	31	31	0,170
Болгарія	27,1	27,4	18	17	15	11	0,103
Україна	21,0	20,4	9,8	10,0	21,6	21,1	0,072
Румунія	30,8	20,7	14	6	37	25	0,070
В. Британія	44,2	50,3	н/д	н/д	н/д	34	-
Греція	н/д	52,3	н/д	34	н/д	32	-
Данія	54,7	51,1	н/д	45	43	38	-
Люксембург	68,1	66,1	н/д	47	50	49	-
Ірландія	н/д	58,7	46	64	47	42	-
Хорватія	42,4	37,9	н/д	56	32	25	-

Джерело: Євростат, Держкомстат, власні розрахунки

На основі представлених даних, авторами розраховано узагальнюючий індекс інноваційної активності підприємств за уніфікованою методикою, що

використовується в Інноваційному табло ЄС. Методика передбачає здійснення нормалізації даних у діапазоні від 0 до 1 методом лінійного масштабування та визначення індексу інноваційної активності шляхом розрахунку середнього арифметичного нормованих балів показників. Результати розрахунку представлені в правій колонці таблиці, де Україна порівнюється з 22 країнами ЄС, які надали повну інформацію до Євростату. Шість країн ЄС надали інформацію не в повному обсязі, вони приведені в нижній частині таблиці.

Країни в таблиці вказані у рейтинговому порядку індексу інноваційної активності та поділені за допомогою методу Стерджеса на 4 групи. Україна входить до четвертої групи слабких новаторів і знаходиться на передостанньому місці між Румунією та Болгарією.

Результати розрахунку індексу інноваційної активності представлені на рис. 1, де вони порівнюються з результатами розрахунку зведеного індексу інноваційного розвитку Європейського інноваційного табло 2016 р. На рис. 1 країни показані у рейтинговому порядку зведеного індексу інноваційного розвитку.

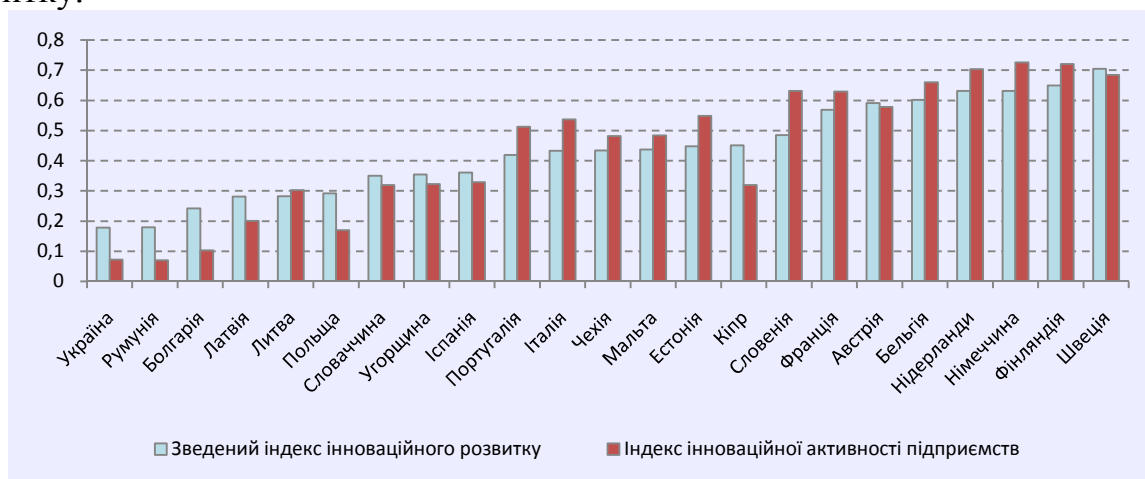

Рис. 1. Місце України серед країн ЄС за двома індексами

Україна за рівнем зведеного індексу інноваційного розвитку, як і за індексом інноваційної активності, знаходиться серед європейських аутсайдерів, поряд з Румунією та Болгарією. Різниця між абсолютними величинами двох індексів країн-аутсайдерів пояснюється лише тим, що в Європейському інноваційному табло використовується набагато більше показників, тому оцінка виходить більш згладженою. Рейтинговий розподіл країн у двох індексах схожий. Коефіцієнт лінійної кореляції індексів складає $R = 0,9487$.

Порівнюючи результати для України та інших пострадянських країн з іншими європейськими країнами, слід брати до уваги ступінь розвитку країн. Звичайно ж вражають результати таких країн, як Німеччина і Фінляндія, але історія ринкової економіки розвинених Німеччини або Фінляндії набагато довша, ніж української економіки. Таким чином, результати для України в першу чергу повинні порівнюватись з такими країнами, які є подібними з точки зору економічного розвитку. На рис. 2 індекс інноваційної активності порівнюється з ВВП на одну особу за паритетом купівельної спроможності

(ПКС). Графік поділено на дві частини вертикальною лінією, яка показує середній для країн ЄС ВВП на одну особу. Особливу увагу слід звернути на країни, що знаходяться у лівій частині графіка, в яких рівень економічного розвитку однаковий, а індекс інноваційної активності значно відрізняється. Це такі пари країн: Італія – Іспанія, Словенія – Чехія, Португалія – Словаччина, Естонія – Литва, Угорщина – Латвія. Аналіз представлених даних показує, що країни з середнім та навіть низьким рівнем економічного розвитку можуть досягти значних результатів з точки зору інновацій.

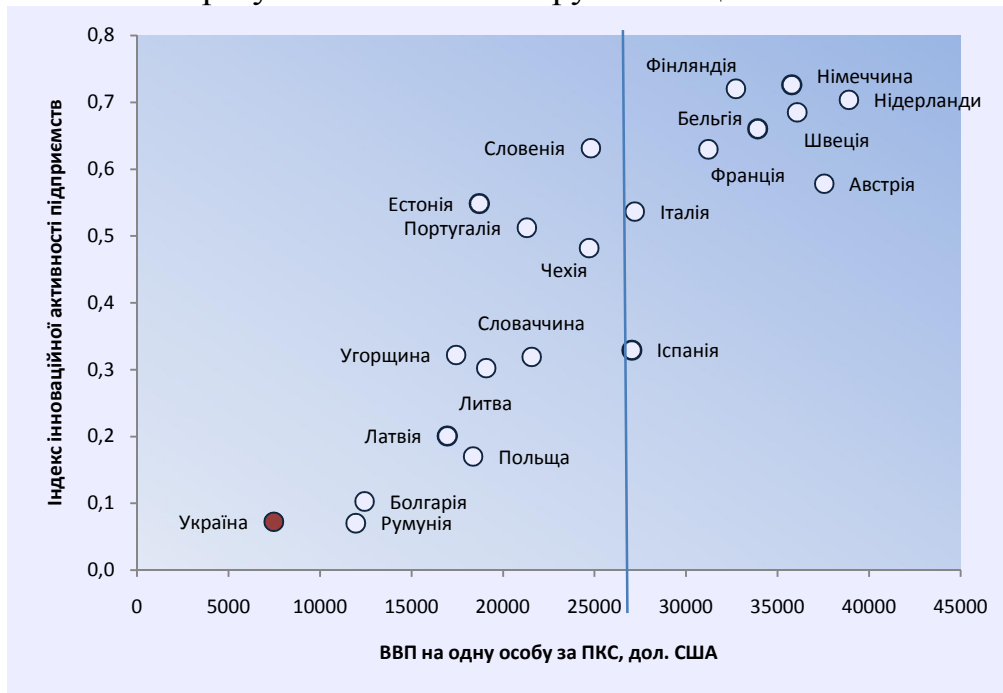

Рис. Індекс інноваційної активності підприємств та ВВП на одну особу, 2012р.

Україна з точки зору економічного розвитку, що вимірюється ВВП на одну особу за ПКС, значно відстає від інших європейських країн. З урахуванням вищесказаного, Україні належить шукати шляхи підвищення інноваційної активності, здійснення реальних кроків у напрямі реалізації структурних змін в економіці та науці, технологічної модернізації виробництва тощо.

Література

1. The Global Competitiveness Report 2015-2016.
http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf.
2. European Innovation Scoreboard 2016.
http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en.
3. Єгоров І.Ю. Інноваційне табло ЄС та визначення місця у ньому України // Вісник НАН України, 2016, № 5. С. 87-91.
4. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України (заміжнародною методологією) // Наукова інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. К.: Держкомстат, 2014. С. 211-257.
5. Melania Niec. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w Polsce na tle krajów Europy // Innowacyjna przedsiębiorczość w Polsce. Odkryty i ukryty potencjał polskiej innowacyjności. Redakcja Paulina Zadura-Lichota. Warszawa, 2015. S. 11-45.

Никитенко П.Г.

д.э.н., профессор, академик, советник НАН Беларуси

«НООСФЕРНАЯ ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ИННОВАЦИОННОГО И ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ»

Шановні колеги, товариші, пані та панове!

Паважаныя калегі, таварышы, дамы і спадары!

Уважаемые коллеги, товарищи, дамы и господа!

Благодарю за приглашение выступить перед Вами – представителями наиболее разумной элиты Украины, родственного для белорусского народа на субстанциональном генном, биологическом, социально-психологическом базисных уровнях.

Позвольте мне не затрагивать то состояние Украины, в котором эта умнейшая и богатейшая страна мира сейчас находится. Эксклюзивный мировой парадокс. Все присутствующие в этом зале намного лучше и глубже его знают и понимают чем я. Более того, я практически нового для данной аудитории не скажу.

Поэтому, с Вашего согласия, позвольте в тезисной форме изложить только те реперные понятия и положения, которые, на мой взгляд, могут быть основой для ответа на вопрос: – Что делать, для того, чтобы суверенные наши государства,- Беларусь и Украина, совместно заняли полагающееся достойное место в мировой цивилизации 21-го века?

Мы живём и трудимся в системе действия планетарной капиталоцентрической парадигмы общественно-экономического развития. Капитал, особенно фиктивная его форма (Д-Д') и Закон капиталистического накопления, обоснованные К.Марксом, стали глобально господствовать на планете, в каждом государстве, регионе, предприятии, домашнем хозяйстве.

Мировое сообщество подошло к необходимости смены данной мировоззренческой и идеологической капиталоцентрической парадигмы. Тело, подчёркивал К.Маркс, легче изучать, чем клеточку тела. Клеточкой-субстанцией новой парадигмы общественно-экономического развития может выступать ноосферный (созидательный, разумный, духовно-нравственный) уклад экономики и ноосферная модель общественного цивилизационного развития человечества.

«Мы переживаем не кризис, волнующий слабые души, а величайший перелом мысли человечества, совершающийся лишь раз в тысячелетия...», – писал в XX веке выдающийся академик В.И.Вернадский, для которого характерна постановка проблем научного стратегического предвидения. И теперь такое переходное время наступило.

«Многие вещи нам непонятны не потому, что наши понятия слабы; но потому, что сии вещи не входят в круг наших понятий». Козьма Петрович Прутков.

Разум и энергия являются субстанциональными понятиями, определяющими жизнедеятельность человека и сохранение природы и лежащими в основе всех других понятий, в том числе, рассматриваемых на нашей конференции.

Сфера Разума - Ноосфера (греч. νόος — разум и σφαῖρα — шар) остается пока за пределами осознанного включения в жизнедеятельность людей, их энергетику, инновационные технологии, производительные силы, производственные отношения, религию, науку, культуру, во все другие слова и понятия человеческого общества и не рассматривается в качестве их субстанции.

Разум в соответствии с действием Закона сохранения энергии и Закона Времени ускорения смены технологий, определяет с резонансным явлением объективную смену логики социально-экономического поведения людей на планете «Земля» во имя сохранения её, самого человека, непрерывного повышения качества производимых товаров и услуг. (Сирийский и Украинский конфликт и др.).

Практическая деятельность людей в соответствии с действием Закона Времени, предполагает системное использование семи институциональных жизнедеятельностных управленческих подсистем (приоритетов):

- 1 – мировоззренческий;
- 2 – историко-биолого-генетический;
- 3 – информационно-идеологический;
- 4 – кредитно-финансовый;
- 5 – алкогольно-наркотический;
- 6 – культурно-нравственный (музыкально-цветовой);
- 7 – силовой (военный, административный, властный).

Сам человек по В.И.Вернадскому является геологической производительной силой, по своим природным и нравственным качествам способен к самосовершенствованию и переходу в другие энерго-магнетические формы и виды существования. Он единственный на планете Земля, кто не только потребляет всё жизненно-необходимое в хозяйстве, но и производит, распределяет, меняет, накапливает и расширенно воспроизводится. Только человек является главной производительной и инновационной силой и носителем производственных отношений.

Человек нами рассматривается как разумный космосо-природный, духовно-нравственный, энерго-магнетический, нано-фемто-технологический, созидательный, не живущий за чужой счёт биокластер, состоящий из воды, атомов, бактерий, микробов, вирусов, нейросетей, способный к разумной жизнедеятельности, самосовершенствованию, самовоспроизведению и переходу, трансферу (реинкорнации) в другие энерго-магнетические формы и виды существования. Разум, дух, слово, язык, сознание, знание, страх, власть,

насилие, зависть, инстинкт самосохранения, интуиция, любовь, вера, надежда и другие понятия отражают названия соответствующей энерго-магнетической материальности атомов, молекул, бактерий, вирусов и других наноэлементов (10^{-9}м) и фемтоэлементов (10^{-15}м).

При этом само понятие «экономика» трактуется в изначальном древнегреческом словосочетании: «οίκος- οίκος» – хозяйство (дом, жилище) и «νόμος- номос» – правило, закон. Ноосферная экономика- мировое созидательное хозяйство.

Д.И. Менделеев- выдающийся русский учёный, химик, мыслитель, «...наука начинается там, где начинают измерять проявление сущности явления, когда основные положения единства количества и качества получают математическую формулировку...»

Так как в основе создания любого ВВП лежит энергия, то деньги как средство платежа и расчёта разделённого и специализированного видов труда каждого человека, предприятия, региона, каждой страны, государства, целесообразно метрологически фиксировать в международной Палате мер и весов, посредством информационных энерго-денег - кВт-час на единицу затрат производства и реализацию товаров, работ и услуг.

Не детализируя вопроса о функции денег как информационного средства платежа и расчета разделенного и специализированного видов труда каждого человека, предприятия, региона, каждой страны, государства отметим, что фактически проценты на кредитный долг вместе с военной экономикой – это «раковое» заболевание (экспонента) финансово-экономической системы, истинный генератор инфляции. Каждый цикл развития экономики просто не может не заканчиваться финансовой или военной катастрофой. Продолжительность этих циклов, перераспределения богатства, подъема и инфляционного роста экономики определяются величиной ссудного процента. Практически независимо от того, открытой или закрытой является экономика, время, необходимое для первого, самого длинного периода ростовщического удвоения суммы обращающихся денег при взимании 3 % годовых составляет 24 года, при 6 % – 12 лет, при 12 % — 6 лет. С этими интервалами и связаны периоды инфляционно-девальвационного существования человечества и периодичность неизбежных финансовых кризисов в каждой стране и мировой экономике.

При разработке политэкономических нормативных актов, следует руководствоваться содержанием понятия долг.

Нами долг трактуется как денежно-кредитная форма политико-экономического рабства и паразитизма.

Денежная сумма долга просчитывается по формуле: $S_k = S_n (1+\%)^n$ Где S_k - конечная сумма долгового займа, увеличивающаяся по экспоненте; S_n - начальная сумма долгового займа; $(1+\%)$ – сложный ссудный процент долгового займа (экспонента); n (степень) - срок (период) долгового займа.

В Ветхом завете Библии Второзаконие Исаия изложена мировоззренческая, политико-экономическая концепция и механизм её

реализации: «Не отдавай в рост брату твоему ни серебра, ни хлеба, ни чего-либо другого, что можно отдавать в рост, иноземцу (т.е. не иудею) отдавай в рост, а брату твоему не отдавай в рост... чтобы Господь бог твой благословил тебя во всем, что делается руками твоими, на земле, в которую ты идешь, чтобы овладеть ею» (23:19,20). «...и будешь давать займы многим народам, а сам не будешь брать займы, и будешь господствовать над многими народами, а они над тобою не будут господствовать» (28:12). «Тогда сыновья иноземцев будут строить стены твои, и цари их - служить тебе..., И будут всегда отверсты врата твои, не будут затворяться ни днем ни ночью, чтобы приносимо было к тебе достояние народов и приводимы были цари их.... народ и царства, которые не захотят служить тебе - погибнут, и такие народы совершенно истребятся» (60:19-12).

В фильме «Бесценный доллар-1» показывается искусственное ограничение национальной денежной эмиссии, для любого государства, принятого в МВФ (Международный Валютный Фонд). Любое государство, вступившее в МВФ, не имеет права иметь своих денег больше, чем у них имеется в наличии по курсовому эквиваленту долларов США в банковской системе государства. При данных условиях выставляются два минимальных требования.

1. Долговые процентные обязательства.

2. Унижение обменным курсом национальных денег. По сути, все банки государств-членов МВФ, являются их филиалами.
<https://www.youtube.com/watch?v=J11XFCSMUBQ>

Для вывода национальных экономик Беларуси и Украины предлагается Ноосферная политико-экономическая модель совместного инновационного и технологического интегрированного развития.

Для реализации модели, необходимо ввести фонды в систему общественного воспроизводства и разработать фондоэффективный механизм хозяйствования. В стоимостной состав фондов, целесообразно включить все трудовые ресурсы и средства производства, природные ресурсы, имущество, финансы, интеллектуальную собственность и другое национальное богатство.

Сейчас в основе мировой экономики лежит *«нефтьдоллар»*. В перспективе должен стать КВТ-ЧАС. Поскольку основой всей жизни человека является энергия, то она имеет все объективные основания стать фундаментом оценки эффективности труда и построения международной метрологической финансовой системы.

Для социально-экономической защиты всех жителей Беларуси и Украины целесообразно создать соответствующий государственный фонд в размере ОДНОГО процента от ВВП, который является минимальной подушкой безопасности жизнедеятельности людей со дня рождения человека и ухода в мир иной.

Важно укрепить национальную валюту с преобразованием национальной кредитно-денежной системы в валютно-инвестиционную. Для этого следует:

Баланс и взаимоотношение сфер общественного воспроизводства в ноосферной экономике, целесообразно, по нашему мнению, осуществлять в единстве не по двум (I, II) подразделениям, как ныне общепринято по схеме К. Маркса, а по трем подразделениям, включая человека и природу:

$$I \quad C_1 + V_1 + M_1 = P_1;$$

$$II \quad C_2 + V_2 + M_2 = P_2;$$

$$III \quad C_3 + V_3 + M_3 = P_3;$$

$$\sum C + V + M = P,$$

где I – воспроизводство средств производства, включая природные ресурсы;

II – воспроизводство предметов потребления, включая дары природы,

III – воспроизводство человека как биосоциального продукта (разум, знание, наука, образование, культура, услуги); C, V, M, P – воспроизводство соответственно постоянных фондов, переменных фондов, прибавочного продукта и валового национального продукта (национального богатства). Данная модель в полной мере отражает разработки А.К.Шторха о цивилизационном развитии и С.Кузнецова о национальных счетах.

Сейчас как известно, «незаметно», затраты на человека- в бухгалтерском учёте включают в издержки, себестоимость, расходы. Чем меньше затрат на человека,- считается более эффективным управление экономикой. Парадокс. Стимулируется паразитизм и эксплуатация созидательного человека, результатов его производительного труда. В обществе растёт число занятых в непроизводительной сфере, паразитизм, бюрократизм, коррупция, воровство (рейдерство).и др.

Оптимальная эффективность ноосферной структуры ВВП может определяться следующим образом по формуле золотого сечения:

1/3 ВВП – сфера вещественного производства (товара).

2/3 ВВП – социальная сфера (услуги).

В ноосферной экономике и общественном воспроизводстве главным в производительной деятельности выступает третье подразделение, которое создает производительные силы и совершенствует производственные отношения, стимулирует созидательную деятельность человека (домашнее хозяйство, услуги), формирует знания по природосохранению, воспитанию и воспроизводству человека.

С разделением и кооперацией труда для жизнеобеспечения человека в каждом государстве появляется необходимость использования взаимобмена товаров и услуг, денег (валют) как средства платежа и накопления фондов (резерва) и долга.

При этом деньги и энергия должны быть метрологически стандартизированы в Международной палате мер и весов.

Соотношения курсов национальных валют в мировом торгово-экономическом, рыночном пространстве можно осуществлять на единой измерительной сущностной основе - 1\1. При этом денежно-кредитное и ценовое обеспечение устойчивого развития экономик строго основывается на

околонулевом ссудном проценте (-1% <0> +1%) с государственным математическим решением межотраслевого баланса трёх подразделений при необходимом лимитировании отраслей. Банковский институт наделяется функциями государственными, правами разделять доход и риск его получения с заказчиком.

Литература

1.Никитенко П.Г. Ноосферная экономика и социальная политика. Стратегия инновационного развития. – Минск: «Белорусская наука», 2006. – 479 с.

2.Довгель Е., Терещенко В. Выход из кризисов найден. Успеем ли выйти? Минск: Изд. А. Н. Вараксин, 2015. – 220 с.

3.Концепции инновационного развития России, Беларуси, Республики Казахстан до 2020 года. Экономика цивилизаций в глобальном измерении. Монография / Под ред. А.А. Пороховского, В.Н. Тарасевича. — Москва: ТЕИС, 2011. — 772 с.

4.Политическая экономия: прошлое, настоящее, будущее [текст]: П 50 монография/ под ред. В. М. Гейца, В. Н. Тарасевича. - К.: ЦУЛ, 2014. - 1058 с.

5.Зазнобин В.М. (1990) — Концептуальная власть: миф или реальность? <http://www.russiapost.su/archives/1089>

6.Солонько И.В. Феномен концептуальной власти: социально-философский анализ: монография / И. В. Солонько — 3-е изд., перераб. и доп. — М. 2011. — 304 с.

Попович З.О.

к.е.н., докторант ДУ «ІДНТПІН ім. Г.М.Доброва НАН України»

ДО ПИТАННЯ ПРО УПОВІЛЬНЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПЕРСПЕКТИВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. На основі узагальнення світових досліджень показано, що в світі має місце уповільнення інноваційного розвитку та зміщення фокусу інновацій від виробничих технологій до інформаційно-комунікаційної сфери, зокрема, технологій контролю та нагляду за найманими працівниками. В глобальному контексті економічної депресії здійснено спробу окреслити основні перепони на шляху до інноваційного розвитку України. Висунуто гіпотезу, що інноваційний розвиток України в найближчий час буде сконцентровано майже виключно у сфері інформаційних технологій, а найбільше технологій симуляції, аутсорсингу бізнес-процесів та віддаленого залучення робочої сили.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інноваційний розвиток, інформаційно-комунікаційна сфера, технології симуляції, аутсорсинг бізнес-процесів.

CONSIDERING THE SLOW-DOWN OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE WORLD ECONOMY AND PERSPECTIVES OF THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINE

ABSTRACT. Innovative development of Ukraine is problematic not only because of the bad governmental policies and looting of the country by big business oligarchy. Depression of the innovative technological development of Ukraine should be also analyzed in broader international context. Summing up research made by some major international scholars and experts author concludes that we observe the long run slowdown tendency of the world economy innovation development and shifting of the focus of innovations to the simulation, information and communication technologies. This global stagnation and shifting of innovations surely limits the space for innovative development of Ukraine. Introduction of new labor-saving innovations in labor-intensive industries that are major international specialization of Ukraine seemed to be economically ineffective. Thus author rise up hypothesis of the probable concentration of innovative activities in the Ukrainian IT-sector and mainly in business process outsourcing and remote use of the labor force technologies.

KEYWORDS: innovative development, information and communication sector, technology simulation, autosorsynh business processes.

Проблеми з інноваційним технологічним розвитком капіталізму відзначали вже майже одразу після останнього великого технологічного прориву, який трапився під час та одразу після другої світової війни. Провідний американський дослідник економічного зростання професор Стенфордського університету Пол Баран ще у 1957 році відзначав, що "... дуже нерівномірний

прогрес у автоматизації, здається, підтверджує ту думку, що тільки той технологічний прогрес є прийнятним для монополістичного та олігархічного бізнесу, який або потрібен військовим, або різко зменшує витрати без суттєвого збільшення обсягів виробництва.»

У 1980 році Ернест Мандель вказував, що “можна говорити про початок зниження рівня інновацій” Вже тоді багато аналітиків говорили про зниження рівня та впливу інновацій. Зокрема, впливовий британський журнал Економіст констатував, що зокрема в хімічній індустрії “Технології досягли плато”

Уповільнення інноваційного розвитку спостерігалось також і у флагманській тоді автомобільній індустрії. Зокрема, вже з середини 1980-х років відчувалося, що нові автоматизовані технології впроваджуються все повільніше. Відзначалося, що високі постійні витрати затримують інновації та «автовиробники віддають перевагу використанню існуючих систем так довго наскільки це можливо» - ‘automakerspreferredtouseexistingssystemsforaslongaspossible’ (Dassbach 1986: 54). Cyberproletariat, page 49

Однак саме в останні роки, особливо після початку глобальної економічної кризи ця довготривала криза інноваційного розвитку стала загальноновизнаним фактом.

Сповільнення інноваційного розвитку відмічають Брінольфсон та Макафі у виданій англійською книзі 2014 року «Друга епоха машин». Автори книги зокрема звернули увагу, що «Боб Гордон, один з найбільш вдумливих, ґрунтовних і шанованих у США дослідників продуктивності та економічного зростання, нещодавно (у 2012 році) завершив масштабну розвідку змін американського рівня життя за 150 років і дійшов висновку, що інновації сповільнюються». Гордон стверджує, що «Зростання продуктивності помітно уповільнилося після 1970 року... Все, що залишилося після 1970 року, було другорядним вдосконаленням».

Гордон аж ніяк не єдиний з поважних американських економістів, хто дотримується такої точки зору. У виданій 2011 року книзі «Велика стагнація» економіст Тайлер Коуен стверджує, що треба визнати, що ми вже давно «знаходимося на технологічному плато».

Провідний економічний історик Девід Грабер (автор світового бестселеру про історію боргу за останні п’ять тисяч років) у свої останній книзі взагалі стверджує, що технологічний прогрес з кінця 1960-х фактично зупинився. Він впевнений, що побачивши наші теперішні технологічні досягнення включно і Інтернетом та нечуванним розвитком інформаційних технологій, люди з 1960-х були б сильно розчаровані. Зокрема, вони навряд чи були б так захоплені нашими успіхами у створенні віртуальної реальності за допомогою комп’ютерів, адже вони, очевидно «думали, що ми зараз мали б уже навчитися, власне, робити всі ці речі, а не винаходити все більш хитромудрі шляхи їх симуляції». Далі Гребер зауважує, що «технологічний прогрес, який ми бачили з семидесятих, був в основному в інформаційних технологіях – тобто у технологіях симуляції».

Що ж стосується інформаційних технологій, то зараз вже можна вважати абсолютно доведеним, що вони сприяли підвищенню не стільки продуктивності виробництва, скільки підвищення ступеню експлуатації робочої сили - як за рахунок впровадження тотального контролю та відповідної інтенсифікації праці, так і більш примітивно, за рахунок фактичного подовження робочого дня прекарних «віддалених» співробітників, які працюють поза офісами компаній та на яких, як правило, не розповсюджуються обмеження тривалості робочого дня, передбачені трудовим законодавством.

Найбільш кричущим з наслідків впровадження «нової інформаційної економіки» є масова надексплуатація робочої сили, зайнятої на «нових» інформатизованих робочих місцях та роботах.

Мей (Мей, 2004), посилаючись на соціологічні дослідження «інформаційного суспільства» сучасної Британії стверджує, що більшість зайнятих у так званій «новій економіці» - це низькооплачувані працівники, що працюють вдома. Цікаво, що в цьому випадку на них не розповсюджуються гарантії британського трудового законодавства. Відповідно, вони не підпадають під обов'язкове соціальне, пенсійне та медичне страхування, обмеження тривалості робочого дня, гарантії безпечних умов праці тощо. За всі ці речі відповідальність несе сам робітник, оскільки він працює за індивідуальним контрактом. Як демонструють соціологічні дослідження, тривалість робочого часу таких працівників в середньому значно вища, ніж у їх колег з «неінформаційної сфери», та може досягати 14 чи навіть 18 годин на добу. Ті ж дослідження демонструють, що у випадку не тяжкого захворювання (наприклад, грип чи застуда) більшість з таких працівників продовжують працювати, переносючи хворобу на ногах. Незважаючи на те, що вони формально можуть взяти відпустку в будь-який момент, фактично тривалість відпусток таких працівників значно менша, ніж у працівників у «традиційних» сферах. Більше того, працюючи за індивідуальним контрактом, вони не можуть розраховувати на пенсію, а у випадку серйозної хвороби їм доводиться оплачувати лікування за власний кошт та брати неоплачувану відпустку.

Кастельс відзначає, що особливістю сучасних відношень виробництва є надексплуатація, маючи на увазі «заниження норм винагороди або умов праці для окремих категорій працівників (іммігрантів, жінок, молоді, меншостей) внаслідок їхньої вразливості до дискримінації». Він також стверджує, що умовою сучасного росту «кількості робочих місць в усьому світі» виступає «надексплуатація: горезвісний розвиток насправді досягається прийняттям на тимчасову роботу 250 млн. дітей».

Причому в міру розвитку інформаційних технологій та розширення її сфери вжитку характер праці у «новій постіндустріальній економіці» все більшою мірою нагадує монотонну некваліфіковану працю на «традиційному» індустріальному конвеєрі, а елемент творчості у праці для більшості зайнятих кардинально зменшується. Масові «інформаційні» професії знову зводяться до інтенсивної та дуже формалізованої праці з виконання чітко визначених операцій та процедур із обслуговування техніки та продукування товарів у

взаємодії з технікою в режимі конвеєру. І надвисока складність та інформатизованість цієї техніки ніяк не покращує характеру та умов праці, скоріше навпаки.

Реальність “інформаційного суспільства”, омріяна апологетами “людського капіталу”, яка обіцяла начебто перемогу “знань” над соціальною нерівністю, і яку ми маємо нагоду спостерігати, на жаль, демонструє в цьому плані ще більш серйозні виклики, прирікаючи широкі верстви робітничого населення різних за розвитком країн на ще менш захищене, прекарізоване положення, нівелюючи надбання робітничих рухів ХХ століття.

Так, Візфорд описує сучасний кіберпролетаріат (тобто робітників, що зайняті у сфері виробництва широкого спектру товарів і послуг, але не входять до кола професіоналів і технічних спеціалістів у Європі та країнах, що розвиваються, а «розпорошені» уздовж організованих за допомогою ІТ-технологій ланцюжків постачання) як роздрібнений і прекарізований, змушений працювати на шкідливих виробництвах і за дуже невисоку зарплату. За допомогою вже згадуваної автоматизації, заміщення промислового виробництва на ланцюжки постачання, розкидані по всьому світу, та застосування спекулятивних фінансових інструментів було зруйновано «промислову базу класичного робітничого класу, масового робітника північного заходу планети... забезпеченого на той час відносно високою платнею», а натомість створено «технічну базу нової композиції», в той час як колишня культура робітничого опору стає застарілою і непридатною до нових умов.

Загально-визнаним навіть на рівні найвищого політичного керівництва України фактом є надзвичайно низька (власне найнижча в Європі) ціна робочої сили та неадекватно висока у порівнянні з ВВП на душу населення її кваліфікація. Цей факт є визначальним для перспектив економічного розвитку країни. Зокрема, проведене нещодавно моделювання економічних наслідків впровадження Зони вільної торгівлі з ЄС свідчить, що зростання слід очікувати виключно у трудомістких галузях економіки, а саме легкій та текстильній промисловості, а також у сільському господарстві. В той же час політика уряду спрямована на подальшу дерегуляцію економіки, спрощення виведення капіталів та зменшення оподаткування великого бізнесу з одного боку послаблює ринкові стимули до інвестування в технологічний розвиток виробництва, а з іншого позбавляє державу ресурсів необхідних для підтримки пріоритетних напрямків інноваційного розвитку.

Єдиним напрямком інноваційного розвитку, який відповідає світовим тенденціям та має перспективи зростання в Україні залишається сфера інформаційних технологій. З 2011 по 2015 роки кількість ІТ спеціалістів в країні виросла в чотири рази з приблизно 25 до 100 тис, в обсяг ринку з 1,1 до 2,5 млрд. доларів США, з прогнозом подвоєння цих цифр протягом наступних 5 років. До цього можна додати найнижчу серед 100 найбільших країн світу вартість широкосмугового Інтернет підключення та найнижчі в Європі податки на експорт ІТ-послуг, а також і відсутність правозастосування трудового

законодавства по відношенню до ІТ-спеціалістів, які працюють здебільшого за цивільно-правовими контрактами, як формально «приватні підприємці», та фактичну відсутність діючих профспілок ІТ-фахівців.

Відповідно, можна очікувати, що ІТ-сфера в подальшому буде швидко розвиватися саме у напрямку аутсорсингу не тільки розробки програмного забезпечення, але і аутсорингу бізнес-процесів. Таким чином, що накопичення знань та компетенцій відбуватиметься на стороні замовника, а українські підрядники надаватимуть лише робочу силу своїх ІТ-спеціалістів та братимуть на себе суворі обмеження щодо нерозголошення комерційної таємниці та незастосування отриманих знань на користь інших замовників. Все це сприятиме високій вразливості українського ІТ бізнесу у випадку зміни кон'юнктури на світовому ринку, що є цілком імовірним зважаючи на високу волатильність глобальних ринків.

Загалом, можна зробити висновок, що за існуючих умов інноваційний розвиток України буде сконцентровано у сфері розвитку технологій дистанційного використання української робочої сили, підвищення контролю за працею та збільшенню її інтенсивності. Що ж стосується розвитку високих технологій у виробничому секторі, то перспективи інноваційного розвитку України видаються тут сумнівними.

Література

1. Baran Paul A., *The Political Economy of Growth*, New York, Monthly Review Press, 1957 - 308 p.
2. Mandel, Ernest. *Long Waves of Capitalist Development: A Marxist Interpretation : Based on the Marshall Lectures Given at the University of Cambridge, London*, Cambridge University Press, 1980, London-New York, Verso, 1995. – 174 p.
3. Robert J. Gordon, *Is U.S. Economic Grows Over? Faltering Innovation Confronts the Six Headwinds*, Working Paper (National Bureau of Economic Research, August 2012).
<http://www.nber.org/papers/w18315>.
4. Бріньолфссон Е., Макафі Е. Друга епоха машин: робота, прогрес та процвітання в часи надзвичайних технологій. – Київ: K.FUND, 2016.- 236 с.
5. Tyler Cowen, *The Great Stagnation: How America Ate All the Low-hanging Fruit of Modern History, Got Sick, and Will (Eventually) Feel Better*. New York: Dutton, 2011.
6. Graeber David, 2015b. *The Utopia of Rules: On Technology, Stupidity, and the Secret Joys of Bureaucracy*. Brooklyn-London: Melville House, 2015
7. МейК., *Інформаційне суспільство. Скептичний погляд* / Пер. Хз англійської. – К.: «К.І.С.», 2004. – XIV с. 220 с.
8. Кастельс М., *Інформаційні технології, глобалізація та соціальний розвиток*. // *Економіка знань: виклики глобалізації та Україна*, під.ред. А.С. Гальчинського, С.В. Львовичкіна, В.П. Семиноженка, Київ, 2004

9. Даєр-Візфорд, Нік. Кіберпролетаріат: глобальна праця в цифровому вихорі (лекція) 29.10.2015. <http://commons.com.ua/kiberproletariat-globalna-pratsya-v-tsifrovomu-vihori/>
10. Nick Dyer-Witford. Cyber-Proletariat: Global Labour in the Digital Vortex, London-Toronto, Pluto Press, 2015 - 240 p.
11. Попович З.О. та інш., Асоціація з ЄС: наслідки для економічного розвитку та ринку праці, К: ЦСТД, 2015 – 80 с.
Кравчук О.В. та інш., Альтернативні механізми соціально-економічного розвитку України, К:ЦСТД, 2016 – 205 с.
12. Exploring Ukraine. IT Outsourcing Industry <http://hi-tech.org.ua/wp-content/uploads/2012/08/Exploring-Ukraine-IT-Outsourcing-Industry-20121.pdf>
13. Report: Ukraine has become Europe's #1 IT outsourcing and software development powerhouse: <http://itonews.eu/report-ukraine-powerhouse/#sthash.OzeQaWaO.dpuf>
14. IT Ukraine From A to Z report http://www.uadn.net/files/ua_hightech.pdf
15. Exploring Ukraine. IT Outsourcing Industry <http://hi-tech.org.ua/wp-content/uploads/2012/08/Exploring-Ukraine-IT-Outsourcing-Industry-20121.pdf>
16. Почём интернет в 100 крупнейших странах мира? <http://nag.ru/articles/article/29791/poch-m-internet-v-100-krupneyshih-stranah-mira.html>

Соловьев В.П.

д.э.н., к.т.н., проф.

зам. директора ГУ «Институт исследований научно-технического потенциала и истории науки им. Г.М.Доброва НАН Украины»solovyov@nas.gov.ua

ЧТО МЕШАЕТ НАУЧНОМУ ПОТЕНЦИАЛУ УКРАИНЫ СОДЕЙСТВОВАТЬ ЕЕ ПРОЦВЕТАНИЮ?

АННОТАЦИЯ. Рассматриваются условия, при которых научно-технический потенциал реально оказывает позитивное влияние на экономический рост. Приводятся рекомендации международных организаций по совершенствованию в Украине управлением науки и инноваций. Выявляются препятствия практическому использованию результатов исследований и разработок на практике.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: научно-технический потенциал; научно-техническая политика; структура финансирования науки; технологические уклады.

WHAT PREVENTS THE SCIENTIFIC POTENTIAL OF UKRAINE TO CONTRIBUTE TO ITS PROSPERITY?

ABSTRACT: The conditions under which the scientific and technical potential of actually having a positive impact on economic growth are considered. The recommendations of international organizations on improving the management of Ukrainian science and innovation were done. Obstacles to the practical use of research and development results in practice are identified.

KEYWORDS: scientific and technical potential; science and technology policy; the structure of funding of science; technological orders.

Общемировая практика убедительно свидетельствует, что благополучия страны невозможно достичь, не опираясь на научный потенциал общества. Опирается – значит его поддерживать, развивать, то есть повышать уровень финансирования, стимулировать рост численности кадровой составляющей этого потенциала. Но в реальности руководство нашей страны действует в прямо противоположном направлении, как рекомендациям собственных ученых, так и общемировой практике: постоянно снижает финансирование науки, не бьет тревогу из-за того, что численность кадров в науке Украины неуклонно снижается.

Хотелось бы разобраться в причинах такого парадоксального явления.

Не так давно считалось, что политика нашего правительства и других ветвей власти несовершенна исключительно потому, что кадры там застарелые, консервативные, не чувствующие «ветра перемен». Теперь в правительстве на руководящих постах лица далеко не преклонного возраста, менеджеры крупных и, вроде бы, успешных компаний, в том числе и иностранные специалисты, но

отношение к науке не меняется и тенденции прежних «устаревших» властей сохраняются. Получается, что предыдущий опыт молодой генерации чиновников не был связан с необходимостью использовать науку в качестве реальной производительной силы. Это говорит о том, что подбирать специалистов на высокие посты надо не просто тех, кто имеет опыт работы в рыночной среде, но и тех, кто понимает, как достичь успеха с помощью науки. А таких примеров в мире достаточно.

Например, есть две компании в маленькой Швейцарии: Novartis и Roche, которые работают в сфере здравоохранения и в которых годовое финансирование научных исследований в собственных интересах с 2005 года до 2014 года выросло, соответственно, с 4,2 и 4,1 млрд. дол. США до 9,9 и 10,0 в той же валюте [1]. К этому можно только добавить, что, если в 2005 году финансирование науки упомянутыми двумя фирмами было в три раза больше, чем всей науки Украины, то в 2014 году это разрыв вырос до 20 раз. Получается, что европейцам выгодно увеличивать финансирование науки, а нам – не выгодно.

А что же нас ожидает в будущем? Обратимся опять же к фактам. В 2015 году правительство Германии выдвинуло лозунг “Wohlstand durch Forschung!” [2] (Процветание через исследования!). В Украине Минэкономразвития тоже думает о процветании и даже разработало в том же 2015 году документ «Шлях до процвітання: базові принципи реформування економіки». Но если в Германии решили, что именно научные исследования способны обеспечить процветание страны и общества, то разработчики украинского документа определили его содержание как «крик про допомогу, заклик до оперативних заходів, до співпраці та скоординованих дій Уряду, парламенту, політичних партій та Адміністрації Президента для впровадження всіх необхідних економічних реформ ...». То есть довольно расплывчатое представление о процветании, как о необходимости преодоления множества препятствий, в том числе коррупции.

Почему-то не принимается во внимание, что прошлогодний Нобелевский лауреат по экономике Ангус Дитон, который получил премию за вклад в решение проблем «потребления, бедности и благосостояния», убедительно доказал, что потребительские кредиты для бедных стран скорее способствуют развитию коррупции в этих странах, нежели помогают преодолеть бедность. Кредиты, которые Украина получает от МВФ по большей части именно потребительские. Получается, что «одной рукой» правительство пытается бороться с коррупцией, а другой – широко открывает для нее дверь. Вряд ли в таком случае объединение усилий, перечисленных выше субъектов власти, которые должны были бы заботиться о процветании страны, поможет найти для этого верный путь. В то же время решение проблемы лежит на поверхности – если уж мы берем кредиты, то они должны быть предпринимательскими, т.е. способствовать не просто росту экономики (а на деле – снижению скорости «затягивания поясов» у населения), а нашему экономическому развитию (по классификации Й. Шумпетера).

Практически мало что дают в плане реализации общепризнанных методов и подходов рекомендации международных институций. Достаточно обоснованные рекомендации, основанные на широком мировом опыте по решению проблемы создания малых предприятий на ранних стадиях их становления, были изложены в отчете европейской экономической комиссии ООН опубликованном в 2007 году [3].

В рекомендациях этого отчета говорится, что важным элементом поддержки развития малого бизнеса являются гранты, которые являются эффективным источником финансирования технико-экономических обоснований (оценки осуществимости проекта и его эффективности с точки зрения затрат) разработки новой продукции. Поэтапное предоставление грантов является эффективным инструментом работы в условиях неопределенности, имманентно присущей коммерциализации научных знаний, что позволяет направлять больше средств на проекты с растущими перспективами коммерческой отдачи.

До прихода частного капитала наиболее целесообразно с помощью государственного финансирования развернуть создания инкубаторов новых фирм, что было бы эффективным способом подготовки малых предприятий, обладающих высоким потенциалом, и готовых к работе с профессиональными частными инвесторами, такими, как фирмы венчурного финансирования. В Украине такие программы отсутствовали и тогда, отсутствуют и сейчас.

Экономический совет ООН рекомендовал правительствам участвовать в долевым финансировании МСП по следующей схеме:

- Прямое финансирование через правительственные фонды венчурных компаний.
- Прямое финансирование через правительственные учреждения:
 - Технико-экономических обоснований и другой "предпосевной" деятельности на ранней стадии проекта;
 - Инновационных МСП;
 - Общих с частными инвесторами инвестиций в инновационные МСП.
- Предоставление капитала управляемым частными предпринимателями через фонды венчурных компаний.
- Финансирование инкубаторов и других посредников, участвующих в ранних этапах становления предприятий
- Предоставление гарантий по кредитам или паевое финансирование инвестиций в инновационные МСП.
- Предоставление налоговых льгот для инвестиций в частные предприятия или в фонды венчурных компаний.

В отчете рассмотрен опыт государственной поддержки 33-х стран мира. Из стран СНГ нашлось 3 страны, которые имеют такой опыт: Беларусь, Казахстан и Россия.

В рекомендациях указывается, что государственные программы, связанные с финансированием частного бизнеса, уязвимы для политического и бюрократического влияния, который может мешать принятию рациональных

решений по вопросам бизнеса. Опасность политического вмешательства во имя конкретных интересов особенно высока в тех случаях, когда координация программы и принятие решений о финансировании осуществляются в централизованном порядке.

В отчете указывается, что наиболее успешно поддержка малого бизнеса осуществляется в США, с начала 1970-х до 2005 года доходы более чем 23500 компаний, которые пользовались поддержкой государства и венчурного капитала, составили 2 100 000 000 000 долл. США (что составляло 16.6% ВВП США), и в этих компаниях было создано 10 млн. Рабочих мест - 9% всех занятых в частном секторе. В Украине создание венчурных фондов, подобных американским, весьма проблематично. Потому что основными вкладчиками венчурных компаний являются, как правило, пенсионные фонды – в США 42%, в Европе – 24%.

По данным отчета можно утверждать, что во всех странах, которые рассматривались в отчете, государства вкладывают в развитие МСП через инновационные фонды на менее 0,3% от доходов бюджета.

Но источники финансирования могут быть разные. Например, в Беларуси инновационные фонды формируются за счет отчислений в размере 10 процентов от налога на прибыль, уплаченного в республиканский бюджет организациями, находящимися в республиканском подчинении. То же самое касается организаций, которые находятся в местном подчинении. Кроме того, в Указе Президента Беларуси говорится, что организации имеют право ежемесячно направлять в инвестиционные фонды до 25 процентов прибыли, остающейся в распоряжении указанных организаций и хозяйственных обществ после уплаты налогов, сборов (пошлин), других обязательных платежей в республиканский и местные бюджеты, государственные целевые бюджетные и внебюджетные фонды.

В Казахстане расходы на развитие инноваций формируются в частности путем перечисления в централизованный кластерный фонд средств путем отчислений природопользователями в размер 1% от совокупного годового дохода по контрактной деятельности.

Существенные препятствия существуют в Украине в отношении инновационного обновления технологий отечественного производства. Дело в том, что технологическое обновление могло бы осуществляться на основе разработок Национальной академии наук Украины. Институты НАНУ разрабатывают технологии шестого и седьмого технологических укладов, поэтому производственная система Украины практически не воспринимает академические разработки, поскольку производственная система Украины, которая должна быть пользователем результатов НИОКР, базируется преимущественно на третьем и втором технологических укладов. На уровне пятого уклада работает только 4% производственной системы Украины.

Таблица 1.

Доля техноукладов в экономике некоторых стран (оценка)

Страна	III техноуклад	IV техноуклад	V техноуклад	VI техноуклад
США [4]	-	20 %	60 %	5 %
Россия [5]	30%	50%	10%	-
Украина [6]	57,9 %	38 %	4 %	0,1 %

Кроме того, внедрение нового оборудования и новых технологий возможно на предприятиях, имеющих «умеренный» износ основных фондов. В то же время согласно экспертным оценкам износ общего производственного фонда достигает 85% [7].

Этот факт свидетельствует о необходимости первоочередного обновления производственной сферы Украины и повышения ее укладности до уровня, когда она будет воспринимать нововведения пятого и шестого технологических укладов. Это является задачей промышленной политики государства

При планировании использования результатов научных исследований в реальной экономике следует помнить, непредсказуемую инерционность востребованности этих результатов. Много новых идей и уже разработанных технологий ждут широкого практического использования десятки, сотни, а иногда и тысячи лет.

1) Принцип деятельности парового двигателя был известным со времен древней Греции и древнего Египта, но реально его практическое применение началось в конце XVIII века.

2) Первый двигатель внутреннего сгорания, работающий на водороде, создал Франсуа Исаак де Риваз (1752-1828) в 1806 году. Первое транспортное средство на топливных элементах создала в 1959 году компания Allis-Chalmers Manufacturing Company (США). По оценкам экспертов, "водородные" автомобили смогут вступить в широкую продажу только после 2020 года [8].

3) Прошло почти полвека (43 года) после получения Эйнштейном в 1917 г. Научных результатов, прежде чем был изготовлен первый прототип лазерного устройства.

Как показывает практика, успех модернизации зависит в значительной степени от государственной политики регулирования импорта технологий и оборудования. В Южной Корее в период индустриализации было обнаружено, что при бесконтрольном импорта технологий и оборудования, более 70% было уже устаревшим, или экологически опасным, или тормозило собственные технологические разработки. Государство взяло этот процесс под жесткий контроль. Именно это позволило ей стать со временем промышленным лидером. В России по свидетельству Е.М.Примакова в начале 2000-х годов (когда он руководил Торгово-промышленной палатой РФ) процент действительно полезного для российской производственной системы импорта технологий и оборудования не превышал 15%. В Украине этот показатель не контролируется, законодательно же регулируется только технологический импорт государственных предприятий и за бюджетные средства [9]. Очевидно,

что это негативно влияет на использование в производстве отечественных технологических разработок.

Проблема обеспечения надлежащего уровня научно-технической и инновационной деятельности зависит не только от интегральной поддержки науки из бюджета государства, но и от структуры расходов, которая официально разрешается. В настоящее время наука в Украине финансируется лишь частично и только, фактически, в части расходов на заработную плату. В развитых странах, производственная сфера которых в состоянии базироваться на технологиях собственного производства, затраты на сопровождение процесса внедрения научных разработок в практику включаются в общий объем средств, запланированных на поддержку науки. Пример распределения средств, выделенных на науку в Министерстве обороны США приведен в таблице 2 [10].

Таблица 2.

Категорії НДДКР	2009	2010	2011	2012
Фундаментальні дослідження (<i>Basic Research</i>)	2,2%	2,2%	2,5%	2,9%
Прикладні дослідження (<i>Applied Research</i>)	6,3%	6,2%	5,7%	6,5%
Розробки перспективних технологій (<i>Advanced Technology Development</i>)	8,0%	8,1%	7,0%	7,4%
Розробка перспективних компонентів і промислових зразків (<i>Advanced Component Development and Prototypes</i>)	18,5%	17,9%	18,6%	18,5%
Розробка систем і демонстрація (<i>System Development and Demonstration</i>)	22,5%	20,8%	18,8%	19,6%
Керівництво НДДКР (<i>RDT&E Management Support</i>)	7,4%	7,6%	7,4%	6,3%
Розробка оперативних систем (<i>Operational Systems Development</i>)	35,1%	37,2%	40%	38,9%
ЗАГАЛОМ (тис. доларів)	80650793	80654870	76134726	72836760

Мы можем видеть, что 90% и более тратится не на исследовательский процесс, а на сопровождающие меры по выводу продукции на уровень практического использования.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что главная проблема научно-технической политики Украины состоит в том, что научно-техническая деятельность, а вместе с ней и инновационная деятельность «с легкой руки» нашей власти оказалась в гуманитарной сфере, которая, по определению не производит материальных благ, а только их потребляет. В то же время в развитых странах наука поддерживается как часть сферы экономики. Но это означает, что наука должна быть включена в национальный экономический механизм, в котором все элементы должны быть совместимыми.

Литература

1. <http://www.statista.com/statistics/265645/ranking-of-the-20-companies-with-the-highest-spending-on-research-and-development/>
2. https://www.bmbf.de/pub/HTS_Bilanzbericht_Wohlstand_durch_Forschung.pdf

3. Финансирование инновационного развития. Сравнительный обзор опыта стран ЕЭК ООН в области финансирования предприятий на ранних этапах развития, 2007 г.

4. Каблов Е. Шестой технологический уклад // Наука и жизнь: Журнал. — Москва, 2010. — № 4.

5. Рогозин Д. О. Робот встанет под ружьё // Российская газета : газета. — М., 2013. — № 264 (6240).

6. Василенко В. Технологические уклады в контексте стремления экономических систем к идеальности // Соціально-економічні проблеми і держава : журнал. — Тернополь, 2013. — Т. 8, № 1. — С. 65-72.

7. ДП «Укрпромзовнішекспертиза»:
<http://www.slideshare.net/KyivSchoolofEconomics/ss-38408855>

8. Наукова бібліотека КіберЛенінка:
<http://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnyu-inzhiniring-put-k-realizatsii-originalnyh-idey-i-proryvnyh-tehnologiy#ixzz48c34A1xE>

9. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», Стаття 12.

10. Николаев А. Е. Научно-технологическая программа министерства обороны США: вопросы организации, планирования, управления / Вооружение и экономика № 5 (21) / 2012 г. — С. 65-77

Точиліна І.В.

к.е.н., науковий співробітник, ДННУ «Академія фінансового управління»,
argatster@gmail.com

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ НАУКОВИХ, ТЕХНОЛОГІЧНИХ ТА ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. В доповіді розглянуто сучасний стан та проблеми розвитку технологічних, наукових та індустріальних парків, як основних елементів інноваційної інфраструктури в Україні. Обґрунтовано необхідність вдосконалення законодавчої бази їх діяльності шляхом узгодження умов надання державної підтримки, зокрема, створення уніфікованого підходу до надання податкових пільг суб'єктам господарювання, які є учасниками технологічних, наукових та індустріальних парків.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: технопарки, наукові парки, індустріальні парки, державна підтримка, податкові пільги.

STATE SUPPORT OF SCIENTIFIC, TECHNOLOGICAL AND INDUSTRIAL PARKS IN UKRAINE

ABSTRACT. The report discussed the current problems of development of technological, scientific and industrial parks as the main elements of innovation infrastructure in Ukraine. The necessity of improving the legal framework of their activities by agreeing the terms of state support, including establishment of a unified approach to providing tax incentives to business entities that are parties to the technological, scientific and industrial parks.

KEYWORDS: technological parks, scientific parks, industrial parks, state support, tax incentives

Через непослідовність в реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності державне регулювання інноваційного розвитку економіки за багатьма напрямками здійснюється неефективно. Зокрема, в питаннях формування інноваційної інфраструктури, яка є двигуном інноваційного розвитку. Основними елементами інноваційної інфраструктури є інноваційні і технологічні центри, бізнес-інкубатори, технопарки, наукові та індустріальні парки. З метою визначення правової основи функціонування окремих елементів інноваційної інфраструктури в Україні було ухвалено ряд спеціальних законів. Так, діяльність технопарків, наукових та індустріальних парків регулюється окремими законами, згідно з якими існують певні відмінності в організації цих структур, умовах їх створення. Це пов'язано з їх різним функціональним призначенням, хоча в більшості аспектів така відмінність носить швидше виключно термінологічний характер.

Юридично технологічні парки — це об'єднання суб'єктів господарювання, створене з метою організації виконання проектів, які передбачають впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску інноваційної продукції [1]. Так, відповідно до Закону України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” реєстрацію пройшли 16 технопарків, реально діють — 8, три з яких забезпечують випуск 98% інноваційної продукції всіх українських технопарків.

В основі спеціального режиму діяльності технологічних парків лежали податкові та митні пільги, умови надання яких в 2006 році було суттєво змінено. Після прийняття ПКУ пільги було вилучено взагалі. Таким чином, економічну основу спеціального режиму діяльності технопарків було знищено, що суттєво відобразилося на динаміці техніко-економічних показників діяльності технопарків. Так, у 2004 році обсяг реалізованої інноваційної продукції вітчизняними технопарками складав 1787 млн.грн., активно зростала кількість новостворених робочих місць та обсяги відрахувань до державного бюджету (149 млн.грн. у 2005-му порівняно з 77,7 млн.грн у 2010 та 2,7 млн.грн. у 2011роках). Відповідно, вже у 2011 році обсяг реалізованої інноваційної продукції складав 7,8 млн. грн., тобто досяг критично низького рівня. Ці дані свідчать про те, що якщо найближчим часом не буде вжито кардинальних заходів з нормалізації роботи технологічних парків, вони змушені будуть припинити своє існування [2, с.5].

Разом з тим, автором було проведено розрахунки, які показали, що падіння ключових показників діяльності вітчизняних технопарків, починаючи від 2005 року, відобразилося і на показниках ефективності системи податкових пільг, які надавалися технопаркам. Найбільше значення інтегрального показника ефективності податкових пільг було досягнуто в 2005 році. Вже після скасування основних заходів податкової підтримки технологічних парків, позитивна тенденція перервалася, хоча, очевидно, могла мати тривалу позитивну динаміку за умови стабільного режиму їх пільгового оподаткування [3, с.10].

З юридичної точки зору наукові парки — це договірне об'єднання суб'єктів господарювання, створене з метою організації, координації та контролю процесу виконання проектів наукового парку. Мета діяльності наукового парку — інтенсифікація процесів розроблення, впровадження, виробництва інноваційної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Тобто цілі та правові основи технологічних та наукових парків в багатьох аспектах подібні, дублюються. Найбільш суттєва відмінність — заснувати науковий парк може лише вищий навчальний заклад. Відповідно до закону України “Про наукові парки”[4], Міністерством освіти і науки України на сьогодні погоджено рішення про створення дев'ятнадцяти наукових парків [5]. Діяльність наукового парку “Київська політехніка” окрім згаданого закону регулює також Закон України “Про науковий парк “Київська політехніка” [6].

Хоча, початковий варіант проекту закону про наукові парки містив статті, у яких державна фінансова підтримка їх діяльності включала надання пільг зі

сплати податку на прибуток та податку на додану вартість, зараз вони, на відміну від технопарків, пільгами не користуються взагалі. Тому, діяльність наукових парків ґрунтується не на податкових та митних пільгах, а на поєднанні інтересів учасників інноваційного процесу. Компанії зацікавлені в постійному підживленні новими винаходами з метою модернізації та підвищення конкурентоспроможності своєї продукції; вчені — у практичному впровадженні своїх винаходів і отриманні роялті від цієї діяльності; факультети і кафедри університету — в отриманні місць практики для студентів, нових робочих місць для випускників, в оновленні своєї навчально-наукової бази з допомогою компаній; венчурні та інвестиційні фонди — в пошуку нових інноваційних проектів, які дали б їм змогу отримати нові прибутки. Синергетичний ефект від взаємодії учасників наукового парку веде до створення нової високотехнологічної продукції та трансферу технологій. За п'ять років науковому парку “Київська політехніка” вдалося вивести на ринок понад 150 нових технологій і продуктів зі значним соціальним та економічним ефектом. В перспективі такі інноваційні середовища могли б стати «острівцями прориву» для підйому економіки України та її входження в міжнародну систему освіти, науки та інновацій. Держава ж практично не цікавиться досвідом роботи першого наукового парку країни. А тим часом вона могла б робити замовлення на створення високих технологій для критично важливих сфер: ресурсоенергозбереження, біотехнологій для харчового і аграрного секторів промисловості, інформаційних систем для ефективнішого управління різними ланками суспільства тощо. Така політика забезпечила б зниження високотехнологічного імпорту за цими напрямками [7].

Відповідно до діючої редакції рамкового закону [8] індустріальний парк — це облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері переробної промисловості, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій на умовах, визначених законом та договором про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку. Тобто, як і технологічні та наукові парки — це також договірні об'єднання підприємств, метою яких є створення умов для активізації інвестиційної діяльності, розвитку промислового виробництва, створення нових робочих місць, а також науково-дослідної діяльності та діяльності у сфері інформатизації.

Державна підтримка розвитку індустріальних парків досить значна. Вона передбачає надання безвідсоткових кредитів та цільового фінансування на безповоротній основі за рахунок коштів, передбачених в держбюджеті на відповідний рік, а також звільнення суб'єктів індустріального парку від пайової участі у розвитку інфраструктури населених пунктів та сплати ввізного мита за ввезення устаткування, обладнання та комплектуючих до них, що не виробляються в Україні.

У 2013 р. в Україні було зареєстровано 12 індустріальних парків. Саме ця форма організації виробництва, як вважають експерти, могла б стати двигуном

української економіки. Проте поки що про успіхи не йдеться: лише чотири демонструють хоч якісь результати, інші перебувають на стадії проекту[9]. На даний час, для забезпечення конкурентних переваг та стимулювання розвитку індустріальних парків підготовлено пакет інвестиційних стимулів, який дозволить сформувати сучасну індустріальну та інноваційну інфраструктуру в Україні, яка відповідатиме вимогам закордонних та українських інвесторів для розміщення виробничих підприємств і науково-дослідних центрів. До Верховної Ради внесено Законопроект № 2554а-д [10], яким пропонується внести наступні зміни до Податкового кодексу України:

- визначити виключний перелік критеріїв до учасників індустріальних парків, що мають право на застосування стимулюючих особливостей оподаткування (мінімальна кількість робочих місць, види діяльності, середня заробітна плата по підприємству);

- встановити терміном на 10 років особливості оподаткування податком на прибуток учасників індустріальних парків (перші п'ять років за 0% ставкою, наступні п'ять років за ставкою вдвічі меншою за базову (сьогодні 9%);

- надати можливість розстрочення строком на 5 років сум податку на додану вартість щодо операцій з ввезення на митну територію України у митному режимі імпорту устаткування, обладнання та комплектуючих до них, матеріалів резидентами індустріальних парків, якщо такі товари використовуються ними для облаштування таких індустріальних парків або для здійснення господарської діяльності у їх межах;

- передбачити можливість органів місцевого самоврядування встановлювати пільги та знижені ставки зі сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, земельного податку за земельні ділянки та орендної плати за користування земельною ділянкою державної чи комунальної власності, на якій створено індустріальний парк, для резидентів індустріальних парків.

Ефективна реалізація норм законопроекту може стати поштовхом для розвитку сучасної індустріальної та інноваційної інфраструктури. Разом з тим, слід враховувати необхідність відновлення державної підтримки діючих технологічних парків, які мають напрацьовані зв'язки з бізнесом та досвід успішної реалізації інноваційних проектів, а зараз знаходяться в критичному стані.

Надання податкових пільг на постійній або тимчасовій основі дає можливість розширити фінансові ресурси підприємства, а за умови спрямування вивільнених коштів на інвестиційні та інноваційні цілі — стимулює розвиток інноваційної діяльності. Застосування цього методу державної підтримки може бути доцільним і виправданим за умови чітко прописаних механізмів оцінювання ефективності застосовуваних податкових пільг (зокрема обсягу отриманих пільг, напрямів їх використання, фінансових та економічних показників діяльності суб'єктів господарювання, що користуються пільгами, тощо). Такого роду пільги мають бути однаково доступні для всіх вищезгаданих об'єктів інноваційної інфраструктури,

законодавча база їх має бути уніфікована, а пільгова підтримка проводиться комплексно, тобто усі учасники технологічних, наукових та індустріальних парків повинні мати рівний доступ до всіх видів державної підтримки.

Література

1. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 16.07.1999 р. № 991-XIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/991-14/ed19990716.

2. Технологічні парки України в 2000-2011 роках (економіко-статистичний огляд). К.: 2012. - 81с.

3. Точиліна І. В. Податкові пільги, як інструмент державного регулювання інноваційного розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 “Економіка та управління національним господарством” / І. В. Точиліна; ДННУ “Академія фінансового управління”. — К., 2016. — 21 с.

4. Про наукові парки: Закон України від 25.06.2009 № **1563-VI** [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1563-17>

5. Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс] : [офіц. сайт] : укр. версія / Міністерство освіти і науки України . — Текст. і граф. дані. — Режим доступу <http://mon.gov.ua/activity/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-technologij/naukovi-parki/pro-naukovi-parki.html>

6. Про науковий парк “Київська політехніка”: Закон України від 22.12.2006 № 523-V [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/523-16>

7. Резніков С. Дослідницькі університети як центри інноваційного розвитку країни [Електронний ресурс] / С.Резніков // Дзеркало тижня. — 2011. — 21 січня . (№ 2). — Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SCIENCE/doslidnitski_universiteti_yak_tsentri_innovatsiyogo_ozvitku_krayini.html

8. Про індустріальні парки Закон України від 21.06.2012 № 5018-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5018-17>

9. Індустріальні парки: нові можливості [Електронний ресурс] // Вісник. Право знати все про податки і збори. — 2016. — 17 чер. (№ 23). — Режим доступу <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/9929>

10. Проект Закону про внесення змін до розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України щодо розвитку вітчизняного виробництва шляхом стимулювання залучення інвестицій в реальний сектор економіки через індустріальні парки : р.н. 2554а-д від 25.04.2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58867

Ущановський К.В.

докторант Харківського національного університету радіоелектроніки
nsipatova@gmail.com

Телегін В.С.

аспірант Харківського національного університету радіоелектроніки

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЦИ В РИНКОВИХ УМОВАХ

АНОТАЦІЯ. Розкрито причинно-наслідкові зв'язки між особливостями діяльності природних інфраструктурних монополій в електроенергетичному секторі України, та ефективністю їх функціонування. Визначені фактори, що впливають на їх розвиток. Система мотивації на підприємствах електроенергетики не орієнтує керівний склад на підвищення ефективності виробничої діяльності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: природна монополія, інфраструктура, електроенергетика, електромережі, суспільні інтереси, мотивація, економічна ефективність.

EFFECTIVENESS OF UKRAINIAN ELECTRICITY SECTOR'S OPERATION UNDER MARKET CONDITIONS

ABSTRACT. The causal relationship between the characteristics of natural infrastructural monopolies in the electricity sector of Ukraine, and efficiency of their operation was found out. The factors that influence their development were determined. It was found out, that the system of motivation for power companies don't focuses management team on improving the efficiency of production activities.

KEYWORDS: natural monopoly, infrastructure, power sector, electricity, public interests, motivation, economic efficiency.

Найбільшою природною інфраструктурною монополією вітчизняного електроенергетичного сектору наразі є державне підприємство «НЕК «Укренерго», яке здійснює оперативно-диспетчерського управління об'єднаною енергосистемою України та транспортує електроенергію магістральними і міждержавними електромережами.

На виконання суспільно важливих функцій зумовлює певні особливості у функціонуванні природних інфраструктурних монополій, серед яких можна виділити такі.

1. Відсутність прямого економічного ефекту від капіталовкладень у розвиток інфраструктури у інвестора. Як правило, основним бенефіціаром капіталовкладень стає споживач, для якого суттєво знижуються витрати на ведення господарської діяльності..

Економічний ефект капіталовкладень у розвиток інфраструктури, отриманий суспільством, взагалі важко оцінити. З одного боку, знижуються суспільні витрати на здійснення господарської діяльності, відповідно зростає її

прибутковість, збільшуються податкові надходження бюджетів усіх рівнів, створюються нові робочі місця. З другого боку, споживач змушений платити більш високу ціну за послуги інфраструктурних монополій як за рахунок тарифу, так і завдяки бюджетним асигнуванням на розвиток таких підприємств. Варто зазначити, що динаміка економічного ефекту носить циклічний характер: у період падіння виробництва попит на послуги інфраструктурних монополій знижуються, з'являються незадіяні потужності; у період піднесення економіка стикається з браком інфраструктурних потужностей, що стимулює зростання вартості користування ними.

2. *Важкість забезпечення недискримінаційного доступу до користування інфраструктурою.* Ця проблема виникає в основному через брак пропускну здатності інфраструктурної монополії. Оскільки розвиток електромереж не може здійснюватися миттєво, регулятор або безпосередньо підприємство-власник мереж змушені обмежувати попит на послуги шляхом аукціонів серед споживачів, укладання довгострокових контрактів тощо.

3. «Успадковане» від командно-адміністративної системи сприйняття інфраструктурних галузей як складової соціального захисту, що зумовлює штучне та подекуди необґрунтоване заниження цін на їх послуги.

На нашу думку, домінування соціальних інтересів перетворює монополію на продуцента суспільних благ та реципієнта бюджетних ресурсів, що вкрай негативно позначається на платіжній дисципліні споживачів і роботі самого підприємства, а також зумовлює втрату стимулів до раціонального споживання продукції монополії.

4. *Перебування інфраструктурних природних монополій переважно у суспільній власності,* що негативно позначається на їх ефективності. По-перше, державні інфраструктурні монополії менш ефективно використовують трудові ресурси, ніж приватні компанії, та значно рідше за інших рівних умов йдуть на скорочення штатів. По-друге, плануючи обсяги використання ресурсів, державні компанії орієнтуються на встановлені ліміти споживання. По-третє, інформація про діяльність інфраструктурних монополій є непрозорою, що ускладнює суспільний контроль над ними.

5. *Слабка особиста економічна зацікавленість менеджменту у результатах роботи інфраструктурної монополії.* Якщо на приватних підприємствах зазвичай існує чітка залежність між результатами роботи менеджменту та обсягами винагороди, в умовах інфраструктурної монополії встановити її набагато складніше.

Можна погодитися з Д. Костіним, що за таких умов інституціональна прив'язка посадових окладів керівників до кінцевих фінансових результатів роботи підприємства навряд чи можлива [1, с. 167].

Зазначимо також, що витратний характер ціноутворення дозволяє менеджерам докладати менших зусиль для скорочення поточних витрат. У свою чергу система мотивації не орієнтує керівний склад на підвищення ефективності виробничої діяльності.

Значні недоліки притаманні не тільки матеріальній, а і нематеріальній мотивації менеджменту. Так, при працевлаштуванні перевага надається не кваліфікації та компетентності, а лояльності.

Наслідком слабого зв'язку між матеріальною винагородою керівників усіх рівнів та ефективністю роботи підприємства у вітчизняній економіці стає феномен «різноспрямованості особистих інтересів керівників та соціально-економічної ефективності діяльності підприємств» [2, с. 43]. Так, в інтересах суспільства вигідним є більш раціональне використання ресурсів. А в інтересах керівника, вигіднішим є повне вичерпання встановлених лімітів споживання ресурсів, навіть якщо це іде у розріз з максимізацією суспільного добробуту.

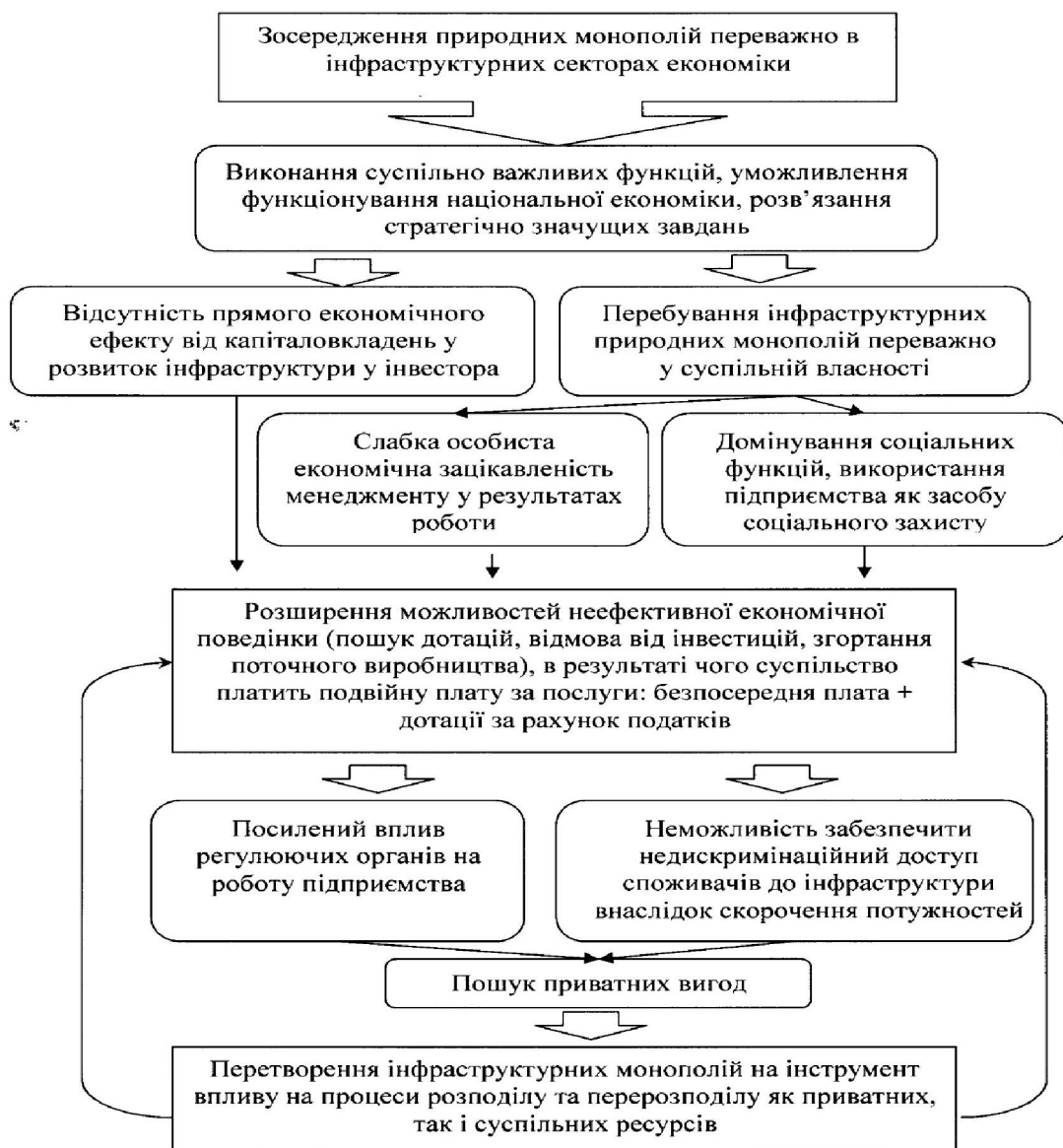

Рис. 1. Особливості діяльності природної інфраструктурної монополії та їх вплив на ефективність роботи підприємства

6. *Посилений вплив регулюючих органів на роботу природної інфраструктурної монополії.* Необхідність регулювання інфраструктурних монополій є очевидною, оскільки їх продукція та послуги є життєво необхідними для основної маси споживачів, а попит має переважно нееластичний характер.

Зазначимо, що можливості інфраструктурних монополій (які в основному є державною власністю) у забезпеченні приватних вигод регулятора набагато менші, ніж у приватних компаній. Відповідно, зростають ризики «приватизації» регулюючих органів, їх використання в особистих бізнес-інтересах. Тому втручання у процеси розподілу ресурсів здійснюється на користь приватних компаній. При цьому можуть страждати інтереси державних інфраструктурних монополій.

На рис. 1 показано причинно-наслідкові зв'язки між соціально-економічними процесами, що пояснюють, яким чином особливості діяльності природної інфраструктурної монополії обумовлюють її перетворення на інструмент перерозподілу ресурсів.

Висновки

Особливості діяльності природних інфраструктурних монополій в електроенергетичному комплексі сприяють їх перетворенню на інструмент розподілу та перерозподілу ресурсів, причому як приватних, так і суспільних. Відповідно, зацікавлені особи, які мають можливості впливати на діяльність підприємства, прагнуть максимально реалізувати власні соціально-економічні інтереси, що негативно позначається як на ефективності роботи самої монополії, так і на суспільній ефективності усієї економіки. Тому подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на обґрунтування заходів, які б сприяли мінімізації впливу зацікавлених осіб на діяльність підприємства, а також на пошук механізмів, які б узгоджували соціально-економічні інтереси стейкхолдерів з економічними та суспільними цілями природної інфраструктурної монополії.

Література

1. Костін, Д. Ю. Енергетика: мотивація персоналу [Текст] : монографія / Д. Ю. Костін. – Х. : ООО «Компанія «СМІТ», 2014. – 260 с.
2. Грішнова, О. А. Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи [Текст] / О. А. Грішнова // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – С. 39-46.

Харічков С.К.

д.е.н., професор, зав. кафедри менеджменту Одеського національного політехнічного університету,
kharichkov.sergey@gmail.com

Крутякова В.І.

директор Інженерно-технологічного інституту «Біотехніка» НААН України,
kvi2305@yandex.ru

СИСТЕМАТИКА ЦІЛЕЙ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРИРОДОГОСПОДАРЮВАННЯ

АНОТАЦІЯ. Наведено концептуальні базові засади розвитку природогосподарювання як індустріально-орієнтованого сегменту національної економіки, запропоновано структурування цілей інноваційного розвитку природогосподарювання.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: національна економіка, природогосподарювання, індустріалізація, інноваційний розвиток, архітектоніка цілей розвитку.

SYSTEMATICS PURPOSES OF INNOVATION DEVELOPMENT OF USE OF NATURAL RESOURCES

ABSTRACT. The basic principles of the conceptual development use of natural resources as the industrial-oriented segment of the national economy, it is suggested structuring innovative development goals use of natural resources.

KEYWORDS: national economy, use of natural resources, industrialization, innovation development, architectonic development goals.

Рішенням саміту ООН (Нью-Йорк, вересень 2015 р.) в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН визначено та 193 країнами світу прийнято Глобальний порядок денний в галузі розвитку на період до 2030 року та Перелік 17 цілей сталого розвитку (ЦСР).

Україна підтримала ці рішення та зобов'язалася розвивати національну економіку на засадах сталого розвитку: акцентом цієї позиції є збалансована інтеграція трьох складових: економічного розвитку за критерієм стратегічної конкурентоспроможності на ринках, екологічного розвитку за критеріями ресурсної ефективності, екологічної безпеки та природозбереження в динаміці, соціального розвитку за критеріями зменшення соціальної нерівності, забезпечення зайнятості та підвищення соціальних стандартів.

Така концептуальна парадигма є логічним підтвердженням підтримки Україною загальноsvізованих світових та європейських вимірів сталого розвитку. Вона має бути адаптована до стратегій розвитку національної економіки як макроекономічної системи та стосовно розвитку її окремих сегментів як мезоекономічних систем на засадах сталої індустріалізації та інноватики. В першу чергу це має бути реалізовано у перспективних стратегічних сценаріях

сталого індустріального, інноваційно спрямованого, розвитку природогосподарювання як сегменту національної економіки України, що за нашими експертними оцінками на теперішній час є базою формування 9-11 % валового внутрішнього продукту та має реальні резерви підвищення своєї значущості у структурній модернізації національної економіки України.

Базовий акцент авторської гіпотези щодо позиціонування природогосподарювання як структурного сегменту національної економіки у такому: фундаментом будь якого розвитку є необхідна та достатня сукупність ресурсів і особливих взаємозв'язків між ними в загальній множині суб'єкт-об'єктних та суб'єкт-суб'єктних відносин системи, яка розглядається як цілісний інтегрований об'єкт розвитку; при цьому ресурсами мають бути визнані всі складові інтегрального капіталу (економічного, соціального, екологічного) системи, за умови використання якого саме і відбувається її розвиток, саморегулювання, підтримання збалансованості та сталості цих трансформацій.

Оскільки одним з найбільш значущих, точніше лімітуючим капіталом, сталого розвитку соціо-еколого-економічної системи будь-якого масштабу (глобального, макро-, мезо- чи мікро-масштабу), є природний капітал, що залучається для економічного розвитку системи, як беззаперечний принцип сталого розвитку необхідно констатувати дотримання умов сталого природогосподарювання: воно не може перевищувати межі самовідтворення наземних природо-ресурсних та екологічних систем, які є компонентами біосфери та «постачальниками» природного капіталу розвитку.

Саме така діяльність із залученням природного капіталу або в якості предмету праці, або – засобу виробництва, розглядається системно як природогосподарська діяльність. За діючим в Україні класифікатором видів економічної діяльності до сегменту «природогосподарювання» мають бути віднесені такі види економічної діяльності: сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг; лісове господарство та лісозаготівлі; рибне господарство; добування кам'яного та бурого вугілля; добування сирової нафти та природного газу; добування металевих руд; добування інших корисних копалин і розроблення кар'єрів; надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів; збір, очищення та постачання води; каналізація, відведення й очищення стічних вод; збирання, оброблення й видалення відходів: інша діяльність щодо поводження з відходами; також, в певній мірі, водний та авіаційний транспорт; діяльність домашніх господарств як виробників товарів та послуг для власного споживання.

Для системної аргументації авторської версії особливого значення набуває інноваційне визначення природогосподарювання не як сировинного, а як індустріального сегменту економіки; на основі узагальнення наукового підґрунтя та прогресивного досвіду природогосподарювання можна виокремити домінантні риси парадигми розвитку цієї сфери у стратегічній перспективі як індустріального сегменту економіки України та її регіонів: концентрація виробництва і населення в регіонах природогосподарської

спеціалізації, урбанізація, формування системи цінностей, орієнтованих на ефективність; економічне зростання в регіонах з високим потенціалом природного капіталу досягається на основі нових технологій, відбувається перехід від сировиннопродукуючої до товаропродукуючої економіки, з одночасним зростанням домінуючої ролі виробництва послуг та інформації; зміна функцій окремих територіальних підсистем через утворення зон та мікрорайонів природогосподарської спеціалізації, як «точок росту»; пріоритети економічного зростання шляхом широкого використання індустріальних способів масового виробництва кінцевих продуктів на основі уніфікації та одночасно диверсифікації видів природогосподарської діяльності та супутніх послуг.

Сталий розвиток природогосподарювання як сегменту національної економіки має перспективи тільки за умови інноваційного оновлення на засадах індустріалізації, зокрема якісного оновлення технічних, технологічних, організаційних, управлінських та соціо-еколого-економічних передумов і чинників переходу до науково- та технологічних виробництв, тобто пов'язаного з розвитком видів діяльності з виробництва кінцевих продуктів з суттєвим підвищенням в структурі їх ціни частки доданої вартості; в такому контексті, пріоритетними для держави з соціальної та економічної точки зору повинні бути види діяльності, які виробляють продукцію високого ступеню переробки і створюють високотехнологічні, а отже, високооплачувані робочі місця; акценти сучасної політики розвитку повинні змінитися на користь динамічного пріоритетного розвитку виробництв кінцевого продукту – таких видів діяльності, для яких характерна зростаюча віддача і які можуть бути драйверами розвитку в довготривалій перспективі; Україна повинна відмовитися від пасивного руху за течією та нарешті перейти до структурно-технологічної модернізації та реіндустріалізації, тобто, до керованого розвитку.

На підґрунті інтегрованого аналізу сильних та слабких сторін, можливостей та потенційних загроз щодо розвитку природогосподарювання як індустріального сегменту національної економіки запропоновано системне бачення перспективних напрямків інноваційного розвитку природогосподарювання за двома його домінантними стратегічними цілями стійкого позиціонування ринку (Ц1) та індустріально-орієнтованого розвитку (Ц2) та трьома складовими - економічною, соціальною та екологічною – системної цілі (Ц3), що забезпечує сталу стратегію досягнення перших двох.

Архітектоніка цілей інноваційного розвитку природогосподарювання базується на поєднанні у єдиній системі орієнтирів вибору (цілі – інноваційні орієнтири – доступність ресурсів для досягнення цілей – рівень впливу щодо досягнення цілей) та та відповідної диверсифікації потенційно перспективних напрямків інноваційного розвитку за стратегічною спрямованістю, масштабами, терміном реалізації, сферою застосування.

Цилибина В.М.

к.т.н., зав. сектором

Институт экономики НАН Беларуси

minres@economics.basnet.by

ИНТЕГРАЛЬНАЯ ОЦЕНКА ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИК УКРАИНЫ И БЕЛАРУСИ

АННОТАЦИЯ. Предложен методологический подход и выполнена оценка уровня энергоэффективности экономик Беларуси и Украины с использованием интегрального индекса энергоэффективности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Энергоэффективность экономики, энергоемкость валового внутреннего продукта, топливно-энергетические ресурсы.

INTEGRAL ASSESSMENT OF ENERGY EFFICIENCY OF THE ECONOMIES OF UKRAINE AND BELARUS

ABSTRACT. Methodological approach was offered in this paper, also the assessment of the level of energy efficiency of Belarus and Ukraine was made. The integral energy efficiency index was used as an indicator of energy efficiency.

KEYWORDS: energy efficiency of economy, energy intensity of gross domestic product, fuel and energy resources.

Экономика любой страны и мира в целом требует все больше энергии, а запасы ископаемого углеводородного топлива, на котором основана традиционная энергетика, не безграничны. Негативное масштабное воздействие на окружающую среду, связанное с добычей, переработкой и использованием углеводородных топливно-энергетических ресурсов (ТЭР), отрицательно отражается на качестве жизни населения.

Разработка научно обоснованных критериев и показателей оценки эффективности использования топливно-энергетических ресурсов в государстве позволяют оценить ее реальный уровень, а также определить конкретные направления и условия совершенствования теоретико-методологических основ оценки энергоэффективности экономики.

В мировой практике в качестве характеристики энергоэффективности часто используется показатель энергоемкость валового внутреннего продукта (ВВП). При этом, чем ниже энергоемкость ВВП, тем выше энергоэффективность экономики. Однако это не всегда объективная оценка, поскольку страна с низкой энергоемкостью совсем не обязательно характеризуется высокой энергоэффективностью. Например, небольшая страна с экономикой, основанной на услугах, и с мягким климатом заведомо будет иметь меньшую энергоемкость, чем большая промышленная страна с очень холодным климатом, даже если в этой стране энергия потребляется более эффективно, чем в первой. Как показывают многочисленные межстрановые сопоставления, проводимые авторитетными международными организациями

(например, Международное энергетическое агентство – МЭА), страны с высоким уровнем развития экономики, как правило, характеризуются низкой энергоемкостью. В тоже время ряд стран (например, Бангладеш, Албания, Йемен, Гана, Конго и другие) с достаточно низкой энергоемкостью не относятся к числу высокоразвитых стран. В этих странах низкая энергоемкость обусловлена не внедрением инновационных технологий, модернизацией производства, ростом ВВП, а в результате снижения расходов ТЭР в ущерб качеству жизни населения и экологии. Немаловажное значение имеют и климатические условия. Несомненно снижение энергоемкости является необходимым, но не достаточным условием повышения энергоэффективности экономики. В силу своей специфики энергоемкость ВВП не отражает качество жизни населения страны, степень загрязнения окружающей среды, уровень научно-технического прогресса. Кроме того, необходимо понимать, что энергоемкость ВВП не может снижаться беспрестанно. На определенном этапе отрицательные последствия дефицита энергии могут перекрыть выгоду от ее экономии, стать тормозом для развития научно-технического прогресса и роста экономики. Уменьшение энерговооруженности производства может понизить эффективность использования труда и капитала и, как следствие, приведет к снижению производительности труда. Таким образом, энергоемкость ВВП не может являться единственным показателем энергетической эффективности.

Согласно последним опубликованным данным МЭА [1] энергоемкость ВВП Беларуси равна 0,189 кг н.э./долл. США, что не позволило нашей стране войти даже в первую сотню в рейтинге по энергоэффективности (109 место) среди 140 стран мира. Что касается Украины, то энергоемкость ВВП еще выше – 0,337 кг н.э./долл. США (132 место).

Однако, на наш взгляд, такая оценка энергоэффективности явно занижена. Трудно согласиться, что экономики Беларуси и Украины настолько не энергоэффективны.

Обобщая имеющийся опыт развитых стран, можно сделать вывод, что содержанием энергоэффективности должно быть: энергосбережение, снижение энергоемкости, уменьшение зависимости от импорта энергоресурсов, диверсификация топлива, снижение выбросов CO₂, увеличение использования возобновляемых источников энергии, а также улучшение качества жизни населения. Таким образом, повышение энергоэффективности экономики необходимо рассматривать не как самоцель, а как средство для достижения роста экономики, ее конкурентоспособности, обеспечения энергетической и экономической безопасности, повышения качества жизни населения, снижения антропогенной нагрузки.

Другими словами, энергоэффективность – это не только энергетическая и экономическая задачи, но и экологический императив, а также социально-политическое условие достижения принятых страной основных направлений развития на перспективу, связанных с повышением конкурентоспособности экономики и обеспечением устойчивого социально-экономического роста.

В настоящее время получил широкое признание тот факт, что правильная политика в сфере энергоэффективности способна внести реальный вклад в достижение целого ряда экономических, экологических, социальных и политических целей на местном, региональном, национальном и мировом уровнях. В отличие от энергосбережения, ориентированного главным образом на снижение энергопотребления, энергоэффективность – полезное (эффективное) потребление энергетических ресурсов.

Модель энергоэффективности представлена на рисунке 1 [3, 306].

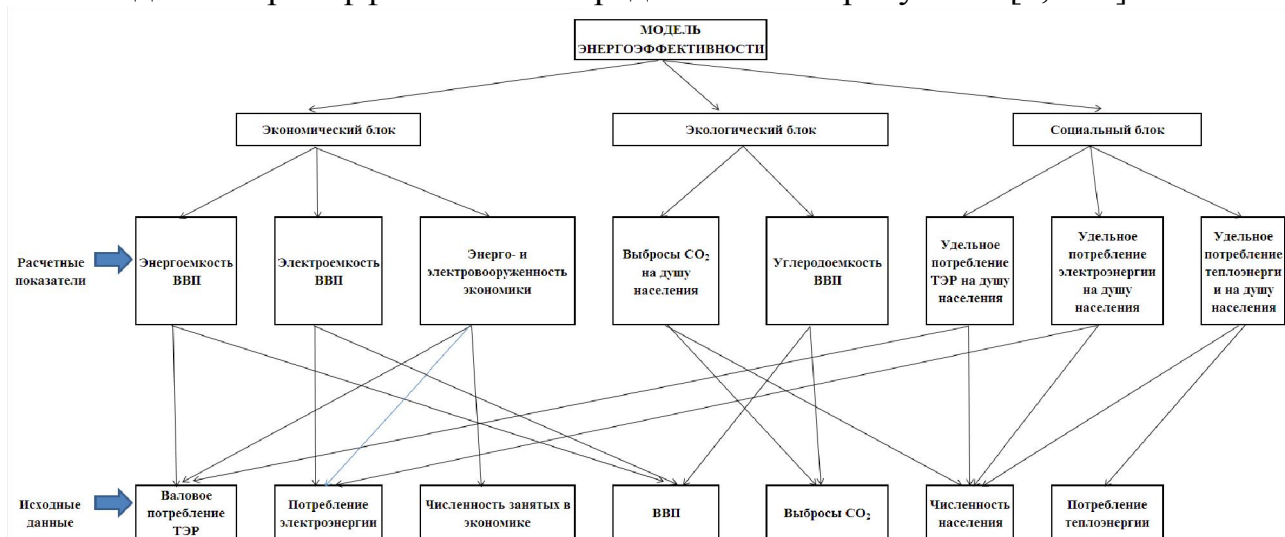

Рисунок 1. Модель энергоэффективности экономики

Исходя из вышеизложенного, в работах [2; 3,301-324; 4, 258-274; 5, 220-244] предложен методологический подход к оценке энергоэффективности экономики с позиции триединства системы «человек-природа-общество».

Для определения уровня энергоэффективности предлагается использовать показатель, который характеризовал бы уровень энергоэффективности исходя из разнонаправленных тенденций перечисленных выше показателей. Для этого введена категория интегральный индекс энергоэффективности, учитывающий влияние восьми показателей, а именно: энергоемкость ВВП, электроемкость ВВП, энерговооруженность экономики, электровооруженность экономики, выбросы углекислого газа на душу населения, углеродоемкость ВВП, топливо- и электропотребление на душу населения. Исследования показали, что сочетание выше упомянутых показателей наиболее объективно отражает уровень энергоэффективности экономики.

В основу определения уровня энергоэффективности стран положен метод многомерного анализа. Суть метода состоит в проведении анализа оценки уровня энергоэффективности по совокупности выбранных и обоснованных показателей.

В общем виде интегральный индекс энергоэффективности I_3 может быть представлен в виде (1):

$$I_3 = f(\text{Эн_ВВП}, \text{Эл_ВВП}, \text{Эн_вооруж}, \text{Эл_вооруж}, \text{CO}_2/\text{чел.}, \text{У_ВВП}, \text{ТЭР/чел.}, \text{Эл/чел.}) \quad (1),$$

где: $Эн_ВВП$ – энергоемкость ВВП; $Эл_ВВП$ – электроемкость ВВП; $Эн_вооруж$ – энерговооруженность экономики; $Эл_вооруж$ – электровооруженность экономики; $CO_2/чел.$ – выбросы углекислого газа на душу населения; $У_ВВП$ – углеродоемкость ВВП; $ТЭР/чел.$ – удельное потребление ТЭР на душу населения; $Эл/чел.$ – удельное потребление электроэнергии на душу населения.

Алгоритм расчета интегрального индекса энергоэффективности содержит следующие шаги:

1) Для каждого из семи показателей рассчитывается соответствующий индекс по следующим формулам (2):

$$Индекс = 0,999 \cdot \frac{\text{максимальное значение} - \text{фактическое значение}}{\text{максимальное значение} - \text{минимальное значение}} + 0,001 \quad (2),$$

если $Индекс \in \{I_{Эн_ВВП}, I_{Эл_ВВП}, I_{CO_2/чел.}, I_{У_ВВП}\}$;

$$Индекс = 0,999 \cdot \frac{\text{фактическое значение} - \text{минимальное значение}}{\text{максимальное значение} - \text{минимальное значение}} + 0,001 \quad (3),$$

если $Индекс \in \{I_{ТЭР/чел.}, I_{Эл/чел.}, I_{Эн_вооруж.}, I_{Эл_вооруж.}\}$;

В формулах (2, 3) *фактическое значение* – значение оцениваемого показателя для конкретного года, *минимальное значение* соответствует наименьшему значению оцениваемого показателя среди стран; *максимальное значение* – наибольшее значения оцениваемого показателя среди стран.

Расчеты индекса энергоемкости ВВП, индекса электроемкости ВВП, индекса углеродоемкости, а также индекса выбросов углекислого газа на душу населения в формуле (2), отличаются от расчета индексов энергопотребления на душу населения, индекса электропотребления на душу населения и индекса энерговооруженности (формула 3), что позволяет адекватно характеризовать уровень энергоэффективности экономики.

2) Интегральный индекс энергоэффективности рассчитывается как среднее геометрическое индексов по формуле (4):

$$I_{\text{э}} = \sqrt[8]{I_{Эн_ВВП} \cdot I_{Эл_ВВП} \cdot I_{Эн_вооруж} \cdot I_{Эл_вооруж} \cdot I_{CO_2/чел.} \cdot I_{У_ВВП} \cdot I_{ТЭР/чел.} \cdot I_{Э-э/чел.}} \quad (4)$$

Алгоритмом расчета предусмотрено, что бóльшему значению интегрального индекса энергоэффективности соответствует более высокий уровень энергоэффективности экономики.

Одним из достоинств предлагаемого алгоритма расчета интегрального индекса энергоэффективности является тот факт, что в основу положены не субъективные оценки экспертов, а реальные числовые показатели, взятые из официальных статистических источников. Исходя из этого, алгоритм относительно объективен и поддается верификации.

Выполненные автором расчеты интегрального индекса энергоэффективности для 140 стран (регионов) мира показали, что Беларусь занимает 49 место в рейтинге стран мира по энергоэффективности, Украина – 63 место, что является, по нашему мнению, более объективной оценкой по сравнению оценкой энергоэффективности только по показателю энергоемкости

ВВП. Исходя из принятой методологии в числе наиболее энергоэффективных стран находятся Исландия, Норвегия, Бахрейн, Люксембург, Кувейт, Финляндия, Канада, США, Швеция. Страны «большой семерки» и «большой восьмерки» расположились соответственно на 17 и 18 местах, страны ЕС – на 33 месте.

Литература

1. Key world energy statistics [Electronic resource]: IEA, 2015. – Mode of access: <http://www.iea.org>. – Date of access: 30.12.2015.

2. Дайнеко А.Е. Методические рекомендации по оценке уровня энергоэффективности экономики Республики Беларусь / А.Е. Дайнеко, В.М. Цилибина; науч. Ред. А.Е. Дайнеко; Ин-т экономики НАН Беларуси. – Минск: Право и экономика, 2015. – 43с. – (Серия «Высшая школа бизнеса»).

3. Дайнеко А.Е., Энергоэффективность экономики Беларуси / А.Е. Дайнеко, Л.П. Падалко, В.М. Цилибина; науч. ред. А. Е. Дайнеко; Нац. акад. наук Беларуси, И-т экономики. – Минск : Беларуская навука, 2016. – 363 с. – (Белорусская экономическая школа).

4. Цилибина В.М. Оценка уровня энергоэффективности государств ЕАЭС // Стратегия развития экономики Беларуси: факторы формирования и инструменты реализации: доклады Международной научно-практической конференции (23-24 апреля 2015 г., г. Минск) / Ин-т экономики НАН Беларуси.– Минск: Право и экономика. 2015. 278с. С. 258-274.

5. Цилибина В.М. Совершенствование модели оценки эффективности использования топливно-энергетических ресурсов // раздел колл. монографии: Система экономических институтов Республики Беларусь/ под общ. ред. А.Е. Дайнеко; Нац. акад. наук Беларуси, И-т экономики. – Минск: Беларуская навука, 2015. – 279 с. С 220-244.

References

1. Key world energy statistics [Electronic resource]: IEA, 2015. – Mode of access: <http://www.iea.org>. – Date of access: 30.12.2015.

2. Dayneko A.E. Metodicheskie rekomendatsii po otsenke urovnya energoeffektivnosti ekonomiki Respubliki Belarus / A.E. Dayneko, V.M. Tsilibina; nauch. Red. A.E. Dayneko; In-t ekonomiki NAN Belarusi. – Minsk: Pravo i ekonomika, 2015. – 43s. – (Seriya «Vyisshaya shkola biznesa»).

3. Dayneko A.E., Energoeffektivnost ekonomiki Belarusi / A.E. Dayneko, L.P. Padalko, V.M. Tsilibina; nauch. red. A. E. Dayneko; Nats. akad. nauk Belarusi, I-t ekonomiki. – Minsk : Belaruskaya navuka, 2016. – 363 s. – (Belorusskaya ekonomicheskaya shkola).

4. Tsilibina V.M. Otsenka urovnya energoeffektivnosti gosudarstv EAES // Strategiya razvitiya ekonomiki Belarusi: faktoryi formirovaniya i instrumentyi realizatsii: dokladyi Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii (23-24 aprelya 2015 g., g. Minsk) / In-t ekonomiki NAN Belarusi.– Minsk: Pravo i ekonomika. 2015. 278s. S. 258-274.

5. Tsilibina V.M. Sovershenstvovanie modeli otsenki effektivnosti ispolzovaniya toplivno-energeticheskikh resursov // razdel koll. monografii: Sistema ekonomicheskikh institutov Respubliki Belarus/ pod obsch. red. A.E. Dayneko; Nats. akad. nauk Belarusi, I-t ekonomiki. – Minsk: Belaruskaya navuka, 2015. – 279 s. S 220-244.

Цуркан (Шушу) А.Г.

д.э.н., проф., проректор Европейского университета Молдовы

aurelia-turcan@mail.ru

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ И ИННОВАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ МОЛДОВЫ

АННОТАЦИЯ. В статье отражаются основные направления модернизации инновационной инфраструктуры Молдовы, которая направлена на эффективное использование научного потенциала за счет стимулирования роста инноваций. Однако этот процесс возможен только при условии, что молдавский бизнес будет широко заинтересован в новшествах.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инновации, инновационная инфраструктура, малый инновационный бизнес, инновационный путь.

ABSTRACT. The article reflects the main areas of innovation infrastructure modernization of Moldova, which is aimed at efficient use of scientific potential by stimulating the growth of innovation. However, this process is only possible on condition that the Moldovan business will be widely interested in innovations.

KEYWORDS: Innovations, innovation infrastructure, small business innovation, innovative way.

Одним из приоритетов построения общества знаний является «создание эффективной инновационной инфраструктуры (ИИ), ориентированной на быстрое внедрение результатов научных разработок. Она предполагает создание благоприятных условий для инновационных малых и средних предприятий и их интеграцию с научной средой, создание механизмов поддержки и стимулирования инноваций со стороны государства, изменение акцентов на скорость технологического трансфера, быстроту получения практических результатов от инвестиций в исследования» [1].

Инновационная инфраструктура является связующим звеном между результатами научных исследований и рынком, государством и предпринимательским сектором экономики, так как представляет целый комплекс взаимосвязанных структур.

Основу ИИ национальной инновационной системы составляют центры трансфера технологий, инновационно-технологические центры, технопарки и территории высоких технологий, фонды поддержки научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ, фонды стартового и венчурного финансирования, центры подготовки специализированных кадров (персонала) и по информационному обеспечению инновационной деятельности и др. [5].

Субъекты инновационной деятельности – физические и юридические лица, непосредственно участвующие в создании, внедрении и распространении инноваций.

Исследования показывают, что правильная архитектура инновационной инфраструктуры обеспечивает высокий уровень коммерциализации инноваций, включает следующие подсистемы:

- производственно-технологическая: различные виды организаций, отвечающих за эффективное развитие инновационного предпринимательства
- финансовая: различные типы фондов - бюджетные, венчурные, страховые, инвестиционные, а также другие финансовые институты, такие как, например, фондовый рынок, особенно в части высокотехнологичных компаний;
- экспертно-консалтинговая: организации, занятые оказанием услуг в сфере интеллектуальной собственности, стандартизации, сертификации, а также центры консалтинга, как общего, так и специализирующегося в сферах финансов, инвестиций, маркетинга, управления и т.д;
- информационная: собственно, базы данных и знаний, и центры доступа, а также аналитические, статистические, информационные и т.п. центры;
- кадровая: центры подготовки кадров для инновационной деятельности, образовательные учреждения по подготовке и переподготовке кадров в области научно-инновационного менеджмента, технологического аудита, маркетинга и т.д.[4]

Учитывая комплексный характер инновационных процессов, а также высокий уровень рисков инновационной деятельности, успешное функционирование инновационных организаций невозможно без формирования специальной поддерживающей инфраструктуры, *создания благоприятной среды* для субъектов инновационной деятельности. При отсутствии элементов такой инфраструктуры успешное осуществление инновационных проектов становится случайным исключением, что сказывается на инновационном климате.

Применительно к рассматриваемым проблемам будем называть инновационной инфраструктурой совокупность всех подсистем, обеспечивающих доступ к различным ресурсам и/или оказывающих те или иные услуги участникам инновационной деятельности. При этом, каждая страна имеет свои национальные особенности, в соответствии с которыми и разрабатывается *нормативно-правового база*. В Р.Молдова Согласно Кодексу науки и инноваций (ст.25) действует следующее определение *инфраструктуры области науки и инноваций*: совокупность организаций, содействующих осуществлению научной и инновационной деятельности: Академия наук, другие организации в данной области, финансовые учреждения, фонды и агентства по поддержке указанной деятельности, бизнес-инкубаторы, инновационные парки (научные, научно-технические и технологические), предприятия и другие специализированные организации.[2, ст.25]

Инновационная инфраструктура Молдовы начала создаваться именно с создания *производственно-технологической подсистемы* в 2007 году, когда создали Научно-технологический парк «Academica» (29 резидентов) и Инновационный инкубатор «Inovatorul» (4 резидента). В 2008 был создан Научно-технологический парк «INAGRO» (8 резидентов) в области экологии и

интенсивного сельского хозяйства, а в 2009 году – Научно-технологический парк «Micronanoteh» в области микроэлектроники и нанотехнологий.

АНМ активно использует возможности поддержки и стимулирования инновационной деятельности, предлагаемые зарубежными и международными организациями, такими как UNECE, UNIDO, программа Европейской Комиссии TAIEХ и TWINNING, OCEMN, Science and Technology Center in Ukraine(STCU),SCOPE(S(научно-техническое сотрудничество между государствами Восточной Европы и Швейцарии), программа НАТО «Наука ради мира и безопасности», и т.д. [6]

При непосредственном участии АНМ была создана актуальная инфраструктура инновационного процесса, которую, по мнению автора, необходимо усовершенствовать в соответствии с вышеизложенными требованиями.

В настоящее время в Республике Молдова существуют три научно-технологических парка и один инновационный инкубатор, которые способствуют повышению эффективности внедрения результатов научных исследований в производство, доведения до потребителя конкурентоспособной промышленной продукции, работ и услуг, основанных на инновациях[3]: *Научно-технологический парк «ACADEMICA»*; *Научно-технологический парк «INAGRO»*, - специализируется в интенсивном и экологическом сельском хозяйстве; *Научно-технологический парк «MICRONANOTEH»*, - специализируется в микроэлектронике и нанотехнологиях; *Инновационный Инкубатор «INOVATORUL»*, - универсальная специализация. *Инновационный Инкубатор «POLITEHNICA»* и *Инновационный Инкубатор «UNIVERSIENCA»*.

Модель молдавской инновационной инфраструктуры (основы которой были созданы АНМ) не разработана до конца, так как в ней не представлены все подсистемы формирующие инновационную инфраструктуру. На нынешнем этапе, Молдове следует обратить внимание не только на создание, но и на развитие основных элементов инновационной инфраструктуры таким образом, чтобы создать целостную и сбалансированную модель, соединяющую научные прорывы и предпринимательство. При этом следует учитывать, что на нынешнем этапе развития инновационной инфраструктуры, модель, которая основана на развитии только производственно-технологической составляющей инновационной инфраструктуры, уже устарела. Вот почему следует перейти на более прогрессивную форму развития модели инновационной инфраструктуры, основанной на развитии всех составляющих, которая сможет охватить всех потенциальных участников для более сбалансированного развития.

При этом, анализируя молдавскую модель инновационной инфраструктуры следует отметить, что развитие инновационной деятельности в основном сконцентрировано на некоторых элементах государственного и отраслевого уровнях, и совершенно не разработана на межфирменном уровне. Региональный уровень, а тем более районный уровень в нашей стране еще малоразвит. При развитии инновационной деятельности на этом уровне одной из прогрессивной формы может стать университетско - промышленный

инновационный центр, при условии развития инфраструктуры. Далее необходимо будет создать все подсистемы инновационной инфраструктуры, так как только в этом случае возможно сбалансированное развитие инновационного предпринимательства в нашей стране. Однако мы можем разрабатывать различные концепции и стратегии инновационного развития, которые без создания всех необходимых составляющих, и в том числе и создания всех подсистем инновационной инфраструктуры, не будут иметь успех, а страна так и будет отставать в инновационном плане на многие годы. И это притом, что научная и образовательная составляющие выглядят куда более выгодно. Создать данную целостную структуру не под силу только усилиями Академии Наук Молдовы, это ответственность целого государства и только от качественного взаимодействия всех актеров общества в целом возможны хорошие результаты. Необходимо понять, что инновационные проекты должны основываться на научных разработках, а не на покупке и тиражировании старых технологий и продукции.

Следует отметить, что за создание инфраструктуры на нынешней, начальной стадии развития должно отвечать государство.

Молдова должна сделать ставку на эффективное использование трудового и, прежде всего, интеллектуального потенциала страны. Весь накопленный опыт доказывает, что на роль лидеров в социально-экономическом развитии претендовали государства, имеющие наиболее высокий уровень образования, науки, здравоохранения, культуры и высокую долю наукоёмкого сектора экономики. Само поддержание и умножение этого потенциала обходится ныне крайне дорого. Но без него нет, и не может быть, инновационного общества, независимого государства, способного к быстрому саморазвитию в современной сложной геополитической и экономической обстановке. Вместе с тем, не следует отказываться от закупки лицензий, активного сотрудничества с зарубежными специалистами и других методов заимствования технологий.

Литература

1. Дука Георге. Четыре пилонa экономики знаний. "Экономическое обозрение", 04.09.2009, № 32
2. Закон Республики Молдова. Кодекс Республики Молдова о науке и инновациях N 259-XV от 15.07.2004. Мониторул Официал ал Р.Молдова N 125-129/663 от 30.07.2004. Статья 25.
3. Электронный ресурс, режим доступа: www.aitt.md
4. Электронный ресурс, режим доступа: www.beafnd.org
5. Термины. Электронный ресурс, режим доступа: <http://liir.bash.ru/term/53-newsflash-5.html>/ационная инуктура
6. Электронный ресурс, режим доступа: http://akademos.asm.md/files/11_12_Conceptia%20reformarii%20sferei%20stiintei%20si%20inovarii.pdf

Шинкар О.І.

аспірант

Національний Університет “Києво – Могилянська Академія”

o.shynkar@ukma.edu.ua

ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ВИТРАТ НА ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗРОБКИ: ПОРІВНЯННЯ УКРАЇНИ З ОБРАНИМИ КРАЇНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

АНОТАЦІЯ. Проведено економетричний аналіз впливу державних та приватних витрат в сфері досліджень та розробок на рівень економічного розвитку (ВВП) України у порівнянні з розвиненими країнами Європейського Союзу з різним рівнем інноваційного розвитку, а саме інноваційних лідерів, інноваційних послідовників та помірних новаторів, визначених за даними Innovation Union Scoreboard. У роботі як інструментальний базис дослідження впливу витрат в сфері досліджень та розробок на рівень економічного розвитку країн пропонується сучасний економетричний апарат на основі моделі панельних даних.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: державна інноваційна політика, рівень економічного розвитку, державні та приватні витрати на дослідження та розробки, модель панельних даних.

IMPACT ON ECONOMIC GROWTH OF EXPENDITURES ON RESEARCH AND DEVELOPMENT: COMPARISON OF UKRAINE AND SELECTED COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

ABSTRACT. To understand the need for government intervention in the financing of innovation sphere we conducted econometric analysis for finding the impact of public and private expenditures in research and development sphere on the level of economic development (GDP) in Ukraine in comparison with developed European Union countries with different levels of innovative development, such as innovation leaders, innovation followers and moderate innovators, which were defined according Innovation Union Scoreboard. In our article as a research tool of impact expenditures in research and development sphere on the level of economic development was proposed a modern econometric apparatus, which is based on panel data models.

KEYWORDS: state innovation policy, level of economic development, public and private expenditures on research and development sphere, panel data model.

Ми підтримуємо думку, що Україна не має іншої можливості посісти належне місце серед розвинених країн, ніж перейти на інноваційний шлях розвитку. Проте, на сьогодні суттєвим чинником, що стримує інноваційний процес в країні, є відсутність належного фінансового забезпечення інноваційної діяльності. Держава зобов'язана повною мірою використовувати свої власні можливості фінансування сфери досліджень і розробок, передусім тих

напрямів, які не обіцяють негайної прибутковості, але необхідні для подальшого розвитку. Саме відсутністю достатнього рівня державної фінансової підтримки інноваційної діяльності пояснюється незадовільний стан розробки та впровадження у виробництво нових технологій в Україні [19].

Аналізу з'ясування впливу державних та приватних витрат у сфері досліджень і розробок на рівень економічного розвитку України через аспект фінансування присвячена недостатня кількість досліджень. Серед існуючих публікацій щодо цієї проблематики можна виділити роботи таких вчених, як Ю Бажал, О. Гармашова, І. Гагауз, В. Геєць О. Діняк, О. Зубарев, І. Кульчицький, Г. Левченко, В. Меньяло, В. Наумов, В. Письменний, О. Сімсон, П. Смертенко, Л. Федулова, Л. Чернишов та ін. [2;3;6;7;13;14].

Цією проблематикою опікуються багато іноземних дослідників. Американські вчені Бері Бозман та Альберт Лінк вважають, що початковим двигуном економічного зростання країни є дослідження та розробки, саме вони призводять до технологічних змін, тому фінансування цієї сфери є найважливішим завданням кожної країни [16; 17]. За думкою И. Парка, на початковій стадії зародження національних інноваційних систем роль держави у фінансуванні наукових досліджень переважає; на наступній стадії розвитку досягається баланс між участю держави (або суспільного сектора) у фінансуванні інновацій та приватних інвестицій (або бізнес-сектора), що створює можливості вибору альтернатив подальшого розвитку; на третьому етапі, коли національна інноваційна система стає достатньо розвиненою, провідну роль у фінансуванні інновацій відіграє бізнесовий сектор [2]. В якості прикладу узагальнюючої роботи з цих питань з використанням економетричних інструментів кількісного аналізу можна виділити роботу RoelvanElk, BartVerspagen, BasterWeel, KarenvanderWiel, а також BramWouterse[9]. В результаті їх дослідження було зроблено висновок, що віддача від державних витрат на дослідження та розробки не є автоматичною і прямо залежить від національного контексту, в якому інституції та політика уряду грають важливу роль.

В Україні існують різні підходи щодо питання, чи повинна держава втручатись і фінансувати інноваційну діяльність. Одна група вчених вважає, що фінансування сфери досліджень та розробок – це передусім обов'язок держави. Оскільки без державного фінансування неможливий ефективний розвиток інноваційної сфери в країні. В той же час інша група вчених вважає, що держава неспроможна забезпечити потрібний рівень фінансування сфери досліджень та розробок. Оскільки вона бере участь у цьому процесі на партнерських основах. Держава створює стимули для того, щоб приватний сектор був зацікавлений у вкладенні коштів в інноваційну сферу. В рекомендаціях парламентських слухань на тему: "Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави", схвалених Постановою Верховної Ради України від 11 лютого 2015 року зазначено: "В Україні за роки незалежності наука втратила функції впливу на соціально-економічний розвиток держави, також до критичного рівня знизився показник

вітчизняного науково-технічного потенціалу, що стало загрозою національній безпеці України” [12]. Третя група вчених вважає, що партнерська участь держави у фінансуванні інноваційних проектів сприяє активізації інших суб’єктів економіки. В усіх країнах світу фінансування інноваційної діяльності здійснюється як з державних, так і з приватних джерел.

Статистичний аналіз показує, що самий високий рівень державного фінансування інноваційної діяльності мають дві країни: інноваційний лідер Фінляндія (1,2% до ВВП), та інноваційний послідовник, що розвивається дуже великими темпами – Естонія (1,1% до ВВП). Більшість аналізованих країн (76%) мали державне фінансування на рівні 0,5 – 1,0% до ВВП. Рівень фінансування сфери досліджень та розробок в Україні, який становить 0,14% до ВВП, є надзвичайно малим у порівнянні з іншими аналізованими країнами, 84% яких мають державне фінансування більше ніж 0,5% до ВВП. Такий рівень державного фінансування інноваційної діяльності в країні є неприродним і повинен бути збільшений як найшвидше.

Отже, враховуючи той факт, що на сьогодні немає єдиної думки вчених з приводу: чи повинна держава втручатись та фінансувати інноваційний процес в країні, а аналіз фактичного фінансування сфери досліджень та розробок показав, що Україна має найнижчий рівень державного фінансування інноваційної діяльності у порівнянні з іншими країнами світу, яскраво визначилась проблема з’ясування впливу державних витрат у сфері досліджень та розробок на рівень економічного розвитку України.

Нами було проведено регресійний аналіз з’ясування впливу на рівень економічного розвитку факторів: державних та приватних витрат на дослідження та розробки, валового нагромадження та зайнятості по трьом групам країн: інноваційних лідерів (Німеччини, Фінляндії), інноваційних послідовників (Франції, Естонії) та помірних новаторів (Іспанії, Португалії та Польщі) у порівнянні з Україною на основі моделі панельних даних за допомогою статистичного пакету STATA.

Ми припускаємо, що збільшення державного фінансування сфери досліджень та розробок призведе до збільшення рівня економічного розвитку країни. Більш того, для країн, які ще тільки розвиваються, цей фактор є найголовнішим фактором економічного зростання. А для розвинутих країн, крім державного фінансування сфери досліджень та розробок, недосліджені фактори також мають вагомий вплив на рівень економічного розвитку. Такими факторами є нормативно-правова база, інституції, система пільгового оподаткування інноваційних проектів та інші. В таблиці 1 представлено основні результати моделі панельних даних з фіксованими ефектами, побудованої за методом найменших квадратів з *dummy* змінними.

Таблиця 1

Основні результати моделі панельних даних з фіксованими ефектами, побудованої за методом найменших квадратів з *dumtu* змінними

Показник	Коефіцієнти впливу
Приватні R&D витрати на одного зайнятого	9,0896***
Державні R&D витрати на одного зайнятого	9.444***
Валове нагромадження на одного зайнятого	0.438***
Зайнятість	-0.0008***
Індивідуальні ефекти впливу факторів для кожної країни (u_i)	
Іспанія	-13.053**
Естонія	-50.484***
Фінляндія	-38.746***
Франція	-9.091**
Польща	-32.646***
Португалія	-38.285***
Україна	-45.051***
Константа	74.707***
Кількість спостережень	140
R^2	0.984
Примітка. ***/** Означає значущість 1% і 5%.	

Таким чином, економетричне дослідження підтвердило нашу гіпотезу, що державні витрати на дослідження та розробки мають найвагомійший вплив на рівень економічного розвитку (коефіцієнт впливу 9,44) серед інших факторів, що досліджувались. При цьому, потрібно відмітити, що приватні витрати також позитивно впливають на залежну змінну (коефіцієнт впливу 9,08). Отримані нами результати показали, що збільшення державних та приватних витрат на дослідження і розробки призведе до збільшення рівня економічного розвитку країни. В таблиці 2 представлено константи для кожної країни з урахуванням індивідуальних ефектів.

Таблиця 2

Константи для кожної країни з урахуванням індивідуальних ефектів

Країна	Константи впливу недосліджених факторів на рівень економічного розвитку для кожної країни
Німеччина	$a_0=74.71$
Іспанія	$a_0=61.66$
Естонія	$a_0=24.23$
Фінляндія	$a_0=35.96$
Франція	$a_0=65.62$
Польща	$a_0=42.06$
Португалія	$a_0=36.42$
Україна	$a_0=29.66$

З таблиці 2 видно, що вплив недосліджуваних факторів на рівень економічного розвитку найбільший у високорозвинутих країнах, таких як Німеччина, Іспанія та Франція. В країнах, що тільки розвиваються (Україна, Естонія) цей вплив значно менший, тому ці країни більш залежать від фінансування сфери досліджень та розробок. Нами були отримані результати, що якщо б Естонія не була б лідером у державному фінансуванні сфери досліджень та розробок, то рівень її б економічного розвитку був би навіть меншим, ніж в Україні. Побудована модель ще раз підтвердила той факт, що Україні необхідно різко збільшити фінансування інноваційної діяльності для того, щоб досягти сталого економічного розвитку.

Таким чином, наука в Україні не втратила свого впливу на соціально-економічний розвиток держави, як це було зазначено в рекомендаціях парламентських слухань на тему: "Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави". Модель панельних даних показала, що процес, який відбувається в Україні схожий на процес, що відбувається в розвинутих країнах Європейського Союзу, а саме збільшення витрат на дослідження та розробки призводить до збільшення рівня економічного розвитку країни (ВВП). Державне фінансування сфери досліджень та розробок залишається одним з найвагоміших факторів, який призводить до економічного зростання країни. Більш того, економетричний аналіз показав, що такі країни, як Німеччина, Франція, Іспанія та Польща, які є високорозвинутими за рахунок інших факторів, які не досліджувались, не перестають збільшувати фінансування інноваційної діяльності в країні, оскільки довгостроковий період зростання рівня економічного розвитку країни залежить від темпу її технічного прогресу.

Література

1. Аналіз законодавства України у сфері досліджень, розробок та інноваційної діяльності та пропозиції щодо доповнень до законодавства. Проект ЄС "Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні". – К. : Фенікс. 2011. – 349 с.
2. Гармашова О.П., Діняк О.А. Шляхи вирішення проблеми фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні // Вісник СевНТУ : зб. наук. пр. Серія: Економіка і фінанси. – 2011. – Вип. 116.
3. Гармонізація та синхронізація європейських та українських інноваційних програм. : Міжнародний науково-практичний семінар, Київ, червень 2011 / Редкол.: Смертенко П.С. та ін.
4. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]/ Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с. : табл., рис.
6. Сімсон О. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері // Вісник: зб. наук. пр. Серія: Трибуна докторанта. – 2011. – №4

7. Федулова Л.І. Державна політика розбудови економіки знань: особливості реалізації антикризової стратегії. [Електронний ресурс]/ Режим доступу: <http://udik.com.ua/articles/article-231/>
8. OECD's Main Science and Technology. [Електронний ресурс]/Access:<https://data.oecd.org>
9. Roel van Elk, Bart Verspagen, Bas ter Weel, Karen van der Wiel and Bram Wouterse A macroeconomic analysis of the returns to public R&D investments [Електронний ресурс]/ Access: <http://www.merit.unu.edu/publications/working-papers/abstract/?id=5875>
10. World Bank Data. [Електронний ресурс]/ Access: <http://data.worldbank.org/indicator>
11. OESD's Report Science and Technology [Електронний ресурс]/ Access: http://www.oecd.org/std/08_Science_and_technology.pdf
12. Рекомендації парламентських слухань на тему "Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави" [Електронний ресурс]/ Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/182-19#n12>
13. Меняйло В.І. Ефективність бюджетного фінансування науки як дієвий інструмент державної політики у сфері наукової, науково-технічної діяльності [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/5014950/>
14. Письменний В.І. Проблеми фінансування науки в Україні та світі в умовах формування системи економіки знань [Електронний ресурс] / Режим доступу:http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vsna_ekon_2013_5_6
15. Hun Myoung Park Practical Guides To Panel Data Modeling: A Step by Step Analysis Using Stata [Електронний ресурс]/ Access: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:CD4IPo4Yyp8J:https://www.researchgate.net/file.PostFileLoader.html%3Fid%3D5693be5c6307d98b468b4587%26assetKey%3DAS%253A316718994395136%25401452523100322+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=safari>
16. Bozemann, Barry and Albert N. Link Investments in Technology: Corporate Strategies and Public Policy Alternatives, New York: Praeger publishers, 1983
17. Albert N. Link Public/Private Partnerships: Innovation Strategies and Policy Alternatives, New York: Springer Science + Business Media, 2006
18. Innovation Union Scoreboard 2011 The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation [Електронний ресурс]/ Access: [http://www.businessincyprus.gov.cy/mcit/psc/psc.nsf/eki18_gr/78CEBDCB86B3A1BEC22575EE002F66F7/\\$file/Πίνακας%20Αποτελεσμάτων%20Ερευνας%20και%20Καινοτομίας%20%202011\(EN\).pdf](http://www.businessincyprus.gov.cy/mcit/psc/psc.nsf/eki18_gr/78CEBDCB86B3A1BEC22575EE002F66F7/$file/Πίνακας%20Αποτελεσμάτων%20Ερευνας%20και%20Καινοτομίας%20%202011(EN).pdf)
19. Гаман М.В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід: Монографія. – К.: Вікторія, 2004. – 312 с.

20. Кукурудза І.І., Прощаликіна А.М. Інноваційна діяльність: стан і роль в економічному зростанні країн з трансформаційною економікою: Монографія / І.І. Кукурудза, А.М. Прощаликіна. – Черкаси : ЧНУ, 2011. – 168 с.
21. Никифоров А.Є Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління : Монографія / А.Є. Никифоров. – К.: КНЕУ, 2010. – 420 с.
22. Присяжнюк А.Ю. Управління інноваційною діяльністю на засадах формування фінансових потоків: Автореферат / А.Ю. Присяжнюк. – К. – 2009.
23. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: національна доповідь / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Є.М. Кужель, О.В. Лібанова та ін. – К., Держкомпідприємство, 2008. – С. 75
24. Ю. В. Великий Проблеми інноваційного розвитку економіки України // [Електроний ресурс] // Режим доступу: [http://nvisnik.gesci.stu.cn.ua/pdf/2011/nv_2\(10\)/104-108.pdf](http://nvisnik.gesci.stu.cn.ua/pdf/2011/nv_2(10)/104-108.pdf)
25. Саталкіна Л.О., Лакіза В.В. Особливості фінансування інноваційної сфери в розвинених країнах світу // [Електроний ресурс] // Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10051/1/44.pdf>
26. С.О. Коваленко Державне регулювання фінансового забезпечення інноваційного розвитку: українські реалії і зарубіжний досвід // [Електроний ресурс] // Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=690>
27. І.М. Кобушко Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду // [Електроний ресурс] // Режим доступу: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2011_2_124_130_0.pdf

Шкригун В.Л.

к.е.н., с.н.с. Институт экономики промышленности НАН Украины

v.shk2016@gmail.com

Хазанова Н.Н.

ТЕНДЕНЦИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

АННОТАЦИЯ. В статье проанализированы пути инновационного развития развитых стран, предложены подходы к формированию инновационного развития страны в целом и определены отличия инновационного развития регионов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: развитие инновационных процессов в развитых странах, инновационный потенциал регионов Украины, инновационная деятельность предприятий.

TENDENTIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

ABSTRACT. In this article have been analyzed the ways of innovative development of the developed countries, suggested approaches to the formation of innovative development of the country as a whole and identified difference between innovative developments of regions.

KEYWORDS: development of innovative processes in the developed countries, the innovative potential of regions of Ukraine, innovation enterprises.

Анализ последних достижений и публикаций. Методологическим проблемам инновационного развития уделено внимание в работах А.И. Амоши, проблемам развития малого и среднего бизнеса посвящены работы В.И. Ляшенко, М. Саган проанализировал проблемы децентрализации в Польше.

Постановка проблемы. Необходимость инновационного развития экономики определяется мировыми тенденциями экономических процессов и характерна для всех стран. Развитые страны выработали каждая свой путь развития и накопили значительный опыт. Научный интерес представляет изучение и анализ опыта экономического развития стран Западной и Восточной Европы. Результатом исследований являются определение тенденций инновационного развития как процесса и подходов к формированию инновационной среды для Украины на региональном и национальном уровнях.

Процессы развития экономики в направлении инновационного развития прошли и проходят во многих странах и отражают мировые тенденции трансформации экономических процессов. В развитых странах они начались еще в XX веке, менее развитые страны сталкиваются с необходимостью таких преобразований в настоящее время. Одной из самых первых с этой задачей столкнулась Англия, позже Франция, Германия, Италия, Скандинавские страны. В 90-е годы XX столетия эти же вопросы встали перед странами Восточной Европы. Для определения перспектив и проблем инновационного

развития экономики Украины целесообразно проанализировать опыт других стран, успешно прошедших и проходящих этот путь в настоящее время.

Мировой опыт выхода экономики страны из кризисного состояния говорит о том, что базовым условием модернизации экономики любой страны является развитие процессов децентрализации государственного управления. В целом этот процесс идет в направлении расширения процессов самоуправления через делегирование власти на нижние уровни в управленческой иерархии под контролем государства. Это взаимодействие устанавливается в каждой стране свое, исходя из имеющихся социально-экономических условий.

Существует три основные модели децентрализации: деволюция, деконцентрация и делегирование. Следует отметить, что вид децентрализации определен уровнем развития местного самоуправления и политическим устройством государства и способом их взаимодействия, обусловленными основными общественными ценностями каждой страны. Например, развитая государственность в Германии обусловила необходимость делегирования, гражданское общество в Англии – деволюции, гражданственность во Франции – деконцентрации. Местное самоуправление в Англии кроме экономической имеет некоторую политическую самостоятельность и широкое перераспределение функций управления по горизонтали. В Германии кроме горизонтали существует и вертикальная четырехуровневая структура управления. Во Франции в основу процессов децентрализации положено максимальное использование демократических принципов управления на местном, региональном и общенациональном уровнях. Трехуровневая система регионального управления в Италии предполагает широчайшую свободу регионов вплоть до решения культурных, языковых, образовательных вопросов, объединяющим началом которой является экономика. Широкое самоуправление в Скандинавских странах опирается на развитое гражданское общество, которое сформировалось под влиянием необходимости объединяться перед угрозой тяжелых климатических условий – угрозы затопления в Голландии, длительной и суровой зимы – в Норвегии, что предполагает широкую местную автономию. Началом децентрализации в Польше были 80-е годы, а сама децентрализация началась в 1990 году и окончательно сформировалась лишь к 1999 году в виде трехуровневой системы самоуправления без отношений подчинения или зависимости. Каждый уровень имеет свою законодательную базу. Финансовый контроль осуществляют специальные расчетные палаты. Для Польши характерно широкое участие фондов Евросоюза, доступ к которым имеют органы местного самоуправления для выполнения конкретных проектов. Более или менее успешно проходят процессы децентрализации и в других странах Восточной Европы, но они пока политизированы, ощущается недостаток «права» в решении экономических задач и низкий уровень развития местного самоуправления.

Украине тоже предстоит пройти этот путь. Соглашение об Ассоциации между Украиной и ЕС было подписано и ратифицировано Верховной Радой и

Европарламентом 16 сентября 2014 г. и определило курс на децентрализацию власти, положив начало процессу развития гражданского общества в стране в целом и развитию территориальных громад.

В экономике Украины территориальные громады играют ключевую роль, что подтверждает проведенный анализ инновационной активности промышленных предприятий: инновационно активными являются предприятия малого и среднего бизнеса, ориентированные в основном на решение региональных задач непромышленного характера (табл. 1). В перспективе именно они могут стать центрами развития определенных территорий.

Известно, что различные регионы Украины имеют значительные отличия в структуре валовой добавленной стоимости и соответственно условия для инноваций. Для регионов и предприятий, имеющих «ресурсную» экономику инновации требуют огромных материальных затрат, времени и государственного участия, так как невозможно на местном уровне обособленно решать задачи структурных изменений в экономике. Такое развитие возможно на основе уже сложившейся структуры экономики региона или же с помощью создания абсолютно нового направления. В мировой практике таких примеров множество. Это Манчестер и Ливерпуль в Великобритании, Лилль во Франции, Турин в Италии, Рурская область в Германии.

Для реализации алгоритма такого процесса в Украине интересен опыт Рура. В Германии в Рурской области в 50-х годах начался кризис в угольной промышленности, охвативший все смежные отрасли промышленности в регионе. Для выживания региона потребовалось создание «нового» продукта и соответствующих структурных изменений в экономике, которые и начались в конце 60-х годов. Для этого была разработана «Программа развития Рура», которая определила комплексное развитие всего региона, а не отдельных отраслей. Это развитие имело социальную направленность – улучшение инфраструктуры, образования, транспортной системы и переход от государственного регулирования и финансирования промышленности к созданию условий для формирования региональной инновационной системы. Эта система включала в себя вузы, техникумы, исследовательские организации. В 80-х годах в стране был взят курс на диверсификацию экономики и, соответственно, развитие малого и среднего бизнеса. Связующим звеном стали многочисленные инновационные организации, обеспечивающие внедрение инновационных технологий, трансфер инновационных технологий, поддержка молодых предприятий. Эти структуры смогли объединиться для решения поставленной задачи для региона – решение экологических проблем Рура. Появился кластер экологических технологий, который полностью сформировался к 80-м годам. Для этого также была создана соответствующая

Таблица 1

Количество предприятий по их размерам и видам экономической деятельности¹ в 2014 году[1]

	Всего, единиц	В том числе							
		крупные предприятия		средние предприятия		малые предприятия		из них	
		единиц	в % к общему количеству предприятий соответствующего вида деятельности	единиц	в % к общему количеству предприятий соответствующего вида деятельности	единиц	в % к общему количеству предприятий соответствующего вида деятельности	единиц	в % к общему количеству предприятий соответствующего вида деятельности
Всего²	341001	497	0,1	15906	4,7	324598	95,2	278922	81,8
в том числе									
сельское, лесное и рыбное хозяйство	46012	28	0,1	2595	5,6	43389	94,3	38430	83,5
промышленность	42187	289	0,7	4791	11,3	37107	88,0	28263	67,0
строительство	29785	4	0,0	930	3,1	28851	96,9	24468	82,1
оптовая и розничная торговля; ремонт автотранспортных средств и мотоциклов	93972	126	0,1	3004	3,2	90842	96,7	80028	85,2
транспорт, складское хозяйство, почтовая курьерская деятельность	14909	28	0,2	1124	7,5	13757	92,3	11095	74,4
временное размещение организация питания	7885	1	0,0	291	3,7	7593	96,3	6342	80,4

информация и телекоммуникации	13319	6	0,0	374	2,8	12939	97,2	11113	83,4
финансовая и страховая деятельность	4410	1	0,0	326	7,4	4083	92,6	3414	77,4
операции с недвижимым имуществом	31201	1	0,0	481	1,5	30719	98,5	27875	89,3
профессиональная, научная и техническая деятельность	30028	6	0,0	692	2,3	29330	97,7	26674	88,8
деятельность в сфере административного и вспомогательного обслуживания	15177	3	0,0	897	5,9	14277	94,1	11591	76,4
образование	2081	–	–	58	2,8	2023	97,2	1689	81,2
здравоохранение и предоставления социальной помощи	4093	–	–	204	5,0	3889	95,0	2873	70,2
искусство, спорт, развлечения и отдых	1946	4	0,2	95	4,9	1847	94,9	1627	83,6
предоставление других видов услуг	3996	–	–	44	1,1	3952	98,9	3440	86,1

1 Без учета результатов деятельности банков, бюджетных учреждений, временно оккупированной территории Автономной Республики Крым, м. Севастополя и части зоны проведения антитеррористической операции.

2 Данные уточнены с учетом изменения предприятиями основного вида экономической деятельности.

законодательная база, которая стимулировала предприятия всего комплекса инвестировать в разработку и внедрение экологических технологий и развитие соответствующих бизнес-услуг, логистику, ИТ-технологии, обучение кадров. В поддержку развития Рура была скорректирована политика Северной Рейн-Вестфалии на создание экологического кластера. Со временем этот кластер преобразовался в центр экологических технологий всей Германии (сегодня здесь сосредоточено 20% объема производства этой отрасли в стране), охватывающий различные высокотехнологичные компании, имеющие высокую долю научных исследований, большое количество высококвалифицированных специалистов различных сфер для производства определенного продукта на малых и средних предприятиях. Регион придерживался концепции «обучающего региона». Но Рур полностью не отказался от промышленного сектора – сегодня в нем занято около 15% населения, во вновь созданных отраслях «вторичного сектора» около 30%, в сфере услуг – более 50% населения региона. Можно сказать, что была создана диверсифицированная структура экономики, позволяющая гармонично развиваться региону, а ведущим отраслям стать высокотехнологичными и конкурентными во всем мире.

Примерами таких же преобразований является Манчестер и Ливерпуль в Великобритании, Лилль во Франции, Турин в Италии.

Схематически эту деятельность можно объединить в такие основные направления: прямые инвестиции в создание инновационных центров; законодательное регулирование; инновационная деятельность.

Таким образом, анализируя процесс модернизации экономики в различных странах, можно сказать, что залогом успеха проведенных преобразований является поддержка малого и среднего бизнеса для оперативного и эффективного решения региональных задач развития территорий на основе развитого самоуправления территорий и развитие целостной инновационной системы, а также формирование инновационной среды при прямом участии и контроле государства на национальном уровне.

Литература

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування //Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №38. – Ст.249 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/452/97-%D0%92%D0%A0>

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. №385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п#n11>

4. Трофимова И.Н. Трансформация отношений центральной и местной власти в процессе децентрализации управления (опыт европейских стран) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ars-administrandi.com/article/Trofimova_2011_2.pdf

Шовкалюк В.С.

директор Департаменту інноваційної діяльності та трансферу технологій
МОН України

vshovkalyuk@mon.gov.ua

Чайка Д.Ю.

к.г.н., начальник відділу трансферу технологій

chayka@mon.gov.ua

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОФІЛЬ

АНОТАЦІЯ. Досліджено стан України в низці міжнародних рейтингів. Виявлено, що незважаючи на поліпшення стану у деяких з них, рейтинги, що вказують на технологічний рівень країни демонструють негативну динаміку. Зроблено порівняння України з країнами, що мали на початок 1990-х років близький рівень економічного розвитку та мають близькі економічні та політичні цілі. Представлені нові ініціативи МОН у сфері розвитку інновацій.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: рейтинг, інновації, конкурентоспроможність

UKRAINE'S COMPETITIVENESS AND ITS INNOVATION PROFILE

ABSTRACT. Is investigated the state of Ukraine in a number of ratings. Is found that despite the improvement of some of them, the ratings that indicate the industrial level of country show a negative trend. The comparison of Ukraine with the countries that were at the same economic level at the beginning of the 1990s and have common economic and political goals is made. The information about the new initiatives of MES in the field of innovation.

KEYWORDS: index, innovation, competitiveness.

Україна посідає перше місце в світі за експортом соняшника, третє – за експортом зернових та меду, 5 – яєць, 9 – зброї. Країна має найбільшу кількість розвіданих запасів марганцевих руд, посідає четверте місце за часткою оорних земель (56% країни) та 11 – за виробництвом сталі.

Україна за *Індексом ведення бізнесу* поліпшила свій показник на 13 пунктів і посіла 83-є місце в рейтингу, розташувавшись між Брунеєм і Саудівською Аравією. Але варто відзначити, що відповідно до нової методики в рейтингу за минулий рік Україна опинилася б не на 96 місці, а на 87 місці. Таким чином, результат країна поліпшила тільки на чотири позиції.

За результатами поточного дослідження, перше місце за сумарною сприятливістю умов для підприємницької діяльності дев'ятий рік поспіль посідає Сінгапур, який послідовно проводить реформи, націлені на покращення умов ведення бізнесу. У першу десятку країн-лідерів також увійшли: Нова

Зеландія, Данія, Південна Корея, Гонконг, Велика Британія, США, Швеція, Норвегія та Фінляндія.

Україна належить до країн, які спростили нормативно-правове регулювання та зміцнили правові інститути за показником спрощення процедури започаткування бізнесу. При цьому було спрощено процедуру попередньої реєстрації та реєстраційні формальності (публікація, нотаріальне завірення, інспекція, інші вимоги) та удосконалено он-лайн процедури. Крім того, було скорочено час, необхідний для реєстрації ПДВ, та відмінено збір за реєстрацію нового бізнесу.

Згідно з даними доповіді “Doing Business 2016”, реєстрація підприємства в Україні включає 4 процедури та вимагає не більше семи днів. У той же час все такими ж складними залишаються питання щодо отримання дозволів на будівництво, підключення до електромереж та ліквідації підприємств.

За даними останнього звіту Світового економічного форуму про *глобальну конкурентоспроможність* 2015-2016 рр., Україна поступилася на 3 позиції в рейтингу і посіла 79 місце серед 140 досліджуваних країн. Швейцарія вже сьомий рік поспіль очолює рейтинг. Сінгапур залишився на 2 місці, США зберегли 3 позицію в рейтингу. До першої п'ятірки також увійшли Нідерланди та Німеччина.

Автори рейтингу відзначають, що Україна як і раніше займає високі позиції за показниками «ємність ринку» (45 місце), «вища, середня та професійна освіта» (34), «охорона здоров'я, початкова освіта» (45).

Погіршилася позиція України за наступними критеріями: макроекономічне середовище – 134 місце проти 105 місця у 2014 р.; розвиток фінансового ринку – 121 місце (107 - у 2014 р.); інфраструктура – 69 (68 - у 2014 р.); технологічна готовність – 86 (85 - у 2014 р.).

Глобальний інноваційний індекс(ГІК) 2015 охоплює 141 країну й використовує 79 показників по цілому ряду тем. Швейцарія, Великобританія, Швеція, Нідерланди і США є п'ятьма найбільш інноваційними країнами. Україна посіла 64 місце серед 141 досліджуваної країни, набравши 36,45 балів зі 100 можливих (2014 р. - 63 серед 143 країн). Цього року Україна незначно, але покращила свої позиції за 5 підіндексами: інституції, людський капітал, бізнес-досвід, ринкові показники, творчість.

Існує велика кількість визначень поняття «конкурентоспроможність». Проте деякі дослідники, зокрема, М. Портер, П. Кругман [1, 2] вважають недоцільним порівнювати конкурентоспроможність країн та підприємств, оскільки країни мають опікуватися не тільки покращенням економічних показників, а й розвитком національної безпеки, освіти, медицини, соціальними та екологічними питаннями тощо.

Було проведено аналіз підіндексів ГІК для України з порівнянням до Польщі та Туреччини (як країни-члена ЄС та довгий час кандидата у членство), Грузії та Молдови (як країн бувшого СРСР, які провадять реформи та намагаються отримати статус країни-кандидата) та Австрії (країни ЄС з

високим рівнем життя, яка проте не займає лідируючої позиції за впровадженням новітніх технологій).

Аналіз показав, що єдиний показник, в якому Австрія програє іншим країнам і знаходиться на одному рівні з Україною, є ємність ринку.

Країни високосереднього рівня розвитку - Польща і Туреччина - мають однакову тенденцію. Україна наближається або навіть перевищує їх по низці показників, проте суттєво програє по підіндексам: «макроекономічне середовище», «ефективність товарних ринків», «розвиток фінансового ринку» і «інституції». Грузія випереджає Україну за цілою низкою параметрів, які є результатом реформ. Проте Україна має досить високі показники за гуманітарною сферою, що відповідно до позиції зазначених вище авторів є позитивною базою для подальших реформ. Впровадження інновацій у реальний сектор економіки призведе до поліпшення значення трьох із зазначених вище підіндексів (за винятком «інституції»).

У створенні наукових знань та впровадженні інновацій величезну роль відіграють вищі навчальні заклади. Вищі навчальні заклади у процесі підготовки фахівців від самого початку організації навчання та до моменту видачі дипломів мають орієнтувати студентів на один із трьох можливих шляхів успішного майбутнього працевлаштування та кар'єрного зростання, а саме:

- наукова та викладацька діяльність;
- робота в якості найманого працівника з вмінням використовувати новітні високотехнологічні рішення;
- заснування власного конкурентоздатного, а отже інноваційного, бізнесу.

Тому надання автономії ВНЗ та стимулювання до творчої праці та впровадження її результатів в економіку є одним з основних завдань МОН. На це були спрямовані нові редакції законів України «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Крім того, з метою збільшення можливостей ВНЗ та наукових установ до провадження інноваційної діяльності Урядом схвалено розроблені МОН постанови Кабінету Міністрів України від 20 травня 2015 р. № 305 та від 24 червня 2016 р. № 388, які суттєво розширюють переліки платних послуг, що можуть надаватися бюджетними науковими установами та навчальними закладами.

Поза тим, МОН пропонується розроблення Концепції розвитку інноваційного малого та середнього бізнесу та започаткування площадки для студентів технічних, природничих та економічних ВНЗ для створення стартапів та пошуку партнерів.

Література

1. Porter Michael. The competitive advantage of nations.: Free Press, 1990

2. Krugman Paul. Competitiveness: A dangerous obsession.: Economic Affairs, 1994

Шпак А.

д.э.н., директор Республиканского научноого унитарного предприятия "Институт системных исследований в АПК Национальной академии наук Беларуси"

shpak-nii@yandex.ru

ПЕРСПЕКТИВЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

АННОТАЦИЯ. Дано понятие инноваций в АПК, приведены основные перспективные направления инновационного развития белорусского АПК, организационно-управленческие и экономические методы их достижений.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инновации, агропромышленный комплекс Беларуси, проблемы инновационного развития, инновационные направления, аграрные товаропроизводители, организационно-управленческие и экономические методы, инвестиционные ресурсы.

PROSPECTS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF THE REPUBLIC OF BELARUS

ABSTRACT. The concept of innovation in the agricultural sector, the basic perspective directions of innovative development of the Belarusian agroindustrial complex, organizational and economic methods of achieving them.

KEY WORDS: innovation, agro-industrial complex of Belarus, problems of innovative development, innovative trends, agricultural producers, organizational and economic methods of investment resources.

Повышение экономической эффективности и устойчивости развития агропромышленного производства в целом и его важнейшей отрасли – сельского хозяйства – в условиях стремительного развития науки, техники и технологий, высокой конкуренции на рынке, расширения интеграционных процессов в значительной степени обуславливается активизацией разработки, внедрения и инвестиционного обеспечения инноваций. Их целью является дальнейшая интенсификация технологий возделывания сельскохозяйственных культур и выращивания животных в сочетании с комплексом организационно-экономических, технико-технологических и других факторов развития АПК. Мировой опыт свидетельствует о высоком потенциале и больших возможностях инновационного развития аграрной отрасли на основе решения ряда сложных задач, связанных с организацией управления инновационным процессом как на государственном уровне, так и на уровне конкретных отраслей агропромышленного комплекса.

Инновации в АПК в наиболее общем понимании представляют собой реализацию в хозяйственной практике результатов исследований и разработок, позволяющих повысить эффективность производства, в виде новых или

улучшенных: сортов растений, пород и видов животных и кроссов птицы; продуктов питания, материалов, новых технологий в растениеводстве, животноводстве и перерабатывающей промышленности; удобрений и средств защиты растений и животных; методов профилактики и лечения животных и птицы; форм организации и управления производством; подходов к социальным услугам.

Применительно к агропромышленному, и особенно сельскохозяйственному, производству инновационный процесс имеет свои особенности, тесно связанные со спецификой аграрной сферы (разнообразие видов сельскохозяйственной продукции, существенная разница в технологии их возделывания; тесное переплетение экономических и биологических законов развития; дифференциация регионов страны по условиям производства; зависимость используемых в сельском хозяйстве технологий от природно-климатических условий; сезонность производства сельскохозяйственной продукции и высокая степень его территориальной рассредоточенности и др.). Одной из характерных особенностей инновационного развития АПК Республики Беларусь является некоторое отставание отрасли по освоению инноваций в производстве, что тесно связано с имеющей место обособленностью товаропроизводителей от организаций, производящих научно-техническую продукцию.

Успешное решение существующих в аграрной отрасли проблем базируется на трех взаимосвязанных и взаимообусловленных направлениях инновационного пути развития АПК: инновации в развитие биологических ресурсов; инновации в человеческий потенциал; инновации в разработку технологий. При этом посредством технологической модернизации отрасли можно преодолеть многие негативные факторы в производстве: невысокий по сравнению с экономически развитыми странами уровень производительности труда, продуктивности растениеводства и животноводства, использования природно-ландшафтных, материально-технических, трудовых и финансовых ресурсов.

Поэтому конкурентоспособное развитие аграрной отрасли необходимо обеспечивать главным образом посредством инвестирования в освоение инновационных технологий, технологической модернизации и автоматизации отрасли, совершенствования системы контроля безопасности аграрной продукции. Основной акцент в развитии аграрного производства в Республике Беларусь делается на повышение производительности труда путем дальнейшей механизации и автоматизации сельского хозяйства, перехода к концепциям «точного» земледелия и «точного» животноводства посредством соответствующих инновационно-инвестиционных приоритетов.

В отрасли растениеводства одним из важнейших направлений инновационного развития является создание на основе достижений биотехнологии и генной инженерии новых высокоурожайных сортов, гибридов и популяций сельскохозяйственных культур, конкурентных на уровне мировых стандартов, устойчивых к неблагоприятным природным факторам,

адаптированных к зональным особенностям Беларуси, с высокой потенциальной эффективностью и оптимальным сроком окупаемости, в сочетании с широким внедрением систем адаптивно-ландшафтного земледелия и его высшей формы – «точного» (прецизионного) земледелия, а также базирующегося на GPS-навигации дифференцированного (координатного) внесения удобрений и средств защиты растений, позволяющего повысить эффективность их применения и, соответственно, увеличить продуктивность полей.

В животноводстве, кроме выведения новых высокоэффективных пород сельскохозяйственных животных, не уступающих зарубежным по продуктивности, сроку полезного использования и качеству получаемой продукции, большое значение имеет рациональное, научно обоснованное внедрение и применение на молочно-товарных комплексах роботизированных систем доения (включая операции подгона коров к боксам, непосредственно доения и отвода из боксов), а также интеграция интеллектуальных систем доения и кормления, контролирующих различные их элементы (технологий четвертого поколения) с целью оптимизации производства продукции, роста эффективности использования кормов и повышения на этой основе продуктивности животных.

В настоящее время в условиях сохранения факторов загрязнения окружающей среды огромное значение приобретают проблемы снижения экологически вредной нагрузки на нее, а также обеспечения максимальной экологизации продуктов питания для населения, решению которых призвано способствовать развитие экологического ((био)органического) сельскохозяйственного производства, которое становится одной из важнейших форм практической реализации принципов устойчивости функционирования аграрной сферы. В этой связи настоятельно требуется законодательное и институциональное обеспечение развития органического сельского хозяйства, совершенствование сертификации и маркировки органической сельскохозяйственной продукции.

Значительным инновационным потенциалом обладают иные отрасли агропромышленного комплекса, предприятия которых производят и потенциально способны производить продукцию с высокой добавленной стоимостью, что является наиболее привлекательным для инвесторов – как государственных, так и частных, в том числе иностранных. Это логично, поскольку инвестирование как вид экономической деятельности, направленной на извлечение эффекта (главным образом экономического – прибыли), ориентируется на отрасли, сферы и отдельные предприятия, характеризующиеся более высокой инвестиционной привлекательностью. В АПК это перерабатывающая промышленность (мясомолочная, сахарная, переработка зерна, картофеля, сахарной свеклы и т.д.), сельскохозяйственное машиностроение, торговля (в том числе внешняя) агропродовольственной продукцией, информационно-консультационное и сервисное обслуживание и

обеспечение товаропроизводителей, сфера сельскохозяйственного маркетинга и т.п.

В пищевой промышленности намечается создать высокотехнологичные производства безотходного и ресурсосберегающего типа. В целях углубления переработки сельхозсырья необходимо разработать новые ресурсосберегающие технологии с использованием биохимической модификации сырья, технологии производства элитных продуктов питания, направленных на создание производств витаминно-минеральных блоков новых видов продукции.

Активизация и результативность инновационного развития агропромышленного производства в рыночных условиях хозяйствования в значительной степени предопределяются формированием и функционированием эффективной внутренней и, особенно, внешней среды создания, разработки, внедрения и реализации инноваций. Поэтому наряду с селекционно-генетическими, технико-технологическими и производственными, социально-экологическими инновациями большое значение имеют в настоящее время организационно-управленческие и экономические методы и факторы их результативной реализации, важнейшими из которых мы считаем следующие:

- формирование инфраструктуры разработки, внедрения и реализации инноваций, включающей создание регионального центра инновационного развития АПК, программно-университетского комплекса, агротехнопарка, научно-финансово-агропромышленных групп и иных институтов в системе маркетинга инноваций;

- совершенствование регулирования прав интеллектуальной собственности в учебно-образовательных и научно-исследовательских учреждениях за счет ускорения трансфера и коммерциализации результатов исследований;

- развитие государственно-частного партнерства и налаживание связей между государственными и частными исследователями посредством инновационных ваучеров и кластерных объединений;

- развитие инноваций, вызванных спросом опытных потребителей, способных выразить свои нужды и в случае необходимости коммуницировать с производителями, выражающих потребность в данном нововведении и ранее остальных готовых принять его к использованию, что способствует эффективному развитию и регулированию рынка внедрения инноваций;

- обеспечение стабильности финансирования научных исследований и инноваций посредством создания условий по защите бюджета, выделяемого на этот сегмент экономики;

- создание целостной системы страхования инновационных рисков государственными и частными агентами;

- формирование институциональной среды, стимулирующей инновационную деятельность;

- разработка методики государственных гарантий сокращения коммерческих рисков при внедрении инноваций в производство;

- формирование эффективного механизма поощрения руководителей всех уровней при успешной реализации инновационных проектов и др.

Реализация перечисленных выше предложений в совокупности с другими факторами позволит активизировать инновационное развитие агропромышленного производства, что будет способствовать росту эффективности, конкурентоспособности и устойчивости отечественного АПК.

Литература

1. Инновации или инновационные технологии в аграрном секторе: Каталог ярмарки инновационных разработок / Гос. ком. по науке и технологиям Респ. Беларусь, БелИСА [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.belisa.org.by/ru/actions/conference/Catalog_fair_innovation_12_06_2015.pdf. – Дата доступа: 15.04.2016.
2. Концепция Государственной программы инновационного развития Республики Беларусь на 2016-2020 гг. // Государственный комитет по науке и технологиям Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gknt.gov.by/opencms/opencms/ru/innovation/inn2/>. – Дата доступа: 29.01.2016.
3. Разработка основных направлений перспективного экономического развития агропромышленного комплекса Беларуси: отчет о НИР / Государственное предприятие «Институт системных исследований в АПК НАН Беларуси»; рук. Шпак А.П.; исполн.: Шпак А.П. [и др.]. – Минск, 2015, 83 с. – Библиогр.: с. 79-83.

РОЗДІЛ 2. Регіональний аспект інноваційної діяльності, конкурентоспроможність економіки, економічна безпека, взаємодія влади, науки та бізнесу

Вертинская Т.С.

к.э.н., заведующий отделом Института экономики НАН Беларуси
Vert.region@economics.basnet.by

БЕЛОРУССКО-КИТАЙСКИЙ ИНДУСТРИАЛЬНЫЙ ПАРК «ВЕЛИКИЙ КАМЕНЬ» В СИСТЕМЕ РЕГИОНАЛЬНОГО ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

АННОТАЦИЯ. Определены проблемы и направления совершенствования инвестиционного проекта создания Белорусско-Китайского промышленного парка «Великий камень», которые связаны с совершенствованием градостроительной концепции в области создания условий развития Парка как города-спутника Минска; обеспечением инновационного развития на уровне технологий 5 и 6 технологических укладов и необходимостью разработки логистической стратегии сопряжения транспортной инфраструктуры с реализацией проекта Экономического пояса Шелкового пути.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: промышленный парк, инновации, город-спутник, логистическая стратегия, Экономический пояс Шелкового пути, технологический уклад.

BELARUSIAN-CHINESE INDUSTRIAL PARK «GREAT STONE» IN SYSTEM OF REGIONAL INNOVATIVE DEVELOPMENT

ABSTRACT. Problems and the directions of improvement of the investment project of creation of the Belarusian-Chinese industrial park «Great Stone» which are connected with improvement of the town-planning concept in the field of creation of conditions of development of Park as the satellite town of Minsk are defined; ensuring innovative development at the level of technologies 5 and 6 of technological ways and need of development of logistic strategy of interface of transport infrastructure to implementation of the project of the Economic belt of the Silk way.

KEY WORDS: industrial park, innovations, satellite town, logistic strategy, Economic belt of the Silk way, technological way.

Развитие рыночных отношений, структурные сдвиги, в виде опережающего развития наукоемких, высокотехнологичных производств, формирования сектора «зеленой экономики» сопряжены с появлением новых региональных форм инновационной деятельности: промышленных парков; инновационных зон и долин.

В теоретическом и практическом аспекте важно, чтобы политика формирования и размещения таких инновационных зон была увязана с региональным развитием. Речь идет о необходимости их развития с учетом: во-первых, системы расселения и близости к местам проживания населения, усиления роли человеческого потенциала территорий, ориентации на уровень образования и соответственно на места концентрации высокообразованных трудовых ресурсов; во-вторых, принципов устойчивого развития и сохранения окружающей среды; в-третьих, определения зон как «точки» инновационного роста региона; в-четвертых, ориентации на мировой уровень конкурентоспособности и расширения экспортного потенциала территории [1].

Именно такой подход должен стать основой дальнейших шагов по развитию Белорусско-китайского индустриального Парка «Великий камень», который представляет собой масштабный функциональный комплекс, включающий как промышленные площадки, так и жилую, офисную, торговую, логистическую зоны, финансовые центры, объекты социальной инфраструктуры. На этой территории находится ещё 15 населенных пунктов, общая площадь которых составляет около 300 га.

В качестве резидентов Китайско-Белорусского индустриального парка могут выступать любые компании независимо от страны происхождения капитала, для которых создан благоприятный инвестиционный климат, предоставлены беспрецедентные льготы и преференции, образован отдельный и независимый орган государственного управления.

Основное назначение Китайско-Белорусского индустриального парка – стимулирование развития в стране высокотехнологичных производств и продвижение продукции на внешние рынки, привлечение зарубежных инвестиций, а также создание благоприятных условий для коммерциализации научно-технических достижений.

Ведущими видами инновационной производственной деятельности Парка определены электронно-информационная и авиационная промышленность, машиностроение, предприятия по разработке новых материалов, биотехнологии, фармацевтики, тонкой химии, нанотехнологии, а также разработка инновационных технологий и оборудования по охране окружающей среды. Большое значение будет иметь логистика и связанные с ней виды промышленной деятельности, а также развитие аутсорсинговых услуг. Планируемые рынки сбыта производимой продукции — страны СНГ и Европейского Союза [2; 3].

К настоящему времени только шесть китайских компаний и одна белорусская составляют первую группу резидентов Парка. О готовности стать частью масштабного межгосударственного проекта заявили еще 14 компаний. Следует признать, что не все условия созданы для размещения производств продукции 5 и 6 технологических укладов. В числе нерешенных вопросов можно выделить следующие.

1. Деятельность резидентов Парка должна увязываться с работой белорусских предприятий по выбранной для Парка специализации. Развитие

таких кооперационных связей целесообразно осуществлять на кластерной основе. Для этого важно сформировать технологическое ядро на территории Парка в виде высокотехнологичных производств, а также обслуживающую инновационную инфраструктуру, разработать на концептуальном уровне модель кластерного развития Парка.

2. Основным драйвером работы Парка должно стать формирование комплекса объектов научно-технической инфраструктуры. Судя по зарубежному опыту, она выступает ведущей силой разработки высоких технологий и создания наукоемких высокотехнологичных производств, таких как ИТ исследование, индустрия программного обеспечения, промышленный дизайн, творческие отрасли и т.д., которые характеризуются высокой концентрацией талантов, технологий и капитала. По составу научно-техническая инфраструктура включает высокотехнологичный инкубатор; центры исследований, дизайна, творчества. Они дополняются комплексными зонами жизни, досуга и развлечений.

3. На территории Парка целесообразно также размещение филиалов минских научно-исследовательских учреждений и создание кафедр университетов, входящих в территориальные кластеры, основу которых будут составлять создаваемые промышленные организации. Это станет шагом по созданию соответствующей инновационной среды, которая призвана стимулировать новые научные и технологические разработки. Для этого Парк должен превратиться в региональную инновационную площадку.

4. Предполагается, что в качестве резидентов Парка будут выступать не только белорусские и китайские предприятия, но и европейский бизнес. Это актуализирует проблему сопряжения различных бизнес-культур на одной площадке. Такого опыта Беларусь пока не имеет. В связи с этим потребуются сформировать дополнительные механизмы координации, а также учесть страновую специфику производства инновационной продукции в общей концепции формирования Парка.

5. Требуется уточнения законодательная основа введения льготного режима Парка в увязке с требованиями ВТО и ЕАЭС.

Одно из ключевых условий эффективного функционирования Парка является *обеспеченность трудовыми ресурсами, в первую очередь, высококвалифицированными кадрами*. Запланировано, что на первом этапе число занятых в экономике Парка составит 25,0 тыс. чел., из них 6,7 тыс. чел. будет приезжать из г. Минска и прилегающих районов. Впоследствии численность занятых в экономике увеличится более чем в 5 раз. В разрезе возрастной структуры населения, проживающего в Парке, на первом этапе и на расчетный срок предполагается преобладание населения трудоспособного – 73,0% и моложе трудоспособного возраста – 20,0%.

По сути, Парк «Великий Камень» должен стать седьмым городом-спутником Минска, так как основную часть его жителей составят высококвалифицированные кадры, переехавшие сюда из столицы и других населенных пунктов страны. Несмотря на размещение Парка в

непосредственной близости от особо охраняемых природных территорий, предполагается, что воздействие на них будет минимальным. Градостроительное освоение исследуемой территории позиционируется как строительство "экологически умного города" (экогорода).

Развитие *логистической стратегии Парка* должно быть увязано с реализацией проекта Экономического пояса Шелкового пути (ШП) и Морского Шелкового пути (МШП) XXI века. Особенность этого партнерского проекта заключается в том, что он лишен жестких ограничительных рамок и будет реализован по разным направлениям, с различными скоростями. С позиций Беларуси такая политика создает условия для географической диверсификации высокотехнологичного экспорта. Среди других задач этого мегапроекта можно назвать содействие развитию конкуренции, поддержка малого и среднего бизнеса, развитие науки и трансферт технологий, обмен передовым опытом, укрепление контактов между региональными (местными) органами власти, городами, населением и т.п. [4].

Белорусско-китайский Парк «Великий камень» должен занять одну из ключевых позиций в качестве инструмента институционального сопряжения Экономического пояса Шелкового пути и ЕАЭС. Разработка логистической стратегии функционирования Парка должна включать следующие направления:

Во-первых, техническую составляющую, которая предусматривает возможности поставки товаров различными видами транспорта, учитывать дальность и стоимость перевозок. По оценкам экспертов инфраструктурного сопряжения ЕАЭС и Экономического пояса Шелкового Пути может осуществляться по линии железнодорожного, автомобильного, морского, речного, трубопроводного, воздушного транспорта.

Во-вторых, необходима разработка комплексного конъюнктурного прогноза, определяющего уровень конкурентоспособности и спроса на рынках зарубежных стран продукции, планируемой к производству на территории Парка.

В-третьих, логистическая стратегия должна быть увязана с основными приоритетами внешнеэкономической стратегии Республики Беларусь.

Таким образом, анализ социально-экономических и институциональных условий реализации инвестиционного проекта по формированию Белорусско-Китайского индустриального парка выявил ряд проблем и определил следующие направления совершенствования инвестиционного проекта:

- совершенствование градостроительной концепции в области взаимоувязки комплекса высокотехнологичной промышленности и условий развития Парка как нового города, а в перспективе - города-спутника Минска, что будет способствовать сдерживанию роста численности населения столицы, а также регулированию потоков внутренней и внешней миграции путем направления наиболее квалифицированной рабочей силы на предприятия Парка;

- обеспечение инновационного развития на уровне технологий 5 и 6 технологических укладов, что связывается с разработкой кластерной модели,

включая формирование региональной инновационной площадки, обеспечение подготовки высококвалифицированных кадров, совершенствование механизма координации резидентов с учетом страновых особенностей бизнес-культур;

- разработка логистической стратегии Парка и сопряжения транспортной инфраструктуры с реализацией проекта Экономического пояса Шелкового пути и оценкой уровней конкурентоспособности и спроса на рынках зарубежных стран планируемой к производству высокотехнологичной продукции.

Литература

1. Инновационное развитие регионов Беларуси и Украины на основе кластерной сетевой формы / Науч. ред В.П. Соловьев, Т.С. Вертинская; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т экономики. – Минск: Беларуская навука, 2015. – 391 с.

2. Указ Президента Республики Беларусь от 5 июля 2012 г. № 253 «О Китайско-Белорусском индустриальном парке» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=P31200253>. – Дата доступа: 07.07.2016.

3. Указ Президента Республики Беларусь от 30.06.2014 г. № 326 «О деятельности Китайско-Белорусского индустриального парка «Индустриальный парк «Великий Камень» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=P31400326&p1=1>. – Дата доступа: 07.07.2016.

4. Хейфец, Б.А. Трансрегиональное переформатирование глобального экономического пространства. Вызовы для России / Б.А. Хейфец. – М.: Институт экономики РАН, 2016. – 86 с.

Вовченко О.В.

аспірант, ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України»

lena_vovchenko@ukr.net

СТАН ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано інноваційну діяльність в Україні в період 2011-2015 рр. та виявлено аспекти впливу на економічну безпеку держави. Проведено оцінку інвестиційної та інноваційної безпеки як основних складових економічної.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інноваційна діяльність, інноваційна активність, економічна безпека, інвестиційна безпека, інноваційна безпека.

INNOVATION ACTIVITY STATE OF UKRAINE: PROBLEMS OF PROVIDING THE ECONOMIC SECURITY

ABSTRACT. In the article the innovation activity of Ukraine during 2011-2015 is analyzed and the influence aspects on the state economic security are revealed. It is assessed that the investment and innovation security is the main unit of economic one.

KEYWORDS: innovation, innovative activity, economic security, investment security, innovative security.

Тенденція сучасної економіки відзначається тим, що вона все більше набуває рис інноваційної, тобто пов'язаної з розробкою, впровадженням та використанням нововведень. Умови глобального ринкового середовища, що гостро постали, ставлять питання про зміцнення національної безпеки, особливо такої її складової частини, як економічна безпека, позитивний стан якої суттєво активізує всі інші складові. Для забезпечення економічної безпеки, насамперед за рахунок економічного розвитку, країні необхідно стимулювати структурні зрушення, пов'язані з активізацією потужностей науки, технологій та освіти, які є фундаментальними елементами інноваційної діяльності.

Сучасна наука нерозривно пов'язує поняття «економічна безпека» з поняттям «національна безпека». Так як економіка є однією з пріоритетних сфер діяльності особистості, суспільства і держави, відповідно забезпечення національної безпеки фактично не можливе без забезпечення економічної [1].

Роль інноваційної діяльності в забезпеченні економічної безпеки важлива насамперед тому, що процеси глобалізації змушують активізувати інноваційну діяльність як один з найефективніших способів підвищення конкурентоспроможності продукції, а відтак і країни та подальшого її розвитку на інтенсивній основі [2].

У переліку найвагоміших позитивних факторів інноваційної діяльності України, що впливають на економічну безпеку, варто виокремити систему

вищої освіти, яка поки що зберігає досить високий потенціал. Про це свідчать результати дослідження оцінки ступеня інноваційної розвиненості країн світу, згідно з якими Україна за останні декілька років різко піднялася у світовому рейтингу розвитку інновацій, на відміну від попередніх років (згідно з Global Innovation Index у Bloomberg, з 49 позиції, за даними 2014 року, перемістилася на 33). Але цей стрибок забезпечила лише система освіти (Україна потрапила до першої п'ятірки кращих), а розвиток промисловості залишається на низькому рівні [3].

Це продиктовано тим, що Україна отримала у спадок від Радянського Союзу високий рівень освіти населення та систему навчальних закладів з розгалуженим класифікатором спеціальностей. Безкоштовна освіта та обов'язковість набуття загальної середньої освіти стимулювали значну кількість населення отримати якісні знання, що є запорукою економічного розвитку. Склалися потужні наукові школи, особливо розвиненими вони є в точних та технічних галузях знань [4].

Інноваційна діяльність, що відповідно до чинного законодавства, спрямована на впровадження й комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок та випускає на ринок нові конкурентоздатні товари і послуги, в Україні має не достатньо активну динаміку. Так, протягом 2011-2015 рр. питома частка інноваційно активних підприємств становила в середньому 20,22%. У 2015 р. реалізацією інноваційної діяльності у промисловості займалися 17,3 %. Обсяг підприємств, які використовували інновації у 2015 році, становить 15,2% [5].

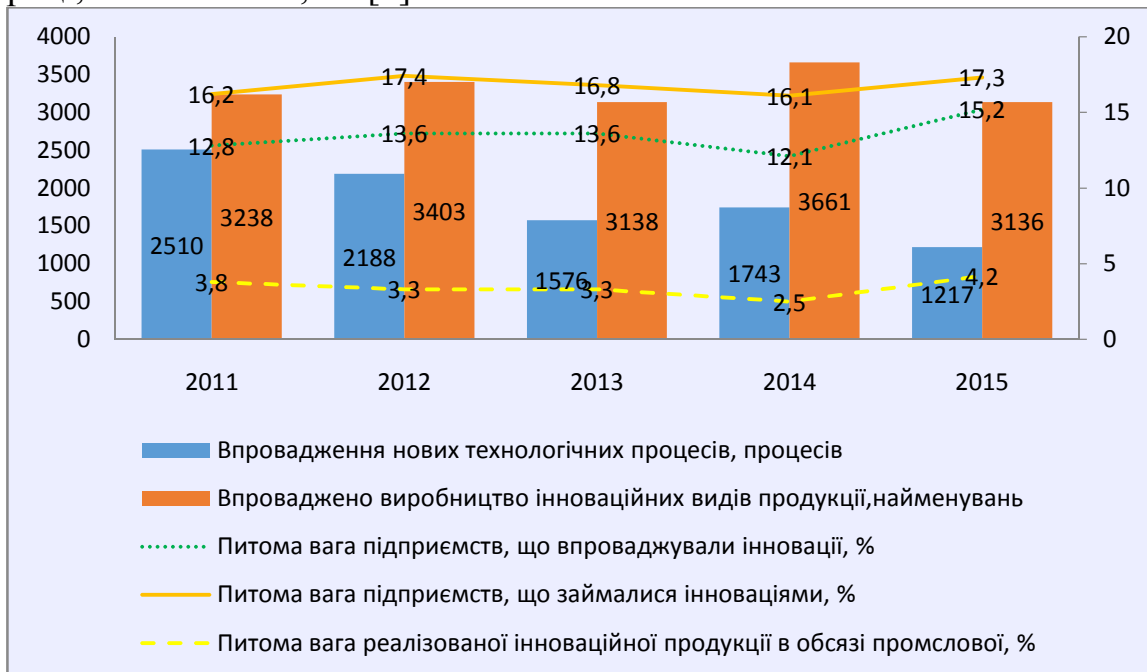

Рис. 1. Впровадження інновацій на промислових підприємствах України впродовж 2011-2015 рр.

Водночас присутні негативні чинники, наприклад, низька частка державних витрат на освіту та науку у ВВП. В Україні сукупні витрати

держави на освіту протягом 2011-2014 років становили 6,16-7,3% ВВП (у середньому 6,64%), у 2015 році цей показник знизився до 5,4% [5].

Показник інноваційної діяльності – це впровадження інновацій та їх комерціалізація [6]. Спостерігається постійне коливання усіх показників впровадження інновацій на промислових підприємствах. Так, упродовж 2011-2015 рр. спостерігається спад впровадження нових технологічних процесів, з незначним підвищенням у 2014 році. Виробництво інноваційної продукції коливається в незначному діапазоні 3,1-3,7 тис. найменувань. Також при збільшенні питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації, частка реалізованої інноваційної продукції теж збільшується і становить 3,3% у 2012 й 2013 рр., а у 2015 – 4,2 %. При цьому єдиним винятком є 2014 р., де всі показники знижуються, крім впровадження виробництва інноваційних видів продукції, збільшення з 3138 найменувань у 2013 р. до 3661 найменувань у 2014 р. (рис. 1) [5].

Розвинені країни мають частку інноваційних підприємств, яка становить 70%, а виробництво та експорт наукоємної продукції забезпечує до 80-90% приросту ВВП. Збільшення ВВП, враховуючи використання нових розробок в Україні, складає менше відсотка.

Така негативна динаміка інноваційної діяльності стала результатом впливу дестабілізуючих факторів, які визначають погіршення інвестиційно-інноваційного середовища бізнесу: недостатність джерел фінансування; ускладнення в отриманні дозвільних документів; недостатність державної підтримки та ін. [6].

Інвестиційно-інноваційне середовище є основним елементом забезпечення економічної безпеки держави. Систематична нестача інвестицій призводить до фізичної і моральної зношеності обладнання, його вибуття без подальшої заміни. Як результат, стається спад випуску продукції, зниження її конкурентоспроможності, втрата працівниками кваліфікації на технологічно застарілому обладнанні. Як свідчить світова практика, щоб економічний ріст країни набув сталості, річні інвестиції за певний період часу повинні відповідати 19–25% до ВВП [7].

Основну загрозу інноваційній безпеці України становить відсутність фінансування НТР і виникнення супутніх загроз: відтік науковців та висококваліфікованих спеціалістів, низький рівень розвитку інфраструктури науково-технічного потенціалу, негативна динаміка в оновленні продукції виробничого комплексу. Оптимальним для України пороговим значенням показника рівня витрат на здійснення НДДКР має бути на рівні не менш, ніж 2% від ВВП [7]. Динаміка інвестиційної та інноваційної безпеки України наведена в таблиці 1. Показник інвестування країни знаходиться на високому рівні, але при зміні інноваційної політики ми зможемо залучити більшу кількість іноземних інвесторів. Як зазначалося вище, фінансування наукових та НТР залишається на низькому рівні [8].

Таблиця 1.

Динаміка інвестиційної та інноваційної безпеки України (2011 – 2015 рр.)

	2011	2012	2013	2014	2015
Загальний обсяг інвестицій, млн. грн.	472143,3	526753	562247,7	632183,2	1034887,4
у тому числі:					
капітальні вкладення	78725, 8	91598, 4	97574, 1	86242, 0	87656, 0
річний приріст прямих іноземних інвестицій	393417,5	435154,6	464673,6	545941,2	947231,4
Рівень інвестування, %	36,32	37,5	38,37	39,84	52,28
Фінансування наукових та НТР за рахунок усіх джерел, млн. грн.	9591,3	10558,5	11161,1	10320,3	12224,9
Рівень фінансування НТР, %	0,74	0,75	0,76	0,65	0,62
ВВП, млн. грн.	1299991	1404669	1465198	1586915	1979458
Офіційний курс гривні до дол. США(середній за період),грн./дол.	7,97	7,99	7,99	11,89	21,84

Відсталість України за кількістю інновацій є серйозною загрозою економічній незалежності, а отже, безпеці країни. Але це не єдиний чинник ризику. Одним з важливих є низька якість інновацій. Як показують розрахунки експертів, 75% інвестицій спрямовується в III уклад та тільки 20% і 4,5% відповідно у IV і V технологічні уклади. Технологічна частина капітальних вкладень (технічне переозброєння і модернізація) має домінантою III технологічний уклад – 83%, і тільки 10% припадає на IV. Результатом цього у промисловості України переважають виробництва третього та четвертого технологічних укладів (важке машинобудування, виробництво і прокат сталі, суднобудування, кольорова металургія, органічна та неорганічна хімія), частка яких разом складає 94%. На п'ятий (комп'ютеризація, інформатизація, сучасні галузі електротехнічної промисловості і приладобудування, авіаційна, медична, хімічна, фармацевтична промисловість) та шостий (мікробіологічна промисловість, наукоємна і високотехнологічна медична техніка, види діяльності, засновані на біотехнологіях, генній інженерії) технологічні уклади, припадає 6 %, зокрема на шостий, на який переходять постіндустріальні країни 1% [9].

Можна зробити висновок, що у даний час головним джерелом економічного зростання є активне введення інновацій. Підприємства, здатні створювати нові технології, прискорюють розвиток національної економіки, ефективно функціонування якої за рахунок створення та застосування інновацій на промислових підприємствах підвищує рівень забезпечення економічної безпеки держави та національної безпеки загалом. На даному етапі розвитку нашої країни існує достатньо невирішених проблем, які впливають на національну безпеку. Головне, що необхідно врахувати у державних програмах, - це те, що нові технології мають велике значення для стабільного і стійкого розвитку країни загалом. Тому важливо сформулювати і реалізувати інноваційну

політику в країні, яка повинна орієнтуватися на підвищення рівня забезпечення національної безпеки.

Література

1. Мацкевич Д.А. Влияние национальной инновационной системы на обеспечение экономической безопасности / Д.А. Мацкевич // Научный вестник МГТУ ГА. – 2011. – № 167. – С. 168-172.
2. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України : аналіт. доп. / [О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, С. В. Дрьомов, С. В. Сьомін]. – К. : НІСД, 2015. – 58 с.
3. TheBloombergInnovationIndex [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL<http://www.bloomberg.com/graphics/2015-innovative-countries/>
4. Шевчук П.Є. Прогноз рівня освіти населення України до 2050 р. / П.Є. Шевчук, Г.Ю. Швидка // ІДСД. – 2006. – С. 85-96.
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Сак Т.В. Інноваційна діяльність підприємств у контексті комплексного забезпечення економічної безпеки / Т.В. Сак // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – В.6, Ч.3. – С. 116-119.
7. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України за редакцією академіка НАН України С.І. Пирожкова – К., НІПМБ, 2003. – 42 с.
8. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Петрова І.Л. Становлення ринку інновацій в контексті економічної безпеки України / І.Л. Петрова // Ефективна економіка. – 2013. – № 8. – Режим доступу до журн. : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2221>

Данилович-Кропивницька М.Л.

к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національного університету «Львівська політехніка»,
mdanylovych@gmail.com

МЕРЕЖИЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК КОНЦЕПЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Запропоновано новий підхід до зміни концепції інноваційної стратегії держави на засадах мережизації економіки. Створення та розвиток різних форм мережевої взаємодії являє собою новий підхід до вирішення проблеми конкуренції в умовах глобалізації світової економіки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: мережі, інноваційна стратегія, глобалізація, конкуренція

NETWORKIZATION OF ECONOMY AS A CONCEPT FOR INNOVATION STRATEGY OF UKRAINE

ABSTRACT. The article proposes the new approach which can be applied in the national innovation strategy, and its underlying principle is ‘networkization’ of the economy. Initiation and development of different forms of network-based cooperation is a new way of solving challenges posed by competition under the present conditions of the globalized world economy.

KEY WORDS: networks, innovation strategy, globalization, competition

Динамічність досягнень у сфері інформатизації дають можливість говорити про особливий матеріальний базис інформаційного суспільства, основу якого складає «мережева економіка».

Найважливішою умовою становлення «мережевої економіки» стало витіснення з 80-х рр. ХХ ст. четвертого технологічного укладу п'ятим, при якому лідируючі позиції займають комп'ютерні та інформаційні технології, нові організаційні структури, засоби космічного зв'язку, опто-волоконні та біотехнології тощо. У результаті в мережевій економіці автоматизоване виробництво, завдання, прилади, пристрої, машини та люди пов'язані між собою новими зв'язками. У 2010 р., паралельно зі світовою фінансово-економічною кризою, наступив кінець стадії швидкого росту п'ятого технологічного устрою і почався перехід до технологій та формування відтворювального контуру шостого технологічного устрою, період домінування якого очікується, починаючи з 2018 року.

На шляху до інформаційного суспільства країни технологічні лідери системно сприяють розвитку та поглибленню в міжнародних економічних відносинах лібералізації та вільній конкуренції. Підтримка цих принципів дозволить їм повністю реалізувати власні конкурентні переваги. Головні зусилля країн концентруються на створенні глобальної електронної та комунікаційної інфраструктури і підготовці на її основі подальших глобальних

ініціатив, таких як всесвітня зона вільної електронної торгівлі і глобальне інформаційне суспільство.

Глобальні комп'ютерні мережі підготували умови для перебудови на якісно новій основі не тільки корпоративного управління, а й створили умови для переходу від ієрархічних та ринкових систем управління до прямих горизонтальних зв'язків. В мережевій економіці створюються сприятливі умови для глобалізації ринків фінансів, товарів, робочої сили. Це ще більше загострює конкуренцію, створюючи різні наслідки для розвинутих та країн, що розвиваються. Оскільки мобільними є два основних ресурси – інтелект та фінанси, то вони швидко перетікають в епіцентри світової економіки.

Процес глобалізації не перешкоджає впровадженню інновацій і створенню мереж підприємств та корпорацій. В умовах сучасних комунікацій та технологій аутсорсинг може відбуватися у будь-якій країні світу, тобто кожна корпорація має широкий вибір потенційних альтернативних постачальників. Тобто, тут підприємницька мережа перетворюється у географічну. Координація цієї комплексної мережі здійснюється так, щоб на постійній основі вона приводила в дію рух процес інновацій, який є основним двигуном успіху компаній. Конкурентоспроможні корпорації не можуть обмежуватися простою купівлею комплектуючих та послуг, які пропонують експортери та дистриб'ютори з різних країн. Вони самі повинні створювати організаційні структури, які забезпечують постійну міжнародну співпрацю, сфокусовану на інноваціях, що потребує постійного обміну персоналом та даними між корпораціями.

Сторонами співробітництва у сфері інновацій є корпорації та університети, органи державної влади та дослідні центри, стартапи та лідери ринків. В мережевій економіці фізичні та інтелектуальні границі стираються. Організації зі схожими принципами та цілями знаходять один одного, а інформаційна мережа допомагає узгоджувати діяльність партнерів і передові методи в межах спільних інноваційних проектів та розробок.

Оскільки мережа представляє собою нову організаційну структуру, то доцільно виділити її особливості та невід'ємні ознаки, якими є:

1. Мережі зосереджуються на інноваціях та безперервних удосконаленнях. Цілі мережі – збільшувати додану вартість всередині мережі компаній шляхом створення нових товарів/послуг і/або шляхом розроблення методів зниження витрат і збільшення продуктивності. Успіх мережі полягає в тому, щоб всі її учасники, в обмін на свій вклад в загальний успіх групи, отримали б таку компенсацію, яка б їх повністю задовольнила.
2. Для аналізу мережі застосовують динамічний, а не статичний аналіз. По-суті, ціль мережі полягає в тому, щоб стимулювати зміни.
3. В рамках мережі здійснюється співробітництво з проблем виробництва, ціль якої – стимулювання інновацій. При спробах досягнення цієї цілі серед учасників групи може взагалі не виникати конкуренції, що підкреслює залежність кожного учасника групи від їх креативності в цілому. Цей підхід радикально змінює традиційний підхід до конкуренції.

4. Мережа, переважно, має ініціатора об'єднання, тобто фокального партнера. Прийняття рішень часто концентрується в одній корпорації, яка функціонує як центр мережі. Основним питанням стає: хто ж буде цим організатором? Дуже часто цю роль бере на себе велика роздрібна компанія або кінцевий виробник, який диференціює свої товари/послуги, щоб зайняти унікальне, з точки зору кінцевого споживача, положення, тим самим допомагаючи іншим учасникам мережі. Самостійно, без участі інших учасників, без мережі взаємовідносин, координатор вряд чи досягне подібного унікального положення.
5. На «периферії» мережі між учасниками взаємовідносин можуть знаходитися окремі корпорації, які не мають безпосередніх стосунків, тобто вони не є складовими мережі в традиційному розумінні, а скоріше, її кінцевими точками. Однією з найважливіших властивостей мережі є взаємність і взаємозалежність [1, 43], тобто якщо мережі досягла успіху, то він розділяється всіма, навіть найвіддаленішими від центрального координатора учасниками.
6. Інтенсивність та багатогранність є тими властивостями мережі відносин, що мають прямий і реверсний напрям, який стосується задач і черговості здійснення досліджень, розробок, маркетингу, а частіше – фінансової допомоги при виконанні управлінських задач і процедур. Зворотній потік може мати ключовий вплив для успіху всієї мережі, а залежність розповсюджується у всіх напрямках мережі.
7. В умовах глобалізації світової економіки мережа є міжнародною, адже її учасники розташовуються у різних країнах. Ця географічне розсіювання стає ще однією важливою властивістю мережі. Цим мережа суттєво відрізняється від кластерів, де однією з основних умов є географічна близькість, яка і стимулює процес створення доданої вартості. Дана властивість підкреслює складність мережі підприємств, яка стає чимось більшим, ніж «теорія кластерів».

Інфраструктура інноваційного розвитку України перебуває в початковому стані. У ній представлено лише окремі типи інноваційних структур, зокрема технопарки, наукові центри, бізнес-інкубатори, науково-технічні підприємства, фонди. Причому діяльність лише їх незначної частини відповідає завданням, які мають вирішуватися, виходячи зі світового досвіду організації різних типів інноваційних структур. Одночасно назріла необхідність реалізації концепції «технологічного прориву» на базі формування нових форм локальних утворень – кластерів, технополісів та побудови нових міжорганізаційних мереж. Саме мережі можуть забезпечити інноваційну співпрацю і без географічної концентрації [2, 460].

В цьому контексті практично не вивченими залишаються питання зв'язку нових мережевих форм взаємодії та механізму інноваційного розвитку країн в умовах глобалізації.

Очевидно, що для переходу до мережевої економіки недостатньо створити новітню виробничу інфраструктуру (бізнес-інкубатори, технологічні

платформи, технопарки, венчурні фонди, тощо), за відсутності необхідної щільності соціальної кооперації, при дефіциті демократичних інститутів і низькому рівні суспільної довіри така інфраструктура буде працювати зі значними втратами або порушеннями.

Створення та розвиток різних форм мережевої взаємодії являє собою новий підхід до вирішення проблеми конкуренції в умовах глобалізації світової економіки та ринків. Подібна тенденція є наслідком стрімкого розвитку та розповсюдження високотехнологічних продуктів і комплексних рішень в сучасній економіці, процесів швидкого вдосконалення технологій та високого рівня ризику на нових ринках.

Україна не може ігнорувати такий стратегічний напрямок розвитку економіки, бо ще більше закріпить за собою статус країни-аутсайдера з цілим спектром негативних наслідків. Серед яких, в кращому випадку, зниження рівня національної безпеки, подальше зменшення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, зменшення доходів в бюджет, загострення соціальних проблем, ослаблення національної держави.

В інноваційній стратегії національного розвитку держави повинні бути відображені світові тенденції розвитку передових форм бізнесу із врахуванням нових економічних та технологічних реалій. Україна має розробляти свою стратегію із врахуванням захисту національних інтересів, надбання нових ключових технологій та завоювання нетипових для себе сегментів світового ринку. Поруч із пріоритетною підтримкою передових технологій та секторів, а також створенням найновішої виробничої інфраструктури, найважливішим напрямком інноваційної політики повинен стати розвиток мережевої кооперації та мережевих взаємодій.

Література

1. Schamp E. Evolution und Institution als Grundlagen einer dynamischen Wirtschaftsgeographie / E. Schamp // In Geographische Zeitschrift. - Jg. 90, Nr. 1. – 2002. - P. 40-51.
2. Carney M. The competitiveness of networked production: The role of trust and asset specificity // M. Carney / Journal of Management Studies. - # 4, July. – 1998. – P. 457-479.

Денисюк В.А.

к.т.н., с.н.с. ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України»

devladen@mail.ru

Лабунська О.Б.

н.с. Південного наукового центру НАН України і МОН України

naukaodessa@ukr.net

Хуторна Л.В.

н.с. Південного наукового центру НАН України і МОН України

naukaodessa@ukr.net

ФІНАНСУВАННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ПІВДЕННОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Досліджені обсяги наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій у 2010- 2015 роках в Південному регіоні України та Одеській, Миколаївській і Херсонській областях, що входять до його складу, за даними Державної служби статистики України у фактичних цінах та за власними розрахунками обсягів виконаних робіт в постійних цінах 2005 р. За даними Південного наукового центру НАН України і МОН України, у 2012 – 2015 роках проаналізовано стан виконання наукових робіт в Південному регіоні та їх результативність у сферах фундаментальних досліджень та «Інновацій».

КЛЮЧОВІ СЛОВА: наука, фундаментальні дослідження, науково-технічна діяльність, інновації, результативність наукової сфери.

FINANCE AND EFFECTIVENESS OF RESEARCHES IN THE SOUTHERN REGION OF UKRAINE

ABSTRACT. Information of the State Statistics Service of Ukraine was used for comparison of expenses for scientific investigations in Southern region of Ukraine at current prices to constant prices in 2005 year. As a result, it had shown that during 2010 – 2015 years financial prosperity of regional science fell down to critical level. Nevertheless, the Southern Scientific Center is analyzed that in 2012 – 2015 years the scientists in Southern region are supported a stable quantity and high scientific level of your investigations.

KEYWORDS: science, research, scientific-technical activity, innovations, resulting of scientific area.

Як показує світовий досвід, сьогодні перспективи розвитку економіки країни багато в чому визначаються здатністю регіональних економік досягти високої конкурентоспроможності на світовому рівні. При цьому нарощування конкурентних переваг регіональної економіки має відбуватися не на матеріальних факторах виробництва, до яких відносяться природні ресурси, людські ресурси, технологічний капітал і фінансовий капітал, які мають

значення при розвитку аграрного і індустріального секторів виробництва. Конкурентоспроможність повинна формуватися на основі розвитку постіндустріального сектора, що характеризується такими факторами, як інформація, інновації та підприємницькі здібності, інформаційно-мережева організація трудових колективів, нанотехнології та ін. В даний період та в найближчі роки для України ймовірність досягнення успіху на міжнародних ринках за рахунок формування і розвитку постіндустріального сектора низька, оскільки в країні на державному рівні не сформована стратегія розбудови постіндустріального сектора, та й завдання такі не ставляться.

У той же час, не дивлячись на значні втрати після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р., в державі збережена досить потужна, світового рівня сфера науки і науково-технічного потенціалу, яка здатна узяти активну участь в тому, щоб Україна зайняла гідне місце на міжнародній арені в умовах жорсткої глобальної конкуренції.

Мета роботи: аналіз стану фінансування науки та науково-технічної діяльності в Південному регіоні (ПР) України та Одеській, Миколаївській і Херсонській областях, що входять до його складу, за даними Державної служби статистики України у 2010 та 2015 роках, а також деяких показників щодо стану науки та її результативності за даними Південного наукового центру НАН України і МОН України.

Аналізу завдань і проблем розвитку науки, науково-технічної діяльності та інших факторів, що впливають на розвиток економіки в Україні та її регіонів, присвячені ряд наукових публікацій. Згадаємо окремі з них. У 2006 р. д.е.н., проф. Маліцький Б.А. в роботі [1,74-82] при оцінці стану наукової сфери України у 1990-2005 роках зазначав, що система державної підтримки наукової сфери, яка отримана незалежною Україною у спадок, ще більше змінилася у гіршу сторону, оскільки породжує і примножує кризовий стан у продукуванні та використанні наукових знань. Зазначимо, що за 10 років після цієї публікації система державної підтримки наукової сфери в Україні стала ще більше слабкішою.

В цілому можна стверджувати, що за роки незалежності в Україні враховані сучасні тенденції економічного розвитку та моделі економічного зростання, що базуються на нових комплексних макроекономічних умовах, в яких невід'ємними складовими є інноваційність економічної, наукової та науково-технічної діяльності, науково-технічний прогрес, інновації, додана вартість та конкурентоспроможність [2,23-24,3,39-50].

За даними державної статистики, у 2015 р. наукову та науково-технічну діяльність у сфері фундаментальних досліджень, прикладних досліджень, науково-технічних розробок та науково-технічних послуг у Південному регіоні здійснювали 90 організації областей, що складає 9,2% від загальної кількості таких організацій в Україні у 2015 р. (у 2010 році – 131) (табл 1). У 2015 р. кількість організацій, що виконують наукові та науково-технічні роботи, скоротилася на 12 організацій, що значно вище, ніж у 2014 р. – на 6 організацій. За кількістю організацій, які виконують наукові та науково-

технічні роботи в регіоні, лідером є Одеська обл., де у 2015 р. такі роботи виконували 49 організацій. В областях регіону кількість організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи у 2010 та 2015 роках, суттєво зменшувалася. Найбільш значні зменшення відбулися в цей період в Миколаївській області - на 19 організацій (на 43,1%) та у Херсонській області - на 12 організацій (на 42,8 %)

В період з 2010 р. по 2015 р. у Південному регіоні у фактичних цінах встановлено збільшення загального обсягу фінансування наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій, з 618,84 млн. грн. до 969, 16 млн. грн. у 2013 р. (або на 56,6 %), але у 2014 р. обсяг цих робіт зменшився в 1,13 рази в порівнянні із попереднім роком, у 2015 р. зріс на 5,4 % в порівнянні із 2014 р. За розрахунками, частка обсягу наукових та науково - технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій Південного регіону, від обсягу в Україні у 2010 р. становила 6,27 %, у 2013 р. зросла до 8,23%, а у 2015 р. становила всього 5,07 %. Миколаївська область випереджає інші області регіону за обсягами наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій.

Табл.1.

Деякі показники наукової та науково-технічної діяльності у Південному регіоні України та його областях*

	Рік	Сумарний показник за РП	Частка ПР від показника в Україні, %	Показники за областями		
				Одеська	Миколаївська	Херсонська
Кількість організацій, які виконують наукові та науково технічні роботи	2010	131	10,1	59	44	28
	2013	108	9,5	52	33	23
	2014	102	10,2	51	27	24
	2015	90	9,2	49	25	16
Загальний обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій, млн. грн. Фактичні ціни.	2010	618,84	6,27**	1,95**	3,9**	0,42**
	2013	969,16	8,23**	2**	5,83**	0,4**
	2014	606,81	5,54**	1,95**	3,17**	0,42**
	2015	639,66	5,07**	1,92**	2,86**	0,30**
Відношення 2014/2010	-	0,98	-	-	-	-
Відношення 2015/2010	-	1,03	-	-	-	-
Загальний обсяг наукових та науково-технічних робіт,	2010	265,94	6,27**	1,95**	3,9**	0,42**
	2013	323,91	8,23**	2**	5,83**	0,4**
	2014	176,65	5,54**	1,95**	3,17**	0,42**

виконаних власними силами наукових організацій, млн. грн. Постійні ціни 2005 р.	2015	132,46	5,07**	1,92**	2,86**	0,30**
Відношення 2014/2010	-	0,66	-	-	-	-
Відношення 2015/2010	-	0,50	-	-	-	-

*Розроблено Денисюком В.А. на основі даних Державної служби статистики України.

**Розраховано як частка від показника в Україні

Зовсім інші залежності виникають при розрахунках обсягів наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій у 2010 - 2015 роках у постійних цінах 2005 року.

Так, за розрахунками, цей обсяг фінансування у Південному регіоні у 2010 р. склав 265, 94 млн. грн., у 2013 р. зріс до 323,91 млн. грн., у 2014 р. фінансування становило всього 0,66 частки від 2010 р., а у 2015 р. ще нижче - 0,50 частки від 2010 р. Такі розрахунки вказують на реальне катастрофічне зменшення витрат на наукові та науково-технічні роботи, які були виконані власними силами наукових організацій у 2014 та 2015 роках у порівнянні із 2010 р., що, безумовно, вказує на погіршення фінансового стану наукових організацій та матеріального стану науковців, що здійснюють дослідження при виконанні наукових та науково-технічних робіт.

В Південному регіоні у період з 2010 р. по 2015 р. внаслідок недостатнього обсягу витрат на наукові та науково-технічні роботи, які виконані власними силами наукових організацій, також значно зменшилася чисельність науковців - на 1212 осіб, у тому числі тільки у 2015 р. - на 223 особи в порівнянні із 2014 р. Зменшення дослідників в областях Південного регіону, безумовно, негативно впливає на науковий та науково-технічний потенціал регіону та його потенціальні можливості у покращенні стану регіональної економіки. У період з 2010 р. по 2015 р. в регіоні також значно зменшилася і кількість виконаних наукових та науково-технічних робіт. У 2015 р. на - 943 роботи, або на 25,24 %, у 2014 р. - на 531 роботу, на 14,2 %. Найбільше зменшення кількості виконаних робіт - на 152 роботи (або на 17, 6 %) також відбулося у Миколаївській області, в той час, як в Одеській області - на 338 робіт (або на 13, 0 %), у Херсонській області - на 41 роботу (або на 13, 8 %).

Серед областей Південного регіону Одеська область, що володіє відчутним науковим потенціалом, значною мірою перевищує Миколаївську і Херсонську за загальною кількістю щорічно виконаних наукових робіт. Наприклад, вклад Одеської області в загальну скарбничку наукових досліджень регіону, які виконуються в установах НАН України, наближається до 90%,

тоді як в Миколаївській і Херсонській областях кількість таких робіт приблизно однакова і становить у середньому 5% від їх загальної щорічної кількості.

У вищих навчальних закладах Одеської області щорічно виконується до 75% наукових досліджень, в той час, як на ВНЗ Миколаївської області припадає до 13%, а на ВНЗ Херсонської – до 12% від їх загальної кількості.

Негативні наслідки перетворень галузевої науки в м. Одесі (ліквідація, перепрофілювання, скорочення) призвели до того, що показники кількості щорічно виконаних досліджень в Одеській і Херсонській областях зблизилися і складають на 2014 рік відповідно 55% і 45% від їх загальної кількості (без Миколаївської галузевої науки). Незважаючи на недостатній рівень фінансування та зменшення кількості дослідників, загальна кількість щорічно виконаних наукових робіт у Південному регіоні у 2012-2015 роках залишається приблизно на одному рівні (табл. 2). В той же час, значне зменшення наукових робіт встановлено в Одеській області: в сфері фундаментальних досліджень - на 11 робіт та «Інновації» - на 30 робіт. Слід відзначити високий рівень наукових робіт, виконаних науковцями. Так, за самооцінкою авторів, серед наукових робіт, виконаних у 2012-2015 рр. в сфері фундаментальних досліджень, за критерієм «Істотні ознаки новизни на рівні України» виконано (від 64 до 70 %); значна їх кількість (від 11 до 20 %) виконана на рівні «Істотні ознаки новизни на світовому рівні». Серед виконаних робіт в сфері «Інновації» більшість з них задовольняє критерію «Наявність істотних ознак новизни на рівні України» (від 66 до 74%); помітна їх кількість (від 9,0% у 2012 р. до 19 % у 2015 році) відповідає критерію «Наявність істотних ознак новизни на світовому рівні». Високий рівень створених інноваційних розробок підтверджується патентами на корисні моделі в Україні, які отримані науковими установами та авторами.

Табл.2.

Розподіл завершених наукових робіт в сферах фундаментальних досліджень та «Інновації» в областях Південного регіону*.

Сфера досліджень	Рік	Всього	Одеська	Миколаївська	Херсонська
Фундаментальні дослідження:	2012	230	172	25	33
	2013	212	148	34	30
	2014	264	195	22	47
	2015	239	161	34	44
Інновації:	2012	172	131	14	27
	2013	178	115	28	34
	2014	148	91	19	38
	2015	160	101	17	42
ВСЬОГО РОБІТ:	2012	402	303	39	60
	2013	390	263	62	64
	2014	412	286	41	85
	2015	399	262	51	86

*Розроблено авторами на основі звітів [4].

У 2015 р. в Південному регіоні були виконанні 160 наукових робіт, з яких 116 відповідають рівню «Істотні ознаки новизни на рівні України»; 31 робота відповідає рівню «Істотні ознаки новизни на світовому рівні». Деякі з інноваційних розробок 2015 року, що мають «Істотні ознаки новизни на світовому рівні», представлені нижче:

1. Напрямок: Машинобудування, приладобудування. Найменування: Комплекс установок для збору та очищення рідкісних газів з метою їх повторного використання в наукоємних галузях. Інноваційна складова: Створено пілотний зразок комплексу для збагачення, очищення і отримання в чистому вигляді (99,999 %) рідкісних газів. Розробник: Одеська національна академія харчових технологій.

2. Напрямок: Нові технології, речовини та матеріали. Найменування: Багатоцільовий імунорегулятор росту рослин МИР. Інноваційна складова: МИР збільшує врожайність різних культур на 10-15% і більше; покращує якість отриманої продукції; підвищує імунітет рослин і ефективний проти їх стресу; адаптоген; підвищує ефективність мінеральних добрив і пестицидів, скорочуючи їх норму внесення на 20-30%. Розробник: Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний аграрний університет»

3. Напрямок: Новітні біотехнології та медицина. Найменування: Спосіб лікування артрозу у хворих на серцево-судинні захворювання. Інноваційна складова: лікувально-реабілітаційний комплекс забезпечує підвищення ефективності санаторного етапу лікування хворих на остеоартроз у поєднанні з серцево-судинною патологією, сприяє покращенню фізичної працездатності. Розробник: Державна установа «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології Міністерства охорони здоров'я України»;

4. Напрямок: Транспорт. Найменування: Розробка концепції неруйнівного контролю несучих елементів суднових конструкцій в процесі їх експлуатації. Інноваційна складова: Забезпечує для судна типу «handy size» значне зменшення витрат на розробку системи моніторингу загальної міцності корпусу судна. Розробник: Херсонська державна морська академія

5. Напрямок: Інші. Найменування: Електророзрядна обробка друкованих плат. Інноваційна складова: Екологічно безпечний технологічний процес електророзрядної обробки друкованих плат та інших компонентів електронного лому забезпечує 80–95% від'єднання металевих складових від пластмасової основи та її подальше подрібнення. Застосування процесу дозволяє значно ефективніше утилізувати електронний брухт, вилучаючи дорогоцінні елементи. Розробник: Інститут імпульсних процесів і технологій НАН України.

ПНЦ здійснює системну роботу щодо інформування бізнесу, суспільства та державних структур про завершені наукові та інноваційні розробки. Так, у 2016 р. ПНЦ здійснив біля 40 звернень (у 2015 р. надав 263 пропозиції) до керівництва державних органів Південного регіону та міст Одеси, Миколаєва і Херсону, обласних і міських організацій роботодавців та інших структур з пропозицією розглянути можливість використання в їх

областях інноваційних пропозицій наукових установ як Національної академії наук України, так і Південного регіону України.

Уряд України та місцева влада, у тому числі в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях, мають активно сприяти розвитку національної науки та науково-технічної діяльності в Україні. Одне з перших завдань - забезпечити збільшення фінансування наукових робіт за рахунок бюджетних коштів та за рахунок стимулювання інвестицій в наукову та інноваційну сфери з боку бізнесу. Це вкрай актуально та необхідно для підтримки наукою диверсифікації економіки шляхом реалізації інвестиційно-інноваційної моделі розвитку. В областях мають здійснюватися реформи і програми побудови інноваційної інфраструктури, формуватися регіональні інноваційні кластери, підвищуватися інвестиційна привабливість, широко використовуватися досвід та співробітництво з країнами ЄС та ін.

Література

1. Маліцький Б. Сучасний стан наукової сфери України та нова стратегічна доктрина її розвитку / Б. А. Маліцький // Наука та наукознавство. - 2006. - № 2. - С. 16-32. - укр.

2. Денисюк В. Фактори та модель інноваційно -орієнтованого економічного розвитку / В. Денисюк, А. Марков // Економіст. - 2009. - № 4. - С. 20-25. Режим доступу: http://www.uiis. Denisiuk_24_05_09.pdf.

3. Денисюк В.А. Інноваційно-орієнтований розвиток національної економіки: перспективи виробництва та бар'єри в Україні. / В.А. Денисюк // Інноваційні засади та виміри стратегічного розвитку підприємств України: Колективна монографія / І.Л.Петрова, З.М.Борисенко, Н.І.Дишлюк та ін.; За наук. ред. проф. Петрової І.Л. – К.: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2012. – 355 с., С. 37-55.

4. *Наука у Південному регіоні України. Важливі досягнення наукових установ Південного регіону України в галузі фундаментальних, прикладних досліджень та інноваційної діяльності.* У 2012 р., Випуск XI. У 2013 р. Випуск XII., У 2014 р. Випуск XIII., У 2015 р. Випуск XIV., – Одеса : ПНЦ НАН України.

Келембет О.С.

викладач, Донецький державний університет управління, м. Маріуполь
elena_kelembet@ukr.net

MODELS OF THE REINTEGRATION OF THE DEOCCUPATED TERRITORIES

ABSTRACT. The situation in Donbass and deoccupied territories in Ukraine, which developed due to the conflict, is outlined and analyzed. The international experience of the reintegration of the deoccupied territories is explored. Some of the models of the reintegrating of the deoccupied territories, which were resulted positively, are described. The principles of reintegration of Donbass and Ukraine are formed in this research. Priority directions and mechanisms of Donbass reintegration in Ukraine's economy are proposed in this article.

KEYWORDS: reintegration, deoccupied territories, separatism, local self-government, autonomy, political construction, Intergovernmental agreement, external administration, federalization, reconstruction of destroyed territories

Donbass has always occupied a certain place in the economy of Ukraine. Total GRP of the Donetsk and Lugansk regions in Ukraine's GDP in the pre-war year, 2013, was 14.4%, namely, the Donetsk region was 10.8%, Lugansk region – 3.6%. In the Donetsk economic region in 2013 up to 30.0% of the total industrial production of Ukraine was made, which determined the dominance of the Donbas export, as well as filling up all budget levels and the country economy with foreign exchange earnings. Donbass had an extensive cooperation in the framework of interregional and cross-border cooperation [1].

In the military conflict in Donbass in 2014, Ukraine's economy suffered a devastating loss: a lot of industries, building sector, and high-tech sectors of engineering, chemicals and many others ceased to exist. According to the Federation of employers of Ukraine, only last year, Ukraine lost over a million of work places and most of them were on the territory of Donetsk and Lugansk regions. Until 2014 the Donetsk and Lugansk regions were among the top regions with the highest wages in Ukraine (after Kiev). Today, according to the world food programme, 300 thousand people of Donbass are suffering from shortage of food and need urgent assistance. The most difficult situation of providing the population with food has been formed in these separate districts of Lugansk region, which are uncontrolled by the government of Ukraine, and in settlements along the demarcation line [2]. Furthermore, according to the United Nations, during the conflict in Donbass more than nine thousand people have been killed. That is why the issue of reintegration of Donbass into the economic sphere of Ukraine is vital and important for the economy and citizens of Ukraine.

The problem of the dismembered territories and societies reintegration as a result of political, ethnic, military conflicts can be found practically in all parts of the world. In the world today there are more than 500 autonomist and separatist movements that have created about 100 self-governing non-recognized or partially recognized states and territories covering over 14 million sq. km (about 10% of the land), which are

home to more than 220 million people. Meanwhile active military operations are only on 27 of such territories. In other cases, conflicts have the status of "preserved" or "unresolved" [3]. As international experience shows, the most difficult and long lasting is not the active phase of the conflict, but the time of the settlement and reintegration of the territories and the definition of its legal status. All states, faced with the problem of separatism, were forced to create their own resolution mechanisms, based on the specifics of the conflict, the geopolitical environment, resources, and its political and historical experience. At the same time it is impossible to talk about some universal recipe for resolving such conflicts, even within a single state or region.

However, it is still possible to allocate a specific algorithm, based on international experience, which can most effectively influence the successful settlement of the disintegration conflicts. It can be presented in the form of certain models.

MODEL №1. [3]

From terrorism to expansion of local self-government

Place. South Tyrol (Italy)

The tools of conflict solution.

I. Political and legal autonomy.

South Tyrol has the status of constitutional autonomy, including legislative powers and mechanisms for the minorities' protection in all spheres. Thus, the guaranteed protection and preservation of cultural and language differences of various ethnic groups and the use of the German language were assured.

Legislative power is vested in the region by the local Parliament of 70 representatives elected by the people of the region. The Parliament has the right to enact legislation under the so-called "exclusive competence": trade, industry, health, sports and entertainment. In these areas, regional laws have the same legal force as the laws of the state.

The South Tyrol Parliament elects the President, two Vice-presidents and Ministers of the autonomy and during the term of government of an elected Parliament President of the region, the representatives of the German and Italian communities alternately have to change each other. The government of the province, its committees, municipal bodies, which are not elected in direct elections, must also correspond to the numerical proportions of the language groups. President of the Autonomous province of Bolzano/Bozen has the right to participate in meetings of the Council of Ministers of Italy, when issues concerning South Tyrol are discussed.

II. Financial autonomy.

South Tyrol is the richest region of Italy and to avoid conflicts in the economic sphere, the following tools have been developed :

- the province receives nearly all revenues from state taxes collected by the state in the southern Tyrol and beyond. On the expenditure part, the province has also full autonomy.

- financial system of the autonomous province may not be changed without the consent of the province itself.

III. Humanitarian-cultural autonomy.

In the region the German language is equal to Italian and is recognized as an official one. It can be rightfully applied in administrative, criminal, judicial, law enforcement, and even legislative fields. Key point. Maximum empowerment of local governments.

MODEL №2.[3]

Autonomy and political construction

Place. Basque country (Spain)

The tools of conflict solution. In 1978, the government of Spain was taking a huge risk: the new Constitution was voted for in the referendum, but keeping the autonomous status of the region of the Basque Country and giving them the right to have their own elected Parliament, police, and school system and tax administration.

It reduced significantly the Basque radical separatists' social support and led to the formation of a legal political player of the autonomy - the Basque nationalist party (BNP).

Even today there is no end to the disintegration of public opinion in the Basque Country. In 2012 and 2015 the referendum on secession from Spain was appointed. The Spanish government managed to achieve its abolition. However, the Basque authorities conducted a survey in 2014 that showed the attitude of the population regarding possible segregation: 39% voted for, 29% against, 12% was abstained, 20% was undecided with the answer.

As a result, at the moment the Basque Country has granted the status of autonomy with its own legislature.

Today they are represented in the Spanish Parliament: they have 5 seats in the Senate (upper house) and the Congress (lower house). The Basque nationalist party has the largest representation in local government: the Basque Parliament has 30 seats out of 75; also the leader of their faction is currently holding the post of Chairman of the government of the region.

Spanish authorities have recognized the Basque language as a national one.

Key point. Autonomy, empowerment of regional elites and the construction of a legitimate political player for talks on the status of the region.

MODEL №3.[3]

Regional autonomy

Place. Northern Ireland, Great Britain, Ireland.

The tools of conflict solution. The negotiations on the peaceful resolution of the conflict started almost from the first day, but did not succeed due to the fact that the sides were firmly standing their ground, showed little willingness to compromise or disrupted already reached implementation of the agreements.

Still in the early 90s of the last century the British government came to the conclusion that it was impossible to use the military way to solve the conflict despite the presence of the necessary capabilities.

Peace negotiations were intensified and focused on the signing of the comprehensive political agreement. As a result, after 22 months of consultation, on April 10, 1998, the so-called "Belfast agreement" ("Good Friday Agreement") was signed.

The key points of a peace settlement were:

-Northern Ireland remained a part of the UK and the Irish Republic renounced its territorial claims;

- it was decided to form the Northern Ireland Assembly and Executive Committee;
- the establishment of a special body of cooperation between the was proclaimed;
- the creation of the intergovernmental Council of the British Isles, which included representatives from the UK, Ireland, Ulster, Scotland and Wales;
- disarmament and amnesty of the Northern Irish armed groups (on both sides) for two years in exchange for the release from prison of earlier captured members;
- Police reform.

Having had a long experience of the peace that accorded to failure, Ireland and Northern Ireland brought them to a Referendum, where the texts were supported by the majority of citizens. Radicals and separatists were included in the official political system.

Key point. Intergovernmental agreement between Ireland and the UK, amnesty, political incorporation of the separatists.

MODEL № 4.[3]

Administration and federalization.

Place. Bosnia and Herzegovina.

The tools of conflict solution. According to the agreement and the political and legal practice, the peaceful settlement in Bosnia and Herzegovina was based on several principles:

The federalization and delegation of authority to the established - on a national basis entities inside the country – the Republic of Srpska and Federation of Bosnia and Herzegovina;

Political duplizierung. Mandatory parity ratio of national representation of Muslims, Croats, Serbs in all central government bodies – Parliament, government (ministries), Presidium presidents and constitutional court;

The veto of any of the three major peoples representatives in the authorities;

External political, economic and military control of the territory of Bosnia and Herzegovina.

Amnesty participants of the war.

Eventually, supreme political authority in Bosnia and Herzegovina belongs to the high representative for Bosnia and Herzegovina, which is the main representative of the international community in the country, military security was provided by NATO troops and all police forces of Bosnia and Herzegovina were submitted to the Commissioner of the International task force response (MSSR) of the United Nations, elections were held under OSCE supervision, the banking system was re-established by IMF, human rights and arbitration were controlled by the authorities with the domination or involvement of foreigners.

Key point. Federalization, external administration.

The term "reintegration" means the process that indicates the repeated action and renewable restoration, renewal, re-creation. In this regard, the Special Monitoring Center on resolving the situation in Eastern Ukraine has suggested the complex of measures and mechanisms for reintegration of Donbass (figure 1) in the economic

sphere of Ukraine, the restoration of the destroyed cross-border cooperation and interregional ties within Ukraine and within the framework of the EEU.

On the ground of the current situation, the principles and priority directions of reintegration of Donbass and Ukraine could be the next:

- productive dialogue on the future status of the region and mechanisms of conflict resolution;

- direct international involvement (not only warranty) to resolve the conflict – the country's Channel 4 with the involvement of the United States may conclude a special agreement to create a special Council for the restoration of Ukraine (like the Bosnian scenario);

- joint reconstruction of destroyed territories for all opposition parties with the assistance of the IMF and funds of the guarantor countries;

- overcoming the reasons that led to the crisis.

Ukraine today is on the threshold of a very complex process of Donbass reintegration and the future success or failure of the reintegration process will directly depend on the correctness and adequacy of the selected model. All successful experiments have been characterized by the abandonment of hostilities, the demilitarization of the political and social dialogue, reaching agreements with all parties to the conflict, reconciliation for the future, democratization of the parties to the conflict and elimination of causes and consequences of the conflict.

References

1. Державна служба статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrstat.org/en/operative/operativ2014/zd/oet/oet_u/oet1114_u.htm
2. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>
3. Бортник Р. Реінтеграція Донбасса: міжнародний досвід і моделі для України/Р. Бортник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://longread.restoring-donbass.com/reintegratsiya-donbassa>
4. Колтунович А. Реінтеграція Донбасса/ А. Колтунович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vybor.ua/article/economika/reintegraciya-donbassa.html>
5. Колтунович А. Восстановление Донбасса: проблемы и приоритеты развития/ А. Колтунович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vybor.ua/article/economika/vosstanovlenie-donbassa-problemy-i-prioritety-razvitiya.html>

Козакова О.М.

доцент кафедри економічних систем і управління інноваційним розвитком
Одеського національного політехнічного університету
e.n.kozakova@esmid.in

РОЛЬ РЕГІОНІВ В АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто необхідність перенесення центру інноваційної політики в Україні на регіональний рівень

КЛЮЧОВІ СЛОВА: регіон, інноваційна діяльність, інноваційна політика

THE ROLE OF REGIONS IN THE INNOVATION ACTIVITY ACTIVATION

ABSTRACT. In this thesis has been researched the necessity of transferring the centrum of innovation activity to the regional level.

KEY WORDS: region, innovation activity, innovation policy.

Ключовим фактором забезпечення ефективного господарювання в сучасних умовах є новітні знання, наукові ідеї, інноваційні пропозиції. Інтелектуальна праця стає головним імперативом реалізації концепції економіки знань постіндустріального суспільства.

На противагу цьому інноваційні процеси в Україні слабо реалізуються. Формування ринку інновацій відбувається у малосприятливому зовнішньому і внутрішньому середовищі, що є наслідком дії низки внутрішніх та зовнішніх факторів. Зростання ВВП країни за рахунок впровадження новітніх технологій спеціалісти оцінюють у 0,7-1,0 %. Економіка характеризується сировинним, низько технологічним устроєм. Матеріально-технічний, кадровий потенціал економічного зростання фокусується переважно у традиційних галузях. У структурі промисловості домінують виробництва третього і четвертого технологічних укладів, п'ятий та шостий уклади займають незначну питому вагу [1]. За глобальним індексом інновацій Україна посіла у 2013 році 71-е місце в світі, у 2014 році – 63 [2].

Тому об'єктивно необхідним є перехід до реальної інноваційної діяльності, коли інновації стають «точками зростання», домінантою структурної перебудови економіки, підвищення її конкурентоспроможності. В цьому процесі роль регіонів суттєво підвищується. З урахуванням їх просторових особливостей за природним, історичним, економічним, соціальним, демографічним та іншими факторами вони можуть стати «місцями» інноваційного зростання національної економіки [3].

Досвід розвинутих країн за останні десятиліття свідчить про перенесення центру інноваційної політики на регіональний рівень, результатом чого є трансформація системи організаційних форм розміщення продуктивних сил, самого устрою економіки.

Методологічним підґрунтям такої політики є теорії та концепції просторової економіки. В працях В. Лаунгарта, В. Кристаллера, А. Леша, У. Айзарда, С. Харрриса, Д. Рея та інших сформульовані підходи щодо визначення територіальних проблем ринку та розміщення підприємств, зв'язку розвитку регіональних ринків з їх ринковими потенціалами, значущості полюсів розвитку та центральних місць для формування комплексу взаємопов'язаних видів діяльності. В цілому регіон розглядається як багатоаспектний суб'єкт економічних відносин, багатофункціональна економічна система.

З позиції системного підходу регіон є відносно відокремленою системою, а саме системою 1) суспільного відтворення як сукупністю різних галузей, які охоплюють виробництво, розподіл, обмін та споживання товарів і послуг; 2) соціально-економічних відносин з існуванням різних форм власності, з характерною концентрацією населення, капіталу і праці; 3) господарських взаємозв'язків з іншими регіонами як сукупністю відносин, пов'язаних певним ступенем спеціалізації та кооперації праці. На цій основі в сучасних умовах регіон виступає як частина інноваційного простору, де формується ринкове середовище, межі якого визначаються системою економічних зв'язків між суб'єктами господарювання щодо руху інноваційного продукту. Характер цих зв'язків може задаватися підприємствами лідируючих прогресивних галузей, які створюють нові товари та послуги і формують мережу взаємопов'язаних та взаємозамінних видів діяльності. Це в свою чергу формує спільність економічних інтересів суб'єктів господарювання регіону, веде до становлення і розвитку цілісних економічних організмів у формі виробничо-територіальних комплексів, інноваційних центрів, технопарків, виробничих кластерів та інноваційних бізнес-інкубаторів. Саме такі форми організації продуктивних сил характеризують розвиненість інноваційної інфраструктури, коли поєднуються всі складові інноваційного процесу – ідея, наука, технологія, виробництво та ринок. Розвиток процесів концентрації та інтеграції виробництва за таких умов може сприяти подоланню тісної прив'язки регіону до його конкретно-історичної спеціалізації та сформувати гнучку здатність до комплексної інноваційної діяльності.

З урахуванням особливих просторових характеристик інноваційного середовища регіону мають вибудовуватися передумови активізації його інноваційної діяльності, що є прерогативою державної інноваційної політики. Її стратегічна спрямованість має базуватися на визначенні сильних та слабких сторін кожного регіону, його можливостей та загроз щодо інноваційної діяльності. Таке позиціонування регіону дає можливість визначити ступінь впливу державної інноваційної політики на регіональний ринок, динаміку і напрями зміни правового середовища діяльності фірм, тип формування регіональних інноваційних стратегій та програм розвитку. Так, за наявності розвинутого науково-технічного та інтелектуального потенціалів регіону може бути розроблена стратегія «технологічної ніши», що передбачає концентрацію капіталу і праці з розробки і виробництва особливих технологій і продуктів; за наявності особливих ознак географічного положення регіону – стратегія

виключних можливостей; за наявності достатньої кількості корисних копалин – стратегія інноваційного освоєння природного потенціалу тощо [4].

Прогнозування інноваційної активності регіонів має бути передусім на загальнонаціональному рівні, що юридично «закріпить» інноваційний напрямок розвитку регіонів, мобілізує їх внутрішні резерви та забезпечить керованість інноваційного процесу. Між тим, ефективна реалізація інноваційного потенціалу регіонів можлива лише за комплексного забезпечення інноваційної діяльності, а саме фінансового забезпечення, стимулювання інноваційної діяльності, організаційного, матеріально-технічного та кадрового забезпечення. Тому для надання відчутного поштовху інноваційного розвитку регіонів України перш за все необхідно:

- удосконалити законодавчу базу та нормативно-правові акти, що стримують розвиток інноваційної діяльності в регіонах;
- розробити комплекс заходів щодо стимулювання капіталовкладень у розвиток виробничої та інноваційної інфраструктури;
- структурувати саму систему управління інноваційною сферою на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

Література:

1. Концепciya podal'shogo rozvitku innovaciinoi diyal'nosti v Ukraini. Proekt.- [Elektronnii resurs]. – Rezhim dostupu: www.minindustry.crimea-portal.gov.ua/rus/downloads/koncept.doc
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2014 році. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
3. Соловйов В. П. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики : монографія / В. П. Соловйов, Г. І. Кореняко, В. М. Головатюк. – К. : Фенікс, 2008. – 224 с.
4. Инновационный менеджмент: Концепции, многоуровневые стратегии и механизмы инновационного развития: Учеб. пособие / Под ред. В. М. Аньшина, А. А. Дагаева. – 2-е изд., перераб., доп. – М.: Дело, 2006. – 584 с.

Костюк Т.О.

аспірант кафедри економіки праці та розвитку сільських територій
Національний університет біоресурсів і природокористування України
t.kostuk@i.ua

М'ЯСО-МОЛОЧНА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ: ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

АНОТАЦІЯ. У статті проведено комплексне дослідження стану вітчизняної м'ясо-молочної галузі з метою виявлення її впливу на економічну безпеку сільського господарства України. Запропоновано інноваційну модель розвитку м'ясо-молочної галузі на основі м'ясомолочного кластеру з урахуванням диференціації продовольчого споживання та процесу децентралізації владних повноважень.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: м'ясо-молочна галузь, інноваційна складова, економічна безпека, сільське господарство, індикатори, інноваційна модель розвитку.

MEAT AND DAIRY INDUSTRY UKRAINE: THE INFLUENCE OF INNOVATION COMPONENT FOR ECONOMIC SAFETY OF AGRICULTURE

ABSTRACT. This article provides a comprehensive study of domestic meat and dairy industry to identify its impact on the economic safety of Ukraine's agriculture. Offered an innovative model of development of based cluster differentiation of food consumption and decentralization of power.

KEYWORDS: meat and dairy industry, innovation component, economic safety, agriculture, indicators, innovative model of development.

У вітчизняній та закордонній науковій літературі проблемам, які сповільнюють розвиток м'ясо-молочної галузі й негативно впливають на рівень економічної безпеки присвячено значну кількість публікацій. Зокрема, варто відзначити дослідження таких вчених, як В. Ємцев [1], О. Козак [2], О. Маслак [3], В. Збарський [7], В. Жмуденко [4], В. Залізко [5], В. Мартинєков [6] та ін. Цими та багатьма іншими дослідниками встановлено сутність економічної безпеки сільського господарства та сільських територій і, зокрема, вказано на перспективність виокремлення інноваційної складової як найбільш впливової та стратегічно важливої у процесі зміцнення національної економіки.

Обмежуючи дослідження ринком виробництва та споживання м'ясо-молочної продукції варто вказати на неоднозначну та хвилеподібну динаміку його розвитку. З одного боку маємо не достатньо ефективну систему маркетингу та менеджменту вітчизняних експортоорієнтованих переробних компаній, які не використовують прогресивні інноваційні технології, а з іншого боку – внутрішні споживчі ринки мають суттєві обмеження у частині низької купівельної спроможності більшості населення України. У результаті маємо, що в Україні станом на 1 січня 2016 р. наявна

суттєва диференціація індексів продовольчого споживання та достатності споживання м'ясо-молочної продукції (рис. 1).

Системний аналіз продовольчого споживання населенням України м'ясо-молочної продукції вказує на ряд загроз, які стосуються не лише економічної, а й національної безпеки країни.

Рис. 1. Співставлення рівня продовольчого споживання м'ясо-молочної продукції вітчизняними домогосподарствами у контексті забезпечення раціональної достатності (станом на 1 січня 2016 року)

Джерело: сформовано автором на основі даних Держстату України [8]

По-перше, загальний рівень споживання молока, м'яса та відповідної продукції трохи більший за третину від встановлених раціональних норм (рис. 1). Постійна білково-калорійна нестача, відсутність у раціоні достатньої кількості білків тваринного походження та інших мікро- та мікроелементів призводить до погіршення стану здоров'я населення та загального рівня працездатності. Причому, за даними Держстату України, у такій ситуації українці перманентно перебувають більше чверті століття, що загрожує погіршенню генофонду нації.

По-друге, наявна кричуща диспропорція у структурі споживання м'ясо-молочної продукції, оскільки майже половина усього спожитого українцями м'яса – це курятина. Цей факт пояснюється високими роздрібними цінами на яловичину та свинину. Також, а також критичним зменшенням рівня споживання риби та рибопродуктів. Зокрема, протягом 1990–2016 рр. українцями споживається щорічно

риби та рибної продукції у середньому менше на третину від рекомендованої МОЗ раціональної норми.

Особливо небезпечна ситуація склалася навколо забезпечення м'ясо-молочною продукцією таких соціальних і демографічних груп населення як діти та пенсіонери, де відповідні показники є ще гіршими. Крім того потрібно переглянути Постанову КМУ «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» [9]. У першу чергу це стосується розділів, пов'язаних із переліком м'ясо-молочних продуктів харчування. Так, наприклад, для дітей до 6 років у середньому щодня передбачено для споживання усього 32 гр м'яса телятини, 16 гр. птиці або кроля, 7 грамів сметани, 4 грами сиру тощо [9]. Очевидно, що збільшення відповідних показників у споживанні м'ясо-молочної продукції вплине на розмір прожиткового мінімуму, методика розрахунку якого базується на оцінці вартості відповідних продуктів харчування та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення. Цим самим, отримуємо збільшення внутрішнього ринку м'ясомолочної продукції, що стимулюватиме розвиток сільського господарства України.

Комплексне вирішення окреслених вище проблем розвитку м'ясо-молочної галузі можливе за двома векторами впровадження інновацій:

1) відновлення сільськогосподарського потенціалу, що залишився у спадок від Радянського Союзу;

2) створення абсолютно нових сільськогосподарських систем, що передбачає відмову від наявних сільгоспприміщень, інфраструктури тощо.

Ці два напрями є цілком конкурентоспроможними, про що свідчить досвід багатьох агропідприємств. Так, наприклад, у Вінницькій області представництво шведської фірми DeLaval (яка одна з перших у світі зайняла ринкову нішу виробництва та обслуговування доїльного обладнання), було модернізовано галузь молочного тваринництва на базі колективного сільськогосподарського підприємства «Агро-Союз», де було відремонтовано старі ферми та складські приміщення. У результаті підприємство стало рентабельним, але оскільки рівень рентабельності був досить низьким, то менеджмент компанії вирішив впровадити абсолютно нову систему управління – «smart-farming», яка передбачає:

– автоматичну оптимізацію продуктивності через формування ефективного стада та логістики;

– використання передових технологій доїння та обслуговування корів;

– комплексне вирішення питань утримання, розведення, відгодівлі, відтворення стада;

– роботизацію робочих місць та загального облаштування й експлуатації ферми;

– інформатизацію племінного та виробничого обліку, у системі ПК-КПК (на базі програмного забезпечення Майкрософт та Гугл) та ін. [10]

Враховуючи останні тенденції виробництва м'ясо-молочної продукції за видами та категоріями господарств (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та зони проведення антитерористичної операції) варто зазначити на наявності значних диспропорції виробництва за виключенням свинини, якої виробляють приблизно однаково господарства населення та інші види сільгоспвиробників.

На нашу думку, одним з перспективних шляхів вирішення окреслених проблем є врахування європейського досвіду автоматизації виробництва м'ясо-молочної продукції таких грантів, як Delaval, Lely, GEA Westfalia Surge, Boumatic, Itec та ін. Однак у зв'язку з високим рівнем девальвації національної валюти, доцільно на державному рівні створити передумови (зокрема, у податковій площині) для виробництва доступних агрегатів для роботизованого доїння корів та утримання ВРХ (техніко-технологічну базу можна використовувати, наприклад, таких вітчизняних підприємств, як ВАТ «Брацлав» «Агромех», «Імпульс-Агро» та ін.).

Висновки та пропозиції. Таким чином, виокремлено загрози для економічної безпеки сільського господарства за двома основними векторами інноваційного розвитку: продовольче забезпечення та диспропорція виробництва. Зокрема, у дослідженні встановлено, що виробництво та споживання молока та м'яса в Україні знаходиться на незадовільному рівні, що сприяє деградації аграрної економіки України.

З метою стимулювання соціально-економічного розвитку сільських територій, з урахуванням сучасного кризового стану національної м'ясо-молочної галузі варто розробити схему формування інноваційної моделі розвитку м'ясо-молочної галузі на основі нових систем адміністрування, наприклад, таких як «smart-farming», що підвищить рівень економічної безпеки сільського господарства у системі економічної безпеки сільських територій України.

Література

1. Ємцев В. Розвиток світового ринку молока в існуючому конкурентному середовищі [Електронний ресурс] / В. Ємцев. – 2014. – Режим доступу : www.irbis-nbuv.gov.ua
2. Козак О. А. Основні тенденції розвитку світового ринку молока та молочної продукції / О.А. Козак // Економіка АПК. – 2007. – №3. – С.149–154.
3. Маслак О. Світові тенденції молочного ринку / О. Маслак, Т. Хворост // Пропозиція. – 2010. – № 2. – С. 44–46.
4. Жмуденко В. О. Державне регулювання економічної безпеки АПК України // Менеджмент ХХІ ст.: проблеми і перспективи: кол. моногр. / В.О. Жмуденко. – Умань: Ред.-видав. відділ УНУС, 2011. – С. 348–351.
5. Залізко В. Д. Сільські території України: стратегічні пріоритети розвитку в контексті зміцнення економічної безпеки : [монографія] / В. Д. Залізко ; Національний університет ДПС України. – Ірпінь : Видавництво НУДПСУ, 2014. – 502 с.
6. Залізко В. Д. Методика оцінювання економічної безпеки сільських територій / В. Д. Залізко, В. І. Мартиненков // Економіка України. – 2016. – № 1 (650). – С. 19–34.
7. Збарський В. К. Організаційно правові основи функціонування молокопродуктового підкомплексу України / В. К. Збарський // Агросвіт. – 2015. – № 17. – 8–13.
8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
9. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : постанова КМУ від 14 квітня 2000 р. N 656 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF>

10. DeLaval [Electronic resource] / Official Site. – 2016 – Access: <http://www.delaval.com>

Кузьменко В.П.

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії НаУКМА

голов. наук. співробітник

НДЕІ Мінекономрозвитку і торгівлі України

Інститут еволюційної економіки

kuzval1947@gmail.com

ЕКОНОМІЧНА КРИЗА І РЕГІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА

АННОТАЦІЯ. У статті проаналізовані та обгрунтовані автором інноваційні пріоритети регіональної політики України. Дана комплексна оцінка процесів модернізації національної економіки на шляху подолання економічної кризи.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інновація, модернізація, регіональна політика, економічна криза.

ECONOMIC CRISIS AND REGIONAL INNOVATION POLICY

ABSTRACT. In the article to analysis and confirmis the author innovation priorities of regional policy of Ukraine. Complex evaluate of the process to modernization of the national economics on the way economic crisis overcoming.

KEY WORDS: innovation, modernization, regional policy, economic crisis

Ще наприкінці XIX століття, в 1894 р. видатним українським економістом Михайлом Туган-Барановським [1] вперше у світі було створено теорію періодичності промислових криз, на основі аналізу динаміки ділових циклів протягом століття після Промислової революції XVIII ст. в Англії. Теорія криз М.Туган-Барановського пояснила, чому існують окремі періоди, протягом яких спочатку нагромаджуються величезні маси позичкового капіталу, що довго не знаходять собі застосування, а потім відбувається прискорене інвестування економіки переважно на інноваційній основі. Це в кінцевому рахунку призвело до виникнення інноваційної концепції прискореного розвитку економіки Шумпетера та формування цілісної інвестиційно-інноваційної теорії економічного розвитку.

Безпосередній учень Туган-Барановського - видатний російський економіст Микола Кондратьєв [3] вже у 1922 р. на основі аналізу соціально-економічної динаміки розвитку чотирьох найрозвинутіших країн світу майже за півтора століття, відкрив три «довгі хвилі» - К-хвилі світової економіки тривалістю близько 60 років кожна і вказав у прогнозі, зробленому на їх основі, на закінчення третьої К-хвилі кризовими 30-ми роками XX ст. та можливе завершення світової кризи на початку - середині 40-х років великою війною. Це й відбулось у світовій економіці в часи Великої депресії і навіть політиці,

враховуючи другу емпіричну правильність кондратьєвської теорії, котра стверджувала підвищення частоти соціальних катаклізмів і війн на підйомі чергової К-хвилі, з чого, власне, і випливала велика ймовірність нової світової війни на початку наступної четвертої К-хвилі. Після закінчення другої світової війни розпочався економічний бум світової економіки тривалістю якраз у підвищувальну складову четвертої К-хвилі з періодом 1946-1975 рр., що було названо Славним тридцятиріччям, у якому великий вплив мала кейнсіанська політика, на основі якої й була сформована нова галузь економічної науки другої половини ХХ ст. - макроекономіка.

Модель Кондратьєва була чи не єдиною в світі, котра дозволила майже за десятиліття передбачити Велику депресію 1929-1939рр., апісля неї й можливість початку другої світової війни, що стала наслідком накопичених у кризу протиріч. Більше того, прогнозна стабільність тривалості “К-хвиль” підтверджується й черговою Великою депресією - сучасною світовою загальноекономічною кризою, що увідповідності до теорії періодичності економічних криз Туган-Барановського почалась з фінансових криз 90-х років ХХ ст. у країнах Латинської Америки, Південно-Східної Азії та нових державах пострадянського простору, так званих країнах СНД, у тому числі - в Україні.

Під впливом глобальної фінансово-економічної кризи світова економіка впала за 2009 рік більш ніж на 2%, американська – на 3%, європейська – на 4%, японська – на 5%. ВВП України знизився у 2009 р. на 15%, а потім після 2-х років незначного зростання і 2-х років стагнації з початком війни з РФ у 2014-2016 рр. національна економіка опинилась у черговій Великій депресії, що супроводжується гібридною війною. Таким чином, сьогодні для України знову підтвердились закономірності, відкриті кондратьєвською моделлю.

Слід підкреслити, що особливе місце у світовій економічній теорії зайняла розробка Йозефом Шумпетером саме поняття нововведення чи точніше інновації. Останній термін став загальноприйнятою категорією у світовій науковій літературі. Інновації за Шумпетером — це не просто нововведення, а нові виробничі функції, які перед Великою депресією в США шляхом застосування економетричних методів вперше розраховали американські вчені Кобб і Дуглас, від яких вони й отримали назву виробничих функцій Кобба-Дугласа. Принципові ж зміни технологій виробництва, тобто НТП, в них вперше врахував голландський економетрик Ян Тінберген, який у 1969 році став першим у світі лауреатом Нобелівської премії з економічних наук. Таким чином, інновація забезпечує підприємцям стрибок від старої виробничої функції до нової. Саме підприємці є носіями інноваційних ідей і забезпечують модернізацію економіки, що вимусило в економічній теорії поряд з 3 класичними факторами виробництва, за Жаном-Батістом Сеєм, – працею, капіталом і землею – ввести у науковий обіг четвертий специфічний фактор виробництва – підприємницький хист.

Сучасну динаміку світової економіки визначають наслідки глобальної фінансово-економічної кризи, що перманентно продовжується, та здатність

учасників світового господарства адаптуватись до нових реалій сьогодення. Причому дуже важливим для будь-якої країни сьогодні є створення Національної інноваційної системи (НІС) й регіональних інноваційних систем (РІСів). Регіональна інноваційна політика в Україні й досі залишається на початковому етапі розвитку, хоча урядом та регіональними органами влади було докладено зусиль для визначення конкретних цілей та започаткування певних проектів переважно для розвитку інноваційної інфраструктури в регіонах. Загальна регіональна інноваційна політика залишається залежною, а в більшості випадків навіть побічною політикою від промислової, освітньої або ж політики залучення ПІІ. В той же час спроба її активізації була зроблена у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р. (ДСРР-2015). Світова фінансово-економічна криза боляче вразила не тільки економіку України в цілому, але й господарства її регіонів. Є певні сподівання на посилення регіональної інноваційної політики в наступній стратегії ДСРР-2020, яка була розроблена та прийнята в Мінекономрозвитку України три роки тому.

Дуже важливим є й активізація в ній процесу створення технологічних парків (ТП) в Україні та підвищення ефективності їх функціонування. Технологічний парк — це науково-виробничий територіальний комплекс, головне завдання якого складається у формуванні максимально сприятливого середовища для розвитку малих і середніх наукомістких інноваційних фірм. Як правило, основною структурною одиницею ТП є спеціалізований центр.

В Україні перший технопарк було створено на початку 90-х рр. у місті Броди (Західна Україна). Але цей досвід не був успішним через відсутність стабільної бізнес-стратегії. Крім того, суперечки щодо права власності на землю та будівлі створили там небезпечне бізнес-середовище, яке знеохочувало створення і розширення діяльності нових компаній.

В Україні були створені такі технологічні парки: «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка» (м. Київ), «Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона» (м. Київ), «Інститут монокристалів» (м. Харків), «Вуглемаш» (м. Донецьк), «Інститут технічної теплофізики» (м. Київ), «Київська політехніка» (м. Київ), «Інтелектуальні інформаційні технології» (м. Київ), «Укрінфотех» (м. Київ) тощо.

Також існує поняття інноваційних бізнес-інкубаторів. Інноваційний бізнес-інкубатор — спеціалізований бізнес-інкубатор, в якому створені умови для розроблення і застосування суб'єктами малого та середнього підприємництва інноваційних технологій. 900 європейських бізнес-інкубаторів намагались допомагати у створенні 29 тис. постійних робочих місць кожного року на підприємствах, що є більш життєздатними, ніж підприємства, створені за межами інкубаторів. В Україні за статистикою сьогодні працює близько 75 бізнес-інкубаторів, та й то не дуже ефективно.

Особливу увагу слід звернути на процес фінансування інноваційного розвитку. За офіційними даними Держкомстату можна зробити такі висновки:

- найбільш вагому роль у фінансуванні інноваційних процесів займають власні кошти підприємств чи установ;
- роль коштів державного бюджету на інноваційну діяльність є менш вагомою у структурі інших джерел фінансування.

Слід зазначити, що 20 років тому в Україні на доходи бюджету, сформовані спеціальним податком, що сплачували всі підприємства у розмірі

до 1% своїх прибутків, функціонував бюджетно-цільовий Державний інноваційний фонд, який ліквідували ще 1999 року, але в бюджетній класифікації, що може бути переглянута тільки завдяки змінам у законодавстві, він ще довго залишався, хоча наступного року скасували й відповідний 1-процентний податок.

В Україні ще одним джерелом фінансування реалізації інноваційної політики, особливо в регіонах, повинен стати державний кредит. За прикладом Польщі, призначення в ньому можуть виявлятися в першу чергу в тому, що він є засобом мобілізації в руках держави додаткових фінансових ресурсів.

При формуванні інноваційної моделі України в умовах світової фінансово-економічної кризи, необхідна орієнтація на активну роль держави.

Щоб структура економіки змінилась на користь високотехнологічних галузей, саме для них необхідно надати певні преференції. Реалізація ж цієї політики має здійснюватися всіма відомими засобами — через прямі бюджетні програми, податкові стимулюючі механізми, державне замовлення на високотехнологічну продукцію, створення інфраструктури для підтримки інноваційної діяльності.

Як дієвий «інструмент розвитку» кластерна політика стала популярною на Заході в 90-х роках ХХ століття. Лише в останнє десятиліття явище кластеризації економіки стало предметом особливої уваги в Україні. Все більш актуальним стає питання адаптації поняття «кластерна політика» до умов функціонування регіональної інноваційної політики. На сьогодні кластеризація популярна в Євросоюзі, його євро регіонах, що полегшує впровадження, адаптацію та реалізацію цього процесу в Україні.

Відомий український економіст Станіслав Соколенко є основним ініціатором та пропагандистом запровадження в Україні мережевих структур [4]. Він вважає кластером географічну концентрацію взаємопов'язаних підприємств, спеціалізованих постачальників послуг (включаючи інформаційні, дослідницькі, транспортні, юридичні, маркетингові, фінансові й т.п. послуги), що існують чи характерні для певного регіону.

Вчений і колишній заступник міністра зовнішньої торгівлі України С.Соколенко зазначав, що в умовах сучасної економіки нашої країни кластери можуть створюватися і виживати за умов відносно сприятливої кон'юнктури на ринку продажу та наявності належної інституційної бази (сукупності нормативних актів, органів регіональної влади, що розпоряджаються бюджетними коштами, фінансових, наукових, інформаційних установ), яка спроможна виконувати роль амортизатора ризиків та компенсатора витрат.

В останні роки у регіонах України питанням виявлення кластерних ініціатив, організації кластерних досліджень та створенню інноваційних кластерних структур приділяється особлива увага з боку представників бізнесу та регіональної влади. Зокрема, в рамках розвитку програм транскордонного співробітництва та за підтримки швейцарсько-українського проекту FORZA й обласних держадміністрацій Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької та Львівської областей ведеться робота у напрямку формування у цих регіонах

потенційних лісових, деревообробних, меблевих, туристичних та інших кластерів.

В Україні при формуванні національних концепцій і програм інноваційного розвитку економіки поки що визначаються лише загальні цілі й завдання інноваційного розвитку, але не визначаються механізми, за допомогою яких можна досягти бажаних результатів і, головне, вони не мають необхідної адресності до реальних підприємців – інноваторів, для активізації яких в країні не створено необхідне правове та інституційне середовище.

Таким чином, сучасну динаміку світової та національних економік багато в чому визначають сьогодні наслідки глобальної фінансово-економічної кризи 2008-2016 рр., що перманентно продовжується, та здатність учасників світового господарства адаптуватись до нових реалій.

Важливим для будь-якої країни сьогодні є створення Національної інноваційної системи (НІС), можливості формування якої в Україні були нами викладені ще до світової кризи - 9 років тому (середня тривалість ділового циклу Жюгляра) в монографії [5]. Але для такої великої країни як наша не менш важливим є створення й регіональних інноваційних систем (РІСів). Регіональна інноваційна політика в Україні й досі залишається на початковому етапі розвитку і залежна від промислової, освітньої або ж політики залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ). В той же час перша спроба її активізації була зроблена у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р. (ДСРР-2015) [6]. Світова фінансово-економічна криза боляче вразила не тільки економіку України в цілому, але й господарства її регіонів, що не дало можливості реалізувати стратегію і спонукало державу до розробки вже ДСРР-2020, щодо якої є певні сподівання на посилення регіональної інноваційної політики в Україні.

Література

1. *Туган-Барановский М.И.* Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии. – 2-е совершенно переработанное издание. – К.: Наук. думка, 2004. – 368 с.
2. *Шумпетер Й.* Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотків та економічного циклу. – К.: ВД «КМА», 2011. – 242 с.
3. *Кондратьев Н. Д.* Мировое хозяйство и его конъюнктуры во время и после войны. / Н. Д. Кондратьев // Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды. – М.: Экономика, 2002. – 767 с.
4. *Соколенко С.І.* Кластери у глобальній економіці. -К.: Логос, 2004. - 848 с.
5. *Макаренко І.П., Копка П.М., Рогожин О.Г., Кузьменко В.П.* Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови // За наук. ред. І.П. Макаренка. – К.: Інститут проблем національної безпеки, 2007. – 520 с.
6. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року. - Електронний ресурс: <http://www.zoda.gov.ua/article/1670/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2015-roku.html>

Лях І.І.

головний економіст

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

iilyakh@mail.ru

НАПРЯМКИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

АНОТАЦІЯ. Визначено напрями забезпечення самодостатності органів місцевого самоврядування у виборі проектів і програм для активізації інноваційного розвитку відповідної території.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інноваційний розвиток, децентралізація, місцевий бюджет, інвестиційний проект, запозичення.

DIRECTIONS ACTIVATION OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF REGIONS IN DECENTRALIZATION

ABSTRACT. The directions of self-sufficiency of local governments in the selection of projects and programs to enhance the innovative development of the territory.

KEYWORDS: innovative development, decentralization, local budget, investment project, borrowing.

В умовах сьогодення реалізація реформи децентралізації влади та забезпечення стимулювання інноваційного розвитку країни і відповідної території, потребує посилення прав місцевих органів влади, певної самостійності та визначення їх відповідальності.

Органи місцевого самоврядування повинні бути самодостатніми у виборі проектів і програм для інноваційного розвитку, мета яких полягає у стимулюванні економічної активності регіонів з урахуванням завдань і заходів державної стратегії регіонального розвитку, регіональних стратегій розвитку на підставі формалізованих параметрів, що базуються на фактичних та прогнозних показниках економічного та соціального розвитку відповідної території. В теперішній час потрібний системний пошук перспективних інвестиційних та інноваційних проектів розвитку місцевої інфраструктури, розширення інвестиційного попиту внутрішнього ринку для стимулювання інноваційних процесів та модернізації структури економіки.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28.12.2014 № 79-VIII посилені права місцевих органів влади, надано певної самостійності та відповідальності у системному пошуку перспективних проектів і програм розвитку місцевої інфраструктури, розширення інвестиційного попиту внутрішнього ринку [1]. Це є реакцією на економічні реформи і відповіддю на процеси децентралізації у вирішенні локальних проблем відповідної території.

Обґрунтовано, що кошти державного фонду регіонального розвитку спрямовуються на виконання інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку (у тому числі проектів співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад), що мають на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків і відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку та відповідних стратегіях розвитку регіонів.

У Державному бюджеті України можуть передбачатися трансферти місцевим бюджетам у вигляді субвенцій на виконання інвестиційних проектів, які ґрунтуються на таких основних принципах: об'єктивності та відкритості; єдності; збалансованого розвитку; цільового використання коштів.

Визначено, що субвенції на виконання інвестиційних проектів надаються з державного бюджету місцевим бюджетам з урахуванням таких основних засад:

1) економічної ефективності досягнення цілей інвестиційного проекту із залученням мінімального обсягу бюджетних коштів на виконання інвестиційних проектів;

2) направленості субвенції виключно на створення, приріст чи оновлення основних фондів комунальної форми власності (насамперед на завершення будівництва та реконструкції об'єктів із ступенем будівельної готовності понад 70 відсотків);

3) фінансової забезпеченості інвестиційних проектів, строк впровадження яких довший, ніж бюджетний період, необхідними фінансовими ресурсами місцевих бюджетів, кредитами (позиками), залученими під державні та/або місцеві гарантії, та коштами субвенції на їх виконання впродовж усього строку впровадження;

4) рівня забезпеченості об'єктами виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури, що підвищує інвестиційну привабливість території;

б) участі бюджету - отримувача субвенції:

для бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення - не менш як 1 відсоток від обсягу такої субвенції;

для бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів, бюджетів міста Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад - не менш як 3 відсотки від обсягу такої субвенції;

для бюджету міста Києва - не менш як 5 відсотків від обсягу такої субвенції;

7) обґрунтування спроможності подальшого утримання за рахунок коштів місцевих бюджетів об'єктів комунальної власності [1].

Важливим є той факт, що законодавче врегульовано питання надання трансфертів місцевим бюджетам у вигляді субвенції на виконання цілей інвестиційних проектів із залученням саме мінімального обсягу бюджетних коштів. Для зменшення навантаження на місцеві бюджети своєчасним та в той

же час необхідним є здійснення позик на фінансування інвестиційних проектів, які забезпечуються доходами від їх реалізації, так званих «об'єктів, що самофінансуються». Управління такими проектами передбачає застосування технології проектного фінансування: кошти залучаються не на загальні потреби місцевого самоврядування, а саме для реалізації певного проекту. Тільки у таких умовах члени територіальної громади усвідомлюють доцільність позики, а у кредиторів з'являються кращі передумови їх повернення [2, с. 91].

Місцеві запозичення на виконання інвестиційного проекту надають змогу підвищити рівень забезпеченості об'єктами виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури, що саме і додає інвестиційну привабливість території за рахунок реалізації прибуткових проектів. Ці запозичення спрямовуються як на розв'язання локальних проблем, так і на вирішення стратегічних завдань, що дають змогу досягнути якісно вищого рівня фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. Упровадження таких сучасних механізмів стимулювання економічного розвитку території сприяє підвищенню інвестиційної привабливості місцевої облігаційної позики, розширенню кола потенційних позичальників для органів місцевого самоврядування [3, с. 87].

Система міжбюджетних відносин також потребує трансформації в напрямі посилення ініціативності у пошуку альтернативних ресурсів розвитку. Тому місцеві позики є реальним джерелом наповнення місцевих бюджетів, одним із дійових інструментів виконання прогностичних і програмних документів інноваційного розвитку регіонів, створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28.12.2014 № 79-VIII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/79-19> (редакція від 01.01.2016)
2. Державне регулювання розвитку внутрішнього ринку в умовах модернізації національної економіки / [В. Г. Бодров, О. М. Соколова, Н. І. Балдич та ін.]; за ред. д-ра екон. Наук В. Г. Бодрова. – К.: НАДУ, 2013. – 204 с.
3. Місцевесамоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації: наук. доп. / [редкол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін.] ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. – К.: НАДУ, 2014. – 128 с.

Мальцев В.С.

с.н.сДУ «Інноваційний центр НАН України»

maltsevvs@nas.gov.ua

Кореняко Г.І.

к.х.н, директор, ДУ «Інноваційний центр НАН України»

koreniako@nas.gov.ua

АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ

АНОТАЦІЯ. На прикладі обраного регіону проаналізовано стан інноваційної діяльності, показані сильні та слабкі її сторони та тенденції змін.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: регіональне інноваційне табло, моніторинг, показники, стратегія.

ANALYSIS OF INNOVATION REGION

ABSTRACT. Innovation activity is analyzed in one selected region with strengths and weaknesses shown as well as development trends.

KEYWORDS: regional innovation scoreboard, monitoring, indicators, strategy.

Основним інструментом порівняльної оцінки інноваційної діяльності в регіонах Європи на рівні NUTS-2 (область, воєводство) відповідно до рекомендацій Європейської Комісії є Регіональне інноваційне табло, в якому використовується частина показників і методологія Європейського інноваційного табло [1].

У регіонах Європи за єдиною методикою розроблені Регіональні інноваційні стратегії (РІС) на період до 2020 або 2030 рр. та створена система моніторингу реалізації цих стратегій. При цьому не існує формалізованого методологічного підходу щодо переліку показників для проведення цього моніторингу. Розробники РІС, використовуючи світовий та європейський досвід, для кожного регіону пропонують свій набір показників у залежності від стратегічних та операційних цілей регіональної стратегії та наявності національних статистичних даних, з використанням і адаптацією показників, передбачених Європейським інноваційним табло та Регіональним інноваційним табло. Як правило, перелік показників, передбачених моніторингом стратегії набагато ширший, ніж це передбачено Регіональним інноваційним табло, крім того, цей моніторинг проводиться щорічно, на відміну від звіту Регіонального інноваційного табло, який публікується один раз на два роки.

Метою моніторингу європейських регіонів, як в межах Регіонального інноваційного табло так і окремих регіональних стратегій, є аналіз стану та оцінка змін в інноваційній діяльності. Регіональний аналіз передбачає:

– створення єдиної бази даних регіонів країни на рівні NUTS-2, зібраних національним статистичним органом;

– поступова адаптація показників інноваційної діяльності в регіонах країни відповідно до рекомендацій Європейської Комісії та методології Інноваційного табло ЄС;

– визначення рейтингу регіонів з використанням зведеного інноваційного індексу, а також з розбивкою по групах показників, з метою оцінки віддалення між регіонами;

– аналіз факторів впливу на інноваційну діяльність у різних регіонах і на їх позицію в рейтингах;

– підготовка рекомендацій регіональним владам у напрямках, які потребують втручання.

Прикладом докладного аналізу європейського регіону є заключний звіт «Рівень інноваційної діяльності в воєводстве Мазовше в порівнянні з іншими регіонами Польщі і Європи», який розроблено в межах проекту ЄС «Створення системи моніторингу та оцінка реалізації Регіональної інноваційної стратегії для воєводства Мазовше» [2]. У звіті наведено всебічний аналіз найбільш інноваційного регіону Польщі з використанням 23 показників у 4 групах: макроекономічні умови; людський капітал; інноваційна діяльність підприємств; результати інноваційної діяльності підприємств. Зроблено висновок про те, що високий рівень людського капіталу в воєводстве Мазовше та позитивна динаміка економічного розвитку не супроводжуються покращанням інноваційної діяльності внаслідок низької інноваційної активності підприємств, зокрема малих та середніх. Особливо авторів звіту турбує те, що підприємства не бажають вкладати кошти в технологічний розвиток. Сформульовані наступні рекомендації для реалізації в рамках інноваційної стратегії регіону: збільшення підприємствами видатків на технологічні інновації, стимулювання реалізації інноваційної продукції, стимулювання співпраці підприємств (у кластерах, технологічних парках та т.п.), підвищення рівня зайнятості на підприємствах, що працюють у передових секторах економіки (зокрема, у сфері послуг, а не тільки в промисловості), більше сприяння інноваційній діяльності, ніж розвитку людського капіталу. Відмічено, що незважаючи на допомогу європейських фондів, інші польські регіони (за виключенням Мазовше) значно відстають від регіонів «старої» Європи та разом з більшістю регіонів Угорщини, Румунії та Болгарії створили європейську «східну стіну» слабких новаторів.

В українських регіонах Регіональні інноваційні стратегії за європейською методикою не розроблялися. У той же час у короткострокових та середньострокових стратегіях та програмах соціально-економічного розвитку регіонів є розділи присвячені інноваціям.

Україна не є учасником Регіонального інноваційного табло. Основна причина – відсутність необхідних статистичних даних. Державний комітет статистики України у щорічних статистичних збірниках дає розгорнуту картину наукової та інноваційної діяльності в регіонах. Тому для порівняльної оцінки інновацій в регіонах України інформації достатньо, але наявна статистична інформація не дозволяє порівнювати українські регіони з європейськими.

У статті здійснено спробу дати характеристику інноваційної діяльності на прикладі обраного регіону (Миколаївської області) у порівнянні з іншими регіонами країни з використанням доступних статистичних даних.

Для порівняльної оцінки використані показники, що представлені у таблиці. Система показників складається з трьох розділів – наукова діяльність, інновації в промисловості та передові технології – і 6 напрямів діяльності, які охоплюють 14 показників. Використані найостанніші статистичні дані, доступні у 2016 р.

Таблиця 1.

Показники інноваційної діяльності та рейтинг регіону, 2014 р.

Розділ / напрям діяльності / показник	Значення показника	Рейтинг регіону
1. НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ		
1.1. Науковий потенціал		
1.1.1. Чисельність дослідників, на 100 тис. зайнятого населення	120	10
1.1.2. Випуск з аспірантури, на 100 тис. зайнятого населення	14,4	22
1.1.3. Чисельність фахівців вищої кваліфікації, зайнятих в економіці, на 100 тис. штатних працівників	599	20
1.2 Фінансування наукових досліджень		
1.2.1. Фінансування НДДКР, % від ВРП	0,71	3
1.2.2. Фінансування НДДКР за рахунок позабюджетних коштів, % від ВРП	0,58	4
2. ІННОВАЦІЇ В ПРОМИСЛОВОСТІ		
2.1. Інноваційна активність підприємств		
2.1.1. Частка інноваційно-активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %	19,9	6
2.1.2. Кількість впроваджених нових технологічних процесів, на мільйон населення	30,0	7
2.1.3. Частка інноваційно-активних підприємств, що експортували продукцію, %	10,4	24
2.2. Інноваційна продукція		
2.2.1. Кількість впроваджених у виробництво інноваційних видів продукції, на мільйон населення	58	11
2.2.2. Питома вага інноваційної продукції у обсягах реалізованої промислової продукції, %	1,5	19
3. ПЕРЕДОВІ ТЕХНОЛОГІЇ		
3.1. Використання інтелектуальної власності		
3.1.1. Кількість використаних передових технологій, на мільйон населення	298	7
3.1.2. Кількість використаних об'єктів інтелектуальної власності, на мільйон населення	101	8
3.2. Діяльність у сфері промислової власності		
3.2.1. Кількість заявок на винаходи, на мільйон населення	59	5
3.2.2. Кількість заявок на корисні моделі, на мільйон населення	143	11

В якості інтегральної характеристики інноваційної діяльності регіонів України запропоновано Інноваційний індекс регіонів (ІІР), який розраховано за уніфікованою методикою, що використовується в Інноваційному табло ЄС. Методика передбачає використання статистичних даних за 8 років (з 2007 по 2014 рр.), приведення масиву даних до нормального закону розподілення, здійснення нормалізації даних у діапазоні від 0 до 1 методом лінійного масштабування та розрахунок середньорічних темпів приросту показників. Місце обраного регіону за рівнем Інноваційного індексу показано на рис. 1.

Миколаївська область (МК) входить до групи регіонів із середнім рівнем інноваційної діяльності. До цієї групи включені регіони, в яких Інноваційний індекс складає $\pm 20\%$ від середнього по Україні. Крім Миколаївської області до цієї групи у 2014 р. входили Запорізька (ЗП), Сумська (СУ), Дніпропетровська (ДН), Львівська (ЛВ), Херсонська (ХС), та Полтавська (ПО) області.

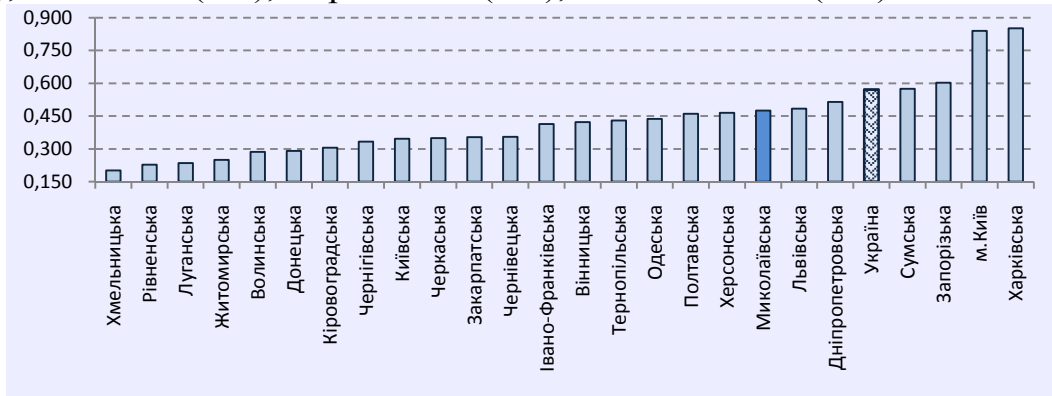
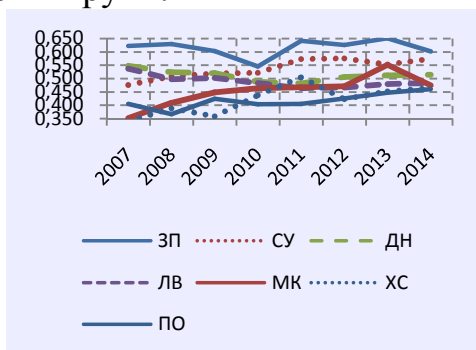
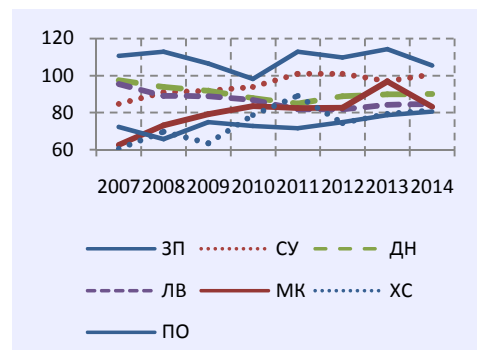

Рис. 1. Місце регіону за рівнем Інноваційного індексу, 2014 р.

Динаміка Інноваційного індексу регіонів цієї групи показана на рис. 2 (лівий графік). Миколаївська область у 2014 р. займала загальне сьоме місце серед регіонів України. У 8-річному періоді регіон показав позитивну динаміку, піднявшись у загальному рейтингу регіонів з 8 місця у 2007 р., коли Інноваційний індекс регіону склав всього 63% від середнього по Україні до 5-го місця у 2013 р., коли Інноваційний індекс регіону склав 97% від середнього по Україні (правий графік). Динаміка Інноваційного індексу регіону не є сталою: індекс регіону значно зменшився у 2014 р., повернувшись до рівня 2013 р. Нестабільна динаміка інноваційної діяльності характерна для всіх регіонів групи.

Інноваційний індекс регіонів (ІІР)

ІІР відносно України (Україна = 100%)

Рис. 2. Динаміка Інноваційного індексу групи середніх новаторів

Сильні та слабкі сторони та динаміка показників регіону наглядно представлені на рис. 3. Область набагато відстає від наукоємних регіонів за чисельністю дослідників, які у даному регіоні працюють переважно в наукових установах галузевого профілю і, в той же час, має високі питомі показники фінансування науки, переважно за рахунок позабюджетних коштів. Значним джерелом фінансування науки є кошти іноземних підприємств та організацій.

Як і в цілому по Україні, чисельність дослідників в регіоні зменшується, на відміну від позитивної динаміки чисельності фахівців вищої кваліфікації, які працюють в економіці; зменшується фінансування науки.

Рис. 3. Значення показників регіону відносно середніх по Україні у 2014 р., % (зліва) та середньорічні темпи приросту показників у 2007-2014 рр., % (справа)

Область значно випереджає інші регіони за питомою вагою інноваційно-активних підприємств. Інші показники інноваційної діяльності промислових підприємств значно відстають від середніх по Україні, але мають позитивну динаміку. Найшвидшими темпами збільшується кількість інноваційних видів продукції та кількість впроваджених нових технологічних процесів. Найслабшими сторонами у промисловості регіону залишаються низька питома вага підприємств, що експортують продукцію, та низька питома вага інноваційної продукції в загальних обсягах реалізованої промислової продукції.

З точки зору використання передових технологій регіон у цілому показує непогані результати з переважно позитивною динамікою. Найшвидшими темпами збільшується кількість використаних передових технологій.

Позитивним зрушенням в інноваційному розвитку регіону сприяє реалізація Стратегії розвитку Миколаївської області на період до 2020 року, що

розроблена у 2015 р. в межах проекту ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні», <http://surdp.eu/> [3]. У Стратегії відмічено, що поряд з сильними сторонами регіону, такими як «висококваліфіковані трудові ресурси та високий науковий потенціал, багатогалузева економіка, наявність кваліфікованих управлінських кадрів на підприємствах та установах, висока частка економічно активного населення» слабким залишається «низький рівень впровадження інновацій у виробництві». Основною стратегічною метою визначено «стійке економічне зростання на основі інноваційного розвитку багатогалузевої економіки».

Література

1. Regional Innovation Scoreboard 2014.
http://ec.europa.eu/news/pdf/2014_regional_union_scoreboard_en.pdf.
2. Pozycja innowacyjna Mazowsza na tle innych regionow kraju i Europy. Raport koncowy. Warszawa, maj 2014 r., s. 201.
www.innowacyjni.mazovia.pl/pobierz/710/.
3. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2020 року.
<http://economy-mk.gov.ua/social-economics-development/strategiya>.

Міхель Р.В.

к.е.н., Інституту регіонального розвитку ім. М.І. Долішнього НАН України
romana.mikhel@gmail.com

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ У 2015 РОЦІ

АНОТАЦІЯ. На основі розрахунку індексу конкурентоспроможності виробничої активності оцінено стан розвитку промисловості регіонів України у 2015 році. Виділено області, які характеризувалися найвищою, середньою та низькою виробничою активністю. На основі аналізу виокремлено промислові регіони України та області із найбільшим виробничим потенціалом, які є найбільш придатними для здійснення інноваційної діяльності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: промисловість, виробнича активність, Україна.

THE ASSESSMENT OF UKRAINIAN INDUSTRY COMPETITIVENESS IN 2015

ABSTRACT. On the basis of calculating the index of competitiveness of production activity the state of Ukrainian industry in 2015 has been evaluated. The research distinguishes areas that are characterized by the highest, middle and low production activity. The thesis highlights industrial regions of Ukraine and the regions that have largest production capacity and that are the most suitable for the implementation of innovation.

KEYWORDS: industry, industrial activity, Ukraine.

Економічне становище регіону, створення належних умов для життя і праці його населення залежить від розвитку виробничої сфери. Для характеристики виробничої сфери України загалом та її областей розраховано індекс виробничої активності, який базується на двох показниках: темпах приросту промислової продукції та частці промислової продукції у обсязі реалізованої продукції (товарів та послуг). Показник темпів приросту промислової продукції характеризує собою порівняння обсягів виробництва регіону у поточному періоді порівняно з попереднім (додатні значення якого свідчать про нарощення промислового потенціалу регіону). Частка промислової продукції у обсязі реалізованої продукції характеризує наявність промислового потенціалу регіону (чим вище значення частки, тим більшим промисловим потенціалом володіє регіон).

В процесі розрахунку індексу, обидва показника пройшли процес нормалізації:

$$R = x_{\max} - x_{\min} \quad (1.1)$$

де x_{\max} – максимальна величина варіаційного ряду, x_{\min} – мінімальна величина варіаційного ряду.

В результаті нормалізації індекс виробничої активності промисловості було розраховано за формулою:

$$I_{\text{вир}} = (Y_{i,t} + Z_{i,t})/2, \text{ де} \quad (1.2)$$

$Y_{i,t}$ - нормалізоване значення темпів приросту промислової продукції області i у рік t ;

$Z_{i,t}$ - нормалізоване значення частки промислової продукції у обсязі реалізованої продукції області i у рік t .

Так, індекс виробничої активності України упродовж 2011-2015 рр. характеризувався нестабільною динамікою (рис. 1).

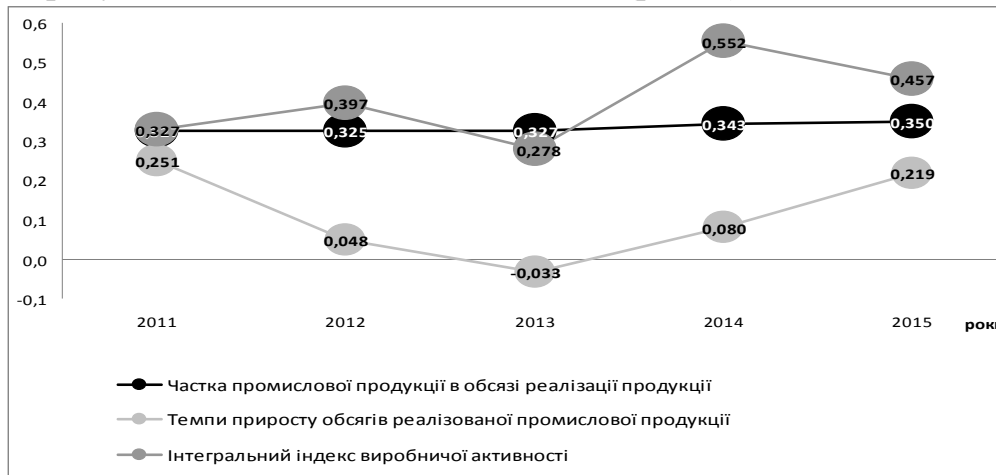

Рис. 1. Динаміка індексу виробничої активності промисловості в Україні

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України

В 2015 році виробнича активність України знизилася на 0,095 пунктів або 17%, порівняно із 2014 роком, тоді як ще у 2014 році спостерігалось зростання (на 0,274 пунктів, порівняно із 2013 р.). Зниження індексу обумовлене зниженням виробничої активності областей України (зокрема, у Кіровоградській (на 0,324 пунктів) та Полтавській (на 0,251 пунктів) областях). Негативний вплив на тенденції і значення індексу мали також стабільно низькі значення показників частки промислової продукції в обсязі реалізації продукції (у 2011-2015 років середньорічне значення становило 33,4%), а також частки промисловості у ВВП країни (20,8% відповідно [1]). Натомість позитивна динаміка спостерігалася у обсягу реалізованої промислової продукції, яка зокрема у 2014 та 2015 роках зростає на 8% та 22% відповідно.

У результаті аналізу виробничої активності областей України за методом Стерджеса виділено три групи (табл. 1).

У 2015 році промисловість шести областей (три з яких належать до Західного регіону - Івано-Франківська, Львівська та Рівненська) характеризувалася високим рівнем виробничої активності. Так, Запорізька та Полтавська області входили в п'ятірку регіонів-лідерів за часткою промислової продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів та послуг) області (66,8% та 59,6% відповідно). Натомість Львівська, Вінницька та Івано-Франківська області відзначалися найвищими темпами приросту промислової продукції (78%, 69,2% та 52,6% відповідно), проте частки цих областей в обсягу реалізованої промислової продукції України були незначними (від 4,7% у Львівській до 1,4% у Івано-Франківській).

Групування регіонів за значенням індексу виробничої активності промисловості у 2015 році

Група I (0,793-0,607)	Група II (0,606-0,421)	Група III (0,420-0,235)
Запорізька (0,793), Вінницька (0,747), Львівська (0,735), Полтавська (0,657), Рівненська (0,651) та Івано-Франківська (0,631),	Житомирська (0,589), Дніпропетровська (0,585), Сумська (0,547), Черкаська (0,530), Донецька* (0,529), Чернігівська (0,508), Харківська (0,495), Закарпатська (0,465), Хмельницька (0,464), Миколаївська (0,452), Луганська*(0,451), Херсонська (0,435) та Волинська (0,433)	Київська (0,382), Одеська (0,371), Чернівецька (0,361), Кіровоградська (0,265) та Тернопільська (0,235)

*індекси виробничої активності Донецької та Луганської областей обчислено без урахування тимчасово окупованих територій.

Джерело: розраховано автором на основі даних регіональних служб статистики.

Значно покращили свої позиції, порівняно із 2014 роком, Івано-Франківська область (на 0,384 пунктів), що забезпечило їй перехід із групи III у групу I, а також Вінницька (на 0,230 пунктів), Львівська (на 0,210 пунктів) та Рівненська (на 0,651 пунктів), які перейшли у групу I з групи II. У інших областях, що належали до групи I у 2015 році, індекс виробничої активності навпаки знизився (на 0,124 пунктів у Запорізькій області та на 0,251 пунктів у Полтавській).

У 2015 році для 54% областей України характерним був середній рівень виробничої активності промисловості. Зокрема до цієї групи належали регіони, які входили до першої п'ятірки лідерів за значенням частки промислової продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів та послуг) (Луганська (62%), Донецька (55%) та Дніпропетровська (49%) області), за часткою області в загальному обсягу реалізованої промислової продукції України (Дніпропетровська (19%), Донецька (11%) та Харківська (6%) області), а також за темпами приросту промислової продукції (Волинська область (43%).

Найбільше зростання виробничої активності, порівняно із 2014 роком (а відповідно й перехід із групи III у групу II) відбулось у Сумській (індекс зріс на 0,145 пунктів), Миколаївській (на 0,073 пунктів) та Чернігівській (на 0,039 пунктів) областях унаслідок збільшення обсягів реалізованої промислової продукції (від 37% у Миколаївській до 32% у Чернігівській областях). Натомість Житомирська область, навпаки, перейшла із групи I у групу II (індекс знизився на 0,106 пунктів).

Області, що у 2015 році належали до групи III характеризувалися від'ємними темпами приросту промислової продукції (-9,3% у Кіровоградській області) та найнижчими значеннями частки промислової продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів та послуг) (від 29,2% у Чернівецькій області до

15% у Тернопільській). Порівняно з 2014 роком, індекс виробничої активності найбільше знизився у Кіровоградській області (на 0,324 пунктів), а також у Одеській (на 0,152 пунктів) та Чернівецькій (на 0,214 пунктів), що й стало причиною їх переходу із групи II у групу III.

За результатами аналізу виробничої активності промисловості України *основними промисловими регіонами* є: Запорізька та Полтавська області (що у 2015 році належали до групи I), а також Дніпропетровська, Донецька та Харківська області (які хоч і належали до групи II, проте у 2015 році формували 36% промисловості України). Промисловість цих областей значною мірою залежить від металургійного виробництва (у 2015 р. його частка у переробній промисловості становила 51% у Запорізькій, 60% у Дніпропетровській та 12% у Полтавській області) та машинобудування (21% у Харківській, 20% у Запорізькій та 12% у Полтавській). Водночас значну частку в промисловості Дніпропетровської, Полтавської та Харківської областей займає добувна промисловість (24%, 37% та 17% відповідно у 2015 р.) [4; 6; 9; 11]. Зазначені види промисловості є відносно стійкими до зовнішніх та внутрішніх чинників ринку.

До областей, які у 2015 році характеризувалися високим рівнем виробничої активності, відносимо: Вінницьку, Івано-Франківську, Львівську та Рівненську області. Названі області характеризувалися, як нарощенням обсягів промислової продукції, так і збільшенням її частки в обсягу реалізованої продукції. Згідно із даними регіональних служб статистики більшість з цих областей має диверсифіковану структуру переробної промисловості та у 2015 році спеціалізувалися на машинобудуванні (Львівська – 10%), виробництві гумових та пластмасових виробів (Івано-Франківська – 17%, Львівська – 11% та Рівненська – 20%), виробництві виробів з деревини (Івано-Франківська – 23%, Львівська – 12% та Рівненська – 13%), виробництві хімічної продукції (Рівненська – 26%), а також на виробництві харчових продуктів (Вінницька – 81%, Івано-Франківська – 38%, Львівська – 44%, Рівненська – 25%) [2; 7; 8; 10].

Серед областей Західного регіону тенденцію до нарощення виробничої активності демонстрували також Волинська та Закарпатська області. У зазначених областях зросли як обсяги реалізації промислової продукції, так і частка промислової продукції в обсягу реалізованої продукції. В структурі переробної промисловості зазначені області спеціалізуються в основному на виробництві харчових продуктів (Волинська – 36%), виготовленні виробів з деревини (Волинська – 19%, Закарпатська – 9%), машинобудуванні (Волинська – 22%, Закарпатська – 44%), виробництві гумових та пластмасових виробів (Волинська – 8%), а також виробництві хімічної продукції (Закарпатська – 13%) [3; 5].

Таким чином можемо зробити висновок, що в Україні відбувається поступова переорієнтація виробництва із Східних регіонів України на Центральні та Західні, свідченням чого є зростання виробничої активності останніх. Причиною цього, є зменшення інвестиційної привабливості Східних

регіонів (унаслідок близькості до зони конфлікту), що своєю чергою зумовлює зміну регіональної конфігурації, стимулює виробників шукати нові ринки збуту та змінювати структуру виробництва.

Література:

1. Валовий внутрішній продукт за 2011-2015 рр. / Економічна статистика / Національні рахунки / Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Обсяги реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності Вінницької області у 2010-2015 роках / Головне управління статистики Вінницької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vn.ukrstat.gov.ua/>

3. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності Волинської області у 2010-2015 роках / Головне управління статистики Волинської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>

4. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності Дніпропетровської області у 2010-2015 роках / Головне управління статистики Дніпропетровської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dneprstat.gov.ua/>

5. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності Закарпатської області у 2010-2015 роках / Головне управління статистики Закарпатської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>

6. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності Запорізької області у 2010-2015 роках / Головне управління статистики Запорізької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/>

7. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності Івано-Франківської області у 2010-2015 роках / Головне управління статистики Івано-Франківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifstat.gov.ua/>

8. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності Львівської області у 2010-2015 роках / Головне управління статистики Львівської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>

9. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності Полтавської області у 2010-2015 роках / Головне управління статистики Полтавської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pl.ukrstat.gov.ua>

10. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності Рівненської області у 2010-2015 роках / Головне управління статистики Рівненської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>

Скиба М.В.

к.держ.упр., доцент кафедри економічної теорії
НПУ імені М.П.Драгоманова
mv_skyba@ukr.net

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУ В ЄС

АНОТАЦІЯ. Порівняння ключових показників розвитку електронного урядування в Україні та країнах ЄС доводить, що розвиток електронного уряду сприяє підвищенню рівня якості та ефективності державних послуг, скороченню витрат та зниженню навантаження на бізнес та громадян в процесі взаємодії з органами публічної влади. Удосконаленню системи е-уряду в Україні може сприяти вивчення та використання досвіду країн ЄС, зокрема, основних принципів розвитку електронного уряду в ЄС.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: електронне урядування, публічне управління, адміністративні послуги, трансакційні витрати, ЄС.

THE BASIC PRINCIPLES OF E-GOVERNMENT IN THE EU

ABSTRACT. At the article author makes comparison of key indicators of e-government in Ukraine and the EU. The author concludes that the development of e-government will improve the quality and efficiency of public services, making them convenient and transparent, help reduce costs and reduce the administrative burden on businesses and citizens in the process of interaction with the public administration. Improving e-government system in Ukraine can use the experience of EU countries, as well as the basic principles of e-government in the EU.

KEYWORDS: e-government, public administration, administrative services, transaction costs, EU.

Забезпечити сталий розвиток, створити мирне та справедливе суспільство складно без відсутності ефективних та підзвітних інститутів. Досвід найбільш економічно розвинутих країн доводить, що дієвим засобом який здатний забезпечити відкритість, прозорість діяльності органів влади, підвищити довіру громадян до влади, забезпечити більш ефективне надання адміністративних послуг і менш витратне їх адміністрування, є впровадження та ефективне використання інформаційно-комунікаційних технологій, побудова та функціонування системи електронного урядування.

Важливим є те, що розвиток системи Е-урядування дозволяє країнам знизити рівень корупції, підвищити рівень конкурентоспроможності та добробуту населення. Україна у 2016 р. за індексом розвитку електронного урядування (РЕУ) знаходилась на 62 місці (випереджаючи такі країни як: Молдова (65), Словачія (67), Румунія (75) та ін.), маючи значення індексу РЕУ (0,61), що є нижчим ніж середнє значення індексу країн Європи (0,72). Невисокі

показники України щодо е-урядування обумовлені низьким рівнем розвитку телекомунікаційної інфраструктури (0,4) та інтернет-послуг (0,6).

Країна	Індекс розвитку Е-уряду			ІЛК	ВВП/per capita, \$.	ІСК	ІГК	Doing business
	Місце/ Значення	ІІІ	ІТІ					
Фінляндія	5 (0,88)	0,94	0,76	1 (85,86)	41920,8	2 (90)	8 (5.45)	10 (81,1)
Швеція	6 (0,87)	0,88	0,81	5 (83,29)	50272,9	3 (89)	9 (5.43)	8 (81,7)
Норвегія	18 (0,81)	0,80	0,73	2 (84,64)	74734,6	6 (87)	5 (5.50)	9 (81,6)
Велико-британія	1 (0,92)	1,00	0,82	19 (80,04)	43734,0	10 (81)	10 (5.43)	6 (82,5)
Німеччина	15 (0,82)	0,84	0,73	11 (81,55)	41219,0	10 (81)	4 (5,53)	15 (72,5)
Данія	9 (0,85)	0,78	0,82	7 (82,47)	52002,2	1 (91)	12 (5.33)	3 (84,4)
Бельгія	19 (0,79)	0,71	0,68	10 (81,59)	40231,3	15 (77)	19 (5.20)	43 (72,5)
Австрія	16 (0,82)	0,91	0,71	12 (81,52)	43438,9	16 (76)	23 (5.12)	21 (78,4)
Чехія	50 (0,65)	0,48	0,595	25 (78,42)	17231,3	37 (56)	31 (4.69)	36 (73,9)
Польща	36 (0,72)	0,70	0,585	30 (77,34)	12494,5	30 (62)	41 (4.49)	25 (76,5)
Україна	62 (0,61)	0,59	0,396	26 (78,13)	2115,0	130 (27)	79 (4.03)	83 (63,0)

Складено за даними [1, 2, 3, 4, 5,6]

ІІІ - індекс інтернет-послуг (складова ІРЕУ); ІТІ-індекс телекомунікаційної інфраструктури (складова ІРЕУ); ІЛК - індекс людського капіталу; ІСК - індекс сприйняття корупції; ІГК-індекс глобальної конкурентоспроможності.

Лідерами щодо розвитку електронного урядування у 2016 р. були такі країни ЄС як: Великобританія, Фінляндія, Швеція, Данія, що мають більш розвинені системи Е-урядування і є найменш корумпованими та конкурентоспроможними. Ці країни входять у двадцятку за індексом людського капіталу, в десятку лідерів за індексом легкості ведення бізнесу та мають високі показники ВВП на душу населення.

У контексті євроінтеграційних прагнень України особливого значення набуває дослідження побудови та ефективного функціонування системи електронного урядування. Варто додати, що в країнах ЄС електронний уряд є дієвим інструментом модернізації публічного управління, що дозволяє підтримувати координацію і співпрацю між країнами-членами ЄС. Наприклад, протягом 2011-2015 рр. впровадження електронного урядування в ЄС сприяло узгодженості національних стратегій електронного уряду, а також обміну передовим досвідом між країнами (наприклад, розробка технологічних систем у сфері комунальних послуг), а безкоштовні транскордонні цифрові громадські послуги сприяли підвищенню конкурентоспроможності та зробили ЄС більш привабливим для інвестицій.

Розроблений у відповідності до прийнятої у 2016 р. в ЄС Стратегії єдиного ринку цифрової Європи, План дій щодо побудови електронного уряду на 2016-2020 рр. має на меті усунення існуючих цифрових бар'єрів на шляху до єдиного цифрового ринку та запобігання подальшій фрагментації, що виникають в

контексті модернізації державних адміністрацій. Так, план дій визначає низку принципів щодо формування Єдиного цифрового ринку ЄС та стане каталізатором для координації зусиль щодо модернізації державного сектора і ресурсів в сфері електронного уряду. Варто зазначити, що розроблений в ЄС План дій не має спеціального бюджету або інструментів фінансування, проте має сприяти координації джерел фінансування та супроводжуваних заходів, які доступні для держав - членів з допомогою різних програм ЄС. Планом передбачено, що до 2020 р. державні органи влади та державні установи в ЄС мають відповідати принципам відкритості та ефективності, а інноваційні підходи мають використовуватись для розробки і надання більш якісних послуг відповідно до потреб і запитів громадян і підприємств.

Основними принципами формування електронного уряду в ЄС є:

- *цифровість за замовчуванням* (органи державного управління повинні надавати послуги в цифровому вигляді, в якості кращого варіанта, в той же час зберігаючи інші канали відкритими для тих, хто не має можливості або не бажає отримувати послуги в цифровому форматі);

- *одноразовість* (органи державного управління повинні забезпечити дію механізму збору даних, інформації лише один раз). Адміністративні установи мають вжити заходів щодо вільного доступу до зібраної інформації, даних інших органів влади з дотриманням правил захисту даних, що унеможливить повторний збір одних і тих самих даних та створення додаткового навантаження на громадян та бізнес;

- *інклюзивність та доступність* (органи державного управління повинні забезпечити задоволення потреб в електронних послугах всіх верств населення, особливо звертаючи увагу на потреби літніх людей та людей з обмеженими можливостями);

- *відкритість і прозорість* (органи державного управління повинні обмінюватися інформацією та даними не тільки між собою, а й дозволити громадянам і підприємствам контролювати доступ та правильність власних даних; дозволити користувачам здійснювати моніторинг адміністративних процесів; взаємодіяти із зацікавленими сторонами (наприклад, підприємства, дослідники і неурядові некомерційні організації) в розробці і наданні послуг);

- *транскордонність за замовчуванням* (органи державного управління повинні забезпечити доступність електронних громадських послуг через кордони, сприяти мобільності в рамках єдиного ринку та запобігати фрагментації);

- *функціональна сумісність за замовчуванням* (державні послуги повинні бути призначені для роботи без проблем через єдиний ринок і через організаційні офіси (центри), спираючись на вільне переміщення даних і цифрових послуг в Європейському Союзі);

- *достовірність та безпека* (дотримання законодавства щодо захисту персональних даних та конфіденційності, а також ІТ - безпеки, шляхом інтеграції цих елементів в стадії проектування). Вони є важливими передумовами для підвищення довіри і впровадження цифрових послуг.

Варто додати, що сучасне життя стає все більш цифровим, що призведе у майбутньому до зростання очікувань громадськості щодо ефективності адміністрування, бажання зрозуміти, як працює сервіс і тому, вони очікують більшої прозорості щодо механізму прийняття рішень. Тож, органи державного управління мають стати більш надійними та відповідальними. Крім того, доступність та відкритість даних державного сектора, дотримання нормативно-правової бази щодо захисту персональних даних і недоторканності приватного життя може сприяти зростанню рівня конкурентоспроможності.

Отже, забезпечення сталого розвитку, створення мирного та справедливого суспільства потребує ефективних та підзвітних інститутів. Підвищити рівень якості та ефективності надання публічних послуг, пришвидшити та зробити їх надання більш зручним та прозорим, зменшити часові та грошові витрати можливо за допомогою впровадження електронного урядування, що у свою чергу дозволить знизити адміністративне навантаження на бізнес і громадян у процесі їх взаємодії з органами публічного управління. Розвиваючи систему електронного урядування в Україні доцільно враховувати основні принципи формування електронного уряду в ЄС, а саме: цифровість за замовчуванням, одноразовість, інклюзивність та доступність, відкритість і прозорість, транскордонність за замовчуванням, функціональна сумісність за замовчуванням, достовірність та безпека.

Література

1. Офіційний сайт Світового банку . - Режим доступу: www.worldbank.org
2. Schwab K. The Global Competitiveness Report 2015–2016 - Geneva, 2015. - 403 p.
3. United nations E-governmeny survey 2016: E-Government in Support of Sustainable Developmentp. - New York, 2016. - 242 p.
4. CorruptionPerceptionsIndex 2015. - Режим доступу: <http://www.transparency.org>
5. Human Capital Report 2016 - Режим доступу: <http://reports.weforum.org/human-capital-report-2016>.

Сидорчук О.Г.

к.н.д.у, Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України
Sydorko91@gmail.com

Сікора О.А.

к.е.н., кафедра менеджменту організацій Львівського національного
аграрного університету
olena.sikora@ukr.net

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто взаємозв'язок інноваційного розвитку регіону та держави, наголошено на необхідності розробки національної та регіональної інноваційних систем. Визначено поняття інноваційного розвитку регіону в умовах сталого розвитку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: регіональна інноваційна система, національна інноваційна система, інноваційний розвиток регіону, сталий розвиток.

Між концепцією сталого розвитку і моделлю інноваційного розвитку існує взаємозв'язок і вони за своєю сутністю є взаємодоповнюючими, тому що вихід національної економіки на траєкторію сталого розвитку у стислий історичний період можливий тільки за умови утвердження інноваційної моделі розвитку національної економіки, що реалізується шляхом проведення ефективної державної інноваційної політики [1].

Останніми десятиліттями інновації стали найважливішим чинником соціально-економічного розвитку, сприяючи прогресивним трансформаціям економіки у суспільних відносин через виробництво товарів та надання послуг високої якості і тим самим підвищуючи рівень життя населення.

Задекларований курс на інтеграцію України у світове високотехнологічне конкурентне середовище спонукає до пошуку нової інноваційної моделі розвитку економіки регіонів, проте інноваційні процеси гальмуються цілою низкою організаційних, фінансових та правових проблем.

Однією із проблем регіонів України є відсутність достатньо розвинутої інноваційно-інвестиційної інфраструктури. Це пояснюється тим, що, незважаючи на значний інвестиційний потенціал території та позитивний імідж інвестор в процесі вибору території для інвестування надає перевагу тим із них, які можуть забезпечити швидкість, прозорість та багатоваріантність розміщення коштів у реальному секторі економіки. Навіть за наявності значних природних і трудових ресурсів, але при нерозвиненості транспортних сполучень, комунікацій та різного роду об'єктів інфраструктури інвестиційна привабливість території значно зменшується, що свідчить про необхідність розбудови інноваційно-інвестиційної інфраструктури регіону та удосконалення її до міжнародних вимог та стандартів.

Як зазначають Сухоруков А.І. та Харазішвілі Ю.М. суттєвий вплив на соціально-економічний розвиток регіонів держава може здійснювати через національну та регіональні інноваційні системи **завдяки узгодженню інтересів держави, регіонів** і господарюючих суб'єктів у сфері інноваційного розвитку [2, 54].

Національна інноваційна система, за термінологією, запропонованою експертами ООН, - це система взаємовідносин між наукою, промисловістю і суспільством, за якою інновації є основою розвитку промисловості і суспільства, а ті своєю чергою стимулюють розвиток інновацій і визначають найважливіші напрями наукової діяльності.

Інноваційний розвиток регіону в умовах сталого розвитку визначимо як збалансований процес забезпечення сталого економічного зростання регіону, соціального розвитку та збереження екологічного балансу через створення інституціональних та економічних передумов для активізації інноваційних процесів (рис.1).

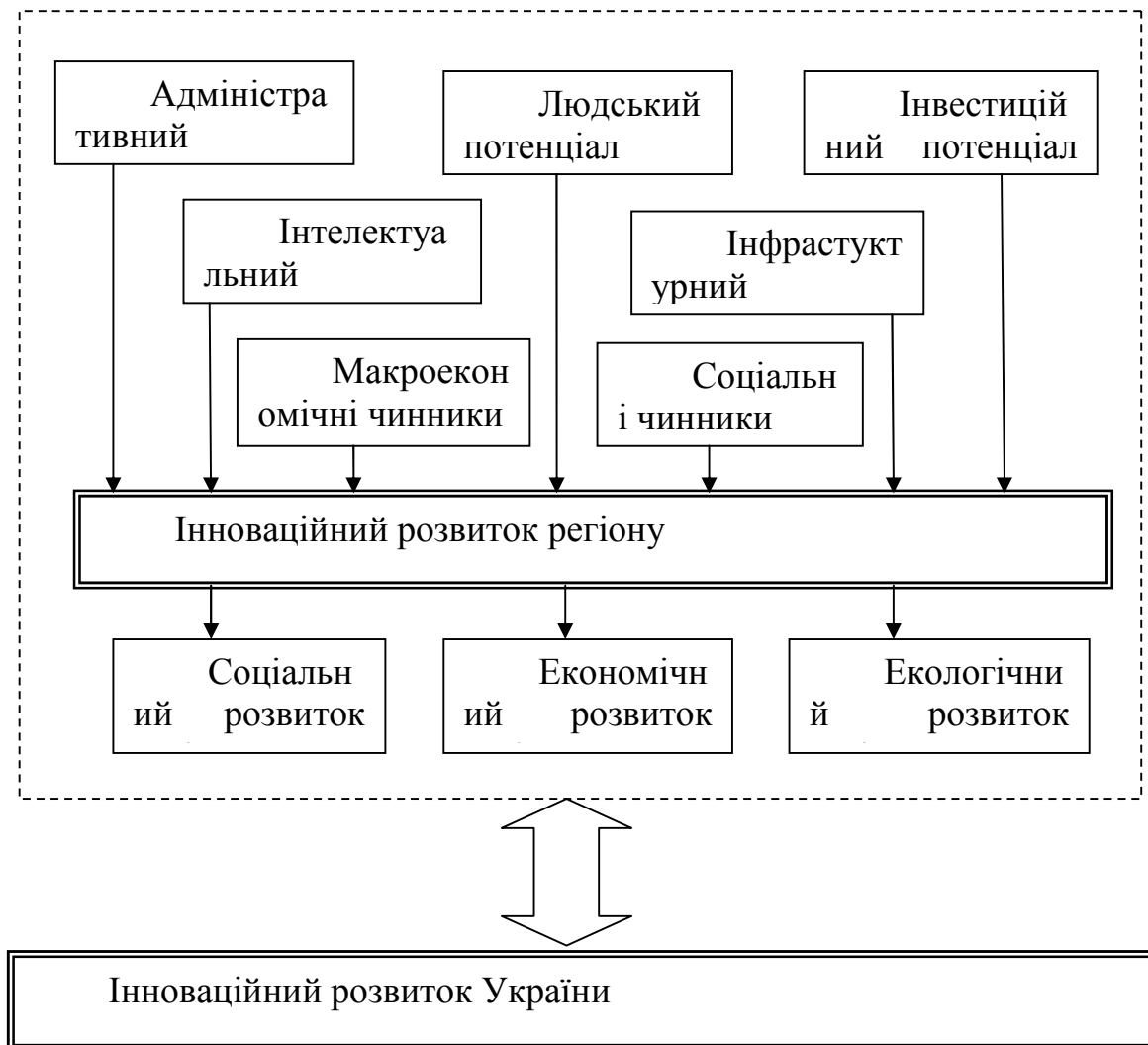

Рис. 1 Модель інноваційного розвитку регіону в умовах сталого розвитку

Вагомим інструментом забезпечення інноваційного розвитку у європейських країнах є створення регіональних інноваційних систем. Під терміном регіональна інноваційна система автори розуміють сукупність органів державного управління та місцевого самоврядування, регіональних громадських організацій, наукових та освітніх установ, бізнесових структур і підприємств інфраструктури, які у процесі взаємодії забезпечують комплексність інноваційного розвитку регіону Її функціонування вимагає створення належних умов для співробітництва між дослідними установами та підприємницькими структурами з використанням принципів регіоналізації та централізації управління.

Регіональний інноваційний розвиток становить об'єктивну необхідність для усталеного економічного зростання та інноваційного розвитку країни. В іншому випадку спостерігатиметься стагнація економіки та перетворення країни в сировинний придаток. Впровадження інновацій передусім необхідні в експортноорієнтовані галузі, інфраструктуру, у виробництво продукції для внутрішнього ринку.

Досвід країн ЄС щодо створення єдиного інноваційного простору є важливим для України. Із середини 90-х років ХХ ст. Європейська Комісія стимулює та підтримує розроблення регіональних інноваційних стратегій. Понад 120 європейських регіонів отримали підтримку досвідчених консультантів з аналізу інноваційного потенціалу та розроблення регіональних інноваційних стратегій.

Формування регіональних стратегій розвитку сприятиме сталому розвитку основних галузей регіону та, в свою чергу, підвищення конкурентоспроможності регіону, підвищення якості життя населення.

Література

1. Гусев В. О. Імперативи інноваційного розвитку та державної інноваційної політики [Текст] / В. О. Гусев / Державне управління в Україні: реалії та перспективи : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. - К. НАДУ, 2005. - С. 301-316.

2. Сухоруков А.І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України [Текст] монографія / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі. - К.: НІСД, 2012. - 368 с. - С. 57.

Федулова С.О.

к.е.н, доцент кафедри економіки промисловості та організації виробництва
ДВНЗ «Український державний хіміко – технологічний університет»
sveta_fedulova@ukr.net

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ВПЛИВОМ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО – ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

АНОТАЦІЯ. У докладі розглянуто сучасні тенденції регіонального розвитку. Також розглядаються питання формування та розвитку регіональних соціально – економічних систем під впливом трансформаційних змін та їх вплив на ефективність інноваційної політики регіону та розвитку інноваційної діяльності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інноваційна діяльність, регіон, регіональні соціально – економічні системи

INNOVATIVE ACTIVITIES UNDER THE INFLUENCE OF REGIONAL SOCIO - ECONOMIC SYSTEMS

ABSTRACT.In the report the current trends of regional development has been examined. Also questions of the formation and development of regional socio - economic systems under the influence of the changes and their impact on the effectiveness of innovation policy in the region and the development of innovation has been considered.

KEYWORDS: innovation, region, regional socio - economic systems

В сучасних динамічних умовах швидкої постсоціалістичної трансформації економіки України, основи методології системного підходу в економіці дозволяють розглянути поняття «регіон» як систему яка знаходиться у певному просторі. Треба відмітити, що безліч тлумачень поняття «регіон» породжує і безліч тлумачень та класифікацій систем. Системам притаманні процеси, які відбуваються у самих системах. А простору, з його фізичного тлумачення, притаманна векторність або система координат.

Постсоціалістичні трансформації, яким підвержена сучасна Україна, породжують багато проблем, які важко описати та вирішити на базі існуючих економічних теорій. Такі трансформації, ще й під впливом світових процесів глобалізації та регіоналізації призвели до нестаціонарності соціально – економічної системи України та мають нелінійний характер.

Саме існування умов транзитивності в економіці вже породжує нові умови для пошуку нових векторів розвитку та створенню новим систем, які можуть ефективно існувати за нових умов.

Не можна не звернути увагу на процеси децентралізації, які реалізуються зараз в Україні і які також підштовхують національну та регіональну економіку до створення нових форм ефективного існування – систем у просторі. Такі

трансформації мають вирішальний вплив на організацію інноваційної діяльності в регіоні.

Таким чином, об'єктивними причинами, що дозволяють розглядати поняття «регіон» як систему є існування таких процесів на території України як:

- транзитивність;
- глобалізація;
- регіоналізація;
- децентралізація.

Спираючись на методологію системного підходу, регіон як географічне та економічне поняття можна представити системою у взаємодії із зовнішнім середовищем [1]. Елементами цієї системи є природні ресурси (природні елементи), підприємства (економічні елементи), населення (соціальні елементи), екологічні об'єкти (екологічні елементи), між якими існують стійкі зв'язки і відносини. При цьому, вчені НАН України вважають, що у процесі взаємодії природних, економічних, соціальних та екологічних елементів виникає особливий різновид систем – соціо- й еколого-економічна система (СЕЕС) держави [1].

Аналіз науково-прикладних розробок вчених НАН України дозволяє зробити висновок про те, що досягнення сталого розвитку регіонів природно-ресурсної спеціалізації об'єктивно передбачає ефективне використання їх природних (географічних) конкурентних переваг, оскільки регіональна економіка більшою мірою пов'язана з природно-географічними факторами – наявністю корисних копалин, інших видів природних ресурсів, джерел енергії, сприятливих умов географічного середовища [1]. Це обумовлює більшу залежність рівня економічного розвитку регіону від сукупності природних факторів і стану навколишнього середовища [2].

Існування динамічних процесів в економічному просторі України підтверджують і дослідження вчених Інституту регіональних досліджень НАН України: «.....регіональне господарство органічно входить у національне господарство, яке залучається до світогосподарських зв'язків. Огляд динаміки кожної з підсистем, що утворюють просторову систему, не дає повної картини тому, що всі вони володіють як періодичною, так й аперіодичною динамікою, викликаною дією екзогенних та ендегенних випадкових відхилень найрізноманітнішого характеру.....». Дослідження Е. Лоренса, які покладено в основу теорії хаосу, вказують, що навіть незначні зміни викликають великий вплив і потрясіння у всій системі [3]. Теорія хаосу – це математичний апарат, що описує поведінку деяких нелінійних динамічних систем. Одним із прикладів подібних систем є суспільство як система комунікацій з його підсистемами: економічні, політичні, психологічні, соціальні та інші підсистеми. Теорія хаосу говорить, що складні системи надзвичайно залежні від початкових умов, і невеликі зміни в навколишньому середовищі можуть привести до непередбачуваних наслідків. Слід зауважити, що загальноприйнятого визначення хаосу не існує, і в літературі він найчастіше визначається як явище, пов'язане з проявом випадковості та непередбачуваності в цілком

детермінованих системах, що позначається як «динамічна стохастичність», «детермінований хаос», «самозбуджений шум», «внутрішня стохастичність» і «Гамільтонова стохастичність» [4].

Взаємодію таких елементів як природні ресурси (природний елемент), підприємства (економічний елемент), населення (соціальний елемент), екологічні об'єкти (екологічний елемент), між якими існують стійкі зв'язки і відносини ми пропонуємо, в загальному вигляді, назвати «регіональними соціально – економічними системами», навідміну від висновку вчених НАН України щодо соціо- й еколого-економічної системи держави (див. рис. 1). Бо вважаємо, що існування в системі людини вже має на увазі екологічний фактор. Також в своєму дослідженні ми акцентуємо увагу на різних видах та рівнях в державі таких «регіональних соціально – економічних систем».

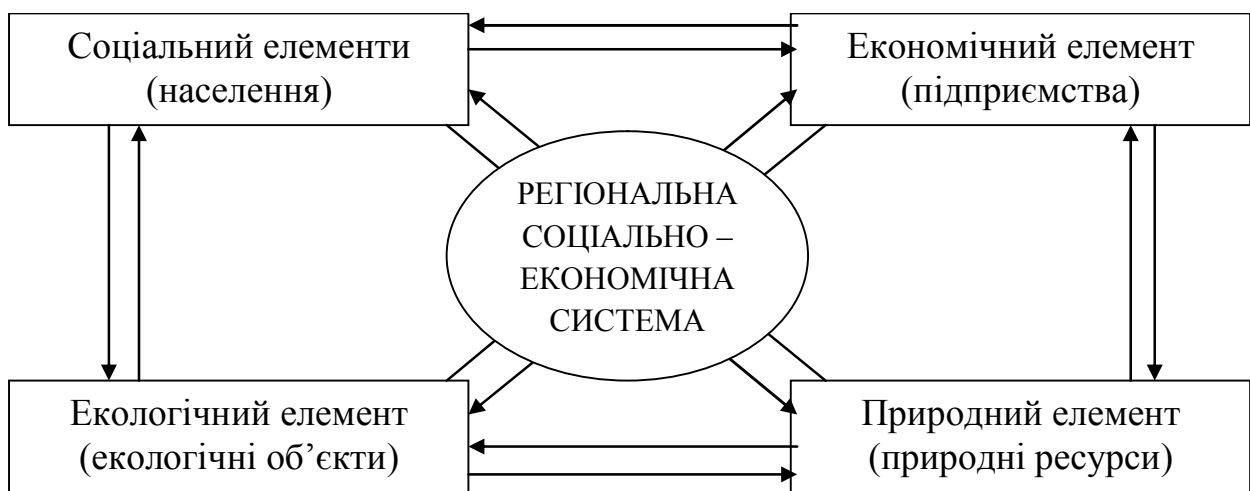

Рис. 1 Загальна структура «регіональної соціально – економічної системи» в умовах досягнення сталого розвитку регіонів природно-ресурсної спеціалізації*

* складено автором [за джерелом 1]

Виходячи із концепції державної інноваційної політики України регіональна інноваційна політика – це форми і методи стимулювання інноваційної активності в регіоні з тим, щоб науково-технічні дослідження та розробки широко втілювалися у виробничий результат – нові конкурентоспроможні види продукції, нові технологічні процеси, нові організаційні рішення [5]. Тому для більш ефективного результату від втілення регіональної інноваційної політики ми вважаємо за потрібне враховувати закономірності і принципи формування та розвитку регіональних соціально – економічних систем.

Література

1. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІСПСР НАН України, 2014. – 776 с.
2. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку : [монографія] / [Ю. В. Кіндзерський, В. В. Микитенко, М. М. Якубовський та ін.]; за ред. Ю. В. Кінзерського; НАН України, Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К. : Нічлава, 2009. – 928 с.
3. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; За ред. д.е.н., проф. Шевчук Л.Т. – Львів, 2011. – 256 с.
4. Рогоза М. Є. Нелінійні моделі та аналіз складних систем: навчальний посібник: в 2 ч. Ч. 1 / М. Є. Рогоза, С. К. Рамазанов, Е. К. Мусаєва. – 2-ге вид., зі змінами. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 300 с.
5. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.: Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІОЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

Хлобистов Є.В.

д.е.н., завідувач відділу економічних проблем екологічної політики та сталого розвитку, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

ievgen.khlobystov@ukr.net

Подольська А.І.

асистент кафедри автоматизації проектування енергетичних процесів і систем, НТУУ «Київський політехнічний інститут»

anna.dis2017@gmail.com

БЕЗПЕКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ФОРМАТ ЕКОЛОГІЧНИХ КОНФЛІКТІВ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто особливості врахування екологічних конфліктів у забезпеченні безпеки регіонального розвитку. Обґрунтовано необхідність удосконалення механізмів попередження екологічних конфліктів, а саме регіональні, галузеві та об'єктові особливості, моделювання дієвості застосування.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: екологічний конфлікт, природний ресурс, природокористування, механізми попередження

SECURITY REGIONAL DEVELOPMENT: FORMAT ENVIRONMENTAL CONFLICTS

ABSTRACT. The features of integrating environmental conflicts in securing regional development are considered. The necessity of improving the mechanisms for preventing environmental conflicts, such as regional, sectoral and object characteristics, efficiency modeling application is justified.

KEYWORDS: environmental conflict, natural resource, environmental management, prevention mechanisms

Економічна безпека держави та її регіонів неодмінно стикається з генеруванням чи реагуванням на ситуації, що є результатом певних взаємодій, більшою чи меншою мірою конфліктного гатунку. Екологічні конфлікти (ЕК) - протистояння в середині і / або між державно-урівнях, викликане несумісними або ворожими інтересами однієї або більше сторін і боротьбою за правовласності, використання природних ресурсів або їх контролю, супроводжуване можливим застосуванням насильницьких методів для досягнення мети [2; 17]. Об'єктом екологічних конфліктів виступає самприродний ресурс чи екологічна цінність, в силу певних обставин знаходяться на перетині інтересів різних соціальних або економічних суб'єктів, які прагнуть до володіння або контролем над ними.

В міжнародних екологічних конфліктах, поряд з економічною, значущу роль відіграють політична і правова складові: такі конфлікти можуть виникати і

розвиватися в умовах неврегульованості відносин у сфері природокористування і охорони навколишнього середовища.

На сьогодні міжнародними організаціями розроблені і функціонують механізми запобігання та вирішення екологічних конфліктів [3, 3-10].

Екологічні та соціально-економічні наслідки екологічних конфліктів вже сьогодні відчутні для національних економік, оскільки саме вони не мають у своєму арсеналі достатньо знань, досвіду та ресурсів для успішного подолання подібного роду екологічних проблем. Доцільно концентрувати увагу саме на основі вивчення соціально-економічних передумов формування екологічних конфліктів в сфері використання та охорони природних ресурсів. Зазначимо, що методичні основи формування механізмів попередження екологічних конфліктів спираються на сутність організаційно-економічних механізмів та підходів й методів оцінки механізмів попередження.

Сучасні виробничі, економіко-соціальні й правові відносини у галузі природокористування характеризуються значним ступенем екологічної конфліктності, така ситуація спонукає до пошуку, розроблення й запровадження у практику природокористування відповідних механізмів попередження екологічних конфліктів, побудованих на залученні й використанні ефективних підходів та інструментів економіко-екологічного й правового характеру [1, 23-29].

Враховуючи соціально-економічні витоки й характер екологічних конфліктів, слід зазначити: як і до будь-якого конфлікту інтересів, до врегулювання екологічних конфліктів можуть бути залучені універсальні методи, способи й інструменти. Але, зважаючи на характерні особливості, необхідною умовою формування комплексного механізму врегулювання екологічних конфліктів є дотримання принципу системності – ключового в організації соціально-економічних систем. На часі завдань економіки природокористування в сфері забезпечення економічної безпеки держави та її регіонів – удосконалення механізмів попередження екологічних конфліктів, а саме регіональні, галузеві та об'єктові особливості, моделювання дієвості застосування. Для вирішення цього науково-методичного завдання пропонується визначити концептуальні підходи вдосконалення розвитку соціально-економічних механізмів попередження екологічних конфліктів та обґрунтувати напрями їх вдосконалення та адаптації до ситуації, що швидко змінюється під впливом геополітичних факторів та регіональної специфіки. Доцільно концентрувати увагу на наступних методах вивчення екологічних конфліктів: методи ідентифікації, методи врегулювання, методи попередження. Зупинимось на структурі методів врегулювання. Вони мають наступну спрямованість: правову; політичну; інституційну; технологічну; фінансово-економічну; інноваційно-інформаційну; соціокультурну. Враховуючи соціально-економічні витоки й характер екологічних конфліктів, слід зазначити: як і до будь-якого конфлікту інтересів, до врегулювання екологічних конфліктів можуть бути залучені універсальні методи, способи й інструменти. Але, зважаючи на характерні особливості, необхідною умовою

формування комплексного механізму врегулювання екологічних конфліктів є дотримання принципу системності – ключового в організації соціально-економічних систем.

Література

1. Економічні механізми національної екологічної політики в системі сталого розвитку України / [Веклич О.О., Кобзар О.М., Колмакова В.М.] за науковою редакцією проф. Лизуна С.О. / ДУ ІЕПСР НАН України. – К., 2014. – 280 с.
2. Сабадаш В. В. Ресурсная политика в природопользования: теория и методология экологического конфликта / В.В. Сабадаш // Экологические конфликты в современной системе природопользования: монография / под ред. С.Н.Бобылева и В.В.Сабадаша. – Сумы: Университетская книга. – 2010. –352 с. – С.17.
3. Управління довкіллям та інтеграція екологічної політики до інших галузевих політики: короткий опис Директив ЄС та графіку їх впровадження / Проект ЄС «Додаткова підтримка Міністерства екології та природних ресурсів України у впровадженні Секторальної бюджетної підтримки». – Київ, 2015. – 15 с.

Холод С.Б.

к.т.н., доцент кафедри менеджменту

Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля,

niires@duerp.ed

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ НА МЕЗОРІВНІ

АНОТАЦІЯ. Розглядаються концептуальні підходи щодо інституціональної розбудови соціальної економіки на основі багатокритеріальної оцінки управлінських рішень на мезорівні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: соціалізація економіки, інтелектуалізація управлінських рішень, критерії оцінки.

КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ НА МЕЗОУРОВНЕ

АННОТАЦИЯ. Рассматриваются концептуальные подходы к институциональному проектированию социальной экономики на основе многокритериальной оценки управленческих решений на мезоуровне.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: социализация экономики, интеллектуализация управленческих решений, критерии оценки.

CRITERIA FOR ASSESSING MANAGEMENT EFFECTIVENESS AT MESO LEVEL

ABSTRACT. Conceptual approaches to the institutional projection of the social economy on the basis of multicriteria evaluation of managerial decisions at meso level are considered.

KEYWORDS: socialization of the economy, intellectualization of managerial decisions, evaluation criteria.

Сучасний стан прискорення темпів розвитку наукової думки, яке має стійку тенденцію в усіх галузях знань, вимагає не тільки ефективних інструментів та засобів розвитку, але і реалізації зважених підходів до отриманих результатів, а також ретельного обґрунтування самих напрямків наукового пошуку.

Дослідження доводять, що з поглибленням процесів трансформації економічної системи в значній мірі зростає необхідність у пошуках найбільш оптимальних варіантів між особових виробничих відносин і найбільш ефективних систем управління, що забезпечують входження у світову економічну систему.

Природно, що головним критерієм ефективності управління, на основі якого розробляються різного роду варіанти такої трансформації, є отримання максимальної вигоди при мінімізації економічних і соціальних витрат країни.

Але, реалізувати такий підхід без створення ефективного механізму управління розподілом факторів виробництва чи іншої діяльності, без реструктуризації організаційної структури, без зниження внутрішньогосподарських протиріч і необґрунтованостей, які є основними чинниками соціально-економічної нестабільності як у державі в цілому, так і в кожному регіоні окремо чи, навіть, в окремо взятих фірмах, підприємствах і корпораціях, незалежно від їх приналежності.

Традиційно, підвищення ефективності регіонального розвитку потребує теоретичних досліджень та практичних дій управлінців. Але біда в тому, що, як правило, вважається, що поняття «ефективність», в силу своєї загальної відомості, мов не потребує пояснень і конкретизації. Та бачите все це зовсім не так. В ряді випадків сучасності, відношення до цього поняття, як до чогось само собою уявляемому, виявляється надто некоректним для вирішення реальних управлінських задач. Мова йде про випадки, коли необхідно оцінити рівень ефективності управління територією регіону і його суб'єктами у сукупності в динаміці, чи у співставленні з іншими регіонами, де одних статистичних даних не досить.

Здійснити врахування цих проблем можливо лише завдяки розумінню, що все ж таки криється у цьому слові «ефективність», чим воно наповнене, яка цього структура і яка цінність кожного із елементів його змісту. Для цього потрібні, і не один, критерії оцінки, що береться в основу кожного з них. без такого розуміння поняття стану управління одного і того ж об'єкту, що управляється може бути оцінено по-різному, виходячи з цілей, впливу зовнішнього середовища, політичних факторів і думки керівництва, причому «за ієрархією».

Теоретично визначене обґрунтування практично придатного критерію ефективності управління важливе не тільки для подолання можливих протиріч в оцінці отриманих результатів, але і з точки зору розробки конкретних механізмів управління регіональним розвитком, націлених на те, щоб результати, що досягаються були прийнятні для всіх учасників процесу.

Питання, що пов'язані з підвищенням ефективності регіонального розвитку і оцінкою щодо управлінських дій при цьому, постійно знаходяться в зоні глибокої уваги вітчизняних і зарубіжних науковців і вчених. Так, М. Долішній, констатує необхідність розвитку суспільства за рахунок збалансованого розвитку території. Він вказує на потребу в існуючій оцінці економічного зростання на мезорівні, але при цьому не уточнює на якій підставі має здійснюватися ця оцінка [1]. А О'Салліван досконало вивчає варіанти ефективних та неефективних органів місцевої влади, але не розкриває при цьому критеріїв оцінки цих дій [2]. В. Симоненко викладає якісно теоретичні і практичні питання державної політики щодо регіонального розвитку, обґрунтовує її неефективність, але не дає визначення поняттю «ефективність» і які критерії її оцінки [3]. Д. Давидянц акцентує увагу на критеріях соціально-економічної ефективності, але розглядає їх у загальному вигляді, причому лише для макрорівня [4]. У більшості публікацій [5, 6, 7, 8, 9, 10] які присвячені цій проблемі, як правило, визначається лише важливе

значення того чи іншого фактора в функціонуванні складових організаційної структури системи оперативного управління, наводяться відповідні приклади щодо практики їх застосування, але сутнісні зв'язки з оргструктурою тієї чи іншої системи оперативного управління, її причино-наслідкові механізми до сьогодні у повному обсязі не розкриті ні в теоретичному, ні в практичному аспекті.

Звідси з'являються об'єктивні труднощі при організації адекватних досліджень щодо оптимізаційних моделей функціонування підсистем і елементів організаційних структур систем оперативного управління при проектуванні нових соціально-економічних систем. В свою чергу, ці обставини заважають використанню сучасних методів створення систем оперативного управління в умовах невизначеності та заважають використанню особливостей моделювання з використанням якісних і кількісних характеристик оперативного управління.

Наведене вище дає підстави стверджувати доцільність і актуальність науково-прикладного дослідження, результатом якого має бути визначення кореляції залежності «фактори-оргструктура».

Досвід досліджень у цьому напрямку стверджує, що поміж окремими факторами існують латентні (завуальовані) взаємозалежності, які, в свою чергу, теж потребують цільових досліджень. Квантифікація і визначення диверсифікаційних елементів оргструктури системи оперативного управління теж потребують значних за об'ємом і термінами спеціальних досліджень.

У зв'язку з цим необхідно розглянути і визначитись з основними тенденціями розвитку самих соціально-економічних систем, форм і методів оперативного управління і яке відображення ці тенденції отримають в основних характеристиках організаційних структур.

По-перше, складність систем оперативного управління, у зв'язку з його багатofункціональністю, поряд з тим, що труднощі оперативного управління з часом завдяки зростанню коефіцієнта невизначеності середовища (ускладнення продукції, що випускається та технології її виготовлення, зростання рівня спеціалізації виробництва і розширення кооперації) буде зростати, а застосування матричних форм корпоративного управління, буде також допомагати зростанню його складності.

По-друге, тип організаційної структури систем оперативного управління, у зв'язку з тим, що загальна конфігурація соціально-економічних систем (промислових підприємств, корпорацій, акціонерних товариств) буде змінюватися, оргструктура оперативного управління більш за все буде відповідати дивізіональній схемі. Але в рамках цієї загальної схеми можливе і велике різноманіття.

У великих диверсифікованих структурах соціально-економічних систем можуть знайти притулок і окремі продуктові елементи із замкнутим циклом виробництва. Тож для оперативного управління такими структурами слід застосовувати класичні лінійно-функціональні оргструктури, а в багато продуктових елементах соціально-економічної системи – проектно-програмні.

Аналіз показує, що при реалізації ефективних локальних і середньомасштабних нововведень доцільного характеру, в рамках такої оргструктури можливі надзвичайної складності труднощі як інформаційного характеру, так і загальновиробничого та операційного менеджменту.

По-третє, щодо ієрархії організаційних структур оперативного управління. Як правило, класичні дивізійні і лінійно-функціональні структури розбудовуються по принципу трьохступеневої ієрархії. Вищим рівнем являється керівництво корпорації (об'єднанням, промисловим підприємством, акціонерним товариством) разом зі своїм штабним апаратом; середнім – керівництво окремими об'єктами складної соціально-економічної системи зі своїм функціональним апаратом; низовим рівнем – лінійне керівництво первинних ланок окремих об'єктів складної соціально-економічної системи.

В соціально-економічних системах диверсифікованого характеру кількість оргструктур і функціональних ланцюгів стає настільки великою, що для дотримання всіх норму правління потребується передбачити поміж вищим і середнім рівнем ієрархії проміжні координаційно-штабні рівні (групи менеджерів), що надає оргструктурі рівня чотиріступінчатості.

Створення систем оперативного управління на основі проектно-програмних організаційних структур, особливо щодо реалізації великомасштабних довгострокових нововведень з високим рівнем невизначеності, з точки зору сфери контролю вищого керівництва, призводить до збільшення кількості як елементів оргструктури так і кількості операційних менеджерів. У зв'язку з цим, більш всього, застосування матричних структур призводить до формування в явному чи неявному вигляді додаткового рівня оперативного управління. При цьому менеджери конкретних проектів будуть знаходитися на третьому і, навіть, нижньому рівні від вищого керівництва.

Подібний підхід щодо централізації прийняття оперативних управлінських рішень використовується в оргструктурах систем оперативного управління складними соціально-економічними системами на основі проектів. Але для окремих проектів, які мають надзвичайну важливість, або є необхідність їх реалізації у скорочений термін і при обмежених ресурсах допускається і повна централізація оперативних управлінських рішень, не залежно від масштабів робіт.

Слід відмітити, що загального і універсального критерію, за допомогою якого можливо було б визначити ефективність оперативного управління, а також інновацій щодо удосконалення його організації, на сьогодні не існує у явному вигляді. А для аналізу систем оперативного управління прийнято користуватися деяким набором критеріїв, які тим чи іншим чином, опосередковано дають можливість мати уяву щодо їх ефективності.

У більш глибокому аналізі критеріями, що дають можливість кількісної оцінки, можуть бути показники витрат на самоуправління або чисельність службовців, які зайняті в системі оперативного управління. Але абсолютними показниками для оцінки ефективності операційного менеджменту користуватися практично неможливо, у зв'язку з тим, що надзвичайно не

просто визначити об'єм і якість управлінських процедур. тож прийнято розраховувати відносні показники: долю витрат на технології операційного менеджменту в загальному обсязі реалізованої продукції чи, наприклад частку службовців, що зайняті в загальній кількості працюючих.

Висновок

Найбільш об'єктивною характеристикою ефективності оперативного управління в економічному плані можна вважати показник, що характеризує (визначає) частку витрат на функціонування системи оперативного управління в загальному об'ємі реалізованої продукції чи отриманому об'ємі доходу. Цей показник має можливість порівнювати різні структури в корпорації, або ж аналізувати його динаміку у часі чи під впливом зовнішніх подразників. Але все це слід робити опосередковано щодо загальних досягнень корпорації.

Література

1. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети : монографія / М.І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2006. – 512 с.
2. О'Салліван Экономика города: [Учеб.] / О'Салліван; Пер. с англ – 4-е изд. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 705 с.
3. Симоненко В.К. Регионы Украины [Текст]: проблемы развития / В.К. Симоненко. – К. : Наукова думка, 1997. – 262,1 с.
4. Давидянц Д.Є. Теоретико-методологічні аспекти економічної ефективності: критерії, показники, оцінка / Д.Є. Давидянц, І.В. Басанцов // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2006. – Вип. 5-6 (22-23). – С. 443-448.
5. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл; пер. с англ.– М.: Академия, 1999.– 578 с.
6. Гальчинський А.С. Методологічні основи аналізу циклічного розвитку / А.С. Гальчинський // Дослідження міжнародної економіки: збірник наукових праць.– 2009.– № 63.– С. 142–169.
7. Геєць В.М. Політична і економічна реформи. Питання син хронізації / В.М. Геєць // Економіка і прогнозування.– 2001.– № 4.– С. 9–24.
8. Дорогов Н.И. Региональная экономика в системе рыночных отношений (методологические аспекты управления) / Н.И. Дорогов//Проблемы теории и практики управления.– 1997. № 4.– С. 66–70.
9. Чумаченко Н.Г. Концептуальные основы создания внутрихозяйственной социальной инфраструктуры предприятия / Н.Г. Чумаченко, Р.И. Заботина.– Донецк: ИЭП НАН Украины, 1995.– 56 с.
10. Бир С. Мозг фирмы / С.Бир. М.: Радио и связь, 1993. – 416 с.

Череватський Д.Ю.

к.т.н., зав. відділом проблем перспективного розвитку ПЕК
Інститут економіки промисловості НАН України
dcherev-1@yandex.ua

Фокіна І.В.

к.е.н., с.н.с. відділу проблем перспективного розвитку ПЕК
Інститут економіки промисловості НАН України
fokira@bk.ru

ПРО ВЗАЄМОДІЮ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В ПРОЦЕСІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

АНОТАЦІЯ. Обґрунтовано необхідність модернізації державного шахтного фонду, проаналізовано основні форми державно-приватного партнерства, накреслено шляхи залучення приватних капіталів у вугільну промисловість.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: державно-приватне партнерство; контракт; концесія; оренда; спільне підприємство; угода про розподіл продукції.

STATE AND BUSINESS INTERACTION IN THE COAL INDUSTRY MODERNIZATION

ABSTRACT. the need to modernize the state part of coal mines in Ukraine involves the development of public-private partnership. This work is devoted to the analysis of possible variants of coal deposits joint development.

KEYWORDS: public-private partnership; contract; concession; lease, joint venture; product distribution agreement.

Діяльність державного сектору вугільної галузі характеризується високою збитковістю підприємств, пов'язаної, насамперед, з техніко-технологічною відсталістю виробництв і необхідністю проведення корінної модернізації. За даними Інституту гірничої механіки ім. М.М.Федорова, перелік стаціонарних установок, що потребують заміни, сягає тисячі. З парку стаціонарних установок майже третина підйомних машин і дві п'ятих вентиляторів головного провітрювання потребують заміни.

Для модернізації та довгострокового сталого розвитку вітчизняної вугільної промисловості необхідно впровадження та розвиток нових форм економічного співробітництва. Мова йде про розвиток партнерства між державними та приватними суб'єктами вугледобувної галузі.

У 1990-х роках на шахті «Красноармійська-Західна» № 1 було одержано перший в Україні досвід партнерства державної шахти й приватної фірми. За схемою, що отримала назву «Корпоративна розробка шахтного поля», приватна фірма, яка за ліцензією мала власний відвід у полі шахти, самотужки та власним обладнанням видобувала вугілля, а державна шахта надавала їй платні послуги — від транспорту, підйому й вентиляції до побутового обслуговування персоналу. Участь приватної фірми врятувала державне підприємство, яке не

мало інвестиційних ресурсів для обладнання очисних ділянок, від економічного краху.

За основними загальноприйнятими ознаками, властивих формалізованій кооперації державних і приватних структур, державно-приватне партнерство – це не звичайне складання ресурсів. Кожна із сторін партнерства має власні цілі, вирішує свої конкретні завдання, сторони мають різні мотивації. У вугільній промисловості держава зацікавлена в зростанні обсягів продукції цієї базової галузі, зниження навантаження на бюджет і в досягненні енергетичної безпеки країни. Приватний сектор прагне стабільно отримувати і збільшувати прибуток. При цьому обидві сторони зацікавлені в успішному здійсненні проектів в цілому.

У світовій практиці, а також у практиці державного законодавства розрізняють декілька форм державно-приватного партнерства, включаючи [1; 2; 3]:

Контракт являє собою адміністративний договір між державою і приватним підприємством на здійснення певних видів діяльності. Найбільш поширеними в практиці взаємодії держави та бізнесу вважаються контракти на виконання робіт, надання послуг, управління. В адміністративних контрактних відносинах права власності не передаються приватному партнеру, а витрати і ризики повністю несе держава. Інтерес приватного партнера полягає в отриманні права на обговорювану частку в доході, прибутку. Контракти з державою – вельми привабливі для приватного підприємства, оскільки гарантують йому стійкий ринок, дохід, пільги і преференції.

Оренда в формі договору та у формі лізингу. Особливість орендних відносин між владними структурами та приватним бізнесом полягає в тому, що на певних договором умовах відбувається передача приватному партнеру державного майна у тимчасове користування і за певну плату. Традиційні договори оренди припускають зворотність предмета орендних відносин, причому правомочність щодо розпорядження майном зберігається за власником і не передається приватному партнеру. У спеціально зазначених випадках орендні відносини можуть завершитися викупом орендованого майна. У разі договору лізингу лізингоодержувач завжди має право викупити державне майно.

Концесія – специфічна форма відносин між державою і приватним партнером, яка отримує все більшого поширення. Її особливість полягає в тому, що держава в рамках партнерських відносин, залишаючись повноправним власником майна, що є предметом концесійної угоди, уповноважує приватного партнера виконувати протягом певного терміну функції, що обумовлені в угоді, і наділяє його з цією метою відповідними правомочностями, необхідними для забезпечення нормального функціонування об'єкта концесії. За користування державною власністю концесіонер вносить плату на умовах, обумовлених в концесійній угоді. Право ж власності на вироблену по концесії продукцію передається концесіонеру.

Угоди про розподіл продукції. Ця форма партнерських відносин між державою і приватним бізнесом нагадує традиційну концесію, але все ж відрізняється від неї. Відмінності полягають перш за все в різній конфігурації відносин власності між державою і приватним партнером. Якщо в концесії концесіонеру на правах власності належить вся випущена продукція, то в угодах про розподіл продукції партнеру держави належить тільки її частина. Умови і порядок розподілу продукції між державою та інвестором визначаються в спеціальній угоді. У світовій практиці такі угоди особливо активно використовуються в сфері нафтовидобутку.

Спільні підприємства – поширена форма партнерства держави і приватного бізнесу. Залежно від структури і характеру спільного капіталу вони можуть бути або акціонерними товариствами, або спільними підприємствами з пайовою участю сторін. У ролі акціонерів можуть виступати органи держави і приватні інвестори. Можливості приватного партнера в прийнятті самостійних адміністративно-господарських рішень визначаються, як правило, часткою в акціонерному капіталі. Ризики сторін також розподіляються залежно від її величини.

Області застосування різних форм державно-приватного партнерства стрімко розширюються, а також розвиваються і самі форми партнерств. При цьому виникає питання про вибір найбільш оптимальної форми взаємодії держави і бізнесу в сфері видобутку вугілля.

У вугільній промисловості є масштабний потенціал для розвитку всіх форм державно-приватного партнерства, однак для його практичної реалізації необхідне рішення ряду принципових питань. Сторонам партнерських відносин слід чітко усвідомити, що ефективну співпрацю не можна розглядати вузько, тільки як залучення додаткових ресурсів. Конкретні механізми партнерств, вироблені багаторічним світовим досвідом, створюють основу для взаємовигідного і відповідального розподілу правомочностей сторін, що не ущемляє інтереси кожної з них. Однак можливі переваги не реалізуються після прийняття відповідного нормативного пакета. Необхідно враховувати особливості взаємодії держави і бізнесу в сфері видобутку вугілля. Ефективне партнерство реально тільки за умови повної ясності та передбачуваності стратегії подальшого державного розвитку. Без чіткості і стабільності "правил гри" від бізнесу не можна очікувати активної взаємодії з державою.

Література

1. Дерябина М. Государственно-частное партнерство: теория и практика / М. Дерябина // Вопросы экономики. – 2008. – №8. – С. 61–77.
2. Варнавский В. Государственно-частное партнерство: некоторые вопросы теории и практики / В. Варнавский // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. – № 9. – С. 41–50.
3. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>. – Назва з екрану.

ЗМІСТ
ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ

ПЕРЕДМОВА	3
<i>Малицький Б.А.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКОВО- ТЕХНОЛОГІЧНОЇ СФЕРИ І ПОЛІТИКО ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ.....	4
РОЗДІЛ 1.	
Інноваційний розвиток, технологічна модернізація економіки, впровадження новітніх технологічних рішень та випуск високотехнологічної продукції – єдиний шлях для виходу України з кризи	
<i>Андрощук Г.О.</i> ЕКОНОМІКА СПІЛЬНОЇ УЧАСТІ: АСПЕКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	16
<i>Бойко О.М.</i> ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ	21
<i>Бондар-Підгурська О. В., Соловійов В. П.</i> ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ АКУМУЛЯЦІЇ КОШТІВ НА ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ.....	27
<i>Бриль І.В.</i> РОЛЬ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	32
<i>Буковський О.О.</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АВІАБУДІВНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ	35
<i>Булкин И.А.</i> ОЦЕНКА ДИНАМИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ НАУЧНО- ТЕХНИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ В 2013-2015 гг.	39
<i>Денисюк В.А.</i> КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ В ПОНИМАНИИ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКИ.....	44
<i>Залізко В. Д., Мартиненков В. І., Луценко І. О.</i> ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІКИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ	50
<i>Капіца Ю.М.</i> ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПІДТРИМКУ ТА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ» – ПРОБЛЕМИ ПРИЙНЯТТЯ ТА НАПРЯМКИ ЗМІН ЗАКОНОДАВСТВА	55
<i>Ковтуненко К.В., Танащук К.О.</i> ЕЛЕКТРОННИЙ БІЗНЕС ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	60

Козловський І.В. ВКЛЮЧЕННЯ УКРАЇНИ В СИСТЕМУ ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО ТАБЛО ЄС У 2016 РОЦІ	65
Макаренко І.П. СИСТЕМНЕ МАКРОЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ІННОВАЦІЇ	69
Мальцев В.С., Кореняко Г.І. ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ НА ТЛІ КРАЇН ЄС	81
Никитенко П.Г. «НООСФЕРНАЯ ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ИННОВАЦИОННОГО И ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ»	86
Попович З.О. ДО ПИТАННЯ ПРО УПОВІЛЬНЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПЕРСПЕКТИВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	92
Соловьев В.П. ЧТО МЕШАЕТ НАУЧНОМУ ПОТЕНЦИАЛУ УКРАИНЫ СОДЕЙСТВОВАТЬ ЕЕ ПРОЦВЕТАНИЮ?	98
Точиліна І.В. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ НАУКОВИХ, ТЕХНОЛОГІЧНИХ ТА ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ.....	105
Ущановський К.В., Телегін В.С. ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЦІ В РИНКОВИХ УМОВАХ	110
Харічков С.К., Крутякова В.І. СИСТЕМАТИКА ЦІЛЕЙ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРИРОДОГОСПОДАРЮВАННЯ.....	114
Цилибина В.М. ИНТЕГРАЛЬНАЯ ОЦЕНКА ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИК УКРАИНЫ И БЕЛАРУСИ	117
Цуркан (Шушу) А.Г. ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ МОЛДОВЫ.....	122
Шинкар О.І. ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ВИТРАТ НА ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗРОБКИ: ПОРІВНЯННЯ УКРАЇНИ З ОБРАНИМИ КРАЇНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	126
Шкригун В.Л., Хазанова Н.Н. ТЕНДЕНЦІИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ.....	133
Шовкалюк В.С., Чайка Д.Ю. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОФІЛЬ.....	139
Шпак А. ПЕРСПЕКТИВЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ.	142

РОЗДІЛ 2.

Регіональний аспект інноваційної діяльності, конкурентоспроможність економіки, економічна безпека, взаємодія влади, науки та бізнесу

<i>Вертинская Т.С.</i> БЕЛОРУССКО- КИТАЙСКИЙ ИНДУСТРИАЛЬНЫЙ ПАРК «ВЕЛИКИЙ КАМЕНЬ» В СИСТЕМЕ РЕГИОНАЛЬНОГО ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ.....	147
<i>Вовченко О.В.</i> СТАН ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	152
<i>Данилович-Кропивницька М.Л.</i> МЕРЕЖИЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК КОНЦЕПЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ	157
<i>Денисюк В.А., Лабунська О.Б., Хуторна Л.В.</i> ФІНАНСУВАННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ПІВДЕННОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ.....	161
<i>Келембет О. С.</i> MODELS OF THE REINTEGRATION OF THE DEOCCUPATED TERRITORIES.....	168
<i>Козакова О.М.</i> РОЛЬ РЕГІОНІВ В АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	173
<i>Костюк Т. О.</i> М'ЯСО-МОЛОЧНА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ: ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	176
<i>Кузьменко В.П.</i> ЕКОНОМІЧНА КРИЗА І РЕГІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА.....	180
<i>Лях І.І.</i> НАПРЯМКИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	185
<i>Мальцев В.С., Кореняко Г.І.</i> АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ	188
<i>Міхель Р.В.</i> ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ У 2015 РОЦІ	194
<i>Скиба М.В.</i> ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУ В ЄС.....	199
<i>Сидорчук О.Г., Сікора О.А.</i> ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	203

Федулова С.О. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ВПЛИВОМ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО – ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ	206
Хлобистов Є.В., Подольська А.І. БЕЗПЕКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ФОРМАТ ЕКОЛОГІЧНИХ КОНФЛІКТІВ	210
Холод С.Б. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ НА МЕЗОРІВНІ ..	213
Череватський Д.Ю., Фокіна І.В. ПРО ВЗАЄМОДІЮ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В ПРОЦЕСІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	218

Матеріали XXI міжнародної науково-практичної конференції
ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ
Том I. Частина I

Одеса, Україна, 12-15 вересня 2016

Підписано до друку 31.08.2016 р.
Комп'ютерна верстка: Макаренко І.П
Формат 90×60/16. 11, 5 ум. друк. арк. Наклад 120 прим. Зам. № 3108/02

Тиражовано з готового оригінал-макету МНВУП «ЕМПАС-ЛТД» ТОВ 65012,
м. Одеса, пров. Семафорний, 4
+380 (48) 700-41-43
empas@ukr.net